

SCRISORI

ALE LUI

ION GHICA către V. ALECSANDRI.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE, LABORATORIUL ROMÂNILOR

Nr. 26. — STRADA ACADEMIEI, Nr. 26.

1884.

PRINȚULUI ION GHICA.

Mircești, Decembre 1883.

Iubite amice,

Eată-ne cu earna în țără!. Ea a sosită nóptea, pe furișu, și s'a grăbită să-și scuture cojócele pe fața pământului pentru ca să afirmeze stăpânirea ei.... Adóua ți Români s'aũ trezitu vasali acestei regine aspre a cărei Ministri sunt crivățul și gerul, a cărei curtezanii sunt lupii și corbii a cărei armată sunt fulgii de zăpadă și țurțurii de ghiață, a cărei palaturi sunt clădite cu troianu. Baba cochetă și sulemenită se miréză în oglinda riuiloru înghețate și pórtă pe frunte-i o corónă de brilianturi ce te pătrunde de fiori când o privesci și te preface în sloiũ când te atingi de dinsa.

E timpũ de a se culege pe acasă și de a se adăposti la gura sobii în așteptarea altei regine

multă mai atrăgătoare, Primă-vara, care va de-trona în curând pe bătrâna usurpătoare. Sperare drăgălașă!... Ea ne face a răbda despotismul îngrozitor al Iérnei, fără nici o încercare de rescólă în contra ei, căci ori-ce manifestare răsvră-titoare ar luneca pe ghiață și ar căde slăită sub un număr înfiorător de graduri de frig.

Pădurile apar ca niște pete negre pe fundul alb al tabloului ernatic. Copacii desfrunziți au aerul de schelete pârлите în foc, și pintre crengile lor sboră ciripind mulțime de păsă-rele, stigleți, pițigoii, vrăbi, ciocârlani, etc., cătân-du-și hrana, pe când sub cerul nouros cădurii lungi de corbi fac manevre prevestitoare de vijelii. În toate zările, pe toate câmpiile se întinde o pătură albă ca o pânză pe un mort, iar pe drumurile dispărute sub zăpadă se vedă mișcându-se încet săniile încărcate cu lemne de la pă-dure. Vitele par chircite, paserile sgrebulite, și ómenii vineți la față. Iarna găsesce o petrecere de artistă lipind pe giamuri florii fantastice de ghiață și văpsind cu colóre patlaginie urechile și nasurile omenesci. Ea simte mulțămire de a pune natura în suferință și de a face ca însuși aerul se pară tremurând de ger, când privești fulgii spulberați de suflarea vântului.

Eă, amice, de și mare admiratoră a frumuseților Ierni, splendide la lumina sórelui și fermeătore sub razele lunel, mă ferescă de contactulă ei prin întrebuintărea unui numără, *ajunsă a fi legendară* de paltone și de blăni. Când o vedă sosindă, o întâmpină cu bêtrânesculă cântecă poporală :

«Soră 'mi ești, soră să'mi fi

«Iar la noi mai rară să vii.

Și ea, dreptă mulțămire, întorce cheia în brósca ușii mele, trântindu-mă astă-felă la închisore până la epoca sosirei naghiiiloră. Trei, patru, și une-oră cinci luni de ăile, retrasă în căsuța mea, îmi închipuescă că sunt într'o corabie prinsă de sloiurile mării baltice. Păreră negreșită, dar păreră așa de înteeilă în mintea mea, că zărescă chiară urși albi trecendă pe câmpă!... Cătă despre lupi, îi audă nóptea urlândă în marginea satului și ăiua îi recunoscă în impiegații fiscalul.

Cătă ține timpulă aspru, cătă termometrulă face gimnastică sub linia de la zero ca sub ună trapeză ideală, îmi umplu ăilele cu îndeletniciri intelectuale și cu întreținerea focului din sobe. Am ajunsă în arta acésta la înălțimea Vestaleloră și acum sciă a da clădiri despiciăturiloră de lemne

forme arhitectonice cari arü merita medalie de aurü, daca asemenea talente s'arü recompensa în țara nóstră.

Diminéța îmi place să mă scolü de cu nópte și să gășescü cabinetulü meü de lucru bine încă!đitü și veselü luminatü de unü candelabru aprinsü. Ciaiulü e gata pe masă ; cățeii mei sarü prin cameră cu miü de jocuri și de desmerdări, așteptându porțiile lorü de zaharü ; biuroulü mă chiamă lângă elü arătându-mi calamara plină, condeiulü sburdalnicü, hârtia albă. La lucru ! îmi șoptesce unü glasü ce ese din tuspatru colțuri a cabinetului și cu plăcere ascultü adese-orî îndemnulü sëü ; începü prin corespondența cu Londra, cu Parisulü, cu Bucurescii, cu Iașulü, cu Montpellier, chiarü și cu America; apoi mă apucü de vre-o lucrare mai seriósă și diua trece fär'a băga de sémă dacă ninge și dacă suflă crivățulü.

Sunt diile în cari... însă te vedü zimbindü și clătinându din capü... sunt diile în cari esü pe afară, învelitü cu blana Nr. 3, și facü o primblare scurtă, de totü scurtă, pe cărările trase în omătulü din grădină. Admirü în trecëtü ceriulü oțelitü, zăpada cristalisată ce scirție sub picioare, păserelele ce sbórá imprejuru-mi șipându de mirare (?), clătinarea copacilorü în semnü de căinare

pentru imprudența mea, și mă simt cuprinsă de ună avîntă eroică înfruntîndu dușmana lumii, Iarna!... dar să ne grăbim a ne întorce în casă, căci înghețu cu totu eroismul meu !

Séra, când perdelele sunt trase, cadu pe gânduri, privindu la salamandrele din sobă. O melancolie adîncă pătrunde în sufletul meu, pe când viscolul vîjiesce prin hornu ; iar pentru ca s'o alungu, adun cu mintea împrejuru-mi pe unii din contimpuranii mei ce se bucură încă de viață și resfoimă împreună albumul suvenirilor noastre.

Tu ești unul din cei chiemați și mai aleși. Eată dar unu raportu esactu de cele ce amu grăitū cu tine, ieri séră, în ajunul sfinților Tirs, Lefkie și Filimonu. Amice, când vine vîrsta nemilósă și ne spune că e timpū de astâmpăratu pornirile inimei și de strînsu aripele închipuirii ; când sburdalnicele sboruri prin lumea nălucirilor atrăgătoare devinū periculose și călătoriile depărtate prin lumea reală o întreprindere obositore, ne rămâne o ultimă și neprețuită petrecere pentru mîngăerea ȃileloru din apusul vieții. Ea consistă întru aducerea aminte a trecutului și reînvierea prin povestire a diverselor epoce prin cari amu trecutū, întîlnindū în calea noastră tipuri o-

riginale și luându parte la fapte cari se atingă de istoria țării. Acestă voiajă în jilțu are avantajulă de a fi și comodă și încântătoră.

Tu mi-ai povestit adese-ori întâmplări multă interesante pe cari le aușiseși din bătrâni, și mi-ai zugrăvită cu ună adevărată talentă de pictoră unele figură din generația ce ne-a precedată, întrevăduță de tine în copilărie. Eă însumă am cercat să facă a sbura pe sub ochi tăi ună stolă de suveniră variată, și astă-felă orele năstre de întâlnire aă fostă totă-deauna pline de veselie saă de uălmire, pline de încântări culese în grădina trecutului, saă de visuri patriotice vênate pe câmpulă viitorului necunoscută. Am îmbătrânit înșă fără a perde patima acestui vênată, căci dintru tôte pasiunile omenesci amorulă de patrie este singurulă care nu se stinge nică odată.

Dacă am fi avută o mașină stenografică de buzunară, mașină ce se va inventa negreșită în secululă nostru de avocați și de deputați elocuenți, ea ară fi produsă o mică bibliotecă de anecdote, de schițe ușore, de memorii istorice și de portrete bine colorate, cari formaă ună soiă de museu demnă de a fi vizitată; iar generația actuală, a cărei cunoscință de trecută nu se întinde peste limitele celoră din urmă trei-șeci

de ani, ară găsi în elă multe subiecte de studiū atrăgătoră și folositoră... Câte romanuri, câte pi-ese de teatru, câte scrieri fiziologice s'ară puté clădi cu materialulă adunată în elă ! și câte spi-rite sănătóse s'ară retrage cu mulțămire în san-ctuarulă seū spre a se odihni de luptele đilnice și de preocupările, đise politice, ale epocei de față!..

Tipuri pentru tipuri, sunt de preferatū acele dispărute din societatea română, în loculă ace-loră de venetici alungați din țerile loră și adă-postiți astăzi între noi cu pretențiile loră ridicole de critici și de reformatori, în loculă aceloră de Don Juani de *trotoires*, aceloră de salvatori pa-tentați de patrie, aceloră de invidioși cari stu-pescă veninulă loră spre totă ce-l mai susă de-cătă dînșii, chiar de și sunt convinși că stupi-tulă cade totă pe obrazele loră, etc. etc. Fapte pentru fapte... istoria va judeca valórea aceloră cari s'aú desărvirșitū cu sacrificiuri de avere și de vieță chiar, și aceloră săvırșite sub îndemnulă ambiției personale saú a dobândirii de averi co-losale.

Acéstă idee m'a îndreptatū cătră tine, amice, cu propunerea ca să începemū între noi o co-respondență menită de a continua convorbirile nóstre și să le publicămū într'o fóie literară pen-

tru plăcerea noastră intimă. M'am măgulit totu odată cu slaba sperare că acea corespondență va fi bine priimită de uniil din compatrioți cari binevoescă a recunósce puține merite predecesoriloră și ceva măriril evenimenteloră petrecute înainte de venirea loră pe lume.

Tu ai admisă propunerea mea și ai realizat'o în parte cu o activitate de care s'au folosită cetitoril foiei *Convorbiriloră literare*. Mi-ai trimisă din Bucuresci și din Londra ună șiră de epistole cari în curândă voră fi adunate într'ună volumă demnă de a figura în bibliotecile bine compuse. Óspe iubită, elă va veni să iea locă în familiile române spre a le povesti cu graiulă seă limpede, veselă, plăcută, câte-va scene de la începutulă secolului nostru, saă din ăilele năstre, și a desfășura o galerie originală de figuril ce pórta sigilulă caracteristică ală epocil loră.

Sunt încredințată, amice, că ai găsită o mare plăcere de a rechiema la viéță acele umbre cari din ăi în ăi se afundă mai multă în pustiulă uităril și a nepăsăril. Nu mai puțină sunt convinsă că volumulă tēă va procura o deplină satisfacere persóneloră inteligente ce-lă voră ceti din scórță în scórță și voră fi călăuziți de elă prin regiunile unei lumil necunoscută loră. În epoca

de astăzi e mare meritul unei opere literare care poate să distragă spiritul omenirii din virtuțelul ce o conduce cu repegiune spre ținta intereselor materiale.

Câtă pentru mine, locuitor de țară, retrasă în pacinică singurătate de la Mercești, apreațitor și iubitor de roduri intelectuale, îți mulțumesc cu sinceritate pentru corespondența ta imbelșugata. Totă odată însă mă îngână cu adimenitorea speranță că vei da un frate gemine volumului tău, dacă nu mai mulți. Tu ai încă un tesaur de suvenir care foescă în capul tău cu dor de a eși afară, precum se bat păserele de gratiile coliviei. Fă-ți milă cu ele și le deschide colivia, pentru ca să se bucure de încântarea libertății, și ele, spre mulțămire, să ne încante cu glasul lor armonios. Din parte-mi îți promit să urmez exemplul tău precătă mi vor permite puterile și împrejurările vieții.

Spune-mi dar anii tăi petrecuți în insula Samos în calitate de Bei, guvernator al acestei insule, și călătoriile tale prin Asia mică. Din acea epocă a vieții tale eu nu-mi aducă aminte decât unele trăsături povestite mie de veselul nostru amic reposatul locotenent de marină Laurent, care a primit ospetă în casa ta de pe malul mării

Egeel... Pe atunci, în timpul războiului de la Crimă, pirateria luase o mare desvoltare în Archipel. Grecii, ostilii armiiilor aliate franceză și engleză cari făceau asediul Sevastopolului, ataca adeseori corăbiile încărcate cu provizii pentru Camieș și Balaclava, le pradau și le cufunda în adâncul mării. În zadar vapoarele de război a Franței le dedeau gónă aprigă printre insule! Îndrăsneții imitatori a lui Canari, scieau a se adăposti pe sub maluri și în peșterile stâncilor, fiindu ajutați de toți compatrioții lor... Nicl o pedepsă, nicl amenințarea de mörte nu înduplecau pe acestia de a trăda locul ascunderii, și bieții căpitanii de vapoare se întorceau tot-deauna fără isbândă din espedițiile lor, retrăgându-se furioși în portul de la Samos. Laurent rîdea de ei poreclindu-i amiralii Bredouille.

Una din acele bande de pirați devenise mai cu sémă o calamitate pentru corăbiile de transport. Ea, fiindu urmărită de aprópe de cătră vaporul pe care se găsia Laurent în calitate de ofițeru de marină, și tu în calitate de amatoru de vênat, desbarcase în insula Leros și se făcuse nevêdută într'o peșteră adâncă din sînul ei... Vaporul ajunsu în portu după pirați, comandantul chieamă autoritățile locale și le ordonă să-ı predea

în mâna lui. Toți Grecii se jurară pe toți sfinții din calendarul ortodox că nu sunt gazde de hoști, de și ei se găsiau în buza puscilor întinse spre dînșii de marinarii francezi.—Unu semnă numai a Căpitanului, și cădea morți fără a-și încărcă sufletul cu mărșavul păcatu alu trădării!

Atunci, după spusa lui Laurent, tu te-ai apropiat de comandant, și domolindu-l mâniă, l'ai sfătuit să desbarce ómenii lui în insulă pentru ca să cerceteze cu deamăntul tóte malurile și tóte stâncile. Sfatul tãu fu ascultat, dar cercetările rămaseră zadarnice!... În fine, întâlnind o turmă de capre, ați întrebat pe păstorul lor, un băetan de vr'o 16 ani, unde sta ascunși pirații? El răspunse mândru că nu scie!... Căpitanul iar se înfurie și porunci să-l împusce. Grecul se puse dârz în fața armelor încărcate, fără a deschide gura, făr'a-și pierde liniștea de și da ochi cu mórtea. El era sublim de abnegare și de eroism!

— Căpitane, ai ȃisă tu în acel crâncen moment, nu ucide păstorul; ucide caprele lui de vreă să afli adevărul.

Așa s'a și întâmplat... Abia marinarii francezi împuscaseră vre-o ȃce capre și păstorul uimit mărturisă că pirații se găsiau într'o peșteră apropiată

care comunica cu unŭ turnŭ părăsitŭ din timpulŭ cavalerilorŭ de Rodŭ.

Asediulŭ stâncii se făcu după tôte formele strategice, lupta se începu cu înverșunare; trăgeaŭ pirații cu desperare, omorise trei marinari și rânise patru și după câte-va ore banda fu nimicită ! Unulŭ singurŭ din ei toți scăpă cu vieață și fu găsitŭ peste câte-va zile, plutindŭ pe mare într'o cutie de scânduri fabricată de elŭ și condusă prin valuri de o lopată ruptă... sârmanulŭ fu prinsŭ însă grațiatŭ, și merita să fie !

Spune-mi cum la aceeași epocă ai opritŭ flotila lui Saltafero care venia de la Chalris să abordeze la Samos cu scopŭ de a rescula pe Samioți în contra Sultanului, pe când Franța și Anglittera apăraŭ drepturile și existența imperiului Otomanŭ. Mărăță a trebuitŭ să fie scena întâlnirii tale cu șefulŭ energicŭ alŭ flotilei, în capătulŭ insulei Samos, la Calabaetas, avândŭ de cadru cerulŭ albastru alŭ Asiei, și întinderea albăstrie a mării; avândŭ tu, în urma ta, poporulŭ adunatŭ din Samos și Saltafero avândŭ în urma lui flotila cu stéguri jumătate albe și jumătate albastre ! în asemenea împrejurări și 'ntr'unŭ asemenea tablou poeticŭ conversația vóstră a avutŭ negreșitŭ unŭ caracterŭ epicŭ, căci Saltafero se depărtă de

Samos fără a-și împlini scopul, și tu rămași stăpân pe insula ta.

Spune-mi cum ai arestatu pe vestitul Hiotoglu, născutu în satul Seftidikios de lângă Smirna, acel hoțu îndrăsnețu care după ce făcuse multe morți de omu și atacase în trei rânduri caravanele de la Meca, se retrăsese în insula Samos, îmbogățitu, liniștitu și forte consideratu de compatrioții lui și trecutü între ofierii de jandarmie ai insulei? Ordinul de arestare alü lui sosise de la Constantinopole, dar autoritățile locale se sfiaă de a-lü îndeplini, căci Hiotoglu nu era comodü de prinsü. Pentru elü viața chiar a Beiuluï nu plătia nici o lețcae.

Laurent mi-a povestitu că tu, suindu-te călare și întovărășitu numai de unü singurü jandarmü, fostü și elü palicarü, adică hoțu de soiulü lui, te-ai dusü în casa lui Hiotoglu, prin care jandarmiä chiar se cam feriaă de a trece. Toți locuitorii se aflaü în piață, căci era o zi de sərbătore, iar Hiotoglu, purtându la peptü unü seleafü bogatü de arme, sta mândru sub unü maslinü. Elü își făcea chiefulü cu ciubucü și cafea, după obiceiulü orientalü, pe când fruntașii satuluï staü în piclöre dinaintea lui smeriți și respectuoși.

Tu, descălecându, te-ai apropiatū de elū și i-ai ȃisū :

— Bre Hiotoglu! Am venitū să-ȃi spunū cā amū ordinū de la Pórtā să te arestezū și să te trimitū la Stambulū... Decī te gātesce să vii cu mine... nu te arestezū, de te-ȃi purta bine nu va fi rēū de tine, dar d'eȃi cāuta să fugi te-oi gāsi în fundulū pāmēntului și atuncī va fi rēū de tine.

— Eū? întrebā hoȃulū încruntādu-ȃi ochiū.

— Peste dōuē sēptāmāni eū mē ducū la Constantinopole, să te coborī la malulū mării ca să ne imbarcāmū împreunā. Ai auȃitū?

Cuvintele tale aū cāȃutū ca unū fulgerū în glóta ce te înconjura. Hiotoglu te avea la kere-mulū lui, dupā cum ȃicū Turciū, cāci avea la îndāmānā unū arsenalū întregū. Cu tóte aceste elū se stāpāni, și cātāndū dreptū la tine cu ochirea lui de vulturū, respuse : Bine!... apoi ceru calulū sēū și te întovārāși pānā la jumētatea drumului. Acolo v'ȃȃi opritū lāngā unū isvorū ca să adāpaȃi caiū, și Hiotoglu iȃi adresā aste cuvinte :

— *Bei mu*, ai auȃitū de mine? Amū māncatū ȃilele multorū Turci. Sunt neimblānȃitū cānd mē aprindū de mānie, ucidū totū ce-mī stā în cale... Și însă tu ai îndrāsnitū să-mī spuȃ mie verde în

ochi că ai de gându să mă dai pe mâna Turcilor!.. Privesce! suntemu acum singuri; aşu puté să te stingă de la lumina Sorelui şi apoi să trecu în Asia ca să mă facă nevedută. O scii?

— O sciū! ai răspunsu tu; însă daca ai comite acéstă crimă, daca m'aşu lăsa ca unu mişelū ca să-mi răpesci tu vieaţa, nu ai scăpa de urgia guvernului nici în sinulū maicei tale, căci eu sunt guvernatorulū de Samos, stăpânulū teū... şi privesce, amū cu ce să te culcū la pământū până a nu pune tu mâna pe seleafū.

.Dicēndū aceste, ai scosū din buzunarū unū revolverū cu şese încărcături.

Hiotoglu privi revolverulū zimbindū şi replică: Nu arma ta mă dămolesce ci dârzia ta faţă cu mine!. Eşti palicarū şi creştinū ca mine, să trăesci! când vei fi să plecī m'oiū afla la malulū mării la Vathy.

Hoţulū atunci dispăru, şi la diua hotărîtă se afla la malulū mării!

Câţi ómenī de meseria lui Hiotoglu şi chiar de alte meserii mai puţin periculóse s'arū găsi între popórele civilisate, capabili de a urma pilda lui? Orientalii nu aū obiceiū să anine un *parole d'honneur* la promiterile lorū; ei dicū unū simplu: *pola cala* pe grecesce, sau unū *peki* pe tur-

cesce, adică unŭ simplu *bine* pe românesce, și chiar daca aceste cuvinte le-arŭ scurta viața, ei se ferescŭ de a le călca. Și pe la noi, în vremile de demultŭ se țineaŭ legăturile cu sfințenie, însă de când obiceiurile nŭstre s'au altoitŭ cu *parole d'honneur*, altoiulŭ a coruptŭ în parte vechia și curata lorŭ simplitate.

Pe vestitulŭ tŭeu vênătorŭ de caravane amŭ avutŭ eŭ însu-mi prilejulŭ de a-lŭ cunosce. Iŭi aduci aminte, de întâlnirea nŭstră neașteptată pe vaporulŭ mesageriilorŭ de Ioudain ce pleca de la Smirna la Constantinopole, în tŭmna anului 1854 sau 1855? Tu, veniaŭ de la Samos cu Hioglu și cu jandarmii Cara-Vasili și Themistocli; eŭ veniamŭ de la Paris cu scopŭ de a mŭ duce să asistŭ la asediulŭ Sevastopolului și să vizitezŭ ruinele acestui orașŭ. Hoșulŭ tŭeu era de talie nalță însă părea conformatŭ cu muschi și cu nervi de oțelŭ; fața lui uscățivă și arsă de sóre avea unŭ nasŭ coroiatŭ ca unŭ pliscŭ de uliŭ și nisce ochi negri, înfocați, pătrundători, cari îi da unŭ aspectŭ de vulturŭ hrăpitorŭ. Învalitŭ într'o burcă mohorită, elŭ sta pe podulŭ vaporului ghemuitŭ lângă catargŭ și părea nepăsătorŭ de sórta ce-lŭ aștepta. Privirea lui era pironită pe întinderea mării și părea că vênéză fantastice caravane în

fundul orizonului... I-am adresat cuvîntul în mai multe rînduri, dar el nu mi-a răspuns de cîtă prin monosilabele grecesci *né, ohi*, și acest mod de convingere m'a descurajat de a lega o mai strînsă cunoștință cu el.

După două zile de călătorie, sosind la Constantinopole, ne-am suit tîmpatru într'un caic, am abordat la Tophane și de-acolo am trimis pe vizitul mîncător de Turci la cancelaria de Samos din Galata, liber și fără pază alta de cîtă cuvîntul se. Știind că a două zi era să fie dat ministrului de Marină. Mărturisesc că am simțit atunci în mine o neînvinsă părere de rău, căci omul energic de soiul lui Hioglu mi-a inspirat totu-d'auna multă simpatie. Am aflat însă mai târziu, că după stăruințele tale pe lângă firosul Mehemet Ali-Pașa, s'a arătat îndurător către dînsul, priimind din parte-i cuvîntul că va lăsa în pace caravanele de la Meca, și l'a trimis îndărăt la Samos, unde mi-a spus că se făcuse tutungiu.

Grăesc-mi de epoca aceea din tinerețe, când ședeai cu mine în casa părintescă din Iași, pe ulița sfîntului Ilie, astăzi numită *strada Alecsandri*. Îți amintesc pe nedespărțitul nostru tovarășu de locuință, frumosul pudel Caro și fetele ce ju-

camă numeroșilor noștri creditori? Cum alun-gamă pe cei mai întetiți dintre Eyrei cu sburdă-rile nebune a cânelui care la ună semnă săria pe d'asupra loră smulgându-le chitia négră de pe capă?... Admirabilă Caro!.. de și elă avea óre-cară apucătură de comunistă și fura din bacaliă proviziă ce le ascundea sub patulă tēă, elă pricepea misiunea lui de a ne scăpa de fiarele nesățioșe ce ne im-portunaă, pe când eramă ocupați cu redactarea foii *Progresu* fundată de Negruzzi, Cogălnicenu, tu și eă. Elă era considerată de noi ca celă mai activă și mai prețioșă colaboratoră ală nostru, și se bucura dé o stimă fără margină din partea tuturoră. Mărturisesce, amice, că dacă ară mai trăi Caro, nu l'ăi da pe mulți literatorăși de astă-đi, lătrători ca dînsulă, dar nu ca dînsulă in-teligenți...

Prin îndemnulă tēă atunci am' scrisă și pu-blicată critica mea gluméță asupra *Stanteloră Epice* a reposatului Aristia. în care vodă Bibescu era comparată cu ună *singură și țépăn catargă*... Ne-norocitulă poetă s'a dusă pe cea lume fără să mă ierte.

Fie răspunderea a ta in seculum seculorum!

Descriemă tabloulă societății iașane sub dom-niile lui Sturdza și Ghica vodă cu tinerimea ei

vióie, elegantă, entusiastă, patriotă; cu boerii sēi bătrâni îmbrăcați în haîne bizantine, și înspălmântați de avântulū ideilorū moderne; cu buchetulū ei de dame frumoșe, simțitoare, nobile, spirituale, părtașe a visurilorū nōstre de independență și de mărire pentru patrie. Ce înrîurire puternică aū avutū ele asupra mișcării naționale și câtū aū contribuitū a introduce la noi totū ce distinge pe o societate civilisată! Multe figuri grațioșe, de acumū 30—40 de ani ar merita să formeze o galerie încântătoare și numele lorū să fie înscrise în litere de aurū pe table de marmoră.

Improspetéză în minte-mī unū altū tablou de unū caracterū mai prosaicū, acela a falansterului nostru la Pera, în timpulū războiului de la Crîm; șefii aceluī falansterū erați tu, Negri și Rallet, iar adepții lui eraū toți ofițerii francezi din lagărulū de la Maslac așezatū aprópe de Constantinopole. Negri și Rallet se luptaū cu călugării greci în chestia averilorū monastiresci și răbdaū multe neajunsuri din partea politicei mișelescī a Divanului Turcescū față cu Româniil; norocū pentru ei că locotenentulū Laurent, căpitanulū avizolui ambasadei franceze, venia în tóte ȓilele ca să-ī facă a-și uita necazurile. Elū reprezenta veselia și spiritulū glumețū a compatrioțilorū lui Rabelais,

și poseda unŭ repertoriŭ bogatŭ de anecdote umoristice afară de talentulŭ esttraordinarŭ de a imita, saŭ cântândŭ saŭ șuerândŭ, lóte instrumentele unŭi orhestru întregŭ. Uvertura lui Guillaume Tell o esecuta în deplină perfecție, împestriând'o cu nisce note false de clarinetă care produceaŭ efectulŭ celŭ mai comicŭ.

În asediulŭ orașului Sevastopolŭ elŭ comandase o baterie și câștigase unŭ reumatismŭ ca și din-sulŭ de posnașŭ. Bóla lui se desvoltase mai târđiŭ într'unŭ modŭ straniŭ, aducându-lŭ în starea jalnică de a nu putea pași înainte, însă lăsându-ŭ facultatea de a merge îndărătŭ și a coborî astŭfelŭ scările cu o repejune miraculósă. Cu tóte acestea spiritulŭ lui nu perduse nici o părțică din vechia-ŭ veselie.. Îți aduci aminte balulŭ datŭ de stăpâna casii ce locuiamŭ la Pera? Laurent, în uniforma lui de căpitanŭ de marină militară, lăcu o intrare splendidă în salónu și, apucându de la ușă, se adresă pe rîndŭ la tóte damele, asigurându-le că semănaŭ cu împărătésa Franței, Eugenia. Amiculŭ nostru a fostŭ sublimŭ de elócuență în séra aceea și a devenitŭ eroulŭ preferatŭ alŭ sexului frumosŭ din Pera. Mi se pare că elŭ a și abuzatŭ de o favóre atâtŭ de bine meritată.

Istoriescesc-mă întrevederile și convorbirile tale cu ómenii politici din Turcia și din Anglîtera în chestia intereselor noastre, și modulă cu care fostulă guvernatoră ală Caucazului, generalulă Graben, trimisulă împăratului Neculae, a surprinsă aderarea înaltei Porții la tratatulă de la Balta-Liman. Generalulă pe care îlă cunoscusemă la Iași, căci era căsătorită cu una din surorile cumnatulă meu Rolla, ajungëndă la Constantinopole, adresă divanului mai multe cereri gogonate, cum se dice la țară : precumă dreptulă de trecere liberă prin Bosforă flotei rusesci de războiă, dreptulă de protecție ortodoxă pentru împăratulă asupra tuturoră creștiniloră din Peninsula Balcanică, dreptulă de a cumpăra flota vice-regelă de Egiptă, și alte asemenea enormități. Divanulă, susținută în taină de către ambasadorii puteriloră occidentale, răspunse prin ună refuză categorică, pe care generalulă Graben se făcu că-lă înțelege ca ună actă de ostilitate în contra Rusiei și pomeni cuvântulă de declarare de războiă.

În zadară noi, Româniă aflători în Constanti-nopole, noi cei cu durerea, ne încercarămă să asigurămă pe Turci și pe ambasadori că era o simplă comedie ce avea de țintă numai tratatulă de Balta-Liman. Mariă politiciă orientali și apusană

ne tratară de țeranî de la Dunăre. Generalul Graben simulă pregătirile sale de plecare, însă pân'a nu se imbarca avu o ultimă întâlnire cu Vizirul și i dîse : «Ce răspuns se ducă eû Impăratului? Intețirea nejustificată a Divanului are să fie privită de Maiestatea-Sa ca o ofensă personală și martor mi-e Dumneșeu, că eû doresc a feri pe Turcia precum și pe Rusia de calamitățile unui război. Totu ce v'amû propusû în numele Impăratului, l'ați respinsû după îndemnul ambasadiorul străin. Ei bine, puneți-mă măcarû în posibilitate de a domoli mânia Maestății-Sale, ducêndu la Petersburgu tratatul de Balta-Limanu sub-semnatu de Sultanul. » — Turcii se consultară cu Ambasadori, și a dîoua-ți tratatul era investit cu tôte formele usitate. Graben plecă din Constantinopole rîdêndu în barbă iar faimoșii diplomați, convinși că aû datû probe de o măiastră dibăcie diplomatică, trimiseră pe la guvernele lor respective o notă identică care proclama în cuvinte pompöse pretinsa lor victorie, contra politicei rusesci în Orientu !

Descrie-mi în totu adevêrul lor evenemintele de la $11/_{23}$ Februarie 1866, cari ori cum arû fi caracterul lor, formeză o pagină importantă în istoria Țerii.

Spune-mi, în fine, totu ce scii din trecut prin alții și prin tine însuși. Te gândește, amice, că dintre contimpuranii noștri tu ai fostu și încă ești unul din cei mai activi pe terâmulu politicu și posezi prin urmare unu tesauru de suvenirii cari ceru imperiosu să iasă la lumină în ochii generației actuale și a celor viitoare. Urmază dar șirulu epistoleloru tale cu acea vervă fericită ce distinge coprinsulu volumulu tău, și să-ți ajute Dumneđu a lăsa în urma ta unu completu de schițe pitoresci, de memorii istorice, de tablouri sociale cari să îmbogățescă analele Academiei noastre și comóra literaturii române. Ele voru adăogi unu titlu mai multu la acele dobândite de tine în ochii țerii ca unul din introducătorii României în era sa de lumină, de mărire și de glorie.

V. Alessandri

I

CLUCERULŢ ALECU GHEORGHESCU.

Bucureşti, 4 Mai 1879.

Iubite amice,

Alaltăséră, pornindŷ de la gara ta, adormisemŷ adâncŷ, legănatŷ de valurile ascuţite ale liniilorŷ Strusberg; trei locuri de oparte a vagonuluiŷ erau la dispoziţia capuluiŷ şi piciórelorŷ mele; când pe la mieđulŷ nopţii, mę simţiŷ scuturatŷ de o mână vigurósă : era conductorulŷ care intervenia în favorulŷ dreptuluiŷ bine plătitŷ alŷ unui călătorŷ îmbarcatŷ la Mărăşeşti; recunoscuŷ dreptatea invocată şi mę ghemuiamŷ în limitele ticketuluiŷ meŷ, căutândŷ să apucŷ de piciorŷ somnulŷ ce fugia, cândŷ audŷ unŷ glasŷ care se îngâna în scuze pentru supărarea ce-mŷ adusese, şi mę silia să răspundŷ, ca omŷ bine crescutŷ, la asemenea poli-teţă prin cuvintele banale : — nu face nimica ,

domnule, — eramă deșteptă, — sunt foarte bine, — nu dormiamă, — eraî în dreptulă dumitale, — etc.

Dar noulă venită începă o conversație :

— Șciî, cucóne Iancule, că nu te mai cuno-sceamă? ai albită de totă de când nu te-amă mai vădută.

La aceste cuvinte, simțindu-mă cam atinsă la amorulă meă propriă, îi răspunsei cu óre-care amărăclune :

— Dar îmi pare, doinnule, că barba dumitale nu are nicidecum dreptulă d'a invidia pe a mea, cá este, mi se pare, și mai lungă și mai albă.

— Ce are a face! îmi ripostă elă, dar dum-niata ești ună copilă pe lângă mine.

Noulă venită în vagonă era ună bătrână bine conservată, grăsciană și rumenă la obrază, că-ruia nu i-așă fi dată nici șese-șeci de anî.

— Eă te-amă mai sculată odată din somnă ; eramă tânăru atuncî și d-ta eraî copilă ca de vr'o optă, nóuă anișori. Cuconulă Tache, răposatulă tatălă dumitale, era ispravnică la Focșanî; eă amă fostă trimisă de amă ridicată în fere pe clucerulă Alecu Gheorghescu, tovarășulă dumneală la isprăvnicie. P'atuncî eraă câte doi ispravnici de fie-care județ, unulă peste partea administrativă și celalaltă pentru partea judecătórescă, și amên-doi ispravnicii în pricină grele judecaă împreună, formândă ună felă de tribunală. Ce vremuri e-raă pe atuncî! Clucerulă Alecu făcuse mânătorii, abuseră saă prevaricațiună, cum se dice astăđi . . .

Înțelegi, amice, că la aceste cuvinte somnul meu, dulcele meu somn, a sburat în fuga mare și nici nu m'amă mai gândit a-l prinde. Și, în loc de a închide pleópele, am dat drumul limbei, începându la întrebări :

— Ia spune-mi, mă rog, cum ai ridicat în fere pe acel ispravnic?

— Eram Edecliu și aveam odae în curtea domnescă alături cu odae lu Tufeccibașa și lângă ogeacul neferilor; la stânga, sub scară, ședea răposatul Măciucă, Dumneđu să-l ierte, Bașciohodar și mâna dréptă a lui Vodă, cum s'ar dice astăđi întâiul aghiotant domnesc, om drept și plin de bun simț.

Intr'o nópte, după slujba curții, mă aședasem pe somn, când numai ce aud ciocănind la ușă și un glas care-mi striga : «Te chiamă Vodă». Nu știu nici cum am sărit din pat, nici când m'am îmbrăcat; într'o clipă imi trântisem cismele cele galbene, binișul, legătura la cap și hangerul la brâu, și eram la ușă iatacul domnesc. Bașciohodarul tocmai eșia din odae de la Vodă și-mi dise repede : «Ai mai ciute, că te chiamă Vodă, și să te vedă Niculae!»

Răposatul Măciucă era oltean ca și mine și puținel cam rudă după mamă.

Când am intrat în iatac la Vodă era șapte césuri, saú, cum s'ar dice astăđi, o oră după među noptii. Vodă era cu ghicelic de nópte pe cap și cu o scurteică lungă de pambriu verde

îmblănită cu paciă de samurū; o făclie galbenă ardea într'unū sfeșnicū mare de argintū dinaintea icónelorū. Cum intru în odaie, Vodă se întorce cătră mine și-mi dīce cu unū glasū grosū și răstitū :

— Tu ești Niculae Păunelū ?

— Eū, Măria Ta.

— De multū ești la Curte ?

— Numai de unū anū, Măria Ta.

— Măciucă mī-a spusū că ești harnicū și cinstitū. Ce slujbă ai îndeplinitū pân'acum ?

— Nicī una, Măria Ta, decâtū că acum trei lunī amū întovărășitū pe nenea Negreanu tufeccibașa, când a prinsū pe Ghiță Cuțuī.

— Iea pliculū de pe mesciōră, pecelluesce-lū cu pecetea de pe tăvița cu călimărilor, și să plecī îndată la Focșani, să-lū dai în mâna nepotu-meū Tache, ispravniculū, fără să te simțā nicī pasērea măiastră. Bagă de sémā că ai să-mī aduci pe clucerulū Alecu Gheorghescu în fére ; poimāne pe vremea asta să fii cu elū la scara domnescă. De cumva ți-o scāpa, mai bine să te duci să te înnecl, decâtū să dai ochi cu mine.

Grigorie Vodă Ghica era unū omū mărunțelū, barba potrivită în apērătore și cānită, mai multū roșie decâtū galbenă, mustășile roșii trase în josū și despărțite sub nasū prin douē trei muchi de briciū, rasū pe obrazū pe lângă barbă ; ochiū vii, glasū răstitū și grosū ; elū era unū omū cu forțe puțină învățatură și trecea între boeri ca unulū din cei mai neînsemnați, deși fusese de mai

multe ori agă, spătaru și chiaru vistieru și banu mare.

Elu s'a suitu pe scaunulu domniei la 6 octobree anulü 1822, trei ani după vestitulü Caragea și îndată după zaveră, după uciderea slugerulu Tudorü, eroulü care, indignatü de jafurile ómenilorü luı Ipsilantü, — cari din insurgenți în contra Turcilorü se prefăcuseră în cete de hoți, prädändü drumurile și moșiile, — intrase în corespondință cu Silistra Valesi prin cancelarulü consulatulu nemțescü, bėtränulu Udriski, arėtändü Turcilorü că resvrătirea din Țara romänescă nu era în contra Turcilorü, ci în contra Fanarioșilorü cari sărăciseră pe bieși locuitorı. Atuncı Chehaja-Beg, care și intrase în Bucuresci cu oștire turcescă, a invitatü pe boierı cari mai rămăsese în țeră să trimită pe căți-va dintr'ânșii la Pórtă ca să arete Sultanulu păsurile țerii. Adunändu-se între dânșii, ei aü alesü pentru acéstă misiune pe Banulü Barbu Văcărescu, pe Logofčtulü Mihăiță Filipescu și pe Banulü Grigorie Ghica, cari, ajungëndü la Țarigrad și espunëndü starea țerii și trebuințele ei, Sultanulu a numitü pe Banulü Grigorie Ghica Domnü de odată cu Ioniță Sturza în Moldova. Pórtă nu mai avea încredere în Fanarioși. Ghica Grigorie, viindü la domnie, a găsitü țera secată cu totulü în belșugulü ei, innecata în datorii; boierı și negustorı pribegiși în tóte părțile și rescóle pretutindenı, în sate, în orașe și pe drumurı.

Ghica Grigorie, care-și iubia țara, a luat sarcina de a stărpi jafurile boerilor și ale ciocoilor cari de la Caragea ajunseser fără frâu; capul nu-l tăia prea mult, dar când avea câte o pricină grea chema de se sfătuia cu trei ómenî, cu Vornicu Costache Cămpinenu, Cluceru Chiriac și cu Bașcihodaru Măciucă. După ce-l aușia pe fie-care în parte, se culca, dormia un somn bun și pe la miezul nopții se scula, aprindea la candelă făclia din Vinerea pascilor de la epitafiu, cădea în genuchi dinaintea iconostasului și se ruga lui Dumnezeu ca să-l lumineze. Astă-fel a domnit el șapte ani și ajunseser să tremure boerii cei răi și ciocoii. Cătu a domnit el a fost bine pentru toți, liniștea domnia în țară; pâinea și carnea bună, estină; totă lumea, negustor, meseriaș și țeran mănca, bea și chiuia; veselie pretutindenî. El a deschis școlile românesce și a gonit pe egumenii greci.

În noaptea când m'a chemat Vodă, mi se făcea ziua la poșta la Șindrilita, în căruciora care se schimba din poșta în poșta și care ajungea tot-deauna numai în trei rôte. Pe la aprinsul luminărilor, în ziua de patru-șeci de Mucenicî, îmbrăcată tiptil, eram introdusă ca călugăr în odaia răposatului coconu Tache, tatăl dumatel; par'că-l vedem pe marginea patului, lângă scaunul cu două lumînări de se în două sfeșnice de alamă cu mucări. Condicaru în picioare îi citea jălbile, întingându din vreme în vreme con-

deilul de până de g sc  în călimările de la br u, ca să scrie hot r rea ispravnicului; îndată ce condicarul Nicolae Spr ncenatul , cum  i  icea lui Ipatescu, mai în urmă b rbatul  eroinei de la 1848, scrise hot r rea ispravnicului, coconu Tache se uită la mine  ntreb ndu-mă :

— De la ce schit  esci p rin ele?

— Sunt de la Poiana-Mărului, am  o jalbă.

 i mă apropi  de mesciora cu luminările  i-  puseiŭ plicul  Domnesc  în p l , cu pecetea în sus , potrivită să nu o z r sc  condicarul . Ispravnicul , îndată ce v d  pecetea, o  i recunosc  dar îmi  ise :

— Ha, este de la părintele Egumen !

 i dete ordin  condicarului  i stegarului, care mă băgase în casă, să ne lase singuri.

Despecetlui plicul  cu grabă, fl  citi  i v d i că i se înveseli obrazul   i-m   ise :

— Ve i, numai a a dacă nu s'or  st rpi m nc toriile  i angaralele, să se  nve e minte ciocoii; până n'o băga căi-va în ocna p r sit , ei tot  cred  că Vodă glumesce. Cluceru Alecu nu este acum în ora u, s'a dus  după lude în plasa Tohan , dar trebuie să vie ast  séră; du-te de te odihnesce că te chiem  e  la vreme.

B t  în palme  i porunci feciorului să-mi a t rn  în odaea copiilor ; m'am  dus  de m'am  culcată în odaia d-v str . Sunt d'atunci 55 ani, coc ne Iancule! D'abia m  furase somnul , c nd  au ii  trăsnete  i pleosnete  i doi surugii b t io i

carî urlaŭ de ți se părea că cânta ; peste unŭ minutŭ auđiŭ și glasulŭ luŭ cuconu Tache :

— Ai, scólă c'a venitŭ Cluceru.

Pornirămŭ amêndoŭ pe josŭ spre casa Clucerulŭ la care în urma nôstră ciaușulŭ de slujitorŭ înșirua ómenŭ de jurŭ împrejurŭ ; când ajunserămŭ în pridvorŭ, cuconu Tache intră în casă dicêndu-mŭ :

— Așteptă aci până te-oiŭ chiăma eŭ , și atuncŭ să intri în odae cu doŭ stegarŭ.

Din pridvorŭ, se vedea pe feréstră fórte bine în odae Clucerulŭ luminată cu trei părechŭ de lumînărŭ ; o grămadă de mosafirŭ se și așeđaseră la ghiordum cu Cluceru în mijlocŭ rêsturnatŭ pe sofa. Când intră coconu Tache se sculară toți în susŭ, dar dumnialŭ luă pe Cluceru de mână și-lŭ trase în odae d'alăturŭ ; după vr'o cincŭ minute auđŭ că mă chiamă, mă luă îndată după glasŭ și intraiŭ în iataculŭ boerulŭ. Cluceru ți-nea porunca domnescă în mână, și dințiŭ îi clânțaniaŭ în gură. Cum intraiŭ, coconulŭ Tache îmi dișe :

— Indeplinesce porunca luŭ Vodă.

Atuncŭ luaiŭ férele din mână stegarulŭ, mă plecaiŭ și le puseiŭ Clucerulŭ de picioare ; în cincŭ minute eramŭ pe drumŭ cu dóuê cărucioare de poștă, într'una eŭ cu ispravniculŭ în férc, și în cea l-altă doŭ arnăuți cu pistólele încárcate, cărora li se dedese porunca să dea să-lŭ omóre, dacă o căuta cum-va să scape.

Când eșiamă din Focșani resăria luna ;• nici gură de surugiă, nici plesnitoră de biciă, dar cărucioarele mele fugiau ca năluca cu umbra după ele și séra, când bătea meterhanéoa, mă damă josă din cărucioră și intramă cu ispravniculă meă în odaia lui Măciucă, unde amă așteptată până s'a sculată Vodă de la mėsă, până s'a culcată beizadelele, s'aă osteiată lumea din curte și aă eșită una după alta calescile cu masalale a spatarului, a aghiă și a spravnicului de curte ; atunci intră réposatulă Măciucă și-mă đise «ăi susă.»

Când amă intrată în odaia lui Vodă, Măciucă înainte, după elă Cluceru cu férele de picióre și eă după dēnsulă. Vodă, care sta résturnată pe sofa cu mânele încrucișate sub capă și cu piciórele unulă peste altulă grămădită, se sculă dreptă în picióre și adresându-se restită și necăjită către Cluceru :

— Nu țî-e rușine, slugă necredinciosă și boeră zăcașă !

Și întorcēndu-se către mine, imă đise :

— Te facă divictară.

Măciucă imă făcū semnă să esă și când treciă pe lângă dēnsulă imă đise încetă :

— Trămite-mă susă patru ciohodari.

Ce s'o mai fi petrecută după aceea nu sciă, dar după ce m'amă culcată pare că auđiamă prin somnă ună glasă, care se văita strigândă : «Iartă-mă, Măria ta ! cine o mai face ca mine, ca mine să pață.»

Adóua ȝi până în ȝiuă Clucerulă era pornită surghiună la Snagovă cu cămașa pecetluită pe elă, și a rămasă acolo până la venirea Moscaliloră.

Când eramă pe la 1829 la Craiova, l'amă vedută de gătă cu generală Roth, juca cărți cu miile de galbeni, căci era peste proviantă.

II

POLCOVNICULŢ IONIŢĂ CEGANU.

GherganŃ, 30 Iulie, 1879.

Amice,

Aici, la moşie la Ghergani, aveamŃ până mai de-una-đi, unŃ vecinŃ bunŃ cu care amŃ petrecutŃ multe Ńi lungŃ seri de iernă.

PolcovniculŃ IoniŢă Ceganu din Cloşani, bătrânŃ verde, rumenŃ la faŢă, fără sbărciturŃ pe obrazŃ, rasŃ regulatŃ în tóte sâmbetele cu perdafŃ, muştaŢă Ńi sprâncenele albe ca colilia, era născutŃ cam pe la anulŃ 1789 Ńi a trăitŃ până mai acu şese luni în satulŃ GămănescŃ, unde petrecea în intimitatea a doi copoi vestiŢŃ cu carŃ gonía iepurele điuá tótă din răsăritŃ până la apusŃ; iar tótna când se coceauŃ córnele Ńi smeura la munte, se ducea tocmai pe VulcanŃ de împuşca câte unŃ puiŃ de ursŃ Ńi o capră négră.

Acum unŃ anul era nunŃ mare la nunta lui

Vișanu dorobanțu, curcanu cu trei cruci pe peptu.

Polcovniculă Ioniță beuse în sănătatea însurăței-lorū unū paharū de vinū roșu de délulū Răsvadulū și prinsese la limbă. După ce se uită una după alta la semnele de vitejiă ale milițianulū îi dīce :

— Măi Vișane, cine ți le-a datū ție astea ?

— Căpitanu, îi respunse Vișanū ; mi le-a datū din partea Domnitorulū, anū când ne-amū întorsū din țera Turcescă.

— Dar fost-ai tu la bătălie ? dat-ai peptū cu Turcu ? luat'ai vr'unū tunū, vre-o cetate ?

— Ce să dai peptū cu Turculū, domnule, că nu te lăsa nici să-ī veđi, ședeau ascunși ca viezurii sub pământū ; și apoi batalionulū nostru s'a broditū să nu fie nici când s'a luatū Grivița, nici la căderea Plevnei ; eramū trimiși tocmai la Radisceni, pândiamū să nu lăsămū să intre nici convoiuri și ajutóre, nici să iēsă vre-unū Turcū din cetate ; planulū Muscalulū era să-ī prinđă pe toți robī. Apoi după predarea lui Osmanū Pașa, ne-amū dusū de amū încunjuratū Vidinu ; acolo, pe când așteptamū din cēsū în cēsū să iēsă Turcii la luptă dréptă, ne-amū pomenitū într'o bună dimineță că aridică stégū albū și trămitū la Ghereraru nostru să-ī închine cetatea. Amū intratū în Vidinū par'că era sərbătóre, cu musica în capulū regimentulū.

Bětrănulū, după ce ascultă povestea soldatulū, oftă dīcēndū :

— Ei ! și eū m'amū bătutū cu Turcu în tine-

reșea mea; amă intratū în Plevna cu Camenski și cu Suvaroff și nu 'mi-a mai datū nimenea nici o cruce!

Când amă auđitū de numele lui Camenski și de bătălia din alți timpī, m'amă apropiatū și m'amă luatū cu Polcovnicu la vorbă.

— Cum nene Ioniă, ăici că ai fostū cu Suvaroff la Plevnă? darū scii dumniata că d'atunci trebuie să fie aprópe șapte-đeci de ani?

— Orū fi nento, imi respunse elū, că eramă abia băețandru, ca de vreo opt-spre-đece ani, când m'amă scrisū la cazaci cu bietulū Tudorū alū nostru. Ne aducea ispravnicii pălcuri, pălcuri și ne da pe mână ofițerilorū muscali de ne muștruluia; după șese luni, când învășasemū să dămū cu sabia și cu sulița, ne-a trecutū dincolo în țera turcésca. Imi aducū aminte ca acumū, era în diua de Ignatū când amă trecutū Dunărea pe ghiață și ne-amă așeđatū în meterezuri. — Cum ne-aū simțitū spurcații de Turci, aū inceputū să dea năvală asupra noastră; trămitea totū Zeibegi d'ăia cu cialmalele cătū o clae pe capū, și Arapi d'ăia negri și buzați încălecați pe niște cai de scoțea focū pe nări; venia totū iurușū cu iataganulū în dinți și cu pistólele întinse în amândóue mánile, de ți le punea sub nasū. — P'atunci nu erau puscii d'astea lungile până la bătălie, ci venia mórtea de-ți sta dinainte ciasuri întregi, de-o vedea bine în față. După câte o bătălie, când ne număramū, remăneamū une ori numai patru cinci

sute din două mii căți eram; dar peste decele dăle eram iar în pără la loc, că se umpleau golurile cu alți panduri trămiși din țără; așa era invoiala cu Ipsilantă. Războiul d'atunci între Turc și Muscală se iscăse mai mult din pricina lui și a lui Muruz; că după ce Sultanul se invoise cu Impăratul Alexandru să-î ție șapte ani pe unul domn în Țera românească și pe celalalt în Moldova, s'a măniat pe dênșil și i-a scosă după doi ani; lui Ipsilantă trămisese chiară să-î iea capul, cum făcuse lui Hangerliu la 1799. Îl simțise că ținea cu Muscali și că era înțelesă cu Pasvantoglu dela Vidin și cu Cerni-George Sêrbu, cari amândoi se răsculară în contra Porții. — P'atunci Sultanul asculta de povețele Generarului Sebastiani care umbla să-lă tragă în partea lui Napoleon. Ipsilantă, mai norocită decât bietul Hangerliu, a scăpată de gialată ca prin urechile acului. Prevestit de tată-so dela Țarigrad și de ambasadorul Italinski, a fugit la Brașov, d'acolo s'a dusă la Petersburg și în ziua de sfântu Nicolae intră în Iași cu generalul Michelson în capul oștirii rusesci. Generalul muscală îl orânduise domn peste amândouă țerile. Domnia aceea însă a ținut și mai puțin decât cea d'întăi, căci peste câte-va luni Impăratul a trămisă pe generalul Cusnicov președinte cu deplină putere asupra Moldovei și pe Engelhart vice-președinte cu reședința în Bu-

curescî ca să guverneze țările cu Mitropoliții și cu câlî-va boerî mari.

S'aũ bătutũ bine, fôrte bine, bãeții noștri de astãdî; dar sã sciți, domnule, cã și noi n'amũ fostũ mai pe josũ în vremea nôstrã. Ne bãteamũ sabie cu sabie, spangã cu spangã, peptũ cu peptũ, dar cine ne-a mai sciutũ? cã p'atuncî nu erau d'alũ de Alexandri sã ne cãnte vitejiile și sã ne înnalte în ochii lumii.

Sciĩ d-ta, domnule, ce omũ era cãpitanulũ nostru Tudorũ? Elũ, care nu rîdea nici o datã, cãnd auđia cã vinũ Turcii asupra nôstrã, cã se nãpustia pãgãniĩ ca vijelia, cãnd cu gãndulũ nu gãndesci, elũ de bucurie începea sã cãnte și sã jõe ca unũ copilũ. Intra în focũ, domnule, parc'arũ fi mersũ la nunlã.

Romãniĩ s'aũ bătutũ totũ-deauna; n'a fostũ rãzboiũ fãrã ca ei sã nu fie sãritũ asupra pãgãnilorũ. Repausatulũ moșu-meũ Ciauş Vergea (familia nôstrã a fostũ nẽmũ de pandurũ din tatã în fiũ), își aducea aminte dupã la 1716, cãnd a venitũ întâiașĩ datã Mavrocordatũ; p'atuncî avea țera Doborãnți, Roșiori, Cãlãrași, Odivoi, Seimeni, Talpași Lefegii și slujitori; patru-đeci de miĩ de ómeni armați pe care Grecu, cãnd a venitũ domnũ, i-a desființatũ ca sã nu ne mai putemũ bate cu Turcu și sã rãmãe ei Fanarioții stãpãni pe țerã. La 1807, dupã ce amũ trecutũ Dunãrea, ne-a luatũ Generalulũ Isaiov, ne a îmbrãcatũ cãzãcesce, ne-a datũ masdrace, ne-a pusũ pistolũ și sabie la brãu și,

după ce ne-a făcută smotru, ne-a orânduită la Tatargic, o bătae de tună de Vidin, ca să ținemă pe Kärjaliil lui Molo-Aga să nu iésă din cetate; muncă grea! pentru că pe tótă ziua eramă atacați de Arapi, și nóptea cădeau peste noi Manafica să ne scótă din meterezuri; dar noi aveamă poruncă de la Miloradovică, morți tăeți să nu părăsimă loculă.

Asta era pe când Bosniacu-Aga bătuse pe Camenski la Rusciucă de-lă prăpădise, și pe când Molo-Aga gonise pe Muscali din tóte pozițiunile de prin prejurulă Calafatului; arsese Caracalu și Cernețu, pustiiseră tóte satele până în Craiova și împrăștiase tótă armata rusescă; numai noi Românii, ună pumnă de ómeni, amă ținută până a venită Generalulă Pangration cu oștire nouă din Rusia. Pe tómnă murise Michelson și în loculă lui se orânduisă Prosoroski generală mai mare peste tótă oștirea; atunci ne-a luată Isaiov și ne-a dusă în Balcani, tocmai la Kisil-hisar, dece zile cale; d'abia ajunseseamă, când a începută să se vorbescă de pace și ne-a întorsă la Lovcea, unde, după ce amă ședută ună ană fără să ne batemă, ne-a venită poruncă să luămă Plevna, că iar se deschisese războiă. Când amă ajunsă acolo și s'au aședată tunurile la bătaia zidurilor, ne-amă apropiată de cetate până în șanțuri, le-amă umplută cu mărăcină și cu saci de pământă, amă pusă scări și amă sărită în cetate. Eramă numai noi pandurii lui Tudor la

asaltu, că Muscalii cam greoi au ajunsu tocmai târziu, când noi ne băteamu de unu ciasu cu Turcii pe ulițe; cadănele trăgeau puscii și pistole după ferestre, de ploua glonțele din toate părțile ca grindina; sburau capetele ca mingele, unele cu cialmale turcesci, altele cu chivere rusesci și curgea sângele gărlă; unu glonțu m'a nemeritu dreptu în peptu, de-am zăcutu șese luni; m'aduseră la spitalulu din Craiova în casele lui Priscovenu de mi-a scosū plumbulū de sub costă.

«Lui Tudorū i-a venitū de la împărăție unu inelū cu pētră scumpă și cu numele lui Alexandru pe dānsulū, iar noi āști-lalți, cāndū s'a făcutū pace și s'au' împrietenitū împărății, ne amū pomenitū cu o bucată bună din țerișora noastră sterpelită : ne au' luatū Basarabia din Nistru până în Prutu și a remasū bună luată până în ziua de azi.

Amū trāitū rēu cu Muscalii, că ne trata ca pe niște cāni; ofițerii lorū ne injura, totū *Durak Moldovanski* ne făcea și ne da ghionturi prin fălcī. Māncamū numai soharici, unū felū de pesmetū negru ca noroiulū și tare ca pētra; trebuia să-lū moī o di întrēgā în apă, să-lū faci terciū ca să-lū poți băga în gură; vara mai bine māncamū burienī ferte. Cāndū îi scāpamū prin vitejia noastră de cāte o nevoe mare ne dicea *Dobri Kazaki*, iar numele de Romānū nu se pomenia nici o dată. — Fără noi nu mai lua ei Plevna nici atunci ca și acum.

— Veđi, Polcovnice, p'atunci nu erau jurnale,

nicî reportori, ca să pótă lumea afla cine se bate și cum se bate, dar o să vie ea o vreme, când să se găsescă cine-va să scrie și despre vitejiile Românilorū din timpul cândū erau considerați ca căduți în ochii ómenilorū și treceau de molatic și de fricoși. O să se găsescă elū cine-va să spue Românilorū cine a fostū slugerulū Tudorū, ce voia elū, ce a făcutū și ce a dobânditū pentru țară cu panduriū lūi, căci lūi îi datorimū scăparea noastră din ghiarele Fanarioților. — Dar ia spune-mi, mă rogū, ce s'aū făcutū acei două mii de panduri, după ce s'a încheiat pacea de la 1812 și a venitū Caragea domnū?

— Vre-o două sute aū formatū potera sub comanda lūi Slugeru Tudorū, iar ceialalți ne-amū răspânditū toți în tóte părțile; uniū aū mai muritū de ciumă.

«Eū după ce m'am tãmaduitū de rana din peptū, m'am trasū a casă la părinți, unde am rãmasū pãnă la zaveră, când m'a chematū Slugeru și m'a luatū cu panduriū la Bucuresci. Amū ședutū întâiū la Mítropolie, pe urmă ne-a bãgatū în Cotroceni și d'acolo ne-a pornitū spre Pitesci, ca să ne ducemū să eșimū înaintea Turcilorū cari intrase pe valea Oltului. Tãbãrisemū la Golesci, unde amū aflatū cã Ipsilantū prinsese cu viclesugū pe Slugeru și îi tãiase capulū; atunci ne-amū hotãritū să cãdemū asupra Grecilorū lūi Ipsilantū, ca să-l scótemū din țară, și amū pornitū spre Tãrgoviște, unde sciamū cã era tabãra lorū, dar

era târziu, că îi bătuse Turcii la Drăgășani ; Chehaia-Beg nu lăsase picioru de mavroforu. Ipsilantă cu Cnézu Cantacuzino și cu Manu pârlitu fugiseră peste hotarū și fuseseră prinși de Nemți și închiși în cetatea Muncaciului.

«După mórtea Slugerului aũ rămasu numai vre-o sută de pandurī, acei carī s'aũ aflatu cu căpitanulū Solomonu la bătaia de la Drăgășani și carī s'aũ închisū pe urmă în mănăstirea Cozia, unde aũ ținutū voinicesce în contra lui Bașbeșli-aga, până la venirea lui Grigore Ghica domnū la 1822.

«Mai în urmă, peste vre-o doi ani, cându s'a făcutū unchiulū dumitale Costache Cămpinenu caimacamū la Craiova, pe mine m'a făcutū polcovnicū de vânătorī, și amū fostū polcovnicū de vânătorī până când s'a deschisū iar războiū cu Muscalī la 1828 și m'am dusū cu căpitanulū Solomonu și cu Magheru.

«Ne-am bătutū cu Turcii patru-spre-dece luni mereu, ziua și noptea, sub comanda lui Geismar și a lui Roth ; vedeamū în tóte zilele mórtea cu ochiī, că ne puneau Muscalī totū înainte la avant-posturī.

«Geismar îndată, cum a trecutū Oltu, a trămisū pe generalulū Roth înainte să coprinđă Calafatu și elū s'a dusū de s'a aședatū la Cioroi. Cândū s'a pomenitū d'o dată că ilū iea Pașa de la Diī cu vestitulū Ciapanoglu pe la spate cu 15,000 de Suvarī și cu 30 de tunurī, care, după ce bătuse pe Roth lângă Maglavița de-lū topise, se arun-

case asupra lui Geismar, îi tăiasă drumul și spre Cioroi și spre Calafat, îi luase toate vitele și totu proviantul din magasiile de la Galicea și le trecuse la Vidin. — Muscalii speriați, cându îi răsbise Turcii la Băilești, fugiau în toate părțile strigându câtu puteau : *nazat! nazat! Tureschi duh!* cându farmazonul nostru, bietul căpitan Ciupagea, care nu scia că pe muscălesce *nazat* va să dică *îndărătă, înapoi*, alergă printre șireagurile noastre strigându : « auđiți băeți, ghinărarul poruncesce să mergem la sat. » Altă sată nu mai era de câtu Băileștii, de unde Turcii băteau cu tunurile în Muscali de îi prăpădiau; noi am dată navală la sat, ne-am repeđit la deal și am pus mână pe tunurile turcesce; atunci Ciapanoglu, cređându că suntem putere mare și că fuga Muscalilor era numai o stratagemă, s'a speriat și a luat'o la fuga spre Calafat, lăsându toate provisiunile și munițiile. Le-am luat în ȗiva aia două-deci și patru de care cu iarbă și patru sute de care de zaherea. Roth, vedendu că fugă Turcii dinaintea noastră, a luat curagiū, s'a întorsū, s'a pus și ei pe gona Turcilor. — Astfel s'a câștigat cea mai vestită bătălie din totă campania. Lupta a ținutū trei ȗile și trei nopți; am alergat după Turci până i-am bāgatū in Dunăre; bașibuzucii omorau pe agalele cari voiau să-i reție să nu trecă Dunărea și să-i întorcă la bătălie spre Calafat.

« Să scii, domnule, că fără Ciupagea alū nostru

mâncau Muscalii o păpară de n'o mai uitaū nici odată; se prăpădia și țara : păgâni de Turci pe unde treceaū era focū si pârjolū. Când te uitaī nóptea după o movilă, te lua jalea : vedeaī numai focuri în tóte părțile, câtū luaī-cu ochiulū; ardeaū căpișele de fânū, clăile și șirele de grăū, că era tocmai în strânsulū bucatelorū.

«După ce amū isprăvitū cu Turcii la Isles, la Calafatū, la Cioroi și la Băilescī, ne-a trāmisū ghināraru Gavrilenko de amū măturatū câți Turci mai rēmāsese la Cireșū și la Cerneți, de n'amū lāsātū piciorū de Turcū în Mehedinți și în Doljū.

Multū bine s'aū mai bātutū Romāniī și în rāndulū ăia.

«La Cireșū, a dóua ăi după bātălie, am căđutū de ciumă; în ordia muscālěscă se încinsese bóla de muriaū câte dóue trei sute de soldați pe ăi. Am zăcutū patru-deci de ăile pe mānile cioclilorū cari m'aū jăfuitū, mi-aū luatū totū ce aveamū în chimirū : patru ciasornice de aurū și cincī sute de mahmudele d'ale moi luate de pe la Turci.

«Când amū eșitū din Lăzăretū se făcuse pacea; Muscalii ne mai ciortise o bucată de pāmētū la gurile Dunării; luī Solomonū și luī Magheru le venise de la împăratulū Nicolae sfānta Ana de gātū și celuia laltū sabie cu cruce, iar náuē ne-a datū drumulū p'a casă.

«Murise mama și imī lāsase peticulū ăsta de pāmētū Cega și am venitū de m'am așeđatū la Gămānescī. Pe la 1830, când s'a făcutū miliția,

---

n'am mai vrutū să mă scriū; a statū multū de mine căpitanulū Ciupagea; vreaū să mă primescă parucicū, dar mă săturasemū de traiū răū, mă logodisemū cu Bălășica cu care am trăitū bine și liniștitū patru-șeci și doi de anī; acum când oiū muri voiū să mă îngrope la biserică alăturī cu dēnsa. »

L'am plānsū pe polcovnicu Ioniță ca pe unū frate, că era unū bunū și pacinicū vecinū și unū bunū tovarășū de vânătorē.

III

DOMNIA LUÎ CARAGEA.

Bucuresci, 24 Noembre, 1879.

Amice,

Mazilia lui Ipsilantü și a lui Moruzü, unul din domnia Valachiei și celalaltü din scaunul Moldovii, înainte de împlinirea celorü șapte ani stipulați în tratatulü de la Kuciuc-Kainargi, adăogându-se la alte pricinii de gâlcévă ce împëratulü Alexandru căuta Sultanulü, a adusü războiulü de la 1806; și după șese ani de luptă crâncenă în care victoriile se precumpăniaü, puterile Europei, cășunându asupra Porții, aü silit'o să închee pace numai și numai ca să lase Muscalulü mânil slobode în lupta cu Napoleon.

După dicetórea românescă «*Turculü să plătéscă,*» Sultanulü a datü lui Alexandru Basarabia și unü bunü hârtăü în Asia pe malulü Mării-Negre, și astüfelü a făcutü Englezulü pe placü; iar după închee-

rea păcii de Bucuresci, Conte Meternich, profitându de încurcătura în care se găsea Rusia pe malurile Moscovei, a împinsu la domnia Țerii românesce pe Iancu Caragea, amiculu și protegiatulü cavalerulu de Gentz. Dar cu totă stăruința Internunciulu la Constantinopole, Sultanulu nu a voilü să-i dea domnia până ce mai întâiü nu l'a asiguratü Caragea că-și va da demisia după trei ani. Pe de o parte Suzeranulu căta să eludeze stipulațiunea de domnie pe șapte ani, și pe de alta voia să aibă pe grecü la mână.

După mai multe străgăneli cu *inșaalä*, cu *pekei* și cu *bacalum*, pe la sfirșitulü lui Octombre Caragea a pututü eși din Constantinopolü și în ziua de Sf. Spiridonü alü anulu 1812. elü și-a făcutü intrarea în Bucuresci cu alaiü domnescü, călare pe *Tabla başa*, în sunetulü clopotelorü, alü surlorü și tobelorü. După ce a descălecatü la sfântulü Spiridonü celü noü din podulü Beiliculu (astă-đi calea Șerbanü-Vodă), s'a dusü de s'a miritü în biserica Curtea-Veche, după obiceiü.

Sosirea acestui Domnü în Bucuresci a fostü semnalulü a mari calămiiăți pentru țară! Chiar în nóptea instalării sale palatulü domnescü de la Mihaiü-Vodă din delulü Spirii a arsü până în temelie și *Curtea domnescă* a devenitü *Curtea arsă* până în ziua de astăđi; iar a dóua đi. la 13 Decembre, s'a ivitü ciuma între ómenii curții veniți cu Vodă de la Țarigrad.

A fostü în multe rânduri ciumă în țară, dar

analele României nu pomenesc de o bătă mai năprasnică și mai grozavă de câtă *Ciuma lui Caragea* ! Nicl odată acestă flagelă n'a făcută atâtea victime ! A murită până la 300 de ómenl pe ȃi, și se crede că numărulă morțiloră în tótă țara a fostă mai mare de 90,000. Contagiunea era așa de primejdiosă, în câtă celă mai mică contactă cu o ȃasă molipsită ducea mórtea într'o familie întrégă, și violența era așa de mare, în câtă ună omă lovită de ciumă era ună omă mortă.

Spaima intrase în tóte inimile și făcuse să dispară orl ce simțeméntă de iubire și de devotamentă. Muma își părăsia copiii și bărbatulă soția pe mánile ciocliloră, niște ómenl fără cugătă și fără frică de Dumneđeú. Toți bețivii, toți destrămații își atârnaú ună șervetă roșu de gătă, se urcaú într'ună cară cu boi, și porniaú pe hoție din casă în casă, din curte în curte. Ei se introduceaú ȃiua și nóptea prin locuințele ómeniloră și puneau mánă pe ce găsiaú, luaú banl, argintării, ciasornice, scule, șaluri etc., fără ca nimenl să îndrăznescă a li se împotrivi. Fugia lumea de dênșil ca de mórte, căci ei luaú pe bolnavl saú pe morți în spinare, îl trântiaú în cară, clae peste grămadă, și porniaú cu carulă plină spre Dudesci saú spre Cioplea unde erau ordiile ciumațiloră. Se încreția carnea pe trupă, auđindu-se grozăviile și cruzimile făcute de acești tâlharl asupra biețiloră creștinl căđuți în ghiarele loră.

Rare ori bolnavul ajungea cu viață la câmpul ciumaților. De multe ori o măciucă peste cap făcea într-o clipă ceea ce era să facă bóla în două, trei zile!.. Și poate că acei uciși astă-fel erau mai puțin de plâns, căci mai mult erau de jale acei aruncați vii în câmp fără așternut și fără acoperământ pe pământul ud și înghețat. Cale de jumătate de ciasă se aușeau țipele și vaele nenorociților din câmpul Dudeșilor! . . .

În urma mai multor scene oribile, neomenoșe și bestiale petrecute la ordie, unde unul din acești miserabili fusese rupt cu dinții de un tînăr care apăra cinstea soției sale lovită de ciumă chiar în zioa nunții și în urma revóltei ciumaților, cari au sărit cu parul și au omorît de ce ciocli, autoritatea în sfârșit a luat măsură de a organiza un fel de serviciu sanitar. Ea înființase câțiva vătășei însărcinați de a întovărăși pe ciocli, din casă în casă și aceștia strigau de la poartă : *Sănătoși copii !* Unul din ei, într'un raport către șeful său, dicea :

«Adi amă adunat 15 morți, dar n'amă putut îngrupa de cât 14, fiindcă unul a fugit și nu l'amă putut prinde.»

Deasupra orașului se ridica un fum galben și acru, fumul băligarului care ardea în curțile boeresci, și orașul resuna de urletul jalnic al cânilor rămași fără stăpân.

La fie-care poartă era câte o șandrama, un fel

de gheretă, în care se adăpostia câte unŭ servitorŭ pusŭ acolo *pazarghidan* (comisionarŭ) pentru târguelile de pâne, de carne și de zarzavaturî. Nîmicŭ nu intra în curte decăt după ce se purifica la fumŭ și trecea prin hărdăulŭ cu apă saŭ prin strachina cu oțetŭ.

Cioclii, când treceau pe lângă o casă bogată, nu lipsiaŭ de-a arunca sdrențe rupte de la ciumați, ca să respândescă contagiunea. Ei nu să temeaŭ de molipsirea bólei, căci mai toți erau dintre acei cari zăcuserē de câte două, trei orî de acea grozavă epidemie. Ciuma, ca tóte bólele mortale și lipiciose, ca vėrsatulŭ, ca tifosulŭ, ca lungórea négră, fórte periculóse întăia óră, devine puținŭ violentă la acei cari aŭ mai fostŭ loviți de ea.

Jafurile și tâlhăriile ómenilorŭ, directŭ saŭ indirectŭ prepuși la serviciulŭ ciumațilorŭ, aŭ fostŭ nepomenite. Multe averi și case mari s'aŭ ridicatŭ în Bucuresci după ciuma lui Caragea din sculele și baniŭ biețilorŭ bolnavi.

După unŭ anŭ, cam pe la Decembre. bóla a începutŭ a se domoli și lumea s'a readunatŭ încetŭ cu încetulŭ în orașŭ. Acei cari se regăsiaŭ se îmbrășișau, dădeaŭ o lacrimă celorŭ perduți pe câmpia de la Dudesci și porniaŭ cu viața înainte, uitândŭ suferințele și inșetați de plăceri,

Totŭdeauna după o epidemie, ca și după unŭ războiŭ, omenirea caută a-și recăpăta nivelulŭ; în aparență viața devine mai lesne, averile flăcăilorŭ și zestrele fetelorŭ sporescŭ prin moșteniri

și prin mórtea fraților și a surorilor cu cari ar fi avut să împartă averea părintéscă, dacă ar fi trăitū ei. Când este o mortalitate mare, poporul ūice că se *eftinısce pânea*, și 'acéstă credință avea pe atunci ore care temeiu, căci țara fiindū pe atunci lipsită de esportū, grâulū nu avea altă căutare decât pentru consumația interioră. Și în asemenea împrejurări căsătoriile trebuiau să devie numeróse, cu atâtū mai multū numeróse cu câtū rēulū a săceratū mai multe ființe. Decī, îndată după încetarea bólei, lumea s'a pornitū pe nunți.

Pe atunci nunta nu vrea să ūică unū petecū de hârtie velină, tipăritū frumosū la Socecū saū la Weiss din partea d-lui X saū a d-nei Z, anunțândū celebrarea cununiilor fiului saū fiicei lorū în ziua cutare, la biserica Sarindarū saū la Domnița Balașa, ș'apoī... pe ușă afară! — Pe atunci nunta era dandana mare!

Mai întâi peșitorii și colăcerii cu aldamașū; după ei logodnă cu archiereū, cu diaconī, cu preoți, cu cântăreși, cu lăutari și cu ziafetū tótă nóptea până la lucéfērulū de zi. Cu câteva zile înainte de nuntă, dacă mirele și mirésa erau de némū de boerū, se făcea *cherofilima* (sărutare de mână) la curte, unde tinerii cu tóte rudele lorū erau duși cu alaiū spre a săruta mână lui Vodă și a Dómei, cerēndu-le binecuvēntare.

Când se apropia ziua nunții mahalaua se împodobia cu brași de la casa ginerului până la casa miresei. În ajunulū nunții, cam după amiazi,

porniaŭ *călțunăresele*, totŭ cucóne alese dintre rudele cele mai frumoșe ale ginerelui, în frásurŭ înhămate cu armásari de prețŭ. Intăia cālțunăresă intra la mirésă purtândŭ o căție de argintŭ cu flori suflata în aurŭ, din care eșia fumŭ de udagaciŭ și de curse; ea mai purta și o stropitoare din care arunca apă de trandafirŭ, semnulŭ curățeniei, și ură miresei să fie totŭ-deauna spălată și parfumată. O a dóua cālțunăresă ducea pe tava de argintŭ florile cu cari se impodobiaŭ cununiile. A treia cālțunăresă aducea o tavă cu petélă, semnulŭ bogăției. Veniaŭ în urmă celelalte cālțunărese cu dece, dóuespredece tave încárcate cu totŭ felulŭ de daruri : șaluri, giuvaere, stofe scumpe, bani, cofeturi, etc. Mulțime de fete încunjuraŭ pe mirésă și lăutariŭ diceaŭ din vióre și din gură cânteculŭ vechiŭ :

Astăđi cu fetele
Máne cu nevestele . .

După ce fetele deschideaŭ boccelele și admiraŭ darurile, ele tábăraŭ pe tavele cu petélă și pe flori; unele împletiaŭ cununiile : cruce întregă pentru ginere și cruce jumătate pentru mirésă. Celelalte desfășuraŭ jurubițele de petélă, le dăpănaŭ și făceaŭ o urzélă lungă de trei coți, podóba miresei, unŭ riŭ de aurŭ în care se putea ascunde copila logodită din capŭ până'n picióre. Din vreme în vreme fetele trăgeaŭ cu códa ochiului și arun-

cau florii sau noduri de petelă în partea flăcăilor ; aceștia le ridicau și le aninau de fermele; pe când fetele, ca unele ce împărțeau, își făceau și ele parte, agățându-și la peptu, în dreptul inimii, snopuri de petelă.

După clacă se puneau cu toții la jocuri : de-a inelușu-învêrtegușu, de-a baba-mija, de-a gaia, de-a cârpa, și aceste se încheiau printr'o horă mare. Astu-felū mirésa își *lua ziua bună* de la fete și surate ; iar bătrânii și babele, bărbații și nevestele petreceau totă noptea pe ziafetu, pe bere și pe mâncare, în sunetul necurmatu ală lăutarilor. . .

Dar a doua zi mai cu sémă era ce era ! Nunta începea chiar din zori ; nuntașii numai osteniau într'una de la casa ginerelui la casa miresei. Cununia se celebra la amiazi la biserica enoriei, de unde apoi mirésa nu se mai întorcea la căminul părintesc. Ea, împreună cu mirele, se puneau în trăsura cu cei care purtau gevréle, și luau la trăsura luminările aprinse, înfipte într'o pâne. Iar dacă cununia era a se face acasă la ginere, una din rudele cele mai deaprobe ale acestuia, mama, sora, sau mătușa pleca de lua pe mirésă și o aducea acasă la mirele ei cu așternutū, cu zestre, cu totū. Trăsura era încunjurată de toți flăcăii, rude și amici ai ginerelui, cari încurau caii lorū, aducându scire că sosese mirésa.

Momentul despărțeniei de părinți era solemn pentru mirésă, însă ea, când pășea pragul casei

părintesci, trebuia să tragă din picioră pentru ca să se mărite și celelalte fete. Obiceiulă cerea ca să o podidescă plânsulă în acelă momentă, și lăutarii cântau :

Taci, mirésă, nu mai plânge
 Căci la măta mi te-î duce
 Când a face plopulă pere
 Și răchita vișinele. . . etc.

După cununie, masă mare cu zaharicale de la becerulă Manolachi și cu cofeturi de la vestitulă Pascu ; cu vină de Drăgășani, cu pelină de Délu-Mare și cu vutcă de vanilie și pe curse. Lăutari și horă totă nóptea, iar în ȓiuă se trimiteau nuni, socrii și nuntașii pe la casele loră cu lăutari.

Acestă chefă, la cei de josă, ținea trei ȓile, iar la boeri ținea șapte ȓile și șapte nopți, *după legea Domniloră și a Impăratiloră*. O nuntă se isprăvia și ȓece începeau, în câtă Bucurescii într'o serbătore o duceau. Doliulă se schimbese în veselie !

Viața acésta îi priia lui Caragea, căci poporă și boeri, cufundați în ziafaturi, nu băgau în sémă jafurile domnesci ; ș'apoi caftanele după cari alergau însurăteii îlă ajutau multă la sporirea pungii. Imbulzela la ranguri era atâtă de mare, că se umpluse din scórță în scórță condica pitacului domnescă, și se spune că în ȓiuă fugii lui Caragea, Postelniculă de abia a pridedită să citescă numele celoră din protipendadă și câte-va din starea a dóua.

Chematù de Vodă ea să plece, elù a trântitù pita-
culù josù, strigândù cu glasù tare: *iar voi cei-
laltzi: pitari și serdari!*

Caragea se urcase în trăsură, dîcëndù că merge
să se primble la Băneasa, dar acolo îlù așteptaù
trăsurile înhămate cari l'aù dusù la Brașovù, chiarù
în diua cândù sosia în Bucurescì Capugiulù ce
venia să-î tae capulù, fiind-că ședuse pe scaunulù
Domniei șese anî în locù de trei, precum se le-
gase către Sultanulù.

Venitù Domnù pe puținî anî, Caragea căuta să
adune câtù mai curëndù o avere cu care să pôta
trăi mărețù în srăinătate. Prin urmare elù a lăsatù
unù mare nume în felulù jafurilorù. Se dîcea în
țeră până mai dēunăđi că *se fură ca în vremea
lui Caragea.*

În domnia lui tôte slujbele și caftanele se daù
pe parale. Elù a suitù birurile într'unù modù ne-
pomenitù de la 1,500,000 lei (115,385 galbeni)
la suma de 3,700,000 lei (284,848 galbeni), a-
fară de ocne și de vămî pe cari le vindea cu
unù prețù de dece ori mai mare de câtù înainte,
lăsândù pe *taxidari* să rupă câtù puteau. . . apoi
pecetluiturî, mazihî, némurî și câte și mai câte!...

Cândù i se părea că punga nu se umplea destulù
de repede, avea și alte cōrde la arcù. Scotea pe
Aga în târgù cu cântarulù și cu falanga; acesta
prindea cu ocaua mică pe vre-unù brutarù, pe vre-
unù cârcimarù, pe vre-unù măcelarù, îi trântia
câte o sută de nuele la tălpî, saù îlù țintuia de

ureche în mijlocul pieteii. Vodă era sigură că *isnafulă* avea să alerge de la unul la altul ca să facă *curama*, iar pedepsa înceta îndată ce starostele venia la curte cu un *porcoiu de mahmudele*. Un alt şurupă ce găsisse fântăni de aur era porunca straşnică din vreme în vreme ca toţi negustorii să se răfuască între dinşii ca să nu fie datorii unii altora. Pe atunci se lua decizia de la împlinirile de bani. Bieţii oameni, speriaţi de ruina ce ar fi urinat unei asemenea răfueli pripite, se adunau, făceau cislă şi astfel mai dobândiau o amânare, căci suma cislei curgea în punga domnăscă.

Caragea avea multă imaginaţie în asemenea materie, dară şi găsisse câţi-va oameni sdraveni cari îl ajuta la desăvârşirea tertipurilor lui. Vorba mergea în ţeră că:

Belu belesce,
Golescu golesce,
Manu jupuesce!

După şese ani de domnie, el a dus cu dînsul la Pisa o avere de milioane, cu care a trăit în belşug şi a ajutat Eteria şi revoluţia grecă. Era violent şi înfiorător! Un poet linguşitor îi adresă o odă în care îl făcea să dică în limba grecă:

Ἔχω σπάδι καὶ τοποῦζι
σε σκοτόνω μιπρε δομοῦζι(1)

(1) Am sabie şi buzdugană,
Te omoră ca pe un porc.

Ună boeră pe care-lă dojenia pentru niște hoții, din cari nu-i dăduse o parte îndestulătoare, îi răspunse :

Κλέπτω, κλέπτεις, κλέπτει(1)

iar Caragea, în locă de a-lă pedepsi pentru atăta îndrăznélă, l'a îmbrăcată în caftană de boeră cu barbă.

Acestă Domnă însă era neîmpăcată cu boeril cari, nevoindă a fi instrumentele hrăpirii lui, îi făceaă vre-o împotrivire său chiară vre-o simplă observație. Astă-lélă, pe Banulă Constantină Filipescu l'a ținută doi ani la moșie, la Bucovă, cu pază de arnăuți; pe Banulă Grigore Ghica l'a ținută doi ani închisă în casă, oprită de a vedé față de omă; pe Vorniculă Constantină Bălăceanu, de care se temea, fiindă-că acesta avea relațiunil de familie la Viena, l'a trimisă surghiună la Castoria.

Lui Caragea îi plăceaă femeile. Intr'acéstă priuință purtarea lui și a fiului său Beizadea Costachi era ună scandală de tóte ȓilele. Cândă punea ochiulă pe câte o nevastă, trimetea pe bărbatulă eil într'o slujbă depărtată; la trebuință îlă și surghiunia, și atunci lua cu dînsulă câșil-va Arnăuți și se întroducea la femeia pacientuluiă cu voe, fără voe.

Beizadea Costachi, ténără frumosă, nu avea altă ocupație de câtă a căta să scótă din fire pe cu-

(1) Fură, furil, fură.

cónele cele tinere și plăcute. Elū se inhăitase cu cățiva feciori de boeri și băteaū mahalalele ȃiua și nóptea. Odată, fiindū urmăritū de barbatulū u-neia din conchistele sale cu care se primbla în trăsură, și vedēndu-se strimtoratū de aprópe, scóte pistolulū și trage să împusce pe soțulū trădatū; glonțulū însă nimeresce în unulū din caii lui, calulū cade din hamū și beizadéua scapă cu chica toporū. A dóua ȃi femeea adulteră era isgonită de sub stréșina conjugală și lăutariī improvisară cânteculū :

«C. . . ai fostū, c. . . să fiī,

«La mine să nu mai viī!

Pe vremea aceea nu era lucru lesne de a fi galantū și nu fie cine îndrăznia a face curte. Când unū tēnerū punea gândū rēū pe o fată, elū putea să dea cu ochiī de tatălū saū de fra-tele ei, și atunci, nici una nici dóue, popa îi și cânta pe *Isaia dăntuesce* și căsătoria, deși silită, era valabilă. Dacă bietulū tēnerū avea a face cu o muere măritată, tréba devenia mai seriósă, pentru-că resplata depindea multū de brésla la care aparținea barbatulū ultragiātū. Măcelariī lua-seră obiceiulū să umfle pe galanți cu țeva ca pe berbeci și-ī trimiteaū a casă în căruțā. Croitoriī se serviaū de fórfecile cele mari de teșgha . . . Unū băcanū, ce găsise pe unū cuconașū sub scară, la nevasta lui, după ce l'a dispoiatū în pelea gólă, l'a unsū cu cătranū din crescetū până în tălpi, i-a

pusă o păreche de córne pe cap, l'a legatŭ răstignitŭ de mâni pe unŭ drugŭ, i-a legatŭ unŭ căluşŭ în gură şi l'a luatŭ în şfichiulŭ biciului pe podŭ, de fugea lumea de dinsulŭ ca de ucigă-lŭ tŭca, în câtŭ nici chiar slugile lui nu aŭ voitŭ să-lŭ primescă în casă. A dóua ęi l'a găsitŭ vizitiulŭ ascunsŭ în esele din grajdiiŭ. Pe unŭ altŭ cuconaşŭ bărbatulŭ l'a unsŭ cu miere pe piele şi l'a lăsatŭ o ęi întręgă prada muscelorŭ şi a vespelorŭ.

Unde se pomenia trotuarŭ saŭ bulevard pe acelŭ timpŭ ! . . . Femeile erau încunjurate de tŭte precauşunile profilactice ; ferestrele aveaŭ zăbrele ca puşcăriile ; porşile se deschideaŭ greŭ, căci erau înarmate cu brŭsce tari ; iar când o nevastă se ducea la o rudă, la o prietenă saŭ la bae, ea era întovărăşită de dóue, trei jupănese bĕtrâne şi credinciose. Fetcele erau ţinute şi mai aspru ; deabia aveaŭ voie să ėsă în grădină şi grădina era încunjurată cu zidŭ naltŭ saŭ cu uluci de scândurĭ de stejarŭ. Nici macarŭ peşitorĭ nu le vedeaŭ până nu se isprăvia vorba de căsătorie, încâtŭ ginerele nu era totŭ-deauna sigurŭ că a vedutŭ bine faţa logodniceĭ sale.

O fată de boerŭ mare, întŭrsă dintr'unŭ clauster de la Viena unde fusese crescută şi unde bobândise unŭ talentŭ musicalŭ esttraordinarŭ pe clavierŭ, a adusŭ cu dĭnsa în casa barbatu-seŭ preşiosulŭ instrumentŭ. — Intr'o séră boerulŭ, zărindŭ căţiva inşĭ cari se pitulaseră lângă uluci ca să asculte frumŭsele melodii ale junei diletante, s'a sbărlitŭ

de gelozie, și când a două di tânăra femeie s'a trezită, nenorocita! .. a găsită clavierulă spartă cu toporulă în miș de bucăți. Măhnirea ei a fostă atâtă de mare încătă peste câte-va săptămâni o duse la groapă. Ea lăsase cu limbă de moarte să-î facă coștiugulă din scândurile clavierului, dar popa s'a împotrivită, dîcîndă că fusese *vasulă necuratulă*.

Arta era lucru necunoscută. În totă Bucureștiu nu se află de cătă ună singură piano și o harpă. Musica aparținea lăutariloră și cîntărețiloră de la biserică. Persônă cu inspirații artistice era numai Domnița Ralu, fata cea mai mică a lui Caragea, natură aleasă, posedândă gustulă frumosulă în celă mai mare gradă, admiratōre a musicii lui Mozart și a lui Bethoven, hrănită cu scrierile lu Schiller și Goethe. Ea găsise în câțiva tineri greci, rude și amici din școlă grecăscă de la Măgareanu, studenți admiratori ai tragediiloră lui Euripide și Sofocle, ună elementă pentru a pune în scenă câte-va piese de teatru. Cu nițică pânză croită și cu hârtie poleită, Domnița organizase în apartamentele sale o mică scenă pe care se juca în limba elenă Oreste, mōrtea fiiloră lui Brutus și câte-va idile ca Daphnis și Chloe.

Mai târziu a zidită ună teatru la Cișmeana roșie în colțulă stradei Victoriei și a Fântăni, pe loculă unde se vede astăzi ună felinară ascunsă după o perdea de feră; ună teatru în tōtă forma

cu parterü, cu stăle, cu scenă și cu mai multe rânduri de loje. Ruinele aceluï edificiu, arsü la 1825, se mai vedeau până pe la 1840, când s'a mistuitü în zidurile lui Ioanü Carătașulü.

Domnița Ralu visa ridicarea teatrului grecescü. Pentru acestü scopü ea a trămisü pe Aristia la Paris ca să studieze pe vestitulü Talma. Ea a și adusü de la Viena o trupă de artiști Nemți cari representaü opere și drame. Din acea trupă făcea parte vestita Dilly, cântăreță și tragediană de unü mare meritü, ce venise la Bucuresci numai pentru o iarnă. Iar îndrăgindu-se de unulü dintre tinerii noștri boeri, a rămasü în capitala noastră până când a muritü, dândü nascere unuia din bătrânii noștri generali.

Avântulü datü de domnița Ralu artei dramatice a încetatü cu fuga lui Caragea, dar mai în urmă a găsitü o slabă imitătoare în Smaranda Ghica din Gorganï, în casa căreia, după zaveră, Aristia intrase ca institutorü de copii. Acolo Iancu Văcărescu a căutatü să pue limba românescă pe scenă; a încercatü să jöce pe Britanicus și pe sgircitul lui Molière, dar surghiunele, războiulü, Muscalii, și câte și mai câte calamități au amănatü lucrulü până la 1833, când Cămpineanu a înființatü *Societatea filarmonică*.

Tulburările de pe'mprejurulü țerii, precum rescülarea lui Carageorghe și a lui Pasvantoglu, incursiunile Cărjaliilorü, Eteria grecescă și revoluția de la 1821, făcuseră să sbârnaie în tinerii

românii cörda vitejiei. Lorü începü să le placă armele, vênătórea și călăria ; feciorii de boerü lu-
arä unü felü de aerü de *čabadaii*, termenü adop-
tatü de dânșii și care avea semnificarea de voi-
nici.

In timpulü lui Grigore Vodă Ghica, pe la 1823
—1824 cuconașii nu lăsaü să le scape nici unü
prilejü de a se îmbrăca cu poturi, cu minténü
și cu cepchenü ; a se lega la capü cu *tarabolusü*
și a-și încărca *sileahulü* de la brău cu pistóle și
cu iataganü, precumü și a-și atărna pala de gätü.
Pentru celü mai micü lucru ei se serviaü cu ar-
mele încätü, din pacinici ce erau mai înainte, de-
veniserä arșagași și tulburători. Intre toți se de-
osebiaü mai cu samă Iancu, feciorulü lui Beizadea
Costachi Caragea și alü Raliței Moruzóei, frații
Bărcănesci, Bărbucică, nopotü de fatä alü Banului
Barbu Văcărescu, și cățiva alții cari se țineaü de
ștreqării și ajunseserë a fi spaima mahalalelorü.
—Ei petreceäü ziua în Cișmegiu cu lăutari pe iarbă
verde, și cum răsăria luna, plecaü cu ghitare și
cu flaute la serenade pe sub ferestrele fetelorü și
a nevestelorü frumoșe. Până'n ziua vuiaü mahala-
lele de cântece, de gälcevi, de bătăi și de lătrări
de câni.

Intr'o nópte ténérulü Palama, voindü să go-
nescă pe Don Juanulü Bărbucică Catargiu de la
ferestrele logodnicei lui, s'a pomenitü cu unü cu-
șitü în pântece. Nenorocitulü scäldatü în sânge
a pututü deabia profera numele aceluï care-lü lo-

vise; și muma lui, în desperare, a alergat la palat și a sculat pe Vodă cu țipetele sale. Grigorie Ghica pornesce pe Bașcihodarū Măciucă, care și aduce la Curte pe Bărbucică, îl trântesce la pământ și din porunca domnăscă îl trage o falangă, apoi îl trimite surghiunū la mănăstire. De acolo bietul Don Juan pățitū a pornitū la Paris cu gândū să studieze pictura, artă pentru care credea că are o mare vocațiune.

Anarchia domnia în tóte, și lesnirea de a da cu pistolulū în ómenī devenise la modă, ast-felū că ucisulū fiindū totū-déuna presupusū că s'arū fi împușcatū la vânătoare, ucigașulū remănea nepe-depsitū.

În una din petrecerile la care luaū parte mai multī tinerī, pe cândū se întorceaū în Bucurescī într'o căruța cu patru cai, se găsiaū trei tinerī: Iancu Caragea, Dimitrachi Bărcănescu și Iancu Crețulescu poreclitū Ursu mai târziū, pentru că o ursóică îl desmerdase obrazulū cu labela ei. Cei doi dintāi luādu-se la cértă, tragū cu pistólele unulū într'altulū și căruța intră în curtea Moruzóei ducēndū pe fiulū și pe nepotulū ei înecați în sânge. Peste trei zile dóuē dricurī se urmaū unulū după altulū, ducēndū la locașulū celū vecinicū pe doi din tinerī cei mai eleganți și mai frumoși ai Bucurescilorū.

Stranie epocă!.. Numai venirea Muscalilorū la 1828 a pusū capētū acestei vieți svăpăiate a tinerilorū cuconași, luādu-i ca comisari (meh-

mendarî) pe lângă generaliî ruși, pentru înlesnirea aprovizionării oștirilor cu proviantă și cu care. La 1831 cei mai mulți au încinsă sabia, scriindu-se în miliția națională.

IV

ȘCOLA DE ACUM 50 DE ANI.

București, 1880.

Iubite amice,

Pe când în școla de la Măgureanu vestiți e-
liniști Lambru, Comita, Vardalah, și Neofitū, e-
mulii lui Corai, predau tinerilor greci și feciori-
lorū noștri de boerū, Memorabiliile lui Socrate, (1)
Phedon (2) și Metafisica lui Aristotū; pe când
Banulū Brăncoveanu discuta cu puristulū Duca
în limba lui Tuchididū Apophtegmele lui Hypo-
cratū și Ariometria lui Archimedū și se munciaū
să isgonéscă din limba grécă tóte cuvintele câte
nu erau curatū atice, precum unil din învă-
țații noștri caută să curețe limba română de totū
ce nu se termină în *-ciune*, — la biserică la Udri-
cani, la sfântulū Gheorghe și la Colțea se auđia

(1) Ξενοφόντος Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους.

(2) Φεδων Πλατωνος.

glasulü ascuțitü a cătorü-va copii cari strigaü în gälăgie pe

on, mislete, ucu : omu
pocoiu, on, mislete, ucu : pomu.

Băeții mai înaintați la învățatură, când voiaü să-și dîcă ceva care să nu fie înțelesü de profanî, comunicaü între dînșii astü-felü :

az, iotă, lude, az, pocoiü, riță, ucu, naș, est (1)

și celalalt îi respundea ;

naș, est, buche, az, tferdo, est, pocoiü, on, pocoiü, az.(2)

Cei de la bucóvnă rîvniaü la dînșii cum vorbiaü păsăresce.

Dascälulü Chiosea, bētrānū cu antereü de calemcheriü, la capü cu caucü de taclitü vėrgatü cu cėrșafü albü, se primbla pe dinaintea băeților înarmatü c'ö vargă lungă, ardēndü când pe unulü când pe altulü, după cum i se părea ; se oprea dinaintea fie căruia, la uniü le asculta lecția, la alțiü le mai adăoga câte unü *ucu scurtü* pe ici pe colea, saü câte o aruncătură două pe deasupra, ca să fie slova mai ciocoéscă. Apoi să fi dusü sfântulü pe vre unulü să nu-și scie lecția, că dacă nu-lü ajungea cu nuiava apoi scotea imi-neu din piciorü și-lü asvârlia după dînsulü cu unü

(1) ai la prune.

(2) ne bate popa.

«Firaî alû dracului cu tat'to și cu măta, că n'ăi învățatû *matima*.»

Dăscălulû Chiosea nu era om réu, dar se necăjea, pentru că-lû durea inima când vedea că nu se silescû copîiî la învățatură. Elû nu era civilisatû ca să nu-î pese dacă eleviî învață saû nu. Pentru elû șcôla nu era o chivernisélă, nu se gândia la: treci dî, treci nópte, apropie-te leafă. Nu sta cu ciasorniculû deschisû pe catedră ca nu cumva minutarulû să trecă peste semnû.

La Chiosea, ca la Chiriță, ca la Stanû, lucrurile mergeaû altû-felû; viața lorû era cu copîiî din șcôlă, nu scia nici șosea, nici cafe-șantan, nici deputăție. Diminéta buchile, oŧoicu și psaltirea, după prânđû psaltichia. Chiosea avea unû

pa, vu, ga, di,

care-î eșea pe nasû cale de o poștă.

De pe la de-alû de Chiosea eșiaû dieci de Visterie și Calemgîi; la de-alû de elû aû învățatû să scrie românesce Logofătulû Grecenu, Văcărescî, Antonû Pan, Nanescu, Paris Momulénu etc.

Acei bieți dăscălași, cari aû fostû depositariî limbei și naționalitățîi nóstre, duceaû o viață sdruncinată, plină de privațiunî și de cote sparte, fără *bene merenti* și fără recompense naționale, fără pensî și para-pensî; plătiți ca vai de ei cu unû codru de pâne; trăiaû și muriaû necunoscuți, fără să bănuéscă măcar că erau patrioți, împinși nu-

mai de ună instinctă bună și generosă, își făcea cu sfințenie datoria, fără să aibă conștiință de binele ce făceau țerii lor.

Ei se delectau mai multă cu citirea întâmplărilor lui Alexandru Machedon, care s'a bătut cu furnicile și cu păsările cu clocu de feră, de câtă cu citirea mâniei fiului lui Peleu. Oile, câni și fluerulă păstorului întristat ală lui Văcărescu îi erau mai dragi decâtă Afrodita și Bacusu lui Anacreon. Se pomenise de la tată și de la mamă Români néoși din moși-strămoși. Limba și urechea le spunea că nu era nici Tătari, nici Greci, nici Slavi; purtau nobleța némului în inima și în spiritulă loră, fără să se preocupe de arborele genealogică, nici de fărtales de nobleță. Scieau romănescă fără filologie și fără *morfologie*, fără să scie dacă sunt etimologiști, fonetiști saă eclectici; dar scieau cum vorbeau și scrisulă îlă numiauă icónă, creșându că elă trebuie să fie reproducțiunea esactă a vorbei; puneauă câtă mai puține buchă, ba pe unele le mai aruncaă și pe deasupra, ca să facă economie de timpă și de hărtie. Unde să le dea loră prin gândă că avemă două limbi, una în gură și alta pe hărtie, și că trebuie să vorbimă într'ună felă și să scriemă într'alt-felă; vorbeauă toți aceași limbă. Acum lumea s'a subțiată, fie-care vorbește și scrie limba sa proprie și scie că suntemă strănepoși ai lui Traiană. Dar mulți credă că de la venirea acestui împărată în țară până la sosirea loră în viață, nu s'a mai petrecută nimica pe pă-

mântul românesc ; nu încep însă a socoti toți totu de la aceeași epocă. Unii numără existența țerii de la Regulamentul organicu la care cred că au colaborat, fiindu-că au fost chemați de l'au iscalit ; alții, morți tăeți, nu voru să convie ca să fi mai fostu ceva pe lumea asta înainte de patruzeci și optu ; spun și scriu într'una că s'au plimblat pe ulițele Bucureștilor cu stéguri și cu masalale strigându pe : *«trăiască guvernul provisoriu,»* și că erau cei mai de dimineță pe câmpul Filaretului. Pentru alții iar călindarul Românilor începe de la îndoita alegere a Coloneului Cuza, sau din noptea lui 11 Februarie ; își închipescă că ei au suitu pe Alexandru Iónu I, că ei l'au dat jos, și că totu ei au adus pe Carolu I. Cei mai infocați astăzi nu recunosc de adeverați patrioți de câtu pe acei cari au strigat : *morte Turcului!* și cred că, deși n'au fostu la bătălie, dar că fără vitejia lor cea civică țara românească era perdută, umilită, batjocorită, tăiată de Turci, și că Muscalii îi ștergea o bucată de pământu și mai mare.

Pentru mulți politica este intrigă și minciună, nu cred în sinceritate și în adevăr, desprețuescă cunoscința lucrurilor petrecute și cercetarea evenimentelor ce se pregătesc. Nu lasă nimica trecutului, cred că ei au făcutu cerul și pământul românesc, că ei sunt începutul și sfârșitul, alfa și omega. Dar apoi creatorii străini ! unul se compara cu Lafayette, de și nu făcuse pêntru România nimica care să semene

cu ceea ce făcuse generalul franceșu pentru America; altul, care vînduse participuri pe patru galbeni ora și înregistrase zece ani de-a rândul colorile și garniturile cocónelor la baluri, așezându-le în ziarul sêu după ordinul corei de la putere și după importanța subvențianii, crede că el a scos pe Români la lumină; altul crede că a inventat limba și istoria Românilor dându-se de un fel de Columb, fiindcă critică și hațjocoresce gloriile noastre naționale. Acești *fructe seci* din țările străine, se cred genii, luceferi luminători, îndată ce găsesc un adăpost sub cerul României, și ei, sărmanii, nu vedu zimbirea ce inspiră Românilor cari în vorbirea lor sarcastică i-au poreclit: *Locuste ológe*.

Dar să ne întorcem la școlă noastră de la Udricani, școlă sub albastrul cerului, pe prispa bisericeii, unde când ploua copiii se ghemuiau în oadaa țircovnicului jos pe cărămidă, sau în clopotniță; citiau și scieau pe genuchi și pe brânci.

Prin prejurul bisericii în mahala pintre livețile de meri, de perii și de duși se zăria vre-o zece cincisprezece învelișuri cu strășină eșită ca o umbrelă, sub cari locuia câșiva cavali, croitori ișlicari și cojocari; aceștia, când plecau la prăvălie, își trãmiteau copiii la dascălul Chiosea, ca să nu ștengărescă pe uliță și ca să învețe să canarchisască, să ție isonă cântăreților din strană, să citească apostolul, să dîcă tatăl nostru și crezul și să mērgă de-a'ndărătele cu sfeș-

niculū într'o mână și cu cădelnița în cealaltă dinaintea preotului, când eșia cu sfințele daruri. Le plătia ce pe apă nu curge; dascălulū Stanū de exemplu, cēlū mai bine plătitū din toți, avea câte două-deci de parale¹ de copilū pe lună, și mai avea și de la biserică tainū de mălaiū, de fasole și de lemn.

Din acele școli își recrutaū bisericile preoți și cântăreți, acolo boerii căutaū băeți pe care îi luau în casă pe procopselă, de acolo a eșitū Chiru de la biserică Eni, Dumitrache Bondoliu tata reposatului Vlădică Calistratū, Unghiurliū de la Să-rindarū, Costache Știrbu de la Sf. Iónū de lângă pușcărie și Petru Efesiu, care mai în urmă a ajunsū cântărețū în strana din drēpta la Patriarchiă. Acolo au fostū dați la învățatură Antonū Pan, Petrache Nănescu, Nicolae Alexandrescu, Paris Momuleanu, Marinū Serghiescu etc.

Pe Nicolae Alexandrescu, cum l'a auđitū Grigorie Ghica, l'a luatū în casă, îlū primbla cu dīnsulū nōptea în butcă dinainte de-ī cânta cantece de lume. Când Grigorie Ghica s'a făcutū Domnū, Nicolae Alexandrescu a ajunsū, cafegi-bașa.

Pe Marinū Serghiescu l'a luatū Alecache Vilăra cântărețū la biserică Negustorilorū, l'a primblatū cu dīnsulū pe la Petersburg cu regulamentulū; dar mai pe urmă molipsindu-se de bóla patriotismulū a fostū arestatū cu Mitičă Filipescu, cu

(¹) 40 bani, sau 4 lei 80 bani pe anū.

Nicolae Bălcescu și cu Telegescu, trimisă la Ocnă, unde și-a spășit păcatele șapte ani, până când a venit de la scosă revoluția din patru-șeci și opt ca să-l procure dulcile fericiri ale unei proscripțiuni de zece ani. El a fost cunoscut mai mult sub numele de *Marin* *Naționalu*. Vodă-Cuza îl iubia, îl avea adesa la masă și-l mângăia cu numele de Moșu Marin.

Când a venit în Bucuresci dascălul Lazăr, băeții de la Udricani, de la Sfântu Gheorghe, de la Colțea și de la toate bisericile au golit acele școli și au alergat la Sfântu Sava cu Petrance Poenaru, cu Eufrosin Poteca, cu Simion Marcovici, cu Pandeli, cu Costache Moroiu și cu mulți alți tineri din școala grecă; mai în urmă unii au fost trimiși în străinătate la Pisa, la Viena, la Paris și s-au ilustrat ca profesori și ca înalți funcționari, alții s-au făcut cântăreți; Anton Pan a devenit Anton Pan și cei mai mulți s-au adăpostit prin curțile boeresci ca grămăticii, vătăfi de curte, stolnici, trăind pe bere și pe mâncare fără grijă de ziua de mâne; când puneau mâna pe câte o para o bătea la tălpi pe must, pe cărnați cu lăutari la Filaret. Ziua avea n'avea de lucru, dar seara când era lună resuna mahalalele de serenade; învățau fetele să cânte din chitară marșul lui Napoleon și din gură pe Șeine-Minca.

Anton Pan, Nănescu și Chiosea fiul, erau veselia grădinilor lui Deșliu, lui Pană Breslea și

lui Giaferu ; Ian̄cu alu Ralīii Muruzoei, Bărbucică alu Tīii Văcăreaschīi, frāii Bărcănesci, Costache Faca și alii tineri din lumea mare nu puteau fără dînșii.

Nănescu crescutu de Ghiculesci a fostu vătafu de curte, vătafu de spătărie, judecătoru de tribunalu și a muritu îngrijitoru la Spitalulu Brancovenescu. Cânta bine din vioră, elevu alu lui Dimitrache; elu compunea cântecele lăutariloru din Scaune.

Lui îi datorimă pe :

Ah! iubito, cale bună,
Dar te rogă nu mă uita.

. . . . .

Rața ici, rața colea,
Rața pasce papura.

. . . . .

Inima mea multe are
Culese după 'ntemplanare.

. . . . .

Pomă eramă eu pomă.

. . . . .

Ardă-ți rochița pe tine
Cum arde inima 'n mine.

. . . . .

Jupâne povarnagiū

. . . . .

Ah! amoru' amorașu',
Vede-te-așu' călugărașu'.

. . . . .

Fă-te omu' de lumea nouă
Să furî cloșca de pe ouă.

. . . . .

Pétră de ai fi te-ai desface
Și la mine te-ai întorce.

. . . . .

Frunză verde ș'o lalea,
N'am cuțitu' că m'așu' junghea.

. . . . .

Cine la amoru' nu crede
N'arū mai călca iarbă verde.

. . . . .

Cându' coconițiile începuse să îndruge franțosesce
cu :

Bonju ¹
Chesche vu parle franse munsiu ²
Bonsua ³ și
A livoa ⁴

Nănescu în colaborațiune cu Costache Faca și
cu Costache Bălăcescu au făcutu' satira :

(1) Bon jour.

(2) Est-ce que vous parlez français monsieur.

(3) Bon soir.

(4) À revoir.

Ah ma-șer să-mă veți mantela
 Mai sublim mai lucru fen
 C'o dublură 'nfrișată
 Și fața amur san fen,

Unghiurliu și Chiosea fiulă aă fostă ceî mai marî cântăreți ai bisericeloră din Bucuresci. Venirea unei trupe de operă i-a făcută să vadă în arta musicală orizonurî despre carî nu aveaă nici o idee pân' aci; impresiunea produsă asupra loră de operele lui Mozart și lui Roșșini a fostă atătă de mare încătă n'aă mai putută se cânte nici cheruvică nici chinonică fără se o dea pe.

La ci darem la mano din Don Juan și
Una voce poco fa din Barbierulă.

Intr'o Duminecă la liturghie scandală mare la Sărindară. Epitropulă, omă evlaviosă, recunoscuse în :

Domnulă Domnă Savaoth
 aria *Voyez sur cette roche!* din Fradiavolo.

Pe lângă grupulă Antonă Pan, Nănescu, Chiosea și Unghiurliu, unulă și nedespărțită, se lipise ună copilandru, naltă, rumenă, sprintenelă, cu pletele de țircovnică; se introdusese în societatea aceloră diletanți făcându-le totă felulă de misiuni; scia unde se găsia pelinulă celă mai bună și unde se frigea *trandafiră* celă mai gustoși; îlă făceaă haz fiindcă era plină de originalitate, de duhă și de veselie. Acela era tînărulă Filimonă

care, deși aspirantă la preoție, dar scia pe Arghiră pe de rostă din scórță până 'n scórță. Indată ce Iancu Văcărescu, Eliad, Alexandrescu sau Antonă Pan făceaă o poesie, a dóua și elă o scia pe din afară; cânta din memorie, și fórte bine, tóte ariile opereloră italiene jucate în Sala Slătineănu. Intr'ó vreme a isbutită chiar să fie admisă coristă în trupa Madamei Carl; mai în urmă l'amă găsită flautistă în orchestră și cândă Papa Nicola, după nobilulă obiceiă ală impresariloră, încetase plășile artiștiloră și-i lăsase muritoră de fóme pe strade, Filimonă a trebuită să-și caute existența într'ună altă isvoră; și-a pusă altă córdă la arcă, a părăsită flautulă, și a apucată condeilă, s'a făcută foiletonistă la điarulă *Naționalulă*. In colecțiunea aceluă jurnală în numerele 2, 3, 4 și 5 din anulă 1858, în numerele 8, 14, 16, 30, 74 și 91 din 1859, și în numerele 11, 14, 79, 82, 85, 89, 90, 94, 96, 97, 98, din 1860, găsescă o serie de articole teatrale cară dovedescă ună spirită cultivată, analitică și seriosă și o cunoștință adâncă de sciință musicală.

Critica lui era plină de dréptă judecată și de bunăvoință; elă critica fără patimă, fără interesă și fără venină; critica ca să îndrepteze iar nu pentru ca să descurajeze; articoliă lui erau plini de învęțatură și de povețe bune și folositoare, scopulă lui era să îndemne pe artiști și să formeze gustulă publiculă.

În acelașă điară poți citi în anulă 1859 în

numerele 77, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, și din 1860 numerele 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22 și 23 seria interesantelor foietone intitulate : *Trei luni în străinătate*, o descriere de călătorie plină de spirit și de impresii juste. In numerele 43, 46, 52, 80, 81 și 84 din acelașu an, se găsesc de dînsul mai multe nuvele foarte bine alese; dar el a îmbogățit literatura română cu două scrieri de un adevărat merit : *Slujnicarii* și *Ciocoii*.

Aceste două opere ale lui Filimonu nu sunt nisce romanțuri în cari să se desfășure peripețiile unei intrigii; ele sunt mai mult o colecțiune de tablouri adevărate și vii ale obiceiurilor și moravurilor noastre din epoca de tranzițiune.

Prologul cu care începe cartea intitulată *Ciocoii* este un studiū psihologic, și scrierea în totalitatea ei o psihologie de care s'arū mândri un Labruyere și un Teofilu Gauthier.

Filimonu ne spune că s'a primblat multu timp cu acéstă din urmă a lui scriere în busunarū, căutându un Mecenă să i-o dedice; s'a uitatū la boerū și nu l'a găsitū demnū, a trecutū pe lângă negustorul cămătarū și nu l'a băgatū în sémă; dar când s'a lovitū peptū în peptū cu ciocoitulū, a strigatū fără voia lui: *Iată omul!* și-lū salută astū-felū:

«Acestorū luceferi ai vițiului, cari aū mâncatū

«starea stăpânului și s'a-
 «celora cari nu i-a-
 «celora cari sunt putregaiul
 «sapă temelia casei, cari
 «din funcțiunile cele mici
 «din cele mari, cari acum
 «palaturi, și stropescú cu
 «de bine, dedicú scrierea mea.»

Filimon, care a cunoscutú tóte celebritățile cur-
 ților boerescî: pe Tudorú Ciolănescu, vătafulú de
 curte alú banului Grigorie Băleanu, pe Gheorghită
 mațe-góle de la Filipescu Buzatu, pe Neagu Chiof-
 tea alú banului Constantinú Bălăceanu, pe Stănică
 Găvanú din curte de la Modroganu, pe Zamfirú
 Ploscă de la Isacú Ralet, pe Gheorghită de la Ar-
 mașu Manu, pe Ilie Sgabercea de la Vulpe și
 pe Stolniculú Nadă de la Brâncoveanu; elú care
 a studiatú și a urmatú desvoltarea ciocoiului și
 a cercetatú sub tóte fazele acéstă clasă cu scal-
 pelulú spiritului său investigator, ne dăce că:
 «Nimicú nu este mai periculosú pentru unú statú
 «de câtú de a da frânele guvernului în mânilé
 «acestorú parveniți, cari din etatea de dóuë-deci
 «de aní sciú cum să fure cloșca de pe óuë fără
 «ca ea să cârâe.»

Și mai la vale: «Ciocoiolú își cresce copiii cu
 «slugile până îi aduce în gradulú celú mai înaltú
 «de corupțiune și atunci îi trimite în Francia.
 «Ciocoiulú și puiulú de ciocoiú nu se pronunță
 «definitivú pentru nici o doctrină politică, ca să

«pótă esploata tóte doctrinele. Patriotismul, libertatea, egalitatea, devotamentul și tóte virtuțile cetățenesci sunt vorbele care-î servă de trepte ale scării pe care se sue.»

Dar scopul acestei epistole nu este de a face analiza însemnatelor scrieri ce ne-a lăsat Filimon, nici de-a esplica pe eroii săi. Cine voesce să-î cunóscă n'are decât să citéscă vol. II și vol. III alú *Revistei române* și să se uite la călăreții cei mândri și la coconii resturnați în drosc și în calesc la șosea, și va recunósce și pe Vătafu Dinu Păturică și pe Postelnicu Tuzluc, și pe Costea Chioru cu tóte progeniturile lor. Câtú pentru cocóna Duduca de-o fi și mai trăindú, dar n'o mai cunósc. Alifia vânétă cu care se ungea séra, albușul de ou, abusul de cărămidă arsă stropită cu apă de salcâmú și apă de pelinú cu care-și întindea pelița, buretele muiatú în apă de castraveți cu care-și scotea petele, dresulú, sulimanulú și rumenéla cu care se văpsia, gogoșile de risticú și plasturi negri cu care-și imbina sprincenele și-și punea murse și sbenghiuri, aú trasú largi și adânci brazde pe obrajii ei; sbărciturile cadú una peste alta ca valurile unei mări turburate, și pleópele vinete care-î încadréză ochii cei roșii n'arú mai face pe bietulú Iordache Calemgiu, fiulú căpitanului Gheorghe Basma de la Dorobánție, să cante pe :

δίψον... φώς μου βλέμα ἰλαρόν

ba credū că de-ar mai trăi i-arū striga :

Retro Satana !

Luī Filimon îi plăcea traiulū bunū ; amicii sēi ilū poreclise *mălaiū mare*, fiindū că mânca bine. Când vorbea de bucate, i se umplea gura și defectul ce avea la vorbă dispărea când pronunța :

Icre próspețe cu lămâie de Mesina,
Măsline dulci de Tesalia,
Icre de Chefalū,
Marinată de Stacoji,

ii plăcea cu deosebire ciorba de știucă fértă în zémă de varză acră cu hreanū, iacniile și plachiile, crapū umplutū cu stafide, curcanū cu varză umplutū cu castane și purcelū friptū dacă era întregū.

Când era la câte unū ziafetū își sufleca mâne-cile și iată cum frigea mielulū : ilū înjunghia, ilū spinteca, îi scotea pântecele, ilū cosia la locū și-lū acoperia cu pielea, după aceea ilū băga într'o grópă plină de jeratecū cu curpeni de viță sēlbatecă, unde-lū lăsa până când pocnia ca unū tunū, atunci ilū scotea, ilū învėlia într'o pânză și-lū ungia c'unū felū de salță inventată de dīnsulū, făcută cu vinū amestecatū cu usturoiū pisatū și cu băcăniī, cu lămâie și cu sare, și te poftea la masă fără cuțitū și fără furculiță ș'apoī să nu-și fi linsū degetele. Nicī repausatulū Homer, bucătarulū bucătarilorū, nu scia să dea o friptură mai bună.

Filimonu avea unu caracteru blandu, vesel, placutu si nepasatoru; intristarea nu s'a lipitu de dinsulu decatu o singura data, atunci cand si-a inchipuitu ca bunulu si scumpul se u amic u Milo a voit u sa-l u parodieze in rolulu Paracliserulu din Florica lu Alexandru.

Intr'o di ilu intalnescu pe strad a; din vorba in vorba imi spune ca suferu de peptu; eu avendu dinaintea mea unu om u catu unu munte, naltu, grosu si rumenu la fa a, mi-a venit u sa ridu si l'am u tratat u de ipocondru; dar peste trei septemani ne mai vedendu-lu pe la mine, trimitu sa-l u intrebe de sanatate si mi se raspunde ca era greu bolnavu in asternutu; m'am u dusu sa-l u vedu, dar candu am u intratu in camera unde zacea nu l'am u mai cunoscutu, atat u era de schimbatu. Peste trei zile aveam u durerea a-l intovarasi remasitele la ultimulu locasu.

Acei cari l'au cunoscutu perdeau unu amic u sinceru, lealu, indatoritoru, totu-deuna vesel u si voiosu, totu-deuna multamitu cu putinulu ce castiga prin munca si talentulu se u; caracteru independentu, nu s'a caciu litu nici o-data la nimeni; ura si desprezua lipsa de demnitate si lingușirea; modestu pana a roși, cand audea laude pentru scrierile lu; n'a banuitu nici o-data ca era unu scriitoru de mare merit u.

Literatura a perdut u in elu pe unul u din luceferei se u.

V.

DIN TIMPULŢ ZAVERIŢ.

GherganŢ, 27 Septembre 1880

Iubite amice,

«De ce-mŢ scriŢ aŢa de rarŢ?» ŢmŢ ŢiceaŢ mai deunăŢi, vorbă fŢrte măgultŢre cānd ŢmŢ vine de la tine; dar sciŢ tu de cāte-orŢ lepădŢ condeiulŢ din mână pānă ce nimerescŢ ceea ce trebuie să ŢicŢ asupra unui evenimentŢ despre care amŢ a-udŢtŢ sãu la care amŢ asistatŢ; despre unŢ omŢ pe care l'amŢ cunoscutŢ, de care s'a vorbitŢ sãu pe care l'amŢ găsitŢ Ţn drumulŢ vieŢii mele, fie Ţntr'o direcŢiune fie Ţntr'alta; de cāte orŢ rupŢ foŢ ŢntregŢ, fiind-că nu găsecŢ Ţn memoria mea, sãu Ţn Ţnsemnările mele, sciinŢele ce-mŢ trebuescŢ pentru elucidarea faptelorŢ ce voescŢ sē-Ţi povestescŢ? Mie nu-mŢ este iertatŢ sã scriŢ de cātŢ numai atunci cānd potŢ spune unŢ adevărŢ; Ţi a cunosce adevărulŢ Ţi a-lŢ spune nu e lucru lesne, mai alesŢ cānd Ţn chestie se amestecă Ţi puŢină

politică. Lordul Possomby ȳicea pe patulŭ morȳii :

« Ce anevoe este a spune adevėrulŭ ! Chiar ĩntr'a-
« cestŭ momentŭ, cānd amŭ sǎ mė ĩnfăȳșezŭ ĩna-
« ĩntea ĩnaltulŭ judecǎtorŭ, mi-e greŭ sǎ spunŭ
« totŭ adevėrulŭ ! »

La noi cum sǎ te luminezi asupra celorŭ pe-
trecute pe la ĩnceputulŭ secolului? Bėtrāniĭ cari
sciau aŭ dispǎrutŭ și disparŭ unulŭ cāte unulŭ ;
cei tineri nu sciŭ, sau dacǎ sciŭ, sciŭ rėŭ ; scrierĭ
contemporane avemŭ fŕte puȳine sau nici-de-cum.
ĩnainte vreme totŭ se mai gǎsia din timpŭ ĩn
timpŭ cāte unŭ boerŭ, cāte unŭ logofătŭ, unŭ
Ureche, unŭ Costinŭ, unŭ Neculcea, unŭ Grecėnu,
uricari, letopiseȳi și cronicari istoriografi, care ĩn-
registrau ȳi cu ȳi, orǎ cu orǎ cele ce se petre-
ceaŭ ĩn timpurile lui Grigorie Ghica, lui Cantemir,
lui Brāncoveanu etc., veȳi cǎ pe-atunci nu erau
cluburi, presǎ, bulevard și grădini cu cāntări și
ĩncāntări, mai scriaŭ ómenii și de uritŭ; de atunci
pasŭ de mai gǎsesce ceva pānǎ mai acumŭ dŕue-
ȳeci de ani, de cānd avemŭ *Monitorulŭ* pentru fapte
si ȳiarele pentru aprecieri; dar și *Monitorulŭ* nu
le ĩnregistrėzǎ tŕte, nici nu le scrie cum sunt,
iar ȳiarele, unele sunt albe și altele roȳii, unele
ĩnjurǎ ceea ce celelalte laudǎ, și vice-versa. Totŭ
ce este bunŭ, frumosŭ, patrioticŭ și sublimŭ pen-
tru unele, este rėŭ, ruȳinosŭ și infernalŭ pentru
cele-alalte. Spune-mi dacǎ atunci, cānd le-ai cititŭ
pe tŕte mai sciĭ ce sǎ creȳi despre ómenii cari
i-ai vėȳutŭ sau despre evenimentele la cari ai a-

sistatŭ ? După unele, omulŭ saŭ faptulŭ despre care vorbesce este unŭ omŭ de geniŭ, unŭ patriotŭ modelŭ, unŭ cetăţenŭ mare, o virtute, faptele lui sublime; după altele nu e decât unŭ prostŭ, unŭ trădătorŭ, unŭ miserabilŭ.

N'ai admiratŭ adesea înlesnirea cu care vorbescŭ şi scriŭ unii ómeni, şi nu te-ai întreatŭ : de unde lorŭ acésta, când îi şci cine sunt şi ce sunt ? Ei, şci care e secretulŭ talentului lorŭ ? Este că potŭ spune şi scrie totŭ ce le vine la gură şi sub condeiu, şi verđi şi uscate ; vorbescŭ şi scriŭ fără să să gândescă, nu credŭ ceea ce spunŭ, nici ceea ce scriŭ ; singura lorŭ preocupare este de a face efectŭ asupra galeriei, saŭ de a-şi îndeplini îndatorirea ce aŭ luatŭ cătră patronii lorŭ ; înţelegi că póte scrie cineva multŭ şi bine, când cugetulŭ îi permite să îmbrace ómenii cum îi place şi cum îi vine mai bine la socotélă, că póte lesne să-î arate pe unii frumoşi, chipoşi şi plăcuţi şi pe alţii ticăloşi şi miserabili. — Eŭ, dac'aşŭ face aşa, totŭ mi s'ar părea că-mi sună la urechi, ca unŭ *Mane Tekel Fares* cuvintele :

«Iată cumŭ se scrie istoria»

Ce vrei, sunt sficiosŭ şi mi-arŭ crăpa obrazulŭ de ruşine când, lăudându saŭ criticându pe unŭ omŭ saŭ unŭ faptŭ, s'arŭ puté scula cineva să-mi đică : «Nu este adevărafŭ.»

Mai đilele trecute vedŭ numele meŭ tipăritŭ într'o fóie; amŭ curiositatea să o citescŭ ca să aflu şi eŭ ce-î greşisemŭ, de mă batjocorea; era

vorba de o epistolă ce-ți adresasem, și mărturisesc că eram emoționat; credeam cine scie ce, că eram căduț în vre-o eróre, că-ți relatasem vre-unu neadevăr, dar m'am liniștit când am văduț că, fiind vorba de ceea ce-ți spuneam despre bătălia de la Calafat din anul 1828, unde Români au luat Turcilor 400 de care încărcate cu *zaharea*, redactorul mă trata de mincinos, nimic mai puțin, pentru că era, ȕicea el, cu neputința ca Turci să fi avut acolo atâta *zahar*. În nesciința sa de limbă, mărețul și războinicul redactor confunda *zaharea*, cuvânt turcesc, dar adoptat în limba noastră, de când Turci; precum de la Petru și de la Caterina, de când cu Muscalii, s'a adoptat și echivalentul său *proviant*, cuvinte cari amândouă însemnă *provisiune de hrană*. Precum veȕi confunda *zahareua* adică făină, pesmeȕi, pastramă, unt, sare, orz etc., cu *zaharul*, dulcea substanță ce punem în cafea sau în ciai, cuvânt luat de la Greci, care și ei pöte ilu luase din alte limbi de unde și Arabii au luat pe *zakair* al lor.

ȕin mult, dar förte mult a nu-ȕi spune de cât ceea ce a fost și așa cum a fost. Mai bine trec cu tăcerea sau imi frâng pana de cât să laud vitejiile și virtuȕile unui om care n'a fost de cât o secătură sau să innegresc pe cineva, pentru că nu mi-a plăcut ochii săi sau pentru că ai mei nu au avut norocirea să-i placă lui.

Este și păcatu a pune pe lume să citescă ceea ce n'a fostu. Unu turistu care a petrecutu câte-va săptămēni în Bucuresci, se deșteptă peste câte-va decimii de ani și vrea să-și plătescă datoria de recunoscință pentru ospitalitatea ce primise, apucă condeiulu de cōdă și spune, colone întregi, că d-nulu X. . . era unu omu de spiritu, învățatu, plinu de talentu, modelu de devotamentu și de patriotismu ; că moștenise tōte virtuțile, ceresci și pămēntesci de la moșii și strămoșii lui, pe când sārmanulu omu nu era decātu unu prostu, nāscutu și crescutu în păcate, ciocoiu -ca toți ciocoi, slugă plecată generaliloru, pașiloru și Domnilorū, îngāmfatu cu numele unei familii respectabile, cu care unulū dintr'ai sēi fusese ordiniōră aliatu prin căsătorie. Tatā-seu, moșu seu, bunū și străbunū, toți ciocoi zācași și rēi, slugi plecate a tuturorū puternicilorū și a tuturorū fanarioșilorū.

Ce vrei, trăimū într'o epocă de camaraderie.

«Nul n'aura de l'esprit que nous et nos amis.»

Ce ar zice Molière dac'arū trăi să vadă cum omenii de gașcă se tāmāe și se canonisēzā între dinsiși pentru cea mai mare glorie a istoriei ? Ce vrei ? Progresū !

Dar să lāsamū și să venimū la corespondența noastră.

Fii sigurū, amice, c'orū putē găsi epistolele mele próste, nesārute, lipsite de aprețierī adānci, lipsite de simțu politicū, fără idei înalte și patri-

otice, prosă și stilu anevoe de înghițit, dar nici odată nu le voru pute găsi alături cu adevărul.

Să-ți povestesc astăzi ceva din vremea zaverii și de când cu Grigorie Vodă Ghica și cu Ioniță Sturdza Vodă, istorii pe cari cele mai multe le-am audiat de la Episcopul Ilarion, un amic al repositului tată-meu și un confident al cugetărilor lui Tudor Vladimirescu. Să nu te aștepti însă la o istorie sau la o biografie a acestor oameni; de voi pomeni une ori de dinșii ca unii cari au jucat un rol mare în destinele României, o voi face-o numai într'un mod incidental. Dar cum să fac ca să fiu clar și scurt? . . . Armază-te dar cu răbdare! Căci tu ești de vină că mi-ai disu să-ți scriu.

Pe la anul 1818 Caragea fugise în Austria, precedat de multe milioane luate din țară și Calimah era mazilit pentru multele esacțiuni și prevaricațiuni, cari într'atât aduseseră poporul la desperare încât răbdătorii Tatărășeni strigau cu neîncetare :

«Jos Calimah!»

Pe-atunci în mahalalele Iașului nu se pomenia picior de ovreiu.

Așa amîndouă tronurile României erau vacante și Porța avea să numescă doi Domni deodată.

Numirea de Bogdan Beg și de Iflah Beg era dandană mare la Țarigrad, căci toți solii cu toți dragomanii și cu toți secretarii lor se pu-

neaŭ în mișcare și și nópte, pe apă și pe uscată, alergându și intrigându, care mai de care, să susție pe favoritul său. Lupta era totă-deuna crâncenă. De astă dată ambasada rusă era stăpână pe situațiune; de astă dată Rusia nu avea pe nimeni să i se împotrivesă; căci împăratul Alexandru era eroul timpului, era iubit și măgulit de toți suveranii și de toate guvernele, pentru concursul său încontra lui Napoleon; era temut pentru numeroșele sale oștiri din Europa și din Asia. Monarhiile îl consideraŭ toți ca pe stălpul cel mai puternic al edificiului politic și al ordinii sociale și popoarele îl aveaŭ ca pe cel mai liberal dintre potenți, pe când Turcii erau puși la indice ca barbari și ca apăsători cruzi ai creștinătății.

Deși boerii din Valachia ceruseră printr'ună Arz-mahzar¹ să li se dea Domnă pământenu și chiar recomandase pe bătrânul Priscovenu din Craiova, dar Pórta, cedându cerințelor Baronului Strogonof, a trimis pe Alexandru Suțu Domnă în Țara Românească și pe Mihai Suțu, fiul lui Beizadea Grigore și al Catinței Dudescu, Domnă în Moldova.

Familia Suțescilor fusese mai înainte vreme considerată ca devotată Franciei, dar de la decapitarea lui Beizadea Alecu² pentru relațiunile sale cu generalul Sebastiani trecuse cu totul în

(1) Petițiune către Pórta.

(2) Tată Dómnei Mavru și a lui Costache Suțu (Suțicu)

partidulŭ rusescŭ, singurulŭ puternicŭ atunci în Constantinopolŭ.

Grecii erau poporulŭ celŭ mai luminatŭ din totŭ Orientulŭ. aveaŭ omeni învętați, erau singura naționalitate din Imperiulŭ Otomanŭ cunoscută în Europa, aveaŭ școli în tóte orașele și în tóte insulele ; acele de la Chio, de la Kidonia și din Bucuresci dobândiseră o adevărată celebritate; clerulŭ ortodoxŭ din tótă Turcia era compusŭ numai de preoți și de călugări greci ; averile mănăstiresci din Principate erau tóte pe mânilorŭ ; aveaŭ comercianți și bancheri mari și bogați în tóte porturile ; marina lorŭ de comerciŭ rivalisa cu marina italiană și cu marina francesă. Corai, Comita, Vardalah și mulți alți elenisci se puseseră în relațiune cu toți învętații Europei. Prin lucrările lorŭ literare asupra vechilorŭ autorŭ clasici câștigase causei grecesci tóte spiritele universitățilorŭ și academiilorŭ, îi câștigase inimile tuturorŭ învętațilorŭ și ale întregelŭ tinerimŭ școlare. Grecilorŭ li se putea vorbi de naționalitate, lorŭ li se putea dice să se scóle pentru nație și libertate, pe când celoralalte populațiuni ale Turciei, cufundate în cea mai adâncă ignoranță, cari nu aveaŭ nici o noțiune despre originea și naționalitatea lorŭ, Bulgarilorŭ, Bosniacilorŭ, Arnăuțilorŭ, etc., cari se credeaŭ și se diceaŭ toți Greci, fiindcă erau de ritulŭ ortodoxŭ, disŭ grecŭ, nu li se putea vorbi decâtŭ de biserică și de perse-

cuționile Turcilor, loră li se dicea să se scóle pentru religie, pentru credință (*za-vera*).

Poetulă Riga fostă secretară ală lui Alexandru Vodă Ipsilante, în unire cu Scufă, ună neguțătoră Epirotă din Odesa¹, cu profesorul Santo farmasonulă și cu archimandritulă Diceu, înființase o societate secretă cu numele de *Eterie* (tovărășie), nume modestă, care nu bătea la audă și nu putea să dea bănueli Turcilor, căci erau obișnuiți cu cuvântulă *eterie* în porturi și în insule, unde Grecii aveaă mulțime de asociațiuni de comerciă.

Împrejurările erau favorabile pentru desrobirea Greciei, căci puteaă să se serve la luptă de tôte naționalitățile Imperiului Otomană.

Eteria era formată după tipulă vechiloră frați, ἀδελφοποιεῖς și ἀδελφοποιοί (frați făcuți), turcesce *cardașlâc*, usitate în totă orientulă și mai alesă în Albania. La noi bărbații se diceaă *frați de cruce* și femeile *surate*.

Acei cari se prindeaă frați de cruce mergeaă în biserică îmbrăcați în haine de sêrbătore, și acolo la ușa altarului se înțepaă fie-care cu ună acă la braț, până scotea o picătură de sânge, pe care celalaltă o lua cu limba, schimbaă armele unulă cu altulă și pronunțaă cuvintele:

«Viața ta a mea și sufletulă têu ală meu.»

Jurământulă Eteriștiloră era a sacrifica familie,

(¹) Rudă de aprópe cu Dómna Petroviči Armis născută Scufă.

avere și viață pentru libertatea patriei și supunere orbă ordinelor comitetului.

Lozinca saŭ parola de recunoscere între soți era cuvântul τσαρούχι (opincă) la care celalaltă răspundea παλῶκι (par) și comitetul centrală se numea ἀρχή (capă). Dară cine era acea ἀρχή, acelă capă? Niminea nu o șcinea, și pôte că nici nu exista. Se lăsa însă să se crédă că era Capo d'Istria, favoritul Impăratului Alexandru I ală Rusiei și chiară însuși împăratul.

După mórtea lui Riga, esecutată de Turci la Belgradă la 1815, propaganda Eteriei a mersă înainte, dar nu și-a luată adevărata ei desvoltare decâtă pe la 1818 în urma numirii lui Alexandru și Mihailă Șutu la tronulă Principateloră.

Iată împrejurarea care a dată ună mare credită acesteii societăți în Principate: unulă din apostolii ei, anume Galatis, trimisă să facă proseliți printre Grecii din Rusia, deabia ajunsă la Odesa a fostă arestată de poliție, dar peste câteva zile s'a eliberată, dându-i-se 20 de galbeni cu îndemnulă de a trece peste hotară. Ajunsă la Iași fu chemată la consulatulă rusescă; se credea perdută, când în marea sa mirare Consululă îi pune în mână 5000 de lei, dicându-i că acei bani erau din partea împăratului. Acéstă împrejurare adevărată saŭ inventată de Galatis alătura cu atitudinea lui Domnando și a nepotului lui Capo d'Istria, Gheorghe Leventi, amîndoi împiegați al Consulatului rusescă, a dată o mare creștere șopteloră că împăratulă

era capul Etereiei (ἡ ἀρχὴ) și dintr'acestă momentă n'a mai remasă în spirite îndoială, că Rusia proteja Eteria și că voia resculară în contra Turcilor. De atunci propaganda a începută a face prosliti fără sfială în Principate. Apostolii cei mai activi erau în Iași Teodoră Negris, secretarulă fostulă Domnă Calimahă, Anagnostopolu și Lasanis, iar în Bucuresci Căminarulă Sava, Căpitanulă Ghiordache Olimpie și Gheorghe Leventi.

Nicolae Ipsilante, fiulă lui Constantină Vodă și nepotulă lui Alexandru Vodă, unulă din afiliați, căutase să tragă și pe frate-său Alexandru, generală în armata rusescă și adiutantă împărătescă, dar acesta nu primise, arătându pericolele unei asemenea întreprinderi fără ună ajutoră puternică din afară. Mai în urmă însă, găsindă prilejă să vorbescă cu Alexandru I despre starea miserabilă a Greciloră și de ajutorulă ce ei așteptau de la Rusia, împăratulă i-ară fi disu :

«Facă-se o resculară în Grecia și Cazaciilă mei se voră duce s'o ajute.»

Se crede că numai în urma acestoră cuvinte Alecsandru Ipsilante s'a hotărîtă, la 1819, să intre în Eterie și să devie șefulă ei militară.

Alături cu Eteria mai lucra și o altă societate care acoperia ore cum în ochilă Turciloră pe cea secretă, acăsta era societatea culturii (ἡ ἐκπαιδευτικὴ αἵρεσις), ală cărei scopă era înființarea de școli ali-lodidactice sau Lancasteriane în țerile grecesci. Invțătorilă pentru eceste școli se luaă numai dintre eteriști și misiunea loră principală era de-a pro-

paga resculară în contra Turcilor. Astfel formată, această societate ajunsese la 1820 să numere 200,000 de tovarăși,

O fi fostă sau n'o fi fostă cu scirea guvernului rusecă sau a împăratului Alexandru, adevărul însă este că era foarte încurajată la Iași și la București de consulatul rusecă prin secretarul său Domnando și prin dragomanul Leventi, amândoi tineri greci din insulele Ionice, eleganți, amabili, cu spirit și capabili de a învârti de o dată intrigile politice și intrigile amorose.

Alexandru Șuțu, Domnul Valachiei, mai prudent de câtă confratele său din Moldova, vădând că valul revoluționar se suia necontenit, și mai repede de câtă ar fi voit, căuta să-l împedice sau cel puțin să-l amâne izbucnirea, prin ore cari măsurile de poliție în contra vândării armelor și a prafului de pușcă; dar încunjurat cum era din toate părțile de eteriști, ordinele lui rămâneau fără efect și comitetele lucrau fără sfială, în Moldova mai ales, unde Mihail Vodă Șuțu era chiar el eterist. În București înscrierea arnăuților zavergii se făcea ziua în amiaza mare în casa lui Constantin Samurcaș de sub Mitropolie unde este astăzi casarma sergenților de oraș și cuvintele *țaruchi*, *paluchi* era în gura tuturor.

Sub denumirea de *arnăut* se înțelegea orice sârb, arvat, arnăuț, bosniac, muntene-grin, bulgar sau grec, dacă se lega cu un brâu roșu sau cu un tarabolus, cealma la cap,

fustanelă saŭ poturi, minteanŭ ŝi inimii roŝii. Iŝi trântea la brâu unŭ sileaf cu unŭ iataganŭ ŝi două pistole, ŝi intra în serviciulŭ curții domnesci, alŭ hatmăniei, spătăriei saŭ agiei, saŭ se suia cu ciubuculŭ în mână dindărătulŭ calescii vre-unul boerŭ.

La anulŭ 1820 Eteria se simția în putere ŝi începuse a se gândi la acțiune. Deși se fixase de la începutŭ ziua de 25 Martie a anulul 1825 pentru resculare, epocă la care, după ȝisa lui Ipsilante, Rusia era să declare războiul Turcilorŭ, dară după mai multe conferințe ținute la Kișinov ŝi la Sculenŭ de comitetulŭ eteristŭ cu generalulŭ Ipsilante, cu Mihaiul Suțu Domnulŭ Moldovei ŝi cu cnézulŭ Gheorghe Cantacuzino, colonelŭ în armata rusescă, cumnatŭ cu principele Gorciacof, actualulŭ cancelarŭ alŭ imperiulŭ, s'a hotărîtŭ să se devanseze epoca isbucnirii ŝi să începă cu primăvara anulul 1821. Comitetulŭ a fostŭ silitŭ la acéstă precipitare de indiscrețiunile ŝi de imprudențele unora din eteriștii cari deșteptase bănuelile Turcilorŭ ŝi îi făcuse să ia măsuril crude în contra propagandiștilorŭ, atâtŭ în provinciil câtŭ ŝi în Constantinopolŭ.

În Bucuresci ŝi în Iași mulți din boeril ŝi din cei mai considerabilil făceau parte din Eterie, dar din toți celŭ mai importantŭ era Slugerulŭ Tudorŭ de la Vladimiresci din Gorjŭ, omŭ de arme, îndrăznețŭ ŝi patriotŭ, care dăduse doveđil de o mare vitejie, comândândŭ panduril în tóte bătăliile în contra Turcilorŭ de la anulŭ 1806 până la

1812, dobândise gradul de ofițer în armata rusă și fusese decorat cu crucea sfântului Vladimir. La 1814, refugiat la Viena de urgență la Caragea, care căuta să-l prindă și să-l predea Turcilor, fusese prezentat de Capo d'Istria și de Strogonof împăratului Alexandru. În urmă, întorcându-se în țară cu recomandarea de la ambasadorul rusesc, Caragea l-a numit vatafă de plai la Cloșani și l-a avut foarte aproape.

Slugerul Tudor, vrăjmaș aprig al abuzurilor și al prevaricațiilor, al ciocailor și al Domnilor fanarioți, credea în ajutorul Rusiei; intrase în Eterie creștindu-o patronată de împăratul Alexandru; fusese inițiat de Sava și de Olimpie, dându-și jurământul în biserica sfântului Sava, care era în locul din bulevard unde este astăzi statua lui Mihail Vitezul; primise pe Ipsilanti de șef pe cuvântul că Grecii, după ce se vor organiza în Principate, vor trece Dunărea ca să se bată cu Turcii în țările grecești, iar el, Tudor, să rămână cu pandurii lui în țară ca să se lupte pentru redobândirea drepturilor strămoșești și pentru stăpânirea abuzurilor. El aducea în Eterie pe toți tovarășii lui de arme cu care făcuse războiul de șase ani contra Turcilor, aducea ceva și mai mult, aducea numele său și influența de care se bucura printre pandurii Olteniei.

La 3 Decembrie 1820 Alexandru Vodă Suțu

cade bolnavă și la 19 Ghenarie 1821 móre, Domnul scie cum.

Slugerulă Tudoră, chemată din vreme în Bucuresci din ordinulă amicului și protectorului său Samurcaș, pornesce în ziua de 22 Ghenarie cu 40 de arnăuți eteriști, trece Oltulă, ajunge în munții Gorjului și Mehedințului și începe a scula pandurimea. În zadară caimăcămia îl tratéză de hoțu de codru și trimite în contra lui pe Prodană, pe Hagi Stoiană și pe Solomonă cu plăeși ca să-lă prindă mortă săă viu, poterile în locu de a se bate în contra lui Tudoră trecă tóte în tabăra lui și în câte-va săptămâni îl găsimă în capulă a 8000 de panduri și 500 de arnăuți, bulgarī cei mai mulți, acești din urmă comandați de Macedonski și de Hagi Prodană, cu cari pornesce spre Bucuresci și în ziua de 16 Martie tăbăresce la Cotroceni. Se dicea că vine să taiă pe ciocoī. La Bucuresci convócă pe mitropolită și pe boeri și-l pune să iscălésză o adresă către consululă generală Pini, prin care se cerea intervențiunea oștilorū rusesci ca să oprésză pe Turci de a intra în țeră. Așa făcuse și boeriū moldoveni la Iași după cererea lui Ipsilante.

Totă într'o vreme înainta și Ipsilante spre Bucuresci și numele lui era în gurile tuturoră; se dicea că vine cu Muscali cum venise și tatălă său la 1806, deși Pórta se grăbise să numésză, încă de la 7-Februarie, Domnă pe Scarlată Calimahă

Nici Ipsilante nu venia cu Muscalii, nici Tudorù nu avea gândù să taie pe boeri; adevèrulù adevèratù este că unulù cugeta să-și desrobescă țera de sub jugulù Musulmanilorù și celalaltù voia să o scape de fanarioșii și de ciocoii; și unulù și altulù credeaù în ajutorulù și în protecțiunea Rusiei. Imprejurările politice din afară pe de o parte, necapacitatea și îngâmfarea lui Ipsilante pe de alta, au făcutù ca lucrurile să iea unù altù drumù și aceștii doi căpitanii să devie vrăjmașii de mórte.

Prădăciunile și jafurile ómenilorù cu cari veniaù și Tudorù și Ipsilante spre Bucuresci, speriasè într'atâtù pe bieșii locuitorii, încâtù fugeau toșii în tóte părțile dinaintea zavergiilorù și a pandurilorù ca dinaintea unorù inimiçi crușii și barbarii; familiile avute treceaù în Transilvania, în Bucovina și în Basarabia, iar săracii se ascundeau cum puteau la apropierea lorù, și așteptaù pe Turcii ca pe nisce salvatorii. Starea țerii era de jale, măsurile aspre și chiarù crude luate de Tudorù în contra jăfuitorilorù nu puteau să aducă nici unù remediù, căci pandurii lui aveau dinaintea lorù exemplele desfrênate ale zavergiilorù. Tudorù aștepta să vadă pe Ipsilante trecèndù Dunărea, iară Sava și Olimpie, șefii arnăușimii eteriste și zavergii, îlù chiemaù în Bucuresci, făgăduindu-i unulù Giurgii și celalaltù Ada-Cale, și Mitropolitulù de la Filpopolù îlù asigura că-i dă 15,000 de Bulgarii. Ipsilante, după tóte aceste făgădueli, cre-

dea să găsească de-a gata o armată organizată și disciplinată, pe care nu avea de câtă s'o comande pe câmpul de bătae. Astă-felū legănatū pe vi-surī frumóse icse pe furiși din Kișinov întovără-șitū de câlī-va amici, trece Prutulū în nóptea de 22 Fevruarie 1821, trage în Iași la casa cnézu-lui Gheorghe Cantacuzino, alérgă la Iacovake Rizu, unde întâlnește pe Mihaiū Vodă Suțu, pune pe bo-ierī să iscăléscă o petițiune către împératulū A-lexandru, ceréndu-ī protecțiunea Rusiei pentru țera Moldovei, și espeduesce pe cnézulū Gheorghe Can-tacuzino s'o ducă la Laibach.

În ziua de 26 Fevruarie Eteriștii și zavergii, a-dunați în mănăstirea Galata din délū de lângă Iași, pornescū în procesiune cu stégulū albū pe care erau inscripțiunile

'Εν τούτῳ νικά' ἡ
'Ἐκ τῆς κόνεως μου ἀναγένωμαι²,

cu crucea și cu fenixulū eșindū din flacări; facū rugăciune în biserica Trisfetitele și pornescū spre Bucuresci. Pe strade se citește proclamațiunea lui Ipsilante, prin care face cunoscutū că s'a sculatū pentru liberarea Greciei și că trece în Turcia ca să combată pe inamicū. Lasă pentru paza Iașului și a Domnului pe Duca și pe Peneduca și elī pornescē cu 7,500 de ómenī în contra Turcilorū.

(¹) Cu acestū semnū veī birul.

(²) Renascū din cenușa mea.

Din nenorocire rescularea Grecilor începe cu jăfuirea a 600,000 lei de la bancherul Pavel Andrei și cu măcelul a 80 de Turci, cari urmăriți de Arnăuți, se refugiase în biserica de la Golia.

Moldova era pusă la discrețiunea Eteriei, căci Mihai Suțu numise din vreme pe tinerul Nicolache Rosnovanu visternic mare. Slujba care pe-atunci se da boerilor celor mai maturi și mai experimentați, se dăduse acestui tineru, fiindcă el fusese inițiat în Eterie, încă la Paris fiindu, de greul Minas Minaid bibliotecarul la Institutul Francei.

Mersul lui Ipsilante spre Bucuresci a fost un adevărat marș triumfal, pretutindenți îi iesu înainte corpuri armate care i se închină și se punu sub comanda lui; la Focșani este întâmpinată de 340 de tineri greci cei mai mulți studenți din școla de la Bucuresci, flórea tinerimii, cu care formază legiunea sacră (*ἱερὸς λόχος*.)

La Ploesci însă îl ajungu scirile rele: împăratul nu voise să primescă în audiență pe Cnezul Cantacuzino la Laibach, ordonase ca atât generalul Ipsilante precum și colonelul Cantacuzino să fie șterși din contrólele armatei rusesci și trimisese lui Strogonof la Constantinopol înstrucțiuni strașnice în contra eteriștilor și asigurări de amicie Sultanului, declarându că nu susține nici pe eteriști, nici rescularea Grecilor pe care o desaproba. Totu acolo află că Mitropoli-

tulū de la Nicopolū, care îi promitea 15,000 de Bulgari, fusese spânzuratū de Turci și că Vladimirescu se pusese în relație cu guvernoriī fortărețelorū Dunării.

Posițiunea lui Ipsilantū devenia critică și elū incede a se gândi să trecă Dunărea ca să ajungă în Grecia urmându linia munților Bulgariei, dar Sava, Olimpie, Farmache se împotrivescū la acestū proiectū, așa că elū se hotăresce să remăe în Principate și să primescă lupta cu Turciī, luându dreptū basă de operațiune Ploescii, Târgoviștea și Pitescit; dar descurajarea a pătrunsū în inimile zavergiilorū; prin scirile de la Laibach și resculara Grecilorū își perduse tôte simpatiile și totū prestigiulū prin purtarea lorū vătămătoare și spaimântătoare. Arnăuții deșertaū lagărulū și se formaū în bānde de tâlhari. Ipsilante cređū că va ridica moralulū soldațilorū săi aducându-i spre Bucurescī și veni de-și puse ordia la Colintina. La 25 Martie 1821 intră triumfalū în Bucurescī, trage la casa Belului, fosta locuință a Văcărescilorū; face o rugăciune în capela din fundulū curții și după unū discursū infocatū alū tinerului Dumitrache Suțu Chiabap, fratele poetului Alaxandru Suțu, ostirea face o primblare pe stradele principale cāntāndū Marselieza lui Riga :

Φίλοι μου συμπατριῶται
 Δόλοι νάμεθα ὡς πότε
 Τῶν ἀχρίων Μουσουλμάνων
 Τῆς Ἑλλάδος τῶν τυράννων?

se întorcă la casa Belu și înfigă steagul în porță strigându :

Așa și la porțile Bizanțului!

A doua zi Mitropolitul Dionisie Lupu se prezintă cu boerii la acest generalisimă, arătându-i suferințele țării din cauza jafurilor și esceselor zavergiilor și-l roagă să pue capăt unei asemenea stări de lucruri. Ipsilantă îi asigură că va lua toate măsurile și le anunță că pornesce spre Târgoviște, dicându-le și lor să se retragă la Câmpu-lungă.

Scirea desaprobării împăratului Alexandru comunicată Domnului Tudor și boerilor de cancelarul consulatului austriac Udrischi, îi face să trimită la Silistra-Velesi, begler begu Rumeliei, să-l asigure că Românii erau supuși credincioși ai Sultanului și că țara se rescușese nu în contra Porții ci în contra Fanarioșilor și în contra asupririlor ciocoilor și Grecilor.

Pe la începutul lui Aprilie amândouă corpurile și alți Grecilor și alți Românilor se află în Bucuresci cu șefii lor; anarchia era la culme; șefii se urău și se pismuiau între dinșii; amândoi, și Tudor și Ipsilantă, porunciau, orânduia în slujbe și ridicau dări; jafă în visterie, jafă în casele particularilor. Zavergii și pandurii vindeau ziua în amiaza mare pe strade șaluri, scule și argintării furate și jăfuite de pe la boeri și neguțători.

Măsurile aspre luate de Tudorū nu aveaū altū efectū decâtū să irite și să nemulțumescă pe unī din comandantī în contra lui, făcēndu-l să rīvnescă la libertatea de plēscă de care se bucuraū în presentū căpitanī din oștirea lui Ipsilantū.

Decepțiunea lui Tudorū era mare : în locū de a-și vedē țara liberă de Fanarioți și de ciocol, o vedea prada tâlharilorū și jafurilorū zavergiilorū. În esplicările ce are cu Ipsilantū îi cere îndeplinirea angajamentelorū sale, sfātuindu-lū să trecă Dunărea. Ipsilantū, temēndu-se de Turci cari se gătiaū să intre în țară, precum și de Tudorū pe care îl bănuia de a fi înțelesū cu Pașa de la Silistra, își împarte oștirea în patru corpuri și le pornesce să ocupe Ploescii, Târgoviștea și Pitescii, lăsându pe Sava la paza și apărarea Bucurescilorū, dar mai cu deosebire ca să survegheze mișcările și faptele lui Tudorū.

După pornirea lui Ipsilantū sosescū în Bucuresci trei comisari Turci trimiși să se asigure de veracitatea arătărilorū lui Tudorū. Ei se întorcū la Silistra, încântați de cele ce veduse și de primirea ce li se făcuse de poporū, dar cerū de la comandantulū trupelorū românesci să curățe țara de zavergi și de eteriști.

În părțile grecesci resculara lua unū caracterū din ce, în ce mai gravū : Epirulū, Tesalia, Peloponesulū și insulele Archipelagului se ridicaū la arme unele după altele și luptaū vitejesce pe mare și pe uscatū. Însă ceea ce preocupa mai

multă pe guvernul otoman era cele ce se petreceau la noi în țară. Căci, deși împăratul Alexandru dăduse suveranilor adunați la Laibach cele mai solemne asigurări despre dorința sa de a mântui pacea, deși se pronunțase într'un mod categoric în contra Grecilor revoluționari de pretutindeni, deși ambasadorul rusesc exprima pe totă ziua sentimente de amicie și de simpatie din partea împăratului pentru Sultanul, cu toate acestea cabinetul din St.-Petersburg se împotriva la orî ce măsuri armate ce voia Pôrta să ia pentru a înăbuși răscolirea lui Ipsilantă, sau cerea cel puțin, că ocupațiunea Principatelor să se facă într'un mod simultan, cum s'a făcută bună-ora la 1848, când România a fost ocupată totodată de corpul lui Omer-pașa și al generalului Lüders. Astă-fel ordinile date oștirilor turcesci să intre în Principate erau revocate a două zi, după cererea și stăruința baronului Strogonof. Și Ipsilantă putea înainta în tihnă, precum am văzut, nesupărat de nimî, așa cum a înaintat și generalul Cernaieff la 1876 în Serbia.

Pe la Maiă însă ambasadorul rusesc, rupându relațiunile sale cu Pôrta și părăsindu Constantinopolul din cauza decapitării patriarhului ecumenic și a crudițiilor făcute în contra Grecilor, n'a mai avut cine să se opună la ocupațiunea Principatelor; atunci s'a dat ordinul lui Silistra-Valesi, beglerbegul Rumeliei, Selim-pașa să

trimită oștire ca să potolască câtă mai în grabă răscóla din Valachia și Moldova. Acestú guvernorú generalú pornesce pe Cará-Mustafa kehaiaua sa cu unú corpú de 10,000 de Turcí, Cazací, Zaporojeni, Tătari și Manafi să ocupe Bucurescii, pe Iusuf-pașa l'a trimisú la Galați cu 6,000 de ómeni să se suie în susú pe Prutú spre Iași și pe Hagi Ahmet Aga l'a pornitú cu 5,000 de Turcí de la Vidin să apuce pe valea Oltului.

Indată ce sosese Kehaja Beg cu oștirea sa la Afumați, Sava părăsesce Bucurescii și pornesce spre Târgoviște, unde se afla Ipsilantú.

Númai atunci a înțelesú Tudorú perfidia Grecilorú, atunci a vedútu că scopulú lorú era să-lú lase singu ú în contra Turcilorú, atunci a părăsitú și elú capitala pornindú pe la Bolintinú spre Pitesci.

Până într'atátú s'a demascátú Ipsilantú, în câtú căpitanulú Iordache i-a trimisú răspunsú, că de va merge mai departe ilú va găsi în cale gata alú combate. Dar Tudorú nesocotesce amenințările și-și urméză drumulú.

Din nenorocire armata pandurilorú nu mai era ceea ce fusese la începutú, ea se demoralisase în contactulú de dóuë luni cu zaverгии. Nesupunerea pusese pe comandantulú lorú în trista pozițiune de a ordona mai multe esecuțiuni capitale chiarú asupra unora din căpitaní, între carí și căpitanulú Urdărănu, strășnicie care fórte multú a indispusú în contra lui mai cu deosebire pe Macedonschi și pe Prodanú.

Ajungându la Golești lângă Pitești, Tudoră găsește pe Iordache și pe Farmache instalați acolo cu arnăuțimea lor, dar în locu de a i se împotrivi, cum se lăudaseră, îl primesc cu amicie și cu onorurile cuvenite, își închină stégurile unii altora, se ospăteză împreună și eteriști cedéză locul Românilor, retrăgându-se la Pitești.

Dar ȃilele lui Tudoră erau numărate, numai planul se schimbase : fusese francă și voincescă, acum devenise mișelescă.

Iusuf-pașa din Brăila trecuse la Galați, gonise pe arnăuți din oraș și înainta cu 4500 de Turci spre Iași, urmându malul drept al Prutului, împingându totu în susu pe cnezul Gheorghe Cantacuzino până la Sculeni, unde-l silește să primescă lupta; după o mică și slabă împotrivire, ómenii comandați de cneazul sunt siliți să trecă Prutul și să fugă în Basarabia. Pendecca urméză esemplul cneazului fără a face cea mai mică împotrivire, numai Atanasie Maurotasilul cu 500 de arnăuți se luptă voincesc cu tótă armata turcescă până la celu din umă omă.

Iusuf-pașa victoriosă ocupă Iașul, de unde Mihaiu-Vodă Șuțu fugise cu două ȃile mai nainte și trecuse Prutul.

Cele ce se petreceau în Valachia erau multă mai grave. Acolo Kehaja Beg, după ce ocupase Bucuresci porni cu oștirea lui spre Târgoviște.

Ipsilantă credea pe Tudoră înțelesă cu Turcîi și că-
uta să-î răpue vieța. In perfidulă seă proiectă a-
vea chiară pe unîl din căpitanîi panduriloră. Iată
planulă adoptată pentru îndeplinirea crimei.

In ziua de Sf. Constantină, Olimpie sosese la
Golesci cu o mică escortă de arnăuți, dîcîndă că
era chemată la Târgoviște, ca să se înțelégă cu
Ipsilante despre planulă de campanie ce trebuia
să adópte. Se așază ca amici în chioșcă, vor-
bescă multă și pretenese, până ce Olimpie is-
butesce a convinge pe Tudoră să mérégă să a-
siste și elă la acelă consiliă de războiă, făgădu-
indă intervențiunea sa și a tuturoră amiciloră ca
să facă să dispară bănuelile și animositățile din-
tre dînsulă și Ipsilante. Unîl din căpitanîi lui Tu-
doră susțină cu căldură propunerea lui Olimpie,
și lealulă română, cu tóte cuvintele ce avea de a
fi în cea mai mare rezervă cu eteriștii, se lasă
să se înduplece și pornesce cu Olimpie spre Târ-
goviște, fără a lua cea mai mica pază cu
dînsulă.

Abia eșiți din ochii panduriloră, când ajungă
în dreptulă văiloră de la Leurdeni, le ese înainte
Orfano cu trei sute de arnăuți cari staă ascunși,
le taie drumulă, îi încunjóră se năpustescă a-
supra lui Tudoră, îi pună în fiare mâniale și pi-
ciórele și-lă ducă în tabăra lui Ipsilante, unde
ilă aștepta Caravia, Cavaleropolo și Granowski, ca
să-lă judece. In câte-va minute i se hotăresce
osânda și e luată de doi tâlharî, cari-lă ducă la

iazulū moriī de lângă grădina lui Giardoglu din Târgoviște. Acolo a fostū asasinatū mișelesce eroulū revoluției române de la 1821. Acesta a fostū în ziua de 27 Maiū 1821.

Dacă scirea morții lui Tudorū a pututū mulțumi pe Greci și pe doi sau trei căpitanī de panduri, Româniī s'au simțitū loviți în afecțiunile, în speranțele și în demnitatea lorū. Panduriī adoraū pe șefulū lorū și Româniī toți ilū numiaū *Domnulū Tudorū* și-lū consideraū ca pe adevăratulū Domnū alū Țerei Românesce.

Disparițiunea șefului a fostū semnalulū desfacerii oștirii românesce; soldații n'au mai voitū să urmeze nici pe Prodanū, nici pe Macedonschi și afară de panduriī din ceata lui Solomonū, cari se luptaū voinicesce cu Turciī în Mehedinți, și afară de douăe sau trei sute, cari, atrași de jafuri și de hoții, s'au dusū la zavergi, toți cei cari compuneaū lagărulū de la Golești s'au retrasū pe la casele lorū.

Kehaja Beg pornise din Bucuresce cu 8000 de Turci, în douăe colone pe valea Dâmboviței și pe valea Colintiniī. Ajunși aprōpe de Nucetū, se găsescū față 'n față cu trupa lui Colocotroni așezată în ordinū de bătae. Ipsilante trimisese acolo pe Duca și pe Orfano, ca să susție pe Colocotroni, cu ordinū ca unulū să atace pe Turci în cōstă și celalaltū pe la spate. Iar Ipsilante, sosindū în timpulū luptei, să cadă asupra centrulū și să distrugă armata turcescă. Planulū însă

nu izbutesce din cauză că Duca, neputându rezista atacului cavaleriei lui Tahir-aga, se pune pe fugă, sperie pe celelalte trupe grecesci ale lui Orfano și Colocotroni, cari se retrag și ajung în desordine la Văcăresci, unde era Ipsilante cu trupele lui.

Astfel înfrântă, armata grecă pornesc spre Slatina ca să ție valea Oltului în contra lui Hagi Ahmet-aga, venit cu oștire din Vidin. Caravia, care comanda avant-garda compusă de arnăuți, întâlnind din jos de Drăgășani o colónă de Turci, care înainta spre oraș, are nesocotința s'o atace; dar îndată ce se încordăză lupta, Turcii cari se afla în Drăgășani, în număr de 2000, dau foc orașului, alergă în contra lui Caravia și-l înconjură. Ipsilant, înștiințat în Slatina de pozițiunea critică în care se afla avant-garda sa, pornesc pe fratele său Nicolae și pe Olimpie cu 5000 de infanterie, 2500 cavalerie și 5 tunuri. Caravia, cum vede că-i vine ajutor, ia curaj, a tacă pe Carafefizi cu 800 de zavergi călări. Turcii resistă atacului și se năpustesc asupra unei colone după deal, o rostogolesc și o distrug cu desăvârșire: erau eroicii și nenorociții *Ierolochiti* în număr de 350.

Intr'acea luptă crâncenă au cădută glorios tinerii greci cei mai distinși, Dimitrie Suțu fratele poetului Alexandru Kiabap, Draculi, Andronic și Luca, cei patru căpitanii ai legiunii sacre; acolo a cădută M. Suțu fratele lui Costache Suțu (Su-

țicu) și ală dómnei Mavru, acolo aũ căđutũ într'unũ cuvântũ toți ofițerii și toți soldații acelei nemuritoare legiunii.

În timpul luptei Ipsilantũ a statũ neclintitũ în Slatina cu 2000 de ómenĩ cãlãri, opritũ — se đice — de plóe și de drumũ rěũ.

În urma catastrofei de la Drãgășani n'a mai rěmasũ din armata grecěscã de cãtũ cete isolate, fãrã nici o coesiune între dínsele, rãtãcindũ prin vãl și prin munți, care în cotro putea, urmãrite cu sulița în cóstã de cãlãrimea turcěscã.

Ipsilantũ, aflãndũ cã Sava și Ghencea împreunã cu Michailũ, cu Kiuciuc Ciolac și cu tótã trupa lorũ se închinase lui Tahir-aga și cã fusese trãmișĩ cu Sericoglu în góna zavergiilorũ, perde orĩ ce speranță, se îndreptězã spre Turnu-roșu și trece în Transilvania.

Din vama Sibiiului datězã elũ fãimosulũ ordinũ de đĩ pe armatã, o adevěratã imprecațiune în contra zavergiilorũ și o laudã meritatã pentru vitejia și patriotismulũ nenorociților Ierolochiți. Ipsilantũ spera sã měrgã la Hamburg, ca sã se imbarce sã se ducã în Grecia, sã iea parte la luptã; dar arestatũ la Mohaci de Austriaci, dupã trei ani de detențiune și de bółã, l'a ajunsũ mórtea la Theresienstadt.

Farmache, scãpatũ din încunjurarea lui Bimbașã Sava, isbutise a-și forma unũ corpũ de 800 de arnãuți și apucase în munți, dar urmãritũ de aproape 1500 de Turci, s'a refugiatũ în mãnãstirea

Secu, unde a ținut în contra unei trupe de 2000 de vrăjmași până la mijlocul lui Septembrie, când, înșelată de făgăduelile Turcilor, s'a predat. Acolo a fost prinsă Olimpie și amândoi au fost executați fără milă.

Cu căderea acestor doi bavi căpitani a dispărut orî ce urmă de luptă în Principate.

Deși Sava și Ghencea, cari acum făceau parte din armata turcască, erau cei mai zeloși în góna eteriștilor, tăind și spânzurându fără cruțare, totuși Kehaja Beg nu avea încrederea într'înșii.

Intr'o di de paradă la curtea generalisimului turc, Bimbașa Sava, voind să intre în odaie la Kehaja Beg, Turcii trag cu pistole asupra lui ș'a lui Ghencea, le sbóră capetele și le primblă pe strade înfipte în sulițe. Turcii alergau în toate părțile în góna zavergiilor, la totu pasul erau capete înfipte și trupuri puse în țepă. Multă lume nevinovată a perit, până ce unu olténu turcitu, amic alu lui Tahir Aga, a găsit o formulă prin care să distingă pe Români. Omului bănuitu i se propunea să ȃică :

«Reteveiă de teiă pe miriște de meiă.»

Se ȃice că zavergiu, cei mai mulți Slavi, pronunțau :

«Retevela tela pe miriștela mela.»

iâr Grecii :

«ReŃeeva ȃa Ńea pa miriŃti ȃa mea»

Când olteanulŃ ȃicea *Kes*, capulŃ Ńi sbura. ¹

Pe strade Turcii ȃȃdeaŃ desghinuri cu caii, aruncȃndŃ giritulŃ Ńn capete Ńnfipte pe la porŃile curŃilorŃ.

Pentru mȃnŃinerea ordinii Kehaja Beg Ńn Valachia Ńi Iusuf-PaŃa Ńn Moldova orȃnduise Ńn fiecare plasȃ cȃte unŃ beŃliŃ cu 10 neferi, Ńn oraŃele principale cȃte unŃ BeŃli-Aga cu 50 de neferi Ńi la IaŃi Ńi BuŃuresci cȃte unŃ BaŃ BeŃli-Aga cu cȃte 200 neferi; poliŃia tȃtȃ era Ńn mȃna aŃestorŃ Turci. CȃtŃ pentru administraŃiune Turcii aŃ trimisŃ la BraŃovŃ Ńi la SibiiŃ, sȃ invite pe boerii refugiŃi ca sȃ vie Ńn Ńarȃ.

Acȃstȃ Ńtare de lucruri a duratŃ pȃnȃ Ńn primȃvara anului 1822, cȃnd aŃ fostŃ ŃnsciȃnŃaŃi boerii cȃ Pȃrta, dorȃndŃ sȃ cunȃscȃ pȃsurile Ńerii, cȃrea sȃ se trimitȃ la ConstantinopolŃ o deputaŃiune cu care guvernulŃ OtomanŃ sȃ se pȃtȃ Ńn-

(¹) Ńn IaŃi asemenea o anecdotȃ respȃnditȃ spune, cȃ toŃi cei suspeŃti de a fi Greci erau chemaŃi pe cȃmpia de la Frumȃsa Ńi cȃ trebuiaŃ sȃ rostȃscȃ frasa : *ȃiriteiuŃ de teiuŃ pe miriŃte de meiuŃ*. CelŃ care ȃicea *ȃiriteia tela pe miristela mela* era executatŃ la momentŃ. De la o vreme. vȃȃȃndu-se cȃ Grecii, dupȃ multe Ńncercȃri isbutescŃ a rosti biniŃorŃ frasa de mai susŃ, semnulŃ de recunȃscere se schimbȃ. Grecii trebuiaŃ sȃ ȃicȃ : *Caprȃ nȃgrȃ Ńn pȃtrȃ calcȃ, pȃtra crapȃ Ńn patru, crape capulŃ caprei negre, precum pȃtra crapȃ Ńn patru*. Cel Ńntȃi Greci, cari fusese chemaŃi sȃ rostȃscȃ acȃstȃ frasȃ nȃuȃ, ȃiceaŃ ŃnspȃimȃnŃaŃi : «*Ma Ńe piatra, capra, eŃ Ńiia Ńiriteiu de teiu. . .*»

ţeleg. În deputaţiunile trimise de la Iaşi şi de la Bucuresci era şi Ioniţa Sandulache Sturza, unŃ coboritorŃ alŃ lui VladŃ ŢepeşŃ, şi Grigorie Dimi-
trie Ghica, nepotŃ de frate decapitatului DomnŃ
Grigorie Alexandru Ghica alŃ Moldovei.

După mai multe conferinţe cu VizirulŃ şi cu
Reis Efendi, conferinţe cari aŃ duratŃ mai bine
de două luni, pe la Iulie susmenţionaţiŃi doi boeri
aŃ fostŃ anunţaţi că sunt numiţi Domni, Grigorie
Ghica alŃ Valachiei şi Ioniţa Sturza alŃ Moldovei,
şi pe la Septembrie ei luaŃ în mână cârma ţeri-
lorŃ respective, prin singura voinţă a Porţii de
astă dată, fără că Rusia să fi participatŃ la ale-
gerea făcută de SultanulŃ.

La suirea lorŃ pe tronŃ, Ghica şi Sturza, aŃ
găsitŃ ţerile sguđuite până în temelie, jăfuite şi
sărăcite de bandele de zavergii, de başbuzuci, de
zaporojeni şi de sute de bande de tâlhari respân-
diţi peste totă ţara. Pe de altă parte, boerii ră-
maşi în SibiiŃ şi în BraşovŃ, fie de invidie, fie
mişcaţi de îndemnări străine, urziaŃ necontentiŃ
intrigi şi conspiraţiuni în contra DomnilorŃ; cei
mai îndrăzneţi erau cei din SibiiŃ, unde se afla şi
consululŃ rusescŃ din Bucuresci, Pini.

Deşi Gavanosoglu, care urmase lui Kehaja Beg,
nu permitea oştirilorŃ de sub comanda sa cea
mai mică abatere, dar prezenţa şefilorŃ militari
Turci alături cu DomniŃ ţerii aducea cea mai mare
vătămare autorităţii domnesci, aşa de exemplu, pe
o simplă denunţare făcută lui Silistra-Valesi în con-

tra boerului Alecache Vilara, a cărui femeie era chiară rudă de aproape, nepotă de soră lui Grigorie Vodă Ghica, acestu boerū fusese arestatū de Baș-Beșli-Aga, pusū în fiare și trimisū la Eskizara, unde a fostū deținutū mai multū de doi ani. La Iași boerulū Hasanache, care făcea parte din casa militară a lui Ioniță Sturza, a fostū arestatū de Kiuciuk-Ahmet-Aga și pusū în spânzurătoare fără măcar a preveni pe Domnū, sub cuvântū că acelū Hasanache, după ce creștinū fiindū se turcise, s'arū fi întorsū iar la religia creștinescă, ca să scape de pedepsa de care era amenințatū pentru unū omorū ce săvârșise asupra unū turcū.

Pini conta pe intrigile boerilorū oposanți refugiați în Transilvania, sperândū o turburare în contra lui Grigoric Ghica mai alesū, care să dea unū pretextū de intervențiune Rusiei. Oștirile staū pe malulū Prutului gata a trece în Moldova.

Acéstă purtare a lui Pini, care lucra pe față la o rescólă în țeră, neliniștea fôrte multū, mai cu deosebire pe Englitera și pe Austria, cari căutaū cu orī-ce prețū să împace pe Rusia și să facă să dispară neînțelegerile și nemulțumirile ei contra Porții.

Expedițiunea lui Buluc-bașa Simionū, omū alū Brâncovénului, fusese nimicită de Magheru, care-lū silise să se întorcă rușinatū în Sibiiū de unde fusese trimisū. Se crede că arū fi fostū arestatū și închisū la Alba-Iulia, după cererea lui Vodă Ghica;

prin Fleişac Akenan, consulul austriac din Bucuresci; alţii cred că ar fi trecut în Serbia amestecându-se cu Cărjalii.

Dar din toate încercările boerilor cea mai serioasă a fostă a lui Ghiţă Cuţuiă cu Toma Brătianu şi cu Serdarul Cristu, cari adunase 600 de străini voluntari la pasul Vulcanu, cu cari credea să ridice pandurii cum făcuse Vladimirescu, dar ei n'aŭ ținut nici două zile în contra lui Magheru. La cele dintâi detunături de puşcă aŭ fostă părăsiţi de omenii cu care ajunsese aproape de Cozia. Toma Brătianu şi cu Cristea aŭ fugit la Petroşani, iar nenorocitul Cuţuiă a cădut cu 20 de tovarăşi în puterea lui Magheru care i-a dus dinaintea Domnului la Bucuresci. Daţi în judecata divanului, aŭ fostă condamnaţi ca culpabili de înaltă trădare, şi Ghiţă Cuţuiă cu doi tovarăşi aŭ fostă spânzuraţi în Târgul de afară, singura esecutare capitală în tot timpul Domniei lui Grigorie Vodă.

După această încercare, care se dice că ar fi costat pe boeri 500,000 de lei, împrumutaţi de consulul Pini, acesta, ne mai putendă pune temei pe vorbele boerilor, vedendă influenţa loră scădendă pe totă ziua şi increderea ţerilor în Domni crescendă din ce în ce mai mult, lucrurile luând o cale regulată, a părăsit Sibiiul oropsit chiar de guvernul său.

Contele Neselrode a luat altă cale, ca să ajungă la realisarea scopurilor sale; s'a hotărît

să primescă bunele oficii ale Engliterii și ale Austriei, sperându să pună încetul cu încetul să cadă totă vina asupra Porții și să dobândescă, dacă nu aprobarea Europei, dar să-și asigure cel puțin neutralitatea ei în războiul ce proiecta. La Maiu 1823 consimte în sfârșit să transmită ambasadorului englesu la Constantinopolu, lordulu Strangford, o notă în care enumera nemulțumirile ei contra Porții.

De și după instalarea Domnilor partea cea mare a armatei turcesci, adusă în țară contra zavergiilor, se retrăsese în cetățile Dunării și se lăsase numai ca la 4000 de neferi cu beșlii lor sub comanda a doi Baș-Beșli-agi, unul în Bucuresci și altul în Iași, acastă ocupațiune, de și puțină numerosă, totu nu putea fi suferită de țară, și Rusia se servia de acastă nemulțumire. In nota dar transmisă lordulu Strangford figura în întâiul rând alu nemulțumirilor Rusiei în contra Porții ocupațiunea armată; în alu doilea rând figura numirea Domnilor fără participarea Rusiei la alegerea făcută în persónele numite.

Lordul Strangford credea în buna credință a guvernulu rusescu și era convinsu că toate manoperele lui Pini erau fără scirea cabinetulu din St. Petersburg și contrare intențiunilor împăratulu.

La intervederea ambasadorulu englesu cu Reis Efendi, acesta-i răspunde, că numirea Domnilor dintre boerii pământeni nu aducea nici o schim-

bare în sistemul de administrație a țărilor, căci nu se călca nici un tratat, nici o stipulație, căci nicăeri nu era disus ca Domnii să se ia dintre familiile grecesci; cât pentru notificare dicea că această neîmplinire de formalitate provenise numai din lipsa ambasadorului rusesc de la Constantinopol.

În privința beșliilor Reis-Efendi răspundea, că numărul lor nu era cu mult mai mare de cât fusese înainte de 1821.

Din partea sa internunțială, Baronul Ottenfeld, care avea instrucțiunile să ajute din toate puterile acțiunea lordului Strangford, stăruia pe lângă Pörtă să facă concesiunile necesare și isbutise a îndupleca pe ministrul Turc să făgăduască, că va reduce numărul beșliilor la 850 și că chiar aceștia să fie puși sub autoritatea directă a Domnilor, cum fusese mai înainte de 1821 și că va notifica într'un mod oficial numirea lui Grigorie Ghica și a lui Ioniță Sturza, îndată ce va veni ambasadorul rusesc la Constantinopol și se vor restabili relațiile diplomatice.

În privința Grecilor nota contelui Neselrod nu făcea nici cea mai mică mențiune, dar ceva și mai mult, la întvederea celor doi împărași la Cernăuți în Septembrie 1823, Alexandru exprimă un adevărat desgust pentru Greci din cauza intrigilor și neînțelegerilor dintre dînșii, declară că nu va cere nimic pentru ei și protestă sus și tare în contra intențiilor ce i se atribuia,

eă arū voi să aducă turburări și perturbațiuni.

Ca și la Laibach, elū dīcea că voesce pacea, se arăta furiosū în contra agentului său Pini pentru încurajările ce da boerilorū emigrații, făgăduindū că-lū va destitui. Faptulū urmēză cuvintelorū și îndată întorsū la Petersburg împēratulū ordonă rechemarea lui Pini și înlocuirea lui cu ghibaciulū Minciaki.

Fața cu Lordulū Strangford, adresându-se către contele Neselrod, ilū întrebă dacă noulū numitū era rusū și răspundēndu-i-se că era italianū din statele papale :

«Atâtū mai bine, ăi dīce împēratulū, imī pare
«că acestū omū este bunū pentru postulū ce-ī
«încredințezū. De mă voiū fi înșelatū ilū voiū
«destitui și pe dīnsulū, cum amū destituitū pe
«Pini. Nu voiū ca agenții mei să se amestece în
«afacerile principatelorū.»

După asemenea cuvinte și fapte, mari erau speranțele pentru mănținerea păcii, încă și mai mare încrederea în sinceritatea împēratului Alexandru, deși ținea oștirī grămădite pe malulū Prutului.

Noulū consulū generalū Minciaki era însărcinatū să mērgă mai întâi la Constantinopolū să reguleze nisce afacerī comerciale cu Pórta ș'apoi să trecă la postulū său la Bucuresci.

Ajungēndū la Țarigradū, Minciaki începe tratările cu Pórta prin nota din 24 Februarie 1824, în care, pe lângă cererea de deșertare a Princi-

pateloră de trupe turcescă, pe lângă notificarea formală a numirii Domniloră și a restabilirii stării de lucruri, așa cum erau înainte de rescularea Greciloră, mai cerea ca Pórta, saă să lase liberă navigațiunea Mării-Negre pentru corăbiile Siciliane, Napolitane, Sarde și Spaniole, saă să le permită a lua, ca mai nainte, bandiera rusescă; și termină cerëndă, în trecëtă, ca Pórta să împace pe Greci acordându-le respectulă religiunii și stabilirea unei stării de lucruri juste și durabile.

Pentru întâia dată Rusia puneă cestiunea grecescă pe tapetă, deși nici vorbă nu fusese despre acésta în tratativele anteriore cu Lordulă Strangford; dar Rusia înțelegea că, deși guvernele, atâtă ală Franciei câtă și ală Engliterii, nu aveău nici o simpatie pentru rescularea Greciloră, dar că dinaintea deșteptării opiniunii publice, care din đî în đî se manifesta mai multă în favórea descendențiloră lui Pericles și ală lui Leonida, guvernele Europei nu voră puté să nu susție o cerere în favórea Greciloră. Și în adevără nu se înșală, căci, departe de a se opune acestei cereri neașteptate a lui Minciaki, aă trebuită să o susție și pe dînsa ca și pe celealalte, sfātuindă pe Pórtă să formeze trei principate sub numirile de *Grecia orientală* cu Tesalia, Beoția și A-tica; *Grecia occidentală* cu Epirulă și Acarnania; *Grecia meridională* cu Morea și Candia.

Acéstă soluțiune, deși eia ună începută de desmembrare a Imperiului Otomană, dar celă puțină

avea avantajul de a fi în aparență o disoluțiune în favoarea naționalităților, cari compunea acestu imperiū. Dar cum în urmă au ajunsu cele trei puteri, Francia, Englitera și Rusia, a consilia darea Moreii lui Mehemet-Ali, pașa de Egiptū? Aici se amestecă vederi personale și interesate. Așa de exemplu Francia lui Carolū alū X-lea voia încetarea revoluțiunii grecesci cu orî-ce preț, pentru că o considera ca o reproducțiune a revoluțiunii celei mari franceze; era speriată de numele de Carmanioți ce-și dau în insulă omenii partidului celū mai neîmpăcatū Turcilorū; așa restaurațiunea ajută pe Rusia în ideile de desmembrare a imperiului Otomanū și sfătuesce darea Moreii lui Mehmet-Ali, cu speranță să pôtă pune mâna pe Egiptū, când Mehmet-Ali arū fi avutū tôte puterile sale în Morea.

Englitera, și ea, prin considerațiunii de o altă natură, ajungea totū la soluțiunea de a se da Morea lui Mehmet-Ali, înțelegendū gândirile Franciei și temendū-se ca nu cum-va, printr'o înțelegere cu Rusia, afară de cooperațiunea ei, să nu-și pèrdă preponderanța ce dobândise în Turcia. Astū-felū susține ideea Franciei și a Rusiei, pe când pe de altă parte ajută pe Greci cu banī ca să pôtă resista lui Mehmet-Ali și ast-felū să slăbescă și să ruineze pe acestū puternicū pașe, în câtū să nu se mai pôtă gândi la independența Egiptului.

«Aveți doi inimiți, dicea lordulū Strangford
«lui Pertef-pașa, pe Mehemet-Ali și pe Grecii re-

«voltați, unul ascuns încă, dar care în curând
 «va ridica și elă masca, celalaltă care luptă cu
 «succes; puneți pe unul în contra altuia și se
 «vor slăbi și se vor distruge unul prin altul.»

Câtă pentru Rusia, oră ce soluțiune îi era bună,
 destulă să se rupă câtă mai multă din imperiul
 Sultanului.

Astă-felă, pe căi deosebite, câteși trele puterile
 dau Porții ună sfatū identicū și care nu putea
 să nu placă unui guvernū de răsbunare în contra
 Grecilorū. Pórta, urmândū acestorū sfaturī, tri-
 mite lui Mehemet-Ali ună firmanū, prin care-l
 conferă pašaliculū Moreii, însărcinându-lū să tri-
 mită oștire ca să potolască cu oră ce prețū re-
 volta acelei provincii și punându-l flota la dispo-
 sițiune pentru transportū de trupe.

În ceea ce privesce cestiunea Principatelorū,
 Pórta nici nu ia vre-o măsură, nici nu răspunde,
 în câtă din și în și relațiunile cu Minciaki de-
 vinū mai acute. Ministrii Porții, întrebați de re-
 presentanții puterilorū despre starea în care se a-
 flă acele tratative, răspundū cu indiferență, că
 Pórta era hotărâtă să dăpărteze pe beșlii.

Ibrahim, teribilulū Ibrahim fiulū lui Mehemet-
 Ali, luase comanda trupelorū egiptene, debarcase
 trupe în Morea și începuse operațiunile sale, cu
 o cruđime care revolta pretutindenī în Europa
 simțulū publicū. Grecii se luptau vitejesce. Con-
 durioti, președintele guvernului Moreii, isbutise, prin
 trimișii săi, Orlando și Lusioti, să ridice 280,000

lire din împrumutul de 800,000 făcută la Londra; subscripțiunii îi veniaă din tôte părțile și Byron pregătia expedițiunea în contra Lepantului.

Nu mai rămăsese nici o speranță pentru menținerea păcii; trupele rusesci stău gata să intre în Principate, de nu pentru a declara războiul Turcilor, dar celă puțină pentru a ocupa țerile dunărene ca o garanție.

Acăsta era starea lucrurilor cândă, la 3 Decembre 1825, sosese la Constantinople scirea morții împăratului Alexandru, patru zile înainte de a înceta din viață, căci acestă monarchă a murită la 7 Decembre.

Fratele său Nicolae îi succedă, dar turburările cari aă întovărășită mórtea împăratului Alexandru și spiritulă de revoltă și de conspirațiune care s'a ivită în armata rusescă, înlătura pentru momentă temerile unui războiă.

Austria și Englitera, profitândă de acestă răgază, atătă Labzaltern, ambasadorulă Austriei la Petersburg, precum și internunțiulă Ottenfeld cu lordulă Strangford la Constantinople, lucră cu stăruință și în Iunie 1826 dobândescă de la Pórtă retragerea beșliilor și reducerea loră la numărulă de 850, puși sub ordinele directe ale Domniloră; liberarea lui Vilara din închisórea de la Eski-zara și trimiterea de plenipotenți (murași) la Akerman, ca să trateze și să determine restabilirea de *statu-quo* dinainte de 1821 în Principate. Impăratulă Nicolae însă voesce, ca mai

nainte de întrunirea plenipotenților, să existe o înțelegere prealabilă asupra teritoriilor în litigiu din Asia, conformându-se tratatului de Bucuresci din 1812. Turcii cereau să li se remită Anapa, pe care o dețineau Rușii sub cuvânt că ei posedau acest punct încă cu 20 de ani înainte de a face parte din teritoriul Mingreliei și marelui Abazii, pe când aparținea Georgiei a cărei principitate o cedase Rusiei, până nu recunoscuse încă suveranitatea Porții; pe de altă parte Turcii nu voiau să remită Rusiei Kembelu, Redul-kale și Sukum-kale, stipulate în tratatul de la 1812, până ce nu li se va reda Anapa. Înțelegerea s'a făcută la Constantinopol prin stăruința ambasadurilor și generalul Worontof cu Ribaupierre au fost trimiși la Akerman să trateze cu Murahăși Turci.

În convențiunea încheiată s'a dat deplină satisfacțiune cererilor Rusiei; între altele s'a stipulat să se dea Principatelor o organizațiune regulată, articolul care a fost izvorul din care au eșit regulamentele organice ce ne-au guvernat până la 1848 și la 1857. Nu s'a ținut însă nici un cuvânt în privința Grecilor, și Ribaupierre a fost trimis, îndată după încheierea convenției de la Akerman, ca ambasador la Constantinopol și Minciaki dus la postul său la Bucuresci. Acum pacea părea asigurată mai mult decât oricând și oricând ce bănuială de ostilitate dispăruse, când lordul Strangford este rechemat și înlocuit cu un *fellow* (tovarăș) al univ-

sității de Cambridge cu Stratford Canning, vărul vestitului liberal George Canning. Noul ambasador al Angliei debutase în cariera diplomatică în anul 1807 ca secretar de ambasadă la Constantinopole, pe când deabia era de 21 de ani, de unde apoi fusese trimis la Washington; era un entusiast al cauzei Grecilor, plin de suvenirile nemuritoare ale clasicității și antichităților Elene. Tinerul ambasador aducea cu dînsul convenția încheiată la Londra între Franța, Rusia și Anglita privitoare la Grecia.

Deși puterile se înțeleseseră la Laibach și declarase că afacerea grăcă era o cestiune cu totul de administrațiune interioară în care nimeni nu avea dreptul să se amestece, acum însă voia să intervie și să intervie cu forța, căci se stipulaseră în convenția de la Londra, că flotele combinate vor merge în apele Greciei să oprască crușimile ce se comiteau de trupele egiptene. Pórta, refusându de a da satisfacțiune cererilor ambasadorilor celor trei puteri contractante, Stratford Canning părăsesce Constantinopolul, se retrage la Paros unde-l urmăzează mai în urmă ambasadorul Latour-Maubourg și Ribaupierre. Guvernul revoluționar grecesc se transportase la Nauplea, flotele sunt chemate, și consecința acestei acțiuni a fost oprirea debarcării de nouă trupe egiptene și distrugerea flotei turcesce la Navarin. Cine se pôte opri de-a nu găsi și aici o

asemănare cu cele ce se petrecă și cu cele ce se pregătesc astă-dî în Orient?

Deși intențiunea Engliterei n'a fostă de a face din refusul Porții o stare de război și de ostilități, dar nu era totă astă-fel și pentru Rusia, căreia îi plăcea să considere Navarinul ca un început de ostilități. Intr'o explicațiune cu Pertef-Pașa, care arăta lui Uszar, însărcinatul rus, obstaculele ce există în Coran de a da cestiunii grecesci soluțiunea cerută de puteri, acesta îi dicea, cu un ton puțin curtén, că este o *incongruitate* de a totă pune înainte legea sfântă a Coranului, cuvinte la cari Pertef-pașa răspunde :

«O credă și eă, căci dacă Creștinii ară sci să aprecieze valărea acestoră argumente și a legii năstre sfinte, s'ar fi făcută de multă musulmani.»

De la Petersburg lordulă Dudley scria că, de și lupta de la Navarin și încetarea relațiunilor diplomatice cu Pórta da dreptă Rusiei să se considere în stare de război cu Turcia, dar că împăratulă Nicolae îlă asigurase pe cuvântulă seă de onóre, că nu avea de gândă să bage trupele sale în Principate; vine însă în urmă circulara Porții din Februarie 1828, trimisă tuturoră guvernoriloră de provinciă, în care Rusia este tratată de inamică a Islamului și de instigătoreă insurrecțiunii grecesci, în urma căreia împăratulă Nicolae trimite pe Leven la Londra cu o notă, în care face cunoscută guvernului engleză, că împăratulă se vede provocată prin năue injuriă din

partea guvernului Porții și chiar prin acte de ostilitate, precum erau încurajările date Persiei de a nu respecta armistițiul încheiat cu Rusia și obstacolele aduse neconținutului navigației în Marea-Négră, și declară că Rusia se consideră de aici înainte în stare de război cu Turcia și că va împinge operațiunile militare până ce va dobândi satisfacțiune pentru ofensele ce i s'au făcut, desăvârșita aplicare a articolelor tratatelor de la Akerman, garanții îndestulătoare în contra obstacolelor navigației rusești în Bosfor și indemnizări de război. Mai adaugă nota adusă de Leven, că Rusia se credea obligată prin tratatul de la Londra să dea o soluțiune satisfăcătoare cestiunii grecești.

Guvernul porții, prin sistemul său nenorocit de temporizare și prin îngâmfwarea sa, prin esitațiunile și imprudențele sale, dăduse Rusiei o aparență de dreptate de a-i declara război și această într'un moment, când totă opiniunea în Europa era în contra ei, când se afla cu totul izolată și abandonată la discrețiunea inamicului său.

Acestea erau pozițiunile respective, când în ziua de 7 Maiu 1828 oștirile rusești, sub comanda principelui Witgenstein, trecu Prutul la Sculen, și la Ren, ocupă Iașul, înainteză spre Bucuresci, înconjură fortărețele de pe malul Dunării și Witgenstein pune mâna pe guvernul Principatelor, numind pe Conte Palen president plenipotent al divanurilor țerii.

VI.

Iubite amice,

Tu scii, ca și mine, că a fost un timp când trebuia mare îndrăznélă și abnegațiune unui român, ca să cugete naționalitate și libertate; pentru acesta îi trebuia mai întâi să renunțe la ori ce favóre, la ori-ce solitudinea, la ori ce dreptate chiar din partea guvernului, să inchee pact cu persecuțiunile, cu exilul și cu proscricțiunea; să lase ori ce speranță.—Fericit acela care și putea conserva afecțiunile familiei, căci până acolo mergea góna în contra acelor care îndrăznia să iasă din rânduri. Acel care se hotărâ să vorbească sau să scrie despre drepturile Românilor, despre viitorul și despre speranțele lor; să pomenescă măcar de desființarea robiei, de împroprietărirea clăcașilor, de încetarea protectoratului, de recuperarea autonomiei, de unirea Moldovei cu Valachia; să critice nedreptățile și preva-

ricațiunile în justiție și în administrație, trebuiau să se ducă peste țeri și peste mări, să se ascundă și să-și schimbe numele, căci altă-felū se espunea a fi trimiși să-și spăsescă sentimentele și îndrăznéla în vre-o temniță sau celū puținū în vre-o mănăstire. Noi am apucatū timpurī grele, pe când Cămpineanu, Mitică Filipescu, Niculae Bălcescu, se pocăiaū la Plumbuita, la Snagovū, la Mărgineni și în ocnele de la Telega, topindu-și sănătatea și averea.

Acum lucrurile s'aū schimbatū. A striga pe tóte tonurile, cu vreme și fără vreme, din gură și din condeiū: *patrie, libertate, egalitate, independentă*; a încrimina și a batjocori pe acei cari nu trecū peste marginile moderațiunii, a buneī cuviințe și a modestiei, a acusa de trădători pe ómenii cei mai devotați binelui țerei, a-i trata în modū irreverențiosū, a-i lovi și a-i insulta, nu numai că nu este periculosū, dar este gloriosū și chiar bănosū. Apoi cand invăpăierea patriotică trece peste fruntarii, peste Carpați sau peste Hemū, ea dă drepturi nețăgăduite la sinecuri bine plătite, la misiuni cunoscute sau necunoscute în bugetū.

Ceea ce era pagubă odinióră a devenitū speculă și profitū, și numărulū infocașilorū cresce în proporțiune cu încurajarea ce găsescū și de la publicū și de la guvernū. Lacū să fie, brósce multe, dice proverbulū. Persecutările și invectivele aū rămasū partea acelorā cari nu se sue pe stréșină, ca să strige la patriotismū, sau cari nu

se asociéază cu acei cari practică calomnia și injuria în favórea vre-unui partidú coloratú, și asupra acelorú cari s'arú mulțami cu mai puțină ostentațiune, cu mai puțină fanfaronadă și cu ceva mai multă încurajare dată literelorú, sciinții și artelorú, ceea ce ne-arú face să aducemú și noi contingentulú nostru la opera cea mare a civilizațiunii și ne-ar da dreptú la recunoscința națiunilorú celorú mari, mai multú póte decâtú vitejia soldațilorú noștri și sporiri de teritoriú.

Peste dóuë-deci, cincí-deci, o sută de ani póte că s'orú găsi publicisti și istorici, cari să arate generațiilorú viitoare în ce parte a fostú mai multă și mai adevărată iubire de țeră și să le indice drumulú celú adevăratú ce trebuie să urmeze; până atunci însă meritulú și gloria vorú fi partea sbierătorilorú și dibacilorú, și primejdia este mare.

Patrioții infocați nu așteptă judecata istoriei, tari de sprijinulú ce găsescú în opinia publică cea ameițită și rătăcită și în partisanii ce-și facú prin felú de felú de mijlóce, își apropriează tóte faptele cele mari și frumoșe ale națiunii, se proclamă ómenii mari, își punú lauri pe frunte și cerú să fie adorați.

«Revoluția bărbată-mio!»

dicea o cocónă, când voșbia de revoluția din 1848. Eroulú cu mantaua albă nu voia să recunóscă, că. acea resculare, acelú strigátú de durere și de

îndignare ală națiunii era opera unei lucrări stăruitoare de mai multe generațiuni. În îngâmfwarea lui, credea că înainte de dînsul nimic nu fusese și data România și românismul numai de la venirea sa pe pămînt. Înainte de dînsul nici limbă, nici națiune nu exista într'acestă colț al lumii, el îl lumina și patriotismul; afară de el numai întuneric și trădare! Își atribuia și-și apropria toate evenimentele politice în general, și revoluția de 1848 în special, dar, în elasticitatea sa de convicțiunii, trata acel mare și generos act al Românilor de uneltire diabolăscă ori de câte ori trebile nu-î mergeau bine și pe unii din articolii programei națiunii îl atribuia unei negre trădări și unei țesături infernale, în care încurca și incrimina pe Românii cei mai ageri, pe acei a căroră viață fusese un șir neîntrerupt de sacrificii și de devotament.

Astăzi partidele strigă în gura mare și fără rușine.

«Noi și numai noi ne iubim țara!»

«Noi și numai noi i-am dat libertate, egalitate, unire, principe străin și pozițiune politică și independentă!»

«Noi și numai noi am salvat-o de cei răi și de cei vicleni!»

«Acel care nu credă ca noi și nu sunt cu noi, sunt inimi ai Românilor și ai româ-

«nismului, trădătorii, vînduți Turcului, Ungurului
«și Englezului!»

«Când guvernul nu este în mîna noastră tóte-
«mergü rëu, îndată însă ce norocul ne dă pe
«mîna frânele statului, atunci într'o clipă, ca
«printr'unü fermecü, lucrurile se schimbă!

«Increderea în viitorü renasce, spiritele se li-
«niștescö !

«Securitatea și justiția domnescü pretutinden!»

«Totü Românulü trăesce bine, la țară și în
«orașü, nesupăratü și nebăntuitü, petrece cu por-
«țile și cu ușile deschise ziua și nóptea, fără
«zăvóre la uși și la ferestre, fără pușcă, fără pis-
«tolü, fără temere de focü la clăi, la magazii și
«la case!

«Caii și boii nu se mai îmbolnăvescö, nu se mai
«fură din coșare nici de pe câmpü; epizootia intră
«în gaură de șérpe, lăcustele fugü peste Dunăre
«sau sbórá pe deasupra Carpațilorü, spiculü gră-
«ului cresce lungü de-o palmă și desü ca pădu-
«rea, proștilorü și bețivilorü le cresce mintea de-
«poți să-l faci și miniștri dacă vrei, copiilorü le-
«crescö condeele, ca să ne cante nouë osanale și
«celorü cari nu vinü în numele nostru să as-
«vârle imprecațiunii și injuriil.

«Românii se înarméză, datoria flotantă se stin-
«ge, finanțele prosperă și, mai presusü de tóte,
«demnitatea țerii și drapelulü naționalü se ridică.
«din umilința în care aü fostü tărîte de toți a-
«cei cari nu erau noi. Lumea se liniștesce în-

«dată ce Agenția Havas și reporterii anunță Europei că ne-amă suită iar noi la putere.

«Iscăliturii de ómenii de tótă vârsta cu sutele și cu miile mărturisescă prin poște și prin telegrafă aceste fericiri, dândă grație cerului că iar i-a învrednicitú Dumneđeú să vadă la putere pe ómenii de geniú și pe patrioții cel mari carii realizéză aspirațiunile națiunii.»

«Totú ce s'a făcutú mare și patrioticú s'a făcutú de mine și prin mine, țiea mai deunăđi o individualitate dibace; totú ce s'a făcutú fără de mine, s'a făcutú răú și trebuie stricatú!»

Fatuitatea facțioșilorú și a demagogilorú, a albilorú și a roșilorú, este atâtú de mare și-í orbesce și pe unii și pe alții până într'atâta, încât își atribue lorú și numai lorú evenimentele carii aú rezultatú din cauze mari și complexe, la carii ei aú fostú cu totulú străini.

Publiculú cređătorú și uimitú se închină când unora când altora; reii și trădătorii de erii devinú geniuri bune și patrioții devotați de a dóua ți, până ce iar se întorce sfera de esú ceialalți d'asupra, încât Românulú, ne mai sciindú la ce Sfântú să se închine, își dá numele tuturorú admirațiunilorú și recunoscințelorú telegrafice.

Dorința ce are fie-care de a face să se cređă despre sine, că elú și numai elú a făcutú totú ce este bine, totú ce este mare, trage după dinsa necesitatea de a defăima pe ceialalți, de a înne-

gri în ochii națiunii totu ce nu este elu, și a se pune ca singurul capabilu, curatu și bunu. De-ici s'a născutu școla calomniei și a injuriei, care a adus zizania, ura și desbinarea, o școlă a cărei adepți, pentru a popularisa neadevărulu și erorea, nu-și cruța nici unu sacrificiu, expresiunile cele mai batjocoritoare curgă ca din isvoru.

Dacă cineva are nenorocirea de a consilia moderațiunea și modestia, de a pomeni de economii în finance, de a dice că progresulu și civilizațiunea nu stă în instituțiunii cari nu au altu scopu și altu rezultat decatu de a satisface vanitatea, dacă denunță vre-o abatere, sau nu aprobă persecuțiunii nedrepte, conspirații inventate, presupunerii și acușațiunii infamante, îndată o sută de condee și mil de limbi tăbărescu pe dînsulu, îl denunță opiniunii publice, ca vîndutu străinulu, ca omu cu inimă neșă, inamicu alu mării și alu gloriei naționale; dacă dice cui-va că s'a abătutu de la principiile cele adevărate, de la principiile acele pe cari le susținea erii cu tărie și cu talentu și că apără reteveulu lu P. T., lu K. și I. G., de unde-lu combătea când era în mâna archiereulu N. S. și a lu T. D.; că astădi aprobă influența morală în alegeri, influență în contra căreia a tunatu și a fulgeratu, când era practicală de alții, îndată i se respunde că e paraponisitu, nebunu, că vîneză ministeru, că voesce resturnarea stării de lucruri esistentă; i se atribue gratuitu infamii și fapte nedemne, și grație bogăției de ómeni

de toate specialitățile, se găsesc îndestul cari să ateste prin grai și prin scris, că au auzit și au vădit ceea ce n'a existat.

Eu din parte-mi, convins că în tot ce s'a făcut bun și bine în țară, fie-care la rândul său nu a fost decât un instrument zelos și devotat voinței naționale, și că propriul libertății este de a nu se închina la presupțiunile nedrepte, nici a urma orbesce rătăcirilor opiniilor, nu am putut fi admiratorul dibacilor și șarlatanilor, nu m'am putut alipi de acei deificați și de acei cari se pun dinaintea poporului ca eroi, pentru că nu am putut da stima și afecțiunea mea decât acelor cari o merită; condeiele cele agere, consacrate partidelor și facțiunilor, au fost și sunt totu-deuna dispuse a mă lovi; scriitorii de asemenea felu abuză de libertatea de care se bucură presa; ceea ce ei afecționează mai mult în polemica lor este de a dice acelor pe care-i atacă că au trădat și că au furat; educațiunea și retorica lor se învoesce foarte bine cu asemenea acușățiuni, căci ele convin politica și aspirațiunilor de cari sunt conduși, însă, glorie luminelor secolului, nu mai suntem în timpul lui Basilio, pe când calomnia putea omori, ea nu mai are acea putere; astăzi un om înveluit în onorabilitatea sa poate foarte bine nesocoti acele foviri; de multe ori ele cad pe capul acelor cari se servesc de dinsele.

Starea noastră morală e de îngrijită. dar eu

încă totu credu că mai sunt ómenî carî cugetă și carî nu sunt molipsiți de suflarea ciumósă a corupțiunii și a invidiei; că ei voru ajunge cu timpul la o comunitate de idei politice basate pe principiî adevêratu salutare; am credința că Româniî nu potu întârđia de a se grupa unulu câte unulu în jurulu principiiloru libertății și ale constituționalismulu sinceru aplicate; credu în triumfulu luminii și adevêrulu. Vine o đî când simțulu moralu se revoltă vedêndu capacitatea, sciința și probitatea insultate, principiile moralei și justiției nesocotite și călcate în picióre; vine o đî când se îndignéază vedêndu pe guvernû. că face din administrație și din justiție unu instrumentu alu patimiloru și alu luptelorû politice, pe favoriții miniștriloru impunêndu încrederea în guvernû cu reteveiulu, aci-în numele libertății și alu democrației, aci în numele autorității și alu buneî ordine.

Credința mea este că va veni curêndu timpulû, când Româniî voru înțelege, că nici libertatea nu este anarhie, nici legalitatea nu este despotismu și că autoritatea, cu câtu este indispensabilă societățiloru, cu atâtu ea trebuie să fie mai întărită, făcênd'o să derive de la lege, a cărei suveranitate este singurilû principiû care pôte conduce societățile moderne; și că libertatea cu câtu este mai necesară cu atâtu trebuie să fie subordinată rațiunii și sciinții. Simțulu moralu nu pôte răbda multu timpû a vedé pe acei carî trebuie să fie ausiliariî cei mai puternici ai civilizațiunii, pe pre-

otă, pe învățătoră și pe învățătoare, pe judecătoră și pe soldată întrebuințați ca instrumente politice, ca agenți electorali și de corupțiune; nu pôte răbda multă timpă să vadă urmându-se în afară o politică reprobata de națiune prin mai multe acte solemne și să vadă că, sub cuvântul de a ține sus drapelul național, se alégă jocul periculos al întâmplărilor, să ne ducem să compromitem demnitatea noastră, espunându-ne la umilințe și să dăm pe totă ziua ocaziune străinilor de a se amesteca în afacerile noastre din lăuntru și astă-fel să se inaugureze o eră de ingerență a stăinului.

Intr'o societate bine echilibrată deosebitele ramuri ale trebuințelor naționale trebuie să mērgă mână în mână, trebuie ca nici politica să nu fie sacrificată comerciului și industriei, nici literatura și artele să nu fie sacrificate ambițiunii politice și vitejiei. A sacrifica toate interesele politice și vitejiei nu pôte fi, nici măcar în condițiunile cele mai norocite, de câtă ună succesă trecătoră de care peste câțiva ani deabia mai aduce aminte o inscripțiune săpată în pētră.

Iată o profesiune de credință; audă strigându-se: Dar de ce să nu-mi fie și mie permisă a avē ambițiunea să contribuesc cu slabele mele mijloce la ceea ce se pôte face bună și frumosă în țēră, nu vedă pentru ce m'așu apăra de o pretențiune care nu ară avē nimic de reprehensibilă, dar cu toate aceste liniștescă-se temerile de

Îndată. Dacă o asemenea ambițiune nu se lipsește astăzi de mine, cauza este că eu știu, că pentru a governa așa cum cred eu că ar trebui guvernata România, pentru a urma cu succes politica pe care o cred eu salutară pentru țară, ar trebui să pot găsi o putere pe care să mă pot răzema. Nu sunt nici destul de naiv, nici atât de presumțios, ca la vîrsta la care am ajuns și cu experiența ce am putut debăndi, să-mi permit a -mi face iluziuni. Nu mă-ar fi iertat a crede că un om, care nu se bucură de bună voința celor care dispun de încrederea publică și în contra căruia s'a coalisat totdeauna albit cu roșii, poate fi chemat la trebile statului, sau că, chemat fiind, ar pute să se ție îndestul, ca să vadă fructul cugetărilor și ostenelelor sale realizate.

A fi ministru, fără a pute face ceea ce trebuie făcut, ar fi numai satisfacțiunea unei vanități copilăresci care nu poate sătura ambițiunea mea.

Partidele care conduc opinia știu bine, că eu nu pot nici linguși patimile și hrăni urile, nici încuraja eresurile și prejudițiile mulțimii, fiindcă știu că ori de câte ori am avut puterea, nu m'am servit de dînsa ca de un instrument de favoare sau de persecuțiune și că nu am căutat a mări acțiunea vre-unui partid, ci am lăsat opiniunile să se formeze și să se manifesteze într'un mod liber sub acțiunea rațiunii. Știu că

eŭ nu mi-am făcutŭ din guvernare unŭ idealŭ strîmtŭ și tiranicŭ pe care să-lŭ impunŭ în profitulŭ vre-unei secte saŭ vre-unei coterii, nu am promisŭ nici acordatŭ favorurii vre unei coterii nici n'am persecutatŭ pe vre-unŭ partidŭ. Tendințele și aspirațiunile mele aŭ fostŭ totdeauna de a vedé pe ómenii capabili uniți sub drapelulŭ constituțiunii, bine hotărîți a practica și a apăra principiile de politică, de ordine, de libertate și de justiție. Dorescŭ din tóte puterile inimii și spiritului meŭ ca ómenii onești și învățați să se grupeze în jurulŭ ideilorŭ celorŭ bune și raționale, să le susție cu tărie și să le propage prin cuvêntŭ, prin scrieri și prin fapte, căci numai astŭ-felŭ s'arŭ puté forma conștiința poporului. singurulŭ frîu ce póte oprí pe guvernânți de a se abate de la prescripțiunile adevératelorŭ principii și a nu lăsa locŭ la credințe greșite și stricate prin ură și prin patimii. Dorința mea a fostŭ totdeauna de a vedé pe acei care-și iubescŭ țara legați între dînșii printr'o comunitate de idei și de principii, iar nu prin interese de partidŭ, prin cabale cari nu potŭ avé altŭ rezultatŭ de câtŭ a face pe Români să pășéscă din decepțiune în decepțiune și a-í arunca într'unŭ scepticismŭ politicŭ care póte avé cele mai fatale consecințe.

Condusŭ de aceste dorințe, credŭ că facŭ bine adresându-ți acéstă epistolă, urmată de câte-va altele, în cari îmi propunŭ a trata câte-va din principiile cari arŭ trebui să conducă societatea nós-

tră. Le voiŭ trata astŭ-felŭ precum ele sunt în-
țelese de publiciştil cel mai eminenŭi al Europei
şi asupra cărora astă-ŭi nu mai există între ómenii
de sciinŭă politică mai multe feluri de a vedé.

VII.

Gherganî, 6 Ghenarie, 1881.

Iubite amice.

Îți aduci aminte de întâia noastră întâlnire, sunt acum vre-o 45 de ani, la Paris; cam pe la anul 1835? Cinci sau șese Români Munteni din Valachia, cum se dicea pe-atunci, locuiam în *rue St. Hyacinthe* cu Niculae Cantacuzino Pașcanu și cu Iancu Filipescu Vulpache. — Voi alți atâția Români Moldoveni, între cari și fostul Domnă Alecu Cuza, locuiați cu un profesor anume Furnarachi în *rue Notre-Dame des Champs*.

Într'o Duminică miclele noastre cărduri se întâlniră pe Quai Voltaire, și noi și voi mergeam totu spre Champs Élysées, Mentorii noștri se opriră unu minutu la vorbă. — Nu știu cum, nici în ce felu, dar ne-amu pomenitu deodată amestecați și brațu la brațu unu muntenu c'unu moldovenu; vorbiam fie-care limbagiulu provinciei noastre și ne

înțelegeam, par'c'amă fi vorbită aceeași limbă,—
Ce revelațiune! dintr'acelă momentă nu amă mai
fostă nici Munteni nici Modoveni. Eramă toți
Români!

Mie mi-a cădută parte la brațu ună tineră mă-
runțelă, cam de talia mea, inchelef la haine;
venghercă de postavă negru cu brandebururi și
cu chiostecuri, pantalonă nohutiă largă de se vedea
numai vârfulă botinei de lacă; jiletca de catifea
vișinie cu găitană de firă de jură împrejură și
mai multe lanțuri de aură la ciasornică. Mi-a
spusă îndată că era bogat, foarte bogat, și că
era conte; observându-i eă că la noi nu esistaă
asemenea titluri de nobilime, elă mi-a explicată
că se afla într'ună casă cu totulă și cu totulă
escepțională, că M. S. Vodă îlă îmbrăcase cu
caftană, dându-i rangulă de Comisă, când era încă
în légănă, și că de când învăța carte se convin-
sese că rangulă de Comisă este latinesculă *Comes*,
comitis. . . Și ca să-mi dovedescă și mai bine drep-
tulă seă la acestă titlu, mi-a dată carta sa de
visită pe care era scrisă în litere majuscule:

MONSIEUR LE COMTE DE . . . .

Lipsia însă armoriile; acéstă lacună provenia
numai dintr'ună *qui-pro-quo*, fiindă-că, scriindă a
casă să-i se trimiță armoriile familiei, se cređuse
că cerea pușca de vânătoare a bētrânului seă tată.
Explicându-se însă mai bine în urmă, glumețulă
seă frate i-a trimisă ună desemnă reprezentându-

doi morcovi degerați și înruloțați sub o coronă de patlagele.

Totū mergēndū spre arculū de triumfū și discutāndū cu camaradulū meū de brațū, căci nu ne prea înțelegeamū în istorie, mai alesū asupra dimensiunilorū zidurilorū Babilonului, camaradulū pretindea că erau destulū de largi ca să pótă trece în rândū cinci·care în fuga mare, eū țineamū la trei; ajunseseamū dinaintea palatului după Quai d'Orsay, fosta casă a Consiliului de statū din timpulū lui Napoleon III, devenită, prin ajutorulū petrolului, unū tristū suvenirū alū domniei Comunei din 1871. Acea zidire, înfășurată încă în feșele schelelorū pe cari lucraū meșteri petrari, părea și mai inare, domināndū tótă mahalaua ca o namilă. Camaradulū, vedēndu-mē în uimire, cu ochii în susū și cu gura căscată dinaintea acestei zidiri atātū de mărețe, imi dīse rīdēndū :

— Ce? n'ai mai vedūtū astū-felū de case? Cum? voi n'aveți în Bucuresci zidiri așa de mari?

— Dar credū că nici voi nu aveți astū-felū de palate la Iași, replicai eū.

— Așa! să veți tu casa tată-meū; e multū mai mare!

Acéstă ilusiune a camaradului m'a costatū mai târđiū doi sorocoveți și o oră de rătăcire pe stradele capitalei Moldovei, căci, voindū să-I facū vizită, m'am suitū într'o birjă, dīcēndū birjarului să mă ducă la Comitele de....

— Dar unde șede? mă întrebă birjarulū.

— Casa cea mai mare din Iași, îi răspundă.

— Las' că știu ; la visternicu Rosnovanu, îmi dăse birjarulă.

— Nu ! O casă mare, mare, multă mai mare.

La aceste cuvinte birjarulă își întorce capulă, uitându-se la mine cu ună felă de milă.

— Dar unde ai mai pomenitū mata casă mai mare decâtū a conuluī Niculachi Rosnovanu ?

Știu că tată-tău voia să te faci medicū și tu te pusesesi pe chimie ; ne întâlneau adeseori sub castaniī Luxemburguluī și vorbiamū oxigenū și hydrogenū, dar observasemū că de câte ori îți vorbiamū de plantele marine din cari se scote iodulū sau de oșele cele mai bogate în fosforū, căscaī din totă puterea fălcilorū ; mai observasemū că, vorbindu-ți într'o di de poesiile lui Văcărescu și recitându-ți una din poesiile iubituluī nostru amicū Gr. Alexandrescu :

«Culcatū p'aste ruine sub care adâncită

«E slava strămoșescă . . . . ,

ai deschisū ochi mari și m'ai întrebatū dacă mai știu și altele. Din diua aceea mi-amū dișū că n'o să te faci medicū.

Câte lucruri s'au petrecutū de-atunci pe lume și mai alesū într'acestū colțișorū de pământū, care pōrtă astăzi numele de România, pe care pe-atunci nimeni nu-lū cunoscea în străinătate nici de nume măcarū ! Puteamū să strigămū câtū ne-arū fi luatū gura, că suntemū Romani, strănepoți de-ai

lui Traianu, ca nimeni nu ne credea, nu ne asculta, nu ne intelegea; surda le diceam ca noi eram Valachi si ca voi erati Moldoveni; ni se raspundea :

«Va sa dica sunteți Muscali? sunteți Turci? si prin urmare hotariau ca eram Greci, de vreme ca eram schismatici si ne inchinam la rasarit; si mai cu ajutorul lui Likiardopulo, lui Picolo, lui Furnarache, lui Ventura, si voi si noi nu ne puteam cortorosi de numele de Greci. A trecut multu pana cand unii din Francezi au consimtitu sa ne dica *Moldovalacs* si prin abreviatie *Moldac* si sa numesca principatele *Moldachie* sau *Valavie*. Nu de multu, inca prin timpul domniei lui Alexandru Cuza Vodă, o dama italiană la Turin dicea de unu tineru romanu, care-i era prezentat de filoromanul Vegezzi Ruscalla: ca *Moldovalaco* «come? cosi giovane e gia *Moldovalaco!*» credea ca acestu nume era unu rang, unu cinu, Paşa sau Mamamuşi!

Intr'o sera doctorul Mihailidi, fostul meu dascalu de elinesce in Bucuresci, unu elevu alu invetatului Neofitu Duca, devenitu doctoru in medicina pe cand eu dobandiamu gradulu de bachelariatu, me duce intr'o serata la vestita filelena d-na de Champy, sora colonelului Favier, unul din cei mai mari luptatori pentru independenta Greciei. Acolo amu intalnitu pe academicul Patin, profesoru la Sorbona, care cu cate-va zile mai inainte me esaminase de limba elina si-mi

dedese o bilă albă numai și numai pentrucă, citindă pasagiulă ce-mi indicase din Xenofon, pronunțasemă :

Ἐπει δὲ ἤρηντο ἡμέρα δὲ σχεδοὶ ἰπέφαινε καὶ εἰς...

în locă de a ceti :

Epeî dè erentò emerà te schedoū ipefainè caî eis...

Cu tótă ardórea ce amă pusă, esplicându-i că nu sunt grecă și că eramă de némă latină, spunându-i de Traiană, de coloniă aduși de dînsulă în Dacia, etc., nu am putută face să înțelegă că nu eramă nici Turcă, nici Muscală, nici să pricépă cum de nu mă simțiamă prea onorată de a mă numi Grecă... Și credă că a rămasă, câtă a mai trăitū, totă încurcată despre naționalitatea nóstră.

În salonulă dómnei de Champy se aduna odată pe sêptemână totă ce Parisulă conținea elină, elenistă și filelină; toți Francezii cari luaseră parte la luptele de la Misolunghi, Arta și Navarin, toți câți scriseseră o carte, o broșurică saū ună articolulă de diarū, saū cari dișeră două cuvinte în Camera deputaților în favórea Grecilor ; câți-va studenți: frații George și Nicași Mavrocordatū, Coromila, Scalistira etc. erau primiți în acelu salonă ca pogoritori directi din eroi cãntați de Omerū.

Intr'una din serī d-na de Champy era într'o

stare de mare agitațiune; sta cu ochii țintiți spre ușă, și de câte ori lacheul anunța un musafir, dumneaiei sălta din loc, par'că aștepta pe cine-va; când de odată se deschidă amândouă ușile salo- nului și un glas mândru și resunător anunță: «Son Excellence le Général Coletti, envoyé extra- «ordinaire de Sa Majesté le roi des Grecs», și îndată apare un om înalt, trupeș, frumos îmbrăcat cu fustanelă, cu minteană și cepchen alb cusut cu găitanuri albastre. Tote căutăturile s'au întors spre noul venit; asistenții își șopteau unul altuia: c'est l'ambassadeur du roi Othon! toți și toate îl încunjoră, i se închină.

Mentorul meu, doctorul Mihailidi, profită de un moment, se apropie de ilustrul oște și-i dice «Αρχιγέ (generale) permite-mi să-ți presintă pe «tînărul Ghica din București.»

Generalul Coletti, după ce m'a întrebat despre familia Ghiculescilor, mi-a disu :

«Și dumneavoastră sunteți totu Greci»; dar când, în marea plăcere a mentorului meu, am început a protesta în contra numelui de grec, esplicându-i cu căldură originea Românilor, Coletti mă asculta din ce în ce cu mai multă atențiune și spre marea mirare a doctorului Mihailidi, îmi dice :

— Și eu sborească a rămănesce, dar sumt grecos...

Deși n'am înțeles bine de odată cuvintele *Sborească* și *a rămănesce*, dar frasa fiind românească, am luat îndrăznelă și i-am disu în limba mea :

— Escelență, poți fi Grecu prin sentimente și prin religie, dar după vorbă și după chipu ești Român.

Coletti avea figura cea mai românească ce se poate vedea; ai fi zisă unu mocanu de la Brașov.

Se uita cu dragu la mine, când vorbiamu românește și cu unu suspin în glas mi-a zisă;

— Parintii a mei sborescu mași a rămănește, și mi pare ghine că tini la miletea a noastră; him simpatrioti.

Stăruința de a nu voi să fiu de altu nemu de cătu Român, l'a făcutu să uite tôte prevenințele de cari era încunjurat, s'a pusă la vorbă cu mine și mi-a povestit viața lui la curtea lui Ali Pașa Tebedeleu de la Ianina, unde petrecuse anii copilăriei împreună cu alți tineri creștini, între cari unu fiu alu dibaciului Voia, unu nepot alu crudului Națu și unu Tricoliotu, fiul unu ciorbagiu, cu care Coletti locuia într'o odaie.

O dată pașa era foarte supărat, tuna și fulgera; nimeni nu-l mai putea intra în voce. Furia lui provenia din cauză că fugise tînărul Marco Bozzari, pe care-lu avea otagi de la tată-seu Kiciu Bozzari, Beiulu de Sulli; ilu ținea la Ianina ca o garanție de pace din partea vitejilor Sulioti. Ali Pașa bănuia că tînărul Tricaliotu, tovarășul de cameră a lui Coletti, înlesnise fuga lui Bozzari, și într'o diminută, când bietul băiatu îi aducea cafeaua, ilu tratase răstit de : ghiaur

hain; băiatului îi tremură mâna și vărsă caféua pe feregeața pașii. În cinci minute iataganul gealatului îi sbură capul.

Acésta împrejurare a făcutu pe Coletti să caute să fugă și elu ca Bozzari, dar n'a isbutit! Prinsu și adusă la conacū elū se credea pierdutū. Norocū însă că Pașii îi trecuse necazulū și, ca totdeauna, se căia saū se făcea că se căesce de mórtea Tricaliotului, dîcîndū cu oftare :

Κριμα τὸ παλικάρι!

Păcatū de voinicū!

După obiceiū însă își mîngâia durerea cu cuvintele aceste : «maî bine că l'a luatū Dumneđeū, că «cine scîe câte rele arū fi făcutū dac'arū fi trăitū».

Coletti s'a îmbolnăvitū de tifosū și Ali Pașa, aflîndū că era pe mórte, s'a dusū de l'a vîdūtū în odaia unde zăcea și, ca să-lū consoleze, i-a dîsū că îndată ce se va însănătoși, îlū va trimite împreună cu fiulū lui Voia să studieze medicina.

S'a ținutū de vorbă, l'a trimisū la Pisa, unde Coletti a dobînditū diploma de doctorū în medicină.

Pe la finele seratei, când era să plece Coletti, zărindu-mă într'unū colțū pe după ușă, a venitū la mîine și m'a luatū de mână dîcîndu-mî :

— Voi aveți singrafizi?... vreamū să diavasescū și eū una carte a rămănescă, unū piitis., Care este singrafizulū vostru?

I-am vorbită de Văcărescu și de Alexandrescu, și duminică următoare i-am dusă o broșură care conținea cele d'întâiu poezii ale lui Alexandrescu; i-amă dusă și cea mică edițiune în 12° a poeziilor lui Iancu Văcărescu în care tipărise *Primăvara amorului*, *Păstorulă întristată* și *Ciasorniculă îndreptată*. Mai târziu mi-a cerută să-i găsecă istoria lui Fotino; mi-amă procurată tomulă II de la ună buchinistă de lângă institutulă Franței și i-am trimis-o.

Coletti era din orașulă Saraco, cale de 12 ore de la Ianina, familia lui există acolo și astăzi. La noi se află mai multe familii precum sunt Filiti de la Bucovă, Cantili etc., cari se înrudescă cu familia lui Coletti Cuțovlachii, ajunși într'o condițiune mai înaltă, ca Sina, ca Turitza etc, se dică cei mai mulți Greci, dar inima loră saltă ori de câte ori ei audă vorbindu-se de Români, de România și de limba Românescă, pe care o numescă *a rămănescă*.

Coletti, ca toți Cuțovlachii Români din Macedonia, s'a bătută ca ună vitěză pentru independență Greciei; a fostă guvernatoră ală Cicladeloră orientale cu titlulă de :

Ἐκτακτὸς διηκιτῆς τῶν ἀνατολικῶν Κυκλάδων
(Guvernatoră extraordinară ale Cicladeloră orientale).

Elă a lăsată ună nume nemuritoră în Insule, și dobândise o forțe mare influență în totă Arhipelulă, ceea ce nu prea plăcea comitelu

Armansberg nici regelui Oton ; trimiterea lui ca ambasadorul la Paris a fost un fel de esilul deghizat.

Ce eram noi românii pe atunci ? cine ne băga în seamă ? care diar, care revistă sau care scriitor se ocupa de noi ? De la Del Chiaro și de la Wilkinson nu se scrisese nici măcar o linie despre Români. La 1836 a fost un adevărat eveniment, când repositul Chochelet, consulul francez, se duse să anunțe lui Alexandru Ghica Vodă că era să trecă prin București un învățat francez, un profesor de la Sorbona, anume St. Marc de Girardin. Spuind Domnitorului că acest turist avea să scrie impresiunile lui de călătorie, că venia să viziteze malurile Dunării pentru cercetări archeologice, consulul franciei cerea pentru călătorii înlesniri de transport prin țară.

Indată ordine strașnice în toate părțile pentru caleașcă, cai de poștă și conace, puind pe toți prefectii și ofițerii de pe granița Dunării la dispozițiunea ilustrului turist.

Pe atunci foarte puținii ofițeri, foarte puținii ispravnicii sau ocârmuitorii vorbeau francezesc.

Ajungându la Islas, St. Marc de Girardin găsesce un locotenent ocheș și mărunțel care-i dice în bună franceză :

— Escelența, am ordin de la șeful meu să fiu la dispozițiunea d-vostre.

Călătorul, încântat că a găsit un om cu care să se potă înțelege, îi dice cu glasul cel

subțire și pătrundătoră pe care toți l'amă aușitū în tinereșă nōstră la Sorbona, de pe catedră saū la esamenele de Bacalaureatū :

— Vous parlez très bien le français ; vous l'avez appris au collège, n'est-ce pas ?

— Non, monsieur, îi respunde ofișerulū, je l'ai appris tout seul.

— Ah ! je vous en fait mon compliment.

Eū călătoreșcū, îi đice voiajorulū, pentru ceretarea de anticitășī romane. Nu cum-va cunoscl pe-aici pe aprōpe ceva înscripșionī vechi ? Așū vrea să șciū cum se numea acestū locū în vechime.

Ofișerulū îi respunse că se află în dreptū cu anticulū Anasamum astă-đī Nicopoli, aprōpe de Utus, și că pe malulū celalaltū alū Oltului putea să viziteze valulū lui Traianū.

Călătorulū încântatū îi đice :

— Te-ai ocupatū cu istoria și cu geografia antică, domnule, negreșitū că le-ai studiatū la colegiū ?

— Nu, domnule, le-amū studiatū singurū, respunde ofișerulū.

— Ah ! je vous en fait mon compliment.

— La o mică depărtare, adaugă ofișerulū la Grosdipod, unde era antica Sigibida, s'aū găsitū tablele de aramă pe care este înscripșionea :

IMP. CAESAR. DIVI. TRAIANI. PARTHICI ect.

și pe care se află mai multe nume de șoldaiș, căroră li se acorda dreptulū de cetășenie.

Aceste table se citescū astfelū :

Imperator Caesar Divi Traiani Parthici filius Divi Nervae nepos etc,

Și dincolo, peste Oltă, la Turnu, vechia *Turris*, s'a găsită o pétră cu inscripțiunea :

IVL. CAPITONI. C. P. P. ILLYRICI

TR. T. OMNIB. AB. ORD.

FL. SIRMIA TIVM HONORATO ET. etc.

care se citește :

Iulio Capitori Consulari Praefecto Provinciae Illyrici

Tribuni titulo, omnibus honoribus ab ordine etc.

— Cum? scii latinesce, domnule? ai studiată negreșită acéstă limbă la colegiū?

— Nu, domnule, îi respunse ofițerulă, je l'ai appris tout seul.

— Ah! je vous en fait compliment.

Ofițerulă îi mai recomandă totă astfelă o pétră cu inscripțiune grecéscă.

— Vous savez le Grec ancien, monsieur? vous l'avez sans doute appris au collège?

Și ofițerulă îi răspunde :

— Non, monsieur, je l'ai étudié tout seul.

— Ah! je vous en fait compliment.

Ilustrulă archeologă s'a folosită tórte multă de indicațiunile date de tînerulă ofițeră, căruia atunci i s'a mai îngroșată epoleta.

St. Marc Girardin avea bună memorie.

Intr'o đî, fiindă de rîndă la esamenele de Ba-

calaureatū, vede numele familiei ofițerului de la Islas pe lista candidaților, și când se înfățișează recipiendarulū, îlū întrebă dacă cunosce unū ofițerū cu același nume pe care îlū cunoscuse la Islasū. Respondēndu-i-se că îi era frate, profesorulū esaminatorū crede ocasiunea bună de a-și arēta recunoscința, ajutāndū pe frate să strălucescă înaintea auditorului și a celorū lalți esaminatori, și începe :

— Binevoesce tinere a spune ce scii despre unū rege barbarū, care domnia peste unū poporū vitēzū, care locuia în părțile Dunării de josū ?

— Regele se numia Tisafernū, îi răspunde tînărulū, și poporulū era Paflagoni, iar țara aceea se numia pe atunci Capadocia.

— *Ce n'est pas tout-à-fait cela*, îi dicē profesorulū, dar voiū să-ți arētū mai lāmuritū cestiunea, ascultă-mē bine: Cum se numia împēratulū romanū care n'a mai voitū să sufere umilirea de a plăti unū tributū rușinosū lui Decebalū, regelū Dacilorū, care ocupa loculū unde se află astă-zi Principatele Valahiei și Moldovei? Elū imi pare că a făcutū o expedițiune în contra aceluī poporū barbarū și l'a supusū puterii Romei, colonisāndū țara cu legiuni aduse din deosebite părți ale marelui Imperiū. Ce lucrare însemnată a executatū acestū împēratū peste Dunăre?

— Impēratulū romanū se numea Tigranū, răspunde esaminatulū, și lucrarea pe Dunăre a fostū unū farū.

— C'est assez, monsieur; îi ȃice profesorulũ
și-i dă o bilă albă, ȃicându-i:

— Ce n'est pas tout-à-fait cela, mais vous
pourrez le demander à Mr. votre frère; il vous
le dira, il l'a appris tout seul, lui.

VIII.

București, 1881.

Iubite amice,

Incepusemă mai deunăđi urmarea unei epistole din *Convorbiri*, când îmi căđură în mână două ăiare, din cele mai mari, în cari redactorii de totă soiulă și de totă némulă, scriă de mai multe ori pe săptămână politică, literatură, artă și de tóte, cu o cutezare și cu o siguranță care face pe multă gură-cască să credă că lucrurile sunt așa cum le spună ei.

Vedëndă numele meă și ală teă tipărite cu litere distinse, am avută curiositatea să citescă. Când ce să vedă!.... mie 'mă spunea verde în ochi că sunt ună prostă, par'că eă așa fi pretinsă să fiă omă de spirită; îmi mai spunea că nă sciă să scriă, ca și cum așa fi avută vre-o dată pretențiunea de a trece de scriitoră, sau să ceră de la cine-va vre-ună *bene-merenti*; astea tréeă

mérgă, de și nu prea e politicosă a spune omului în față asemenea adevăruri, dar nu se ophia aci, îmi găsia felu de felu de alte defecte pe cari le cita anume, negreșitū ca să dovedescă respectulū și considerațiunea ce aū ei pentru acei cari îi citescū. Și ca să nu crédă nimeni că sunt aceia pe cari toți îi sciū, iscălescū cu nume cari nu sunt nici în călindarū nici în condicile stării civile.

Bine, pe mine ca pe mine, că sunt unū bietū muritorū ca toți muritorii, dar pe tine !

Acestea tôte pentru că nu le-a plăcutū *Pepelea!* D'apoi a cui e vina ?

— Era să mă ducū și eū să vedū piesa cea nouă a domnului Alexandri, îmi dicea unū felu de Kir Mistocli, dar audū că e o nimica tótă.

— Cine ți-a spusū asta, domnule ?

— Amū cititū în diare că e o secătură gólă, o copilărie.

— Ia spune-mi, rogu-te, cum te chiamă ?

— Ce, nu sciī cum mă chiamă ? și-mi trânti scumpulū sēu nume, totū de acele cari nu se află în călindarulū românescū.

— Apoi cum vrei, domnule c'unū astū-felū de nume, să-ți placă băiatulū cu fluerulū de dorū, și fórte bine ai făcutū de nu te-ai dusū să-lū veđi că n'ai fi alesū nimica de dīnsulū ; ai fi pățitū și dumniata ca domnulū Ovreescu și ca domnulū Elinescu, redactorii articulilorū după cari îți reguleđi ideile și petrecerile ; te-arū fi apucatū

câscatulă de care pătimia Murgilă și Papură. Ca să-ți placă Pârlea și Lăcustă, trebuie să fi fostă crescută și trăită cu Românii, să vorbești și să cugești românește.

Cum să ceremă dela nisce bieți venetici, veniți în țara asta bună și mănósă după ună codru de pâne, să fie ei mișcați de legendele românești, de suvenirile copilăriei noastre; să le placă doinele și cu fluerulă ciobanului, să se înfioreze de muma pădurii, să se témă de smeu, să guste basmele cu carii ne împăca mama Ilinca, când începea cu: *a fostă odată ca nici odată, că de n'arū fi nu s'arū povesti, pe când se potcovia puricele cu nouădecă și nouă de oca de feră la ună piciorū și călcăiulū totū golū.* Și termina cu: *după ce am jucatū la nuntă și am mánecatū cu împăratulū la masă, amū încălicatū p' o șea și vț spuseiū dumniavóstră așa.*

Cum vreți ca nisce nenorociți, crescuți în rătăcite și hrăniți cu indivie, să pótă aprecia legendele din viața plină de iubire a unui popor poetic, cu care ei nu au avută nici în clină nici în mână? Nu poți aștepta de la nisce nenorociți, goniți de vicisitudinile din țara lor, să pótă înțelege și gusta idiomele limbei noastre; nu esci în dreptă să ceri de la orbă să judece colorile, nici de la surdă să apreciese musica.

Imi aducă aminte că, aflându-mă acum câțiva ani la o masă la Constantinopol, Beizadea Grigorie Sturza avea ziafetă de ziua lui, și ne poftise

pe toți Româniil proscriși; adusese pe celū maș vestitū tacāmū de lăutarī, totū meșterī aleși dintre cei maș bunī, scripcarī, cobzarī și neisanī din scaune din Bucurăști. Trăgea Dinică cu arcușulū de te ardea la inimă, și cobzarulū dīcea din gură pe Alimoș; noi ascultamū cu auđulū și cu sufletulū; la masă era și unū străinū, unū Perot care vedēndu-ne înduioșai, ne dīce cu unū tonū de disprețū.

— Nu înțelegū ce găsiți în cāntările astea de vē facū atāta impresie!

Iar Marinū Serghiescu (Naționalulū) se uita cu milă la dīnsulū, dīcēndū :

— *Perotule, Perotule! Săracule! tu nu ai patrie, tu nu scii ce e cānteculū naționalū.*

Aceste puține cuvinte, dīse cum aū pututū fi dīse, ne-aū făcutū pe toți să ne podidēscă lacrimile.

Acești ómenī nu simtū romānesce, nu le place nimica romānesce. Noiăștia get beget cōda vaciī, nāscuși, crescuși și îmbētrāniși în țara asta, care am vedut'o fermecatā și umilită, pe cānd Pașa de la Diu și Silistra Valesi făcea să tremure domniī noștri; pe cānd unū zaltachiū asvirlea pe boerī cu brāncī pe șcară și surghiunia mitropolitīi; pe cānd unū Bazake ș'unū Rukman insulta pe domni pe tronulū lorū și dictaū legi țeriī; pe cānd, ca să ne ducemū cu lână, cu pei, cu miere saū cu untū peste graniță saū peste Dunăre, ne trebuia pașușū nemțescū saū teșcherea tur-

céscă, — noi dăm slavă ceriului că ne bucurămă astă-đi de cea mai absolută libertate de cugetare și de scriere, că amă ajunsă a avé unū statū mare, puternicū și independentū, respectatū și consideratū. Noi, cari amă trăitū cale de doi seculi, ne mulțumimū cu ceea ce ne potū da pe teatru dealū de Alexandri și de-alū de Millo; putemū fi toleranți chiar pentru acei cari, după ce critică cu necuviință, apoi, când s'apucă să facă și ei câte ceva, nu producū decâtū ineptii pe cari apoi voescū cu sila ca lumea să le priméscă dreptū capo d'opere; noi putemū fi iertători chiar cătră acei cari mergū cu nerușinarea până a-și ride de gloriile nóstre naționale și a asvêrli cu noroiū în străbuniī noștri, în acei cari aū luptatū seculi întregi pentru apărarea drepturilor acestei patrii în care ei găsescū o primire frățéscă și milostivă.

Să-ī recunóscemū maistri în lingușiri, în injurii și în calomniī, și să trecemū.

Când am vėđutū că acești ómeni te critică și te sfășie chiar pe tine, mi-am ridicatū conde-iulū, đicēdu-mi că nu sciū ce đicū și că deși nu le-o plăcea lorū cele ce amū a-ți spune, dar póte ca să intereseze pe unii din Romāni și iată că-mi urmezū epistola de unde amū lăsat-o.

Pe când ne apropiamū de teribilulū anū 1840, despre care se prorocia felū de felū de grozavii, ba c'o să ne frigă, điceaū unii, ba c'o să ne fėrbă điceaū alții, c'o să ne arunce în fundulū

văzduhului, credeaŭ unii astrologi, c'o să ne ridice în slava ceriului, cum credeaŭ mulți proci. Lumea era îngrijată și posomorită, nimeni nu mai rîdea, numai noi Români, studentii din Paris, eramŭ veseli și voioși; pe totă ziua diligența de la Strasburg sporia numărul tinerilor veniți la învățatură. În toamna anului 1837 Moldova a datŭ unŭ contingentŭ însemnatŭ, ajuserămŭ a număra, cu mici cu mari, la două-zeci, și legăturile de amicie dintre Munteni și Moldoveni deveniaŭ din ce în ce mai strînse și mai patriotice. Ne întâlneauŭ la Café Corneille, unde domnia glasulŭ învățatului studentŭ Bermuder, sau la Café Procope, unde cuvîntulŭ era alŭ unui altŭ studentŭ devenitŭ ilustru, a lui Jules Simon; ne comunicamŭ unii altora scrisorile ce primiamŭ din Iași și din Bucuresci, le comentamŭ, le discutamŭ și începusemŭ a judeca pe Domni și pe Împărați. Epistolele lui Niculae Bălcescu, lui Iancu Voinescu și lui Grigore Alexandrescu erau foarte apreciate, mai alesŭ pentru noutățile ce ne dau despre cele ce se petreceau cu ocasiunea revisurii Regulamentului organicŭ, în care Baronulŭ Rukman cerea suprimarea autonomiei țerii prin supunerea legilorŭ noastre la sancționarea curțilorŭ suzerane și protectrice. Colonelulŭ Cămpinenu luase în mână apărarea drepturilorŭ României. Cuvintele acestui deputatŭ au fostŭ toxinulŭ care a deșteptatŭ pe Români din letargia în care se aflaŭ. Mulți tineri, cari petreceau o viață de trân-

dăvie și de disoluțiune, și așu puté cita nume ilustre astă-đi, aú părăsítu petrecerile și cărțile, aú alergatú sub baniera Cămpinénului, s'aú pusú seriosú pe studií și aú adusú mai în urmă țerii servicií însemnate.

Cu cățiva aní mai înainte, cam pe la 1835, poftítu fiindú la o vênătóre de amiculú și conșcolarulú meú Faugeroux, mé întâlnisemú cu Armand Carrel, redactorulú, capulú điarului *Le National*, și cu unú polonezú Mihailú Czaika Czaikowski, cazacú din Ukraina refugítu din 1831, unulú din secretarií Principelú Czartoriski. Séra după vênătóre amú prândítu la *Hôtel des trois Ecus* la Avalon și amú petrecutú séra împreună până la mieđulú noptii, așteptându trecerea diligenții Messageriei Lafite-Gaillard la care reținusemú locuri pentru Paris.

Trei đile după aceea, în marea mea mirare, am citítu în a dóua colónă a điarului «Naționalulú» unú articolú fórte căldurosú despre suferințele Principatelorú în timpulú războiului turcescú de la 1828, despre ocupațiunea ruséscă de șapte aní și despre scopurile ambițioase ale Rusiei. În acelú articolú am recunoscutú multe din cele ce povestisemú eú la otelulú de la Avalon. Într'unú altú articolú, unú foiletonú întregú în Constituționalulú doctorului Véron, M. Czaikowski povestia lupta bandeí lui Tunsu cu potera spătăriei, și mórtea voinicéscă a haiduculuiú întocmai cum le descriesemú. Totú cam pe la anulú

1835 publicasemă o broșură intitulată *Coup d'oeil sur l'Etat actuel de la Valachie*, scrisă cu ajutorul profesorului meu Satur, după nisce note trimise de unchiul meu Câmpinenu.

Armand Carrel îmi admitea în ȋiarulă sėu oră ce articolul îl duceamă sub titlulă *correspondance de Bucarest*. Mė recomandase amiciloră și colaboratoriloră sėi, Bastide și Maillefer, însărcinați cu politica din afară; șefulă își rezervase uestiunile interioare și afacerile Spaniei, care pe atunci interesa mai cu deosebire politica francesă. După mórtea atâtă de regretată a lui Carrel am urmată relațiunile mele cu redacțiunea «Naționalului» și în totă timpulă câtă am stată în Paris colónele ȋiarului din *rue Lepelletier* mi-aă fostă deschise.

Corespondența din Bucuresci, publicată regulată mai în totă sėptemăna în unulă din cele mai importante ȋiare din Paris, intriga fórte pe unilă din compatrioții noștri, precum era frații Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei, Barbu Catargiu, Anagnosti, frații Niculae și Stavache Niculescu etc. aflători p-atunci în Paris; ei alergă în tóte părțile, căutându să descopere p autorulă aceloră articule și aceloră broșuri, căci id ile exprimate într'insele diferaă cu totulă de modulă de a vedé și de-a vorbi ală acestoră domni. Eraă mulți Români pe-atunci cari ved-aă salvarea țerii în întărirea protectoratului rusesc.

Czaica (mai târđiă Sadyk Pașa) mă presentase

Principelui Czartoriski care avea o mare influență asupra ómenilor politici ai Europei și mai cu deosebire asupra guvernelor Francei și Engletere; acestú bărbatú era mai totú-deúna consultatú la Paris și la Londra în tóte afacerile privitoare la Orientú, ca unulú care jucase unú rolú mare în timpulú împératului Alexandru I, și cunoscea mai bine decâtú orí cine scopurile ascunse ale Rusiei.

În fața celorú ce se petrecea în țara nóstră cu ocasiunea revisuirii Regulamentului, Principele Czartoriski trimisese la Bucuresci pe unú secretarú alú sêu, pe contele Voronicí sub numele de Verner, ca să se pue în relațiune cu Câmpinenu și cu partidulú opusú Rusiei. Bêtrânulú Centrat, din ministerulú trebilorú din afară, încuraja și proteja acéstă acțiune pe sub mână, deși în aparență politica Francei în Principate era o politică cu totulú de expectativă. Tênerulú Filipú Coleon, secretarulú Censulatului frances din Bucuresci, neținêndú nici o sémă de instrucțiunile șefului sêu, lucra pe față cu Câmpinenu și cu tinerii patrioți români; zelulú tênerului secretarú mergea până a-și compromite cariera, publicândú în anulú 1839 una din cele mai bune cărți care s'aú scrisú despre Principate, o diagramă bine făcută și o esplicațiune asupra tratatelorú. Domnilorú Români cu Pórta, basată pe principiile cele mai raționate ale dreptului gințilorú. În 1839 amú datú unú extractú din acéstă carte sub titlu de *Précis*

des droits des Moldaves et des Valaques fondé sur le droit des gens et sur les traités.

Cu venirea Câmpinénului la Paris la 1839 noi studentii Munteni și Moldoveni ne-am apropiat și mai mult între noi; am organizat întrunirile noastre într'un mod mai sistematic; ne adunam regulat duminicile la Mavrocordat Ursu, la Dumitru Brătianu, la Sandulache Miclescu sau la Ionu Docanu, discutam interesele țerii și viitorul ei, luam angajamentul de-a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor noastre de autonomie, ne învoisem ca la întorcerea noastră în țară să înființăm ună diară pentru propagarea ideilor liberale și patriotice; hotărisem ca unii din Moldoveni să vie să se stabilească în Bucuresci și unii din Munteni să meargă la Iași ca să propăgam unirea.

Intr'o seră, aflându-mă la principele Czartoriski, apare în salon un tiner mic de talie de o complectiune delicată, alb și sarbădu la față, per galben auriu lung, dat pe spate, ochii albastri vii și pătrunzător; toți câți erau omen politici în salon îl înconjură; Thiers, pe atunci ministru, se apropie de dînsul, îl strînge mînilor cu efusiune și se așeză un césu la vorbă cu dînsul. Acesta era David Urquhart. La Eton și la universitatea din Edinburg făcuse admirațiunea tuturor profesorilor; copil încă, se luptase alături cu amicul său Byron pentru independența Grecilor; la întorcere câștigase afec-

țiunea regelui William și a fostu numitū de-odată primū secretarū la ambasada din Constantinopole. Acolo în puținū timpū elū dobândise o mare influență asupra Turcilorū, devenise amiculū și consilierulū Sultanului Mahmud și purta costumū turcescū; s'a bănuitū chiar că îmbrățișase Islamismulū.

În cestiunea vixenului, capturatū de Ruși pe cōsta Circasiei, pentru că ducea arme și munițiunī de resbelū luī Abi Melek și luī Șamil, elū luase partea frațilorū Iohn și Georges Bell proprietarilorū corăbiei, și dusesse lucrurile până la o ruptură între Rusia și Englitera, trecēndū peste voința și instrucțiunile șefului său.

Conflictulū dintre secretarū și ambasadorū s'a terminatū cu rechemarea celui mai tēnerū care, părăsindū atunci cariera diplomatică în care debutase într'unū modū așa de strălucitū, intră în camera comunelorū unde denunța de vēnduți Rusiei și pe ambasadorulū Ponsomby și pe ministrulū Palmerston.

Deși Urquhart a fostū desaprobatū de guvernulū său, însă elū a făcutū să se inaugureze o politică de rivalitate și de ostilitate între Englitera și Rusia. Elū era omulū care studiase mai bine Orientulū și politica rusescă, scrisese o carte importantă *La Turquie et ses ressources* și publica vēstitulū *Portofolio*, în care tipăria documente secrete de o sōrte mare importanță politică; era amicū intimū alū luī Prokesch Osten și alū Fran-

cesului Eugène Poujade, pe atunci secretarū alū lui Drouyn de Lhuys, și mai târziu, de la 1849 până la 1856, consulū generalū la București; era în relație cu Urquhart și mă face cunoscutū cu dînsulū. Intrîndū în vorbă cu dînsulū, după ce elū m'a ascultatū cu cea mai mare atențiune și interesū în totū timpulū câtū i-am vorbitū de purtarea Rusiei în Principate, de drepturile ce căuta să-și atribue și de scopurile ei ambițioase, când amū trecutū a-î spune și despre abaterile Turciei de la tractatele ce avea cu Domniū noștri cei vechi și de purtarea pașilorū de pe marginea dreptă a Dunării, mă pomenescū că se înfuriéză, chipulū său dulce și plăcutū iea o expresiune sêlbatecă și înspăimîntătoare, figura sa se dîscompusese în câtū nu-lū mai cunoscea. mînilē i se crispase, pumnii se închisese și brațele luase pozițiunea unū atletū de box. Dacă'nū vedutū așa, l'amū lăsatū în voia lui Dumnezeu, și ori de câte ori ilū întîlniamū, ilū evitamū.

Urquhart câștigase o atîtū de mare influență în Franța, încâtū conducea politica lui Thiers până a hotărî pe acestū ministru a rupe cu tôte puterile cari se uniseră în contra lui Mehmed-Ali. Prin influența sa asupra presei și asupra opiniū publice în Englitera, combătrea politica lui Palmerston denunțînd'o ca favorabilă Rusiei, susținea politica lui Thiers, care era de a lăsa pe Mehmed-Ali să mîergă la Constantinopole, credîndū că acestū organizatorū ar puté să regenereze impe-

riulă otomană. Urquhart caută să deslipescă pe Anglia de Rusia, de Austria și de Prusia și s'o facă să coopereze cu Franța la susținerea lui Mehemet-Ali. R zboiulă devenise atâta de iminentă încâtă regele Ludovică Filipă nu l'a putută înlătura de câtă depărtându pe Thiers de la guvernă.

Trecuse vr'o trei luni de la furtunosă m'a convorbire cu Urquhart, când, invitată de Bastide la ună prânđu, l'am găsită între ôspeți. Conversațiunea venindă asupra felului de a se hrăni populațiunile din Orientă și făcându eă descrierea laptelui nostru de oi, susă la munte vara între Sântă Măril, și spunându-le că este grosă ca mierea încâtă cuțitulă lasă dungă când îlă treci pe taleră, spunându cum este iarba de désă și de subțire în pășunile Carpaților și povestindă despre viața originală a păstoriloră noștri, m'amă pomenită deodată cu Englezulă că sare de pe scaună și că mă ia în brațe, plângându și dicându-mă :

— Eă te înțelegă ! ai o patrie, iubescă-o și nu lăsa pe nimeni să facă dintr'insa ceea ce Anglia a făcută cu Scoția ! -- Urquhart era scoțiană.

Dintr'acea séră elă a devenită celă măi bună și măi căldurosă amică ală României, pe câtă timpă nu ară fi voită să se despartă de imperiulă otomană. L'am întâlinită adesea în drumulă meă în Franța, în Anglia, în Svițera, în Turcia ; devenise ună apostolă ală autonomiei și ală unirii Principateloră. Elă avea cea măi mare stimă și admirațiune pentru caracterulă francă și leală ală

Turcului adevărat, era un vrăjmaș aprig și neîmpăcat al Rusiei, și credea că Turcia era singura stavilă ce putea esista în contra ambițiunii Țarilor. Acest om ar fi jucat un mare rol politic, dacă nu ar fi fost absolut în ideile sale. El a murit sunt acum 4 ani; amicii săi în Engliera se intitulă Urquhartisti și veneră memoria lui ca a unui sfânt.

La anul 1841 terminasem studiile mele, dobândisem titlul de inginer de la școala de mine din Paris și mă întorceam în țară cu speranța de a fi întrebuințat la exploatarea salinelor noastre, sau să dobândesc o catedră în sfântul Sava. După povața unui văr al meu, Iancu Manu, atunci director la vornicie, am prelucrat un proiect de exploatarea sării după o metodă care s'a adoptat mai târziu de inginerul Caracioni la Slănic; acel proiect dat lui Iancu Oteteleşanu, care-mi era unchiu, unul din concesionarii salinelor, a fost respins de coasociații săi ca costisitor; după aceea, adresându o cerere de catedră, m'am pomenit chemat de Nenea-mare (așa-l diceam în familie lui Mihalache Ghica fratelui celui mare al lui Vodă) care mi propune să-mi aleg o prefectură ori și care, afară de cea de Craiova și de Focșani; în marea neplăcere a tatălui meu, am declinat onorul ce mi se făcea, dicându că nu mă simțiam în stare să îndeplinesc o funcțiune atât de importantă, neavându

nici experiența, nici cunoștințele necesare pentru îndeplinirea unor asemenea îndatoriri.

Bănuelile că așu fi fostu autorul scrierii puțin favorabile guvernului de atunci și dominațiunii străinului, precum și stăruința de a visita pe unchiul meu Câmpinenu în închisórea de la Mărgineni și de la Plumbuita, făcea că eram rău notat și la Palat și la Consulat. Marele vornic Mihalache Ghica și Consulul Dașkof în mai multe rânduri făcuse observațiunii tată-meu, prevenindu-l că, de nu voi schimba modul meu de a cugeta și de a mă exprima, aș să fie siliți să iea măsuri în contra mea. Cu puțin înainte se isgonise Vaillant din țără, se arestase și se surghiunise la Snagov și la Ocnă Mitică Filipescu, Niculae Bălcescu, Marin Serghiescu și Telegescu.

În pozițiunea în care mă găsiam, sfătuindu-mă cu unchiul meu Câmpinenu, m'am hotărît să mă duc la Iași.

Unii din boeri, aflându despre decisiunea ce luasem și cunoscându ideile cari domnia între tinerii Români de la Paris, din cari unii se întorseră în Moldova și ocupați pozițiuni însemnate, m'a însărcinat să duc lui Mihai Vodă Sturza o epistolă, în care espunea Domnului Moldovei starea Țării-Românesce, arătându-i că Domnia lui Alexandru Ghica era pe sfârșite și propunându-i să-l alegă Domn al Valachiei ca ast-fel să realizeze scopul dorit de toți Români. *Unirea Principatelor.*

Epistola acésta era iscălită de Câmpinénu, de Villara și de Filipescu Vulpe.

Primesce frățescile mele salutări și urmarea pe curêndu.

IX.

LIBERTATEA.

Gherganî, 22 Iunie, 1881.

Iubite amice,

După promisiunea ce ți-am dat, urmeză astăzi epistola mea precedentă cu câte-va considerațiuni asupra libertății, asupra acestui cuvânt magic, a acestei deități în numele căreia de trei mii de ani toate se fac și se desfac. Nu este publicist, economist sau moralist, care să nu dică că vorbește, scrie și luptă pentru libertate; nu este cap încoronat, nu este un singur om de stat, ministru, cancelar sau vizir, care să nu-și dea, cu drept sau fără drept, titlul de liberal.

«O patrie, câte crime nu se comit în numele tău!» striga un filosof al antichității.

Acest cuvânt s'ar aplica încă și mai bine libertății.

Istoria este plină de cruzimile comise în re-

vendecarea libertăților publice și private. Atenianii se făliau cu libertățile lor, pe când înhăma pe iloți la pietre de mără și-i învârtea cu biciul la téscurile de unt-de-lemnă; pe când daă lui Socrată să bea otravă, ca să nu se mai vorbescă de unitatea dumnezeirii. Romanii vorbeau în forum libertate, pe când mânaă sute de mił de robł cu biciul, ca pe turme de vite, la lucrarea edificiilor colosale cu cari împodobiaă cetatea eternă, și pe când aruncaă pradă fiarelor sëlbatice pe acei cari îndrăsneaă să mărturisescă în Christă. Impărații, baronii, tôte revoluțiunile și tôte conjurațiunile, pronunțiamentele, lovirile de stată, toți și tôte aă jurată și jură în numele sacru ală libertății, pretindendă că totă ce facă și aă făcută ară fi pentru glorificarea libertății.

Ne putemă întreba: cum se face că existența și dobândirea acestui dreptă ală omului să fie încă disputată și contestată, de vreme ce toți o voescă și toți o ceră cerului și pământului, de óre-ce fie care se dăce gata a face pentru dobândirea ei tôte sacrificiile de viéță și de avere?

Causa este că, fie-care o voesce mai multă pentru sine și așa cum crede elă că i-ară veni mai bine la socotélă, fără a se preocupa dacă acțiunile sale nu atingă și nu jignescă libertățile altora. Lumea nu este încă pëtrunsă de adevëratulă sensă ală acestei prerogative. De aici colisiuni, luptă, pentru deosebitele moduri de a înțelege, de a voi și de a practica libertatea; o încălcélă

care nu se p^ote descurca de seculⁱ, un^u adev^{er}at^u antagonism^u, de unde autoritatea trage mijl^oce de a oprima ^{imping^{en}du} pe unⁱlⁱ în contra altora, și unde demagogii g^ăsec^u un^u mijloc^u de a se face populari preconis^{ân}du libert^ăți stravagante, cari nu se pot^u realiza, dar cari adesea uimesc^u spiritele slabe și inculte.

Mulțimea nu este încă p^êtrunsă de ideea că libertatea unora nu trebuie să împiedice libertatea celorlalți.

O cucoană, care plătise ștraf^u la Viena pentru că își bătea servit^orea, o biată țigancă pe care o luase cu dⁱⁿsa în căl^ălorie, când se întorcea în ț^{er}ă, după câteva luni, îndată ce a pus^u piciorul^u pe p^ăm^{en}tul^u românesc^u la Turnu-Severin^u, a salutat^u patria cu o p^ăreche de palme pe obrazul^u bietei Oprichi, esclam^{ân}du :

«Te salut^u o patrie de libertate, unde pot^u bate când voi^u !»

Sunt încă puțini acei cari înțeleg^u că fericirea un^ui popor^u stă în libertatea tuturor^u, iar nu în perfecțiunea unora și în apăsarea altora ; și sunt numeroși acei cari, cer^u libertatea ast^ufel^u cum le-ar plăc^e lor^u, fără a le p^ăsa de ceialalți, de aceea vedem^u că ceea ce numesc^u un^ul libertate ie a fel^u de fel^u de forme, și că, în loc^u de a fi toți mulțamiți, strigă unⁱlⁱ în contra altora, simțindu-se loviți și împedicați în interesele și în desvoltarea lor^u.

Pentru unⁱlⁱ, supremul^u libertății ar^u fi de a se

obliga toți Româniți mari și mici să nu cumpere marfă de câtă de la dînșii, alții mai puțină esigenți s'ară mulțami, ca să nu s'aducă mărfuri străine în țără, ca să nu concure cu cele confecționate de dînșii, pentru alții ară fi destulă să se restrîngă câtă s'ară pută mai multă numărulă acelora cari producă aceleași obiecte ce producă și ei, și fôrte puțină înțelegă că a protege în contra concurenței, fie din lăuntru fie din afară, este a persecuta pe cei mulți în folosulă unora, că este a supune pe fie care la nisce dări nedrepte și fără folosă pentru țără; căci ori-ce măsură s'ară lua în favoarea unui individă, unei meserii, și orice formă ară lua acea măsură ea se traduce într'o contribuțiune bănescă, care apasă asupra tuturoră și devine ună adevărată imposită, care, de cele mai multe ori, nu profită nici măcară acelui pe care a căutată să-lă favorizeze.

Ună patriotismă răă înțelesă face pe mulți să credă că a opră concurența, a acorda scutiri sau privilegiuri și a împedeca libertatea schimbulă de la ună orașă la altulă, de la o țără la alta, ară fi a îmbogăți națiunea. Eróre! căci nu se pôte admite că legile cele mari și providențiale să pôtă aduce vre-odală sărăcie și peire; nu se pôte admite că transacțiunile libere, cari sunt schimbulă de servicii între ómeni, să pôtă fi vre-odată vătămătoare și păgubitróe; din contra ele voră îmbogăți cu atâtă mai multă cu câtă voră

fi mai active, ele se micșorează cu câtă li se aducă mai multe restricțiuni și piedeci.

Atâtă rațiunea câtă și datele statistice dovedescă în modă netăgăduită că, prin libertatea producțiunii și a schimbului valoărea obiectelor merge scădëndă și utilitatea loră merge crescëndă. Cu câtă valoărea obiectelor scade, cu atâtă rămâne ună capitală mai mare disponibilă, capitală care pôte fi pusă în serviciulă producțiunii ca să o sporască; și vice-versa, cu câtă valoarea obiectelor va fi mai mare, cu atâtă capitalulă rămasă disponibilă va fi mai mică și cu atâtă producțiunea va scăde.

Țările despotice, unde s'a practicată cu mai multă asprime sistemulă vamală, sistemulă protecționistă și sistemulă prohibitivă, este dovedită astădă că aă fostă și sunt cele mai sêrace și cele mai puțină locuite, și totodată cele mai turburate și mai bântuite de conspirațiunii, de revrătiri, de fomete și de felă de felă de epidemii, și aă mare dreptate economiștii când răspundă toți într'o glăsuiră fisiocraților și Malthusianilor, că libertatea transacțiunilor și crescerea densității populațiunii înlesnesce sporirea producțiunii și a bogăției.

Nu este esactă a crede că interesele se împungă unele cu altele; totă ce se pôte dice într'acastă privință este că omulă, ca ființă activă, caută să depărteze saă celă puțină să micșoreze câtă pôte, să împuțineze senzațiunile ostenitoare și ne-

plăcute și să mărească și să îmmulțescă pe cele plăcute și mulțămitoare; ceea ce vine a dice, a încunjura și a împușina munca și osteneța și a spori mulțămirile sau a produce puțin și a consuma mult. Pentru ca să dobândescă însă pe cele plăcute, nu o poate face de cât prin schimb cu ceea ce a produs el, munca e dar condițiune fatală a existenței societăților omenești.

Schimbul între produse constituie totă știința politică și socială, care regulază relațiunile ce trebuie să existe între oameni și face că ei nu pot fi absolut liberi, ci trebuie să-și reguleze acele relațiuni astfel, ca libertatea să nu fie jignită decât într-un câtă ceea ce unora ar putea vătăma pe alții.

Că omul se naște liber, nu avem decât să observăm această ființă atunci când încă societatea, obiceiurile și legile nu au putut să îi avuți nici o acțiune asupra lui, să-l observăm în stare de pruncie. Copiii plâng când sunt lăsați singuri, nu le place nici singurătatea nici întunericul, le place să fie în societatea semenilor lor, preferându pe cei de aceeași etate cu dînșii; tot de odată sunt egoiști și voluntari și cu atât mai voluntari cu cât sunt mai prunci, cu cât nu s'au frecat cu rezistența celorlalți; se mânia și se revoltă când li se împotrivesc cineva la voința lor. Aceste două instincte naturale, cari amândouă cer a fi satisfăcute și cari lăsate fără frâu ar face din fie-care om

unŭ despotŭ sau unŭ sclavŭ, ele cerŭ a fi temperate și regulate prin concesiuni mutuale de la unŭ la altŭ, făcându pe fie care să înțelegă respectulŭ ce dătoresce drepturilorŭ celoralaltŭ cu condițiunea, se înțelege. ca unŭ să nu aibă mai multe drepturi decâtŭ altŭ, ci să sacrifice fie-care o părțică din libertatea sa pentru posibilitatea de a trăi în societate cu altŭ.

Omulŭ nu pŭte trăi în isolare, fiindŭ-că organismulŭ sŭu fizicŭ și intelectualŭ îlŭ pune în necesitate de a avé trebuință de ajutorulŭ semenilorŭ sei, nu numai a celor care îlŭ înconjură dar a celor de departe; lucrămŭ unŭ pentru altŭ, fiindcă în starea socială ne procurămŭ mulțumiri pe care nu le-amŭ puté dobândi prin noi înșine. Ca să ne convingemŭ de acestŭ adevărŭ, nu avemŭ decâtŭ să considerămŭ ceea ce mâncămŭ, ce bemŭ și ce îmbrăcămŭ într'unŭ anŭ, pentru a ne încredința că munca noastră proprie și individuală nu ne-arŭ puté procura acele obiecte nici cu o lucrare stăruitore de mai multe secole.

În starea de isolare trebuințele covârșescŭ pŭtințele noastre, mijlócele noastre de producțiune, pe când în starea socială din contră mijlócele noastre egaléză și covârșescŭ trebuințele.

Mulțămirile omului depindŭ de repartițiunea productelorŭ și acea repartițiune dă locŭ uneorŭ la o mulțime de regulări nedrepte, egoiste și rău chibsuite, care nemulțămescŭ și turbură societățile, neliniștescŭ guvernele.

În fie-care societate individul luptă pentru libertate și pentru apropiere, pe când, statul său guvernul luptă pentru autoritate, și astfel se formează două curente opuse.

Omul slab vorbește totdeauna în numele libertății, dar îndată ce devine tare începe a vorbi în numele autorității, a forței.

«Părinții bisericești, dice Cantu, proclamau libertatea credințelor în totu timpul persecuțiunii religiei creștine, îndată însă ce a încetată acea persecuțiune și biserica a devenit autoritate, «a începută la rândul lor a vorbi în numele «puterii.» Aceste două curente alu libertății și alu autorității le găsim în luptă în toate societățile, și chiar în cele mai înaintate în civilizațiune găsim o luptă neîncetată între justiție și putere, fie-care posedându o acțiune puternică asupra societății lor și biruindă când una când alta.

Lumea occidentală se svârcolesce de secole între autoritate și libertate, luptă neconținută cu principiul autoritaru, inamicul jurat al societăților libere.

Să nu se înțelegă iar că a fi liberu va să dică a nu face nimic, de tēmă să nu aducem supărare semenului nostru, ci din contră 'a fi liberu înseamnă a munci, a fi singurul seŭ arbitru de ceea ce face și de ceea ce nu face; căci libertatea este activitate, este dreptul de întrebuintare liberă a timpului, alegerea liberă a lucrării

și a muncel noastre; nu este cum credă unii trândăvia, sau dreptul de a înjura și a calomnia, sau dreptul de a chiama ura și disprețul asupra celorlalți sau asupra guvernului și a provoca ură și resvrătiri. Nimic nu garantază mai bine propriile drepturi ale fiecăruia ca respectul ce trebuie să avem noi înșine pentru drepturile care le țin în cumpănă.

Numai cu această condițiune libertatea se poate stabili la un popor; ea este exigentă și capricioasă, voesce să fi înțelesă, apreciată și iubită până la morțe. Și când dintr'un concursu ore-care de circumstanțe, libertatea se coboră asupra unei societăți, care nu scie să o prețuască și să o practice, ea se opresce puțin și dacă vede că nu este respectată și adorată, sboră, fugc lăsându un regret lung și amar, căci nimeni nu simte mai bine lipsa ei de câtă acei care au avut o și au perdut-o, nesciind să o păstreze. Voltaire dicea, că pentru a scrie despre libertate, ar voi să fie închis la Bastilia.

Libertatea rău înțelesă face afacerile despotismului, precum și despotismul nasce mai curându sau mai târziu libertatea. S'a dis că Bastilia a făcut mai mult pentru libertate de câtă Voltaire și Rousseau.

Cu câtă într'o societate există mai multă ignoranță și mai puțină educațiune, cu câtă simțulu justiției și drépta apreciere a intereselor sunt mai puțin dezvoltate; și cu câtă puterea morală,

care infrânază patimele și desvoltă rațiunea, va fi mai slabă, cu atât libertatea va fi mai puțin înțelăsă și practicarea ei va fi mai anevoe și prin urmare pericolul de a se pierde va fi mai iminent.

Una din condițiunile cele mai importante pentru libertatea unui popor este, ca în clasele de jos să existe spiritul de conservațiune și în cele de sus să existe spiritul de inovațiune și de progres. Acéstă condițiune a făcută, că în Englitera libertatea a putut înflori mai bine decât în ori ce altă țară.

Abolițiunea robiei, desființarea glebei și a clăcei, abolițiunea drepturilor de nascere, proclamarea egalității, liberarea exercițiului meseriilor, desființarea monopolurilor, libertatea preseii și a întrunirilor, libertatea individuală *habeas corpus*, sunt victoriile libertății; ele însă nu dau acelor care au scăpat de nedreptate și de apăsare dreptul să creadă și să pretindă că la rândul lor pot opri pe acei care i-au năpăstuit, căci acesta nu ar fi decât o intervertire de roluri, iar nu o biruință a principiului libertății; răul ar rămănea același, ar fi pôte chiar și mai mare, pentru că nimic nu este mai grozav decât apăsarea mulțimii.

Pe cât timp nu vom căuta decât ceea ce ne convine personal, fără a ține seamă de trebuințele și de interesele celorlalți, să tot dorim libertatea, să o tot chemăm toți cu toții, buni și rei, bătrâni și tineri, ea va rămăne surdă la

glasul nostru, va rămâne suspendată în aer ca o simplă aspirațiune și va dispăre ca o nălucă, tocmai atunci când amă crede că o ținem mai bine. Pe câtă timp nu vom înțelege că ea este dreptul de a face ceea ce voim sub propria răspundere a conștiinței, recunoscându celoralaltă un drept egal, nu putem fi liberi.

Câtă vreme însă pentru brutar idealul libertății ar fi dreptul de a impune consumatorilor pâne lipsă la dramă, necoptă și din făină stricată, și pe câtă timp măcelarul va striga în contra autorității, care-lă opresce de a vinde carne de mortăciune, și cărciumarul va dori ca salonul său să fie local de întâlnire a făcătorilor de rele, cari se mulțumesc a bea rachiul fabricat cu vitriol și cu ardei și a-l plăti cât de scump din beneficiile meseriei lor, pe strade, după miezul nopții; pe câtă vreme tabaci, cavafii și croitorii vor crede că libertatea constă în a nu se permite concetățenilor lor să cumpere pe, cisme și haine de la alții din țără sau din afară, și a obliga, în numele patriei și al patriotismului, pe toți locuitorii să se îmbrace și să se încălțe cu haine și cu încălțăminte făcute de domnia lor, dicerea *libertate* va fi o ilusiune, și pe totă ziua ar fi un pas cătră apăsare și despotism.

Autoritatea și politica nu sunt numai decât metoda de a realisa libertatea și de-a o garanta. Intr'o societate civilisată numai legea scrisă tre-

bue să ție loculū voinței arbitrare și a bunului placū, ea trebuie să consacre și să facă să se respecte drepturile naturale și imprescriptibile ale fie-căruia. Guvernele nu au dreptulū să se considere pe dînsele ca avēndū prerogative și interese proprii, ci trebuie să înțelēgă și să scie că nu sunt nimicū alta decâtū puterea care se întrepune între acelū care încercă să nedreptățescă și acelū asupra căruia caută să se năpustescă nedreptatea.

Omulū, ca să fie liberū, trebuie să înțelēgă și să scie, că ceea ce dă libertate, considerațiune și avere este munca, că ele sunt singurulū drumū care duce la civilizațiune și la progresū; până când nu vomū învăța, lovindu-ne cu capulū de pragulū și de susū și de josū, a nu mai crede pe acei carī, ca să ne exploateze, ne făgăduescū câte în lume și în sōre, caī pe pēreți: libertate absolută, împuținare de dări, instrucțiune cu chila, guvernū estinū, — până atunci n'o să vedemū altă decâtū două sau trei partide politice vrăjmasindu-se între dînsele și strigândū fie-care, la rândulū lorū: «sculați voi ca să ne punemū noi»; partide egoiste și ambițioase, carī pismuindū pe cei ajunși la putere, carī, de bine de rău, se silescū câtū potū și pe câtū se pricepū, să facă cum credū că e mai bine, se muncescū să-i dea josū și să se pue în loculū lorū ca să facă totū ca ei. Strigă, deși sciū că îndată ce se vorū pune pe lucru la rândulū lorū, are să se scōle opozițiunea celorlalți în contra lorū; că acei carī la rândulū lorū arū

vroi să-I înlocuiască, aŭ să-I atace pentru tóte câte vorŭ face, precum și pentru cele ce nu vorŭ face, aŭ să-I denigreze, să-I calomnieze, să-I gratifice cu titlurile obicinuite de instrumente ale neamicului și ale străinului, de călcători de legi, de violatori de constituțiune; că aŭ să-I acuse de rea voință, de nesciință, să-I împiedece la orî-ce arŭ voi să facă, să-I insulte nu numai în vieța lorŭ publică dar chiarŭ și în cea privată, să se lege de némurile și de amicîi lorŭ; alérgă pe la consuli, pe la gazetele străine; într'unŭ cuvêntŭ, întrebuintéază tóte mijlócele pentru a-I discredita în ochîi poporului și ai străinilorŭ. Guvernulŭ amăritŭ își pierde cumpătulŭ și, ca omulŭ necăjitŭ, când nu este înzestratŭ cu o mare dosă de filosofie, alunecă pe povârnișilŭ mâniei, iea măsurî aspre, lovesce și cade printr'unŭ escesŭ de vigóre, saŭ prin descurajare și desgustŭ; se lasă în voia întâmplărilorŭ, și atunci cade prin apatie. Oposițiunea profită și de una și de alta ca să se sue pe ruinele celorŭ cuđuți, cugetândŭ puținŭ la ceea ce are să fie. Dar a făgăduitŭ căi pe părăși, să-nătate în vite, plóe la sorócc, siguritate în case și pe drumurî, la orașe și la țéră, sterpirea abuserilorŭ, a dărilorŭ de focŭ și a hoșiilorŭ de vite, micșorarea dărilorŭ, satisfacerea aspirațiunilorŭ naționale, lățirea teritoriului în drépta și în stînga, participarea statuluiŭ românŭ la deslegarea tuturorŭ cestiunilorŭ celorŭ mari ale diplomației, și mil și mil de alte frumuseți, -- le uită pe tóte, pu-

țină le pasă de cele ce au făgăduit. Atunci o altă opozițiune se formeză cu alte făgădueli și danțulu se învîrtesce de atâția ani, reîncepîndu totdeauna d'a copo, jocu vătămătoru și periculosu.

Cu tôte acestea sub ministerulu de erî, ca și sub celu de adî, ca și sub celu de mîne, lumea merge înainte pe calea progresulu, dovadă învederată că elu nu emană de la partide ci de la națiune și de la condițiunile în cari se află țera.

Nu voiă să dîcū că în ori-ce ministeru, ca și în ori-ce opozițiune, nu se găsescū ómenî desinteresați; sunt departe de a crede că unî nu atacă decâtū ca să pue mânia pe putere, și că ceilalți nu se apără decâtū ca să tragă folóse, dar este învederatū că înfocarea luptei nu-l lasă nici pe unî nici pe alți să se ocupe cu cea ce trebuie țerii.

Orbirea partidelorū merge pîna a refusa și a combate binele, când arū veni de la partidulu opusū, deși rațiunea ne dîce să-lū primimū ori de unde ne-arū veni, și să fimū recunoscători acelorū cari în timpuri grele au apăratū drepturile țerii. Trecutulū de ori-ce dată, ca și prezentulu, își are pécatele sale; dar tot-odată și unulū și altulu au drepturi netăgăduita la recunoscînța urmașilorū, când au sciutū să le păstreze o patrie; cu tôte acestea se găsescū mulți care-lū defaimă, îlū desprețuescū și-lū insultă. Acéstă ingratiudine și lipsă de respectū către ómenî vine din patimă, din nesciință și din orbire. Mai târđiū, când

timpulă va potoli patimile, atunci vomă puté judeca ómenii cu imparþialitate, și póte că dreptatea va apăré la mulþi ca o muștrare, că n'aũ sciutũ să preþuésca și să judece în deplină libertate. Până atunci, ceea ce ne póte servi de normă în aprecierile nóstre asupra ómenilorũ este să scimũ, că acelũ care nu face alta decâtũ să samene ura și vrajba, zavistuidũ și calomniindũ, nu este bunũ românũ, și că acelũ care muncesc, produce, scie, traduce, ridică o fabrică, o casă de comerciũ, zidesce o școlă. o biserică, fie elũ creștinũ, mahomedanũ saũ israelitũ, ortodoxũ saũ papistũ, liberalũ demócratũ saũ aristocratũ, este bunũ românũ, fiind-că prin faptele sale contribue la înaintarea și la desvoltarea României și pentru acésta merită stima și consideraþiunea țerii.

Legea ne-a datũ totũ ce ne putea da, nu mai avemũ nimica să-i ceremũ: sunt-mũ toþi egali, înaintea drepturilorũ și a datoriilorũ nu depindemũ nici de voinþa nici de capriciulũ nimãruĩ. Acésta este unũ mare bine negreșitũ, dar ne impune și o răspundere mare, fórte mare, căci ne-a creatũ o ordine nouă de datoriĩ, ne-a datũ o independenþă care nu se póte păstra de câtũ supuindu-ne la legile carĩ ne garantézá pe unii în contra altora.

Amũ arétatũ, că unũ modũ de a înþelege libertatea este de a o considera ca o tendinþă absolută a individului, fără altă regulă decâtũ voinþa proprie a fie-cãruia, fără nici o consideraþiune pentru ceilalþi membriĩ ai societãþii: libertatea egoistului,

cum s'arū dice. Unū altū modū de a o înțelege este de a o privi ca absolută numai până acolo, unde arū lovi rațiunea și justiția. Una este libertatea tirăniei, cealaltă este libertatea cea adevărată.

Libertatea este unū dreptū naturalū alū omului, căci fiecare are conștiința liberei sale acțiuni, a acelei libertăți care nasce din noțiunea binelui și a răului, pe care o numimū libertate morală; pe dînsa se razemă totū edificiulū socialū alū responsabilității omului, cu tótă teoria pedepselorū și recompenselorū; fără dînsa nu există nici virtute, nici vițiū, nici fapte bune, nici fapte rele.

Dar dacă omulū se simte pe dînsulū liberū, nu este elū óre, printr'acesta chiarū, constrînsū a nu nega celorlalți ómeni aceeași prerogativă? Și prin urmare. nu a luatū elū, prin faptulū acesta chiarū, obligațiunea de a-și mărgini libertatea sa acolo unde ea începe a lovi libertatea celorlalți, cerēndū și elū același sacrificiū din partea celorlalți, ca ast-felū societatea să devie garanția drepturilorū mutuale? De aci necesitatea de a recunosce o autoritate care să pótă judeca după rațiune întinderea cercului libertății fie căruia, cercū a căruī întindere trebuie să fie aceeași pentru toți, ca să pótă fi respectatū, ca să fie necontestatū. Așa dar libertatea, egalitatea și autoritatea sunt elementele primordiale ale vieții sociale,

Incătū privesce libertatea individuală fie-care omū este stăpānū absolutū, suveranū, are dreptulū netăgăduitū de a dispune de persóna și de

averea sa; avemă fie-care liberulă jocă ală activității năstre fizice și intelectuale; iar încătă privește libertatea socială pe care Englezii o numescă *principiulă voluntară*, pe care Dupont White o numesce *individualismă*, se cuvine a țină sémă de respectulă libertății celorlalți; cu alte cuvinte că trebuie să se respecte prescripțiunile autorității, adică ale legii.

Libertatea și autoritatea trebuie să se combine în folosulă fiecărui membru ală societății, iar nu să se combată, căci, de va fi luptă între aceste două elemente, societatea se periclitéză, și o libertate, care nu recunósce autoritate, cade de sine prin anarhie, precum autoritatea cade prin abusulă puterii cu care a călcată libertatea.

Societățile, ai căroră membri nu-și înțelegă datoriile ce au unii către alții, își dau mai totdeauna libertăți esagerate și rău înțelese, cari, mai curêndă saă mai târziu, producă ciocniri între interesele comune și particulare, degeneréză într'o anarhie, ală cărei singură remediū este despotismulă.

Acelă cercă vițiosă în care se învêtescă unele societăți de secole, provine din imperfecțiunea morală a membriloră cari le compună și din puțina dezvoltare intelectuală în care sunt lăsați, căci libertatea trebuie să găsescă în fie-care voința și puterea de a se supune adevêrului și dreptății, altfelă societatea este în totă minutulă în pericolă de a fi spulberată.

«Legea veghiéză la ușa cetățenului englez, nu-
 «mai justiție pôte păși pragul, ȃice 'Laboulaye ;
 «liberŭ în casă, numai afară din casă este su-
 «pusă autorității; este inocentŭ până în momen-
 «tulŭ pronunțării condamnării, este judecatŭ de
 «magistrați inamovibili saŭ de juriŭ, în virtutea
 «legilorŭ cari aŭ definitŭ crima măi dinainte
 «și aŭ regulatŭ procedura și pedépsa.»

Libertatea omului nu trebuie să fie și nu pôte fi absolută; sunt însă autorități mari, cari în secululŭ trecutŭ, pe când se punea piedici cugețării și desvoltării, năbușindŭ și oprimândŭ, aŭ propagatŭ ideea de o libertate absolută și aŭ voitŭ să ridice acéstă idee la înălțimea unui principiu, să facă dintr'însa o dogmă socială. Dacă acéstă idee pôte fi unŭ adevărŭ netăgăduitŭ pentru unŭ individŭ isolatŭ, nu se pôte însă admite în ceea ce se atinge de relațiunile cu ceialaltŭ ómeni, și consecința ei ar fi, ca nimeni să nu se abție decâtŭ de la faptele cari nu-l convinŭ saŭ pe cari nu voesce a le face, a nu recunósce nici o lege alta decâtŭ voința sa proprie, saŭ celŭ multŭ a nu se supune decâtŭ numai la legile acelea, pe cari elŭ a binevoitŭ să le admită; se înțelege că acésta arŭ pune pe fie-care la voia întâmplărilorŭ, adică la discrețiunea celui măi tare.

În faptŭ nu există unŭ principiu recunoscutŭ și netăgăduitŭ, prin care să se precizeze și să se stabiléscă marginile intervenirii autorității în vieța o-

mului. Fie-care opinéază și hotăresce cum îi vine mai bine; unii mergü până a crede că guvernulü arü avé dreptulü și datoria de a interveni și a întreprinde lucrări și acțiuni, ori unde i s'arü päré că. ar fi ceva de făcutü, unü rëü de îndreptatü; mergü până a voi sä fie în statü o unitate de putere care sä facä binele cu sila, sä-lü impue. Aceia arü voi o societate omogenă, o singurä putere la centru, ducëndü acțiunea sa binefăcătoare, prin agenți subordinați și disciplinați, până la punctele cele mai depărtate. Aceste idei autoritare se apropie förte multü în procedere de organizașionile dorite de socialiști, căci și ele, pornindü de la unü principiü falsü, cautä sä înlocuéscă libertatea prin silä, impunëndü nisce moduri de traiü artificiale în loculü celorü naturale. Sunt alți cugetători ca Bukle de exemplu, cari trecëndü în cealaltä extremä, sunt până într'atäta de geloși de respectulü libertății, mai alesü când e vorba de cea intelectualä, în câtü nu admitü sä se atingä nimeni de dinsa nici în bine nici în rëü, nu admitü nici măcarü amesteculü autoritășii pentru a încuraja literatura, artele sau științele, négä ori-ce acțiune alta decâtü aceea a justiției.

Tendința autoritășii este de a se întinde câtü póte peste ceea ce trebuie și de a călca libertatea individului atâtü prin acțiunea opiniunii câtü și prin aceea a legislașionii. La tóte guvernele găsimü

tendința de a se întinde peste limitele dreptului natural.

În luptele partidelor politice, totdeauna minoritățile luptă în contra tendinței autorității, în numele respectului libertății, dar lipsite de mijloace suficiente prin ele înseși, sunt fatalmente conduse a-și căuta de multe ori puterea de acțiune în întrebuintărea de mijloace culpabile. S'a vădută timpul cându unu partid, amenințat în credințele sale politice, merge până a uita sentimentul de patrie și de naționalitate pentru favorul realizării ideii căreia s'a devotat; atât devin de pasionate în câtu uita ori ce rațiune, în câtu ceea ce partidele politice numesc toleranță, nu este decât dreptul de a face totu ce voru și ceea ce împodobesc cu numele de libertate, nu este de câtu triumfulu ideii lor.

Este peste putință a se adopta unu sistem exclusiv, mai alesu cându este vorba de o societate puțin dezvoltată, ai cărei membri nu sunt încă în stare să judece și să prețuască ceea ce se pôte face în folosul tuturor; de aci vine, că, cu câtu o societate este mai puțin dezvoltată, cu atât guvernul are o mai mare acțiune asupra membrilor ei și răspunderea lui devine cu atât mai mare cu câtu pôte intra mai adâncu pe tărâmurile libertății fie-căruia, și cu atât este mai obligat a forma rațiunea, a implanta credințe adevărate, a calma pasiunile, a combate ideile greșite și a desrădăcina prejudiciile.

Tendința mai tuturor autorităților de a interveni în viața cetățenilor mai mult de-cât se cuvine, a determinat pe mai mulți publiciști moderni a se ocupa să afle natura acțiunii ce se cuvine autorității; și să determine într'un mod precis cercul acelei acțiuni; au căutat să însemneze până unde trebuie să se întindă suveranitatea individului și până unde trebuie să se infi-gă puterea autorității, câtă parte din viață se cuvine individului și câtă societății.

John Stuart Mill proclamă, că principiul care trebuie să dirige raporturile societății cu individul, fie ca forță materială sub formă de penalitate legală, fie ca coacțiune morală a opiniei publice, este *«de a opri pe individii de a vătăma pe alții,»* și că acesta este singura rațiune legitimă ce poate avea o societate de a se servi de putere în contra membrilor săi. Acest mare publicist, după ce arată că asociațiunea este un drept individual, inviolabil și sacru, că ea residă în raporturile care unesc pe oameni între dinșii și în legăturile care constituie aceste raporturi, susține într'un mod general, că *«tot ce este de dorit a se face în interesul umanității, al generațiilor viitoare sau în interesul membrilor care au trebuință de ajutor, intră în atribuțiunile autorităților, afară de a remunera pe particulari sau pe societăți la întreprinderile lor.»*

Elu consideră pe orî-ce individ ca răspunzător cîtră ceilalți membri ai societății pentru orî-ce

rău pricinuesce, nu numai prin faptele sale, dar chiar și prin inacțiunea sa, și conchide zicându că *«fiecare trebuie să iea parte la lucrările și la sacrificiile trebuincioase pentru apărarea societății și a membrilor ei în contra amenințărilor și a vătămărilor.»*

Laboulaye are și elu aceleași idei asupra libertății. Amândoi acești publiciști mari apără principiul libertății economice alu lui Adam Smith : *lasă să se facă, lasă să trecă* (laissez faire, laissez passer).

Baronul Wilhelm de Humbold consideră libertatea individuală ca o condițiune neapărată trebuincioasă desvoltării și progresulu societății, *«Scopul omulu, dice elu, nu scopul acela pe care ni-lu arată nisce poște trecătoare. dar acela care ne este prescrisă de decretele eterne și nestrămutate ale rațiunii, este desvoltarea întinsă și armonioasă a tuturor facultăților într'unu totu completu și constantu ; așa dar scopul cătră care trebuie să tindă necontenitū ori-ce ființă omenescă, și mai cu sémă aceea care voesce să influințeze asupra semenilor sēi, este individualitatea puterii și a desvoltării ; pentru aceste două lucruri sunt necesare libertatea și varietatea de situațiunū, unirea lorū produce vigoarea individuală și diversitatea multiplă care se contopescū în originalitate.»*

Basa societăților celorū mai libere, a societății engleze și americane, este guvernulū prin sine însuși, ceea ce ei numescū *Self-government*. Să

nu credemă însă că înțelesulă acestui cuvântă ară fi *a se governa fie-care pe sine*, căci acesta ară fi negarea oră cărei autorităț. Adevăratulă înțelesulă este ca *fie-care să fie guvernatulă de toți cei-alaltă concetățeni*.

Englezii, prin proclamarea principiuluiă libertății individuale, ău luată tôte precauțiunile în contra opresiunii, pe care mulțimea saă numărulă ară voi să exerciteze în contra unei părți a societății saă în contra vre-unuia dintr'înșii. «*Este de neapărată trebuință, ăice Mill, a pune o îngrădire acțiunii legitime a opiniunii colective asupra independenței individuale;*» acestă precauțiune este totă atâtă de necesară ca și acea care s'ară lua în contra oră-căruilă altă abuză de putere. Tirania majorității trebuie pusă în numărulă releloră de cară societatea să se ferescă, ea pătrunde în amănuntele vieții mai adâncă decâtă tôte tiraniile. Ideea că legitimitatea puterii constă în numără, este o idee eronată, distructivă a libertățiloră și a adevărului.

Se vorbesce multă de opiniunea publică, dar mai niciodată ea nu este resultanta credințeloră tuturoră membriloră unei societății asupra unei cestiuni; de cele mai multe oră este numai credința guvernului saă a unuș partidă care impune glătoloră credințele și voințele sale, și încă mai adese și guvernulă și partidele devină instrumente și organe ale tendințeloră greșite ale mulțimii, ca să o pôtă domina.

Partidul care impune credințele și voințele sale este de cele mai multe ori o clasă, o corporațiune, un oraș, o mahala, o facțiune, un Ciceronache, un Luminărică, un diarist, un ambițios, un Catilina, care pune mâna pe glote sau pe acei cari le conduc, se proclamă opiniunea publică, voința națională, și conduce societatea după ambițiunea sa, fără a ține seamă de adevăratele sale interese; face și desface, și glotele primesc ori ce dăcu ei cu aplause, cu mulțămire și cu recunoscință.

Mulțimea judecă mai mult cu inima de cât cu rațiunea; poporul iubesce sau urasce și nu are încredere de cât într'acei pe care-i iubesce. Binele ce rezultă este mare, când acel preferit, acel idol, este la înălțimea așteptării sale, precum este și nenorocirea de mare, când acea afecțiune se abate pe capul unui ambițios de rând, sau al unui incapabil care nu o merită. Guvernele sau partidele, cari pun ghiara ast-fel pe voința glotelor, pot avea o aparență de tărie; dar acesta nu face pe un popor nici ferice nici liber, pentru, că nici puterea absolută nu face tăria și stabilitatea guvernului, nici voința mulțimii nu constituie libertatea. Și una și alta, ca să se potă susține, au trebuință să fie sprijinite de rațiune și de dreptate

În cât privește libertatea intelectuală, adică libertatea cugetării, a conștiinței și a scrierii, publicității cei moderni nu recunosc autorității nici

unǔ dreptǔ de ingerință altulǔ de câtǔ de a opri calomnia și apelulǔ la violență; libertatea intelectuală este cerută de toți în generalǔ ca unǔ dreptǔ inalienabilǔ alǔ omului, dreptǔ care trebuie să fie absolut. «*Libertatea opiniunilor și a discuțiunii, ȃice Mill, este o necesitate pentru dezvoltarea intelectuală, dezvoltare de la care depinde bună starea morală și materială a nǐmului omenesc.*» Sieyes ȃicea că *presa este unǔ alǔ șeselea simțǔ datǔ popórelorǔ moderne, și Georges Caning o punea așa de susǔ, că o considera ca 'o a patra putere în statǔ, putere cu care guverna pe timpulǔ câtǔ parlamentele nu erau deschise.*

«*Rolulǔ preseii, ȃice Mill, este de a ajuta progresulǔ regulatǔ și pacinicǔ în care mișcarea se face prin inteligență, socialitatea se perfecționează la flacăra artelorǔ, a științelorǔ și la lumina tuturorǔ talențelorǔ.*» Unǔ statǔ nu póte exista liberǔ fără presă și presă liberă.

Intr'unǔ cadru restrinsǔ, ca alǔ unei epistole, arǔ fi fastidiosǔ a mă întinde mai multǔ asupra acestui subiectǔ; totǔ ce amǔ voitǔ este ca, într'unǔ modǔ fórte sumărǔ, să daǔ o idee despre libertate în esența libertății. Voiǔ urma cu cele cinci libertăți primordiale, enumerate de Thiers, pe carǔ elǔ le numesce: *securitatea, libertatea electorală, libertatea representațiunii naționale, libertatea preseii și preponderanța representațiunii naționale în direcțiunea afacerilorǔ statului.*

Termină, cum am început precedentă mea epistolă, măi corige și tu erorile ce am putut comite pe ici pe colea și implinesce lipsurile ce am lăsat.

X.

Ghergani, 20 Iunie, 1881.

Iubite amice,

Ađi te puł în trenu la 9 séra, după ce ai prânzitú bine la Hugues sau la Broft, arăți tichetulu conductorulu care vine și ți-lú timbrezá cu cleștele, fumezi o țigară două până la Ploiesci; acolo îți bei ceaiulu în ticană, te întorci în vagonu, apoi te înfășurí bine în tartanu, îți puł paltonulu căpătâiu, te lungesci pe canapeaua de catifea roșie sau în vagonulu patu, dormi ca acasă vre-o nouă ciasuri, și la optu diminéța te deștepți la Romanu. Aici cafea cu lapte, cu unú *kipfel* două, și 17 ciasuri, minutu cu minutu, după ce ai plecatu din Bucuresci, te găsești transportatu pe malulu îmbalsamatu alu Bahluiulu în fosta capitală a fostulu principatu alu Moldovei, unde ajungi dormitu, mâncatu și odihnitú. Călétoria, mâncare cu bacșișu cu totú te-a costatu 80 de franci. Ei veđi! acumú 40 de ani nu era așa.

Îmi aducă aminte că odată plecamă din București spre Moldova :

După mai multe vizite pe la Vornicie, la Postelnicie, la Agie, la casa poștei, alergături cari au dăinuită vre-o dece zile, într'o Vineri în sfârșit, pe la orele 3 d. a., troscă, pleoscă, intră în curte optă cai cu doi surugi, precedați de un ciauș călare. Cătă te ștergi la ochi înșirase cai, câte doi doi la trăsura, un felă de brișcă ușoră, s'o duci cu un cal ; într'o clipă eramă la capul podului târgului de-afară, *bariera moșilor* de astă-zi ; chiuiaș și plesniaș surugi pe ulițele Bucureștiului de ridicaș lumea în picioare, bărbați și femei alergău la uși și la ferestre ca să vadă cine trece.

La străjă un felă de logofătă în scurteică lungă de pambriă verde se arată înaintea cailor.

— Ho, ho ! și opresce trenul, cine sunteți dumnia-vóstră ? mă întrébă, apropiindu-se cu șapca în mână de ușa trăsorei.

— Suntă cutare, îi respundă eă, declinându-i numele și pronumele.

Căpitanul de barieră scosese ună petică de hârtie din buzunară și însemna cu creionulă di-sele mele, muindă vârfulă creionului de plumbă pe limbă la fie-care literă.

— Și unde mergeți dumnia-vóstră ?

— La Iași.

— Să nu fie peste graniță ?

— În Moldova.

— Dar pasaportu aveți?

Scotū pasaportulū și i-lū arătū; căpitanulū mi-lū iea din mână, se uită la dînsulū, flū mai întorce, șoptesce ceva cu secretarulū sēū, apoi intră amēdoī în cancelarie, de unde esū după o jumătate de ciasū cu pana după ureche, și îndoindū pasaportulū pe cute mi-lū înapoéză cu cuvintele :

— Să umbli sănătosū, coconașule.

La barieră se isprăvise caldarāmulū și o luamū pe șleaū cu rōtele în noroiū până la bucea, caii la pasū și surugiīi croindu-le cu bicele la dungī beșicate pe spinare.

După patru ore de răcnete și înjurăturī crucī și rēscrucī, sfinți și evangheliī, pe la optū séra intramū în curtea poștiei de la Șindrilita; picioarele cailorū pocniaū de câte orī eșiau din noroiulū grosū, cleiosū și adâncū. Făcusemū 16 kilometri.

Acolo, după ce m'amū rugatū și m'amū ceratū vre-o două ciasurī cu căpitanulū de poște, cu căpitānésa și cu ciaușulū, mi s'a datū de hătrū unū surugiū cu șase cai în locū de optū scriși în *podorojnă*; și pe cândū se ridica lucēfărulū de diuă eramū la Movilița, altă poștă. Aici refuzū completū de a mă porni înainte, argumentulū căpitanulū era convingătorū.

— Cum să-ți dau cai, domnule, păcatele mele, că așteptū din ciasū în ciasū să pice curierulū rusescū de la Țarigradū, și cu omulū împērătescū nu e de glumă, că-ī sciū păpara.

Iată-mă dar oprită în drum, Domnul scie cât.

Căpitanul, om politicos, m'a poftit în odăea de mosafir să mă încăldesc și să mă odihnesc pân'oră sosi caî din sus sau din jos.

Pe un pat sofa, de la sobă până la feréstră, dormia de-a lungul căpitănesa cu un copil la sîn, alături cu culcușul căpitanului, care, la strigătul de tenor al surugiului meu, sărise din plapomă numai în papuci și în cămașă de borangic; piciore la piciore cu căpitănesa dormia sforăind doi bieți călători, cari, ca și mine, așteptau sosirea de caî. O căldură amestecată cu duhorea de omeni adormiți de nu-ți puteai trage sufletul!

Sâmbătă séra ajungeam în Urziceni, capitala județului Ialomița, oraș înecat în mocirlă dintr'un capăt la altul.

Peste di începuse un vânt rece și noroiul se învertoșa strîngându-se de frig, în cât încet încet se făcuse tare ca ferul. formându o cale sdruncinată; rótele săria din hop în hop, aruncându-mă la fie-care pas al cailor dintr'un colț într'altul al trăsuri. Până la jumătatea poștei Mărgineni am mers cum am mers, dar acolo, dând într'un văgaș adânc înghetăt, m'am pomenit cu trăsura într'un peș, se rupsesă osia și rămăsese în trei róte. Surugiul descălecară, se uitară, dete:ă fie-care trei fluere de mirare, ceea ce însemna că era casul grav;

unulū dehamă șeuășulū și porni pe fugă spre poștă să caute ajutorū.

Din ce în ce mai multū crivățulū se întea și frigulū mă pătrundea, m'amū strînsū câtū m'amū strînsū, dar dacă amū vedutū ș'amū vedutū, m'am datū josū, ímitândū pe surugiulū care rămăsese cu mine, m'am adăpostitū la spatele trăsuriī, dândū din mîni și din picioare; dar și așa n'a trecutū multū și n'am mai pututū juca, simțiamū că amorțiamū, mă apucase unū felū de pirotélă; atunci m'am hotăritū să dehamū și eū pe celălaltū șeuășū, și amū luat-o la fugă spre poștă în voia lupilorū carī începuse a urla. Pe la jumătatea drumului venia rotarulū poștiei călare, aducendū unū drugū de lemnū la spinare, și despre ȕiuă intra și trăsura mea în poștă. Amū petrecutū ȕiuă de Duminecă în fabricarea osiei și séra porniamū spre Focșani, orașū a două Principate, capitala a două județe, a Slam-Râmnicului pentru Muntenia și a Putnei pentru Moldova.

Lunī pe la ameaȕi, pe când eramū în ulița mare în mijloculū târgului, îmi ese înainte unū impieगतū cu gulerū roșu și cu spangă, face semnū surugiilorū să opréscă, se apropie de mine cu unū aerū maiestosū și începe cu :

— De unde vii? unde te duci? cum te chiamă? ce esci? Íi respund :

— Viū de la Bucuresci și mă ducū la Iași.

— Unde ȕi-i pasaportulū?

Îl caută și i-lă daă.

Impiegatulă autorității moldovene îlă întorce, îlă observă, uitându-se când la mine când la caracteristicile însemnate într'însulă comparându-le din ochi. Se sfătuesce câtă-va cu colegulă seă de pe țermulă muntenescă și mă întrebă unde tragă, ca se-mi aducă pasaportulă la gazdă. In zadară protesteză, cerëndă să mi-lă dea îndată ca să-mi potă urma drumulă, mi se răspunde că nu se pôte până ce nu l'o visa ispravniculă, și fără mai multă vorbă, adresându-se către surugiulă dinainte îlă dice :

— Du-lă, mă, la hană la Petrea-Bacalu.

Petrea-Bacalu era pe atunci numele de modă ală oteluriloră din Moldova, cum amă dice astăđi Grand hôtél. fie câtă de mică. Acestă nume fusese ilustrată de bôgatulă Petre-Bacalulă din Iași, ună vără ală vestitulă Hagi-Petcu Pristanda.

De abia scăpasemă de întrebările păzitorulă granițel, când trei pași mai înainte cadă în investigațiunile ună altă funcționară; acesta era omulă otcupciulă, care după ce mă întrebă dacă amă ceva marfă saă ceva haine nouă, începe a-mi scotoci prin trăsură și prin giamantană. Era considerată ca mare pagubă pentru fericirea Moldovei saă pentru a Munteniei dacă o bucată de cașcavală, de postavă saă vre o sticlă da rachiă ară fi trecută nevămuită dintr'o parte într'alta peste șanțulă care despărția Principatele. Așă

întreba pe protecționiștii său pe partizanii sistemului vamal dacă, prin faptul că a perit bariera de pe acel canal, stabilindu-se liberul schimb dintr'o parte într'alta, România a păgubit ceva și dacă nu stă mai bine astăzi de câtă atunci.

Peste șese ciasuri isprăvisem, se îndeplinise toate formalitățile prescrise de legi și regulamente, un slujitor îmi adusese pașaportul cu iscălitura ispravnicului. Iordache Pruncu, chehajaua îmi adusese *podorojna* și iată-mă iar pe drum, trăsnind și plesnind.

Caii vestitului privilegiu aveau privilegiul de a se hrăni cu răbdări prăjite, cum dicea surugiul, mâncare care-i facea seci la pânțe și ușori la carne, te duceau într'o gônă de la o poștă la alta, alergau câtă puteau biete dobitoce, negreșit cu speranța totu-deauna înșelată, că dincolo vor căpeta câte-va dramuri de ovėsă. M'au dus de la Focșani la Iași ca vântul. Zăpada acoperise grunzii, pusesem trăsura pe tălpi de sanie și alunecam ca năluca pe șesul alb.

A cincea zi după plecarea mea din Bucuresci priviam de la Răpedea încântătorul tablou ce se desvăluie dinaintea ochilor la apărerea Iașului. Și mă coboram la otelul de Petersburg, în casele lui Beizadea Petrache Mavrogheni din

Suflam în niște lemne ude să aprind nișel

focū în sobă, când audū unū glasū ȃicēndū frumósa romanȃă irlandeză :

Latt sose of somer

acompaniată de o harpă măeastră. Era frumósa și grațíosa cāntăreȃă engleză d-ra Bishop și marele harpistū Boza; repetaū concertulū ce se gātiaū să dea a dóua ȃi în salonulū generalulū Tudorașū Balșū.

Călătoria de la Bucurescī la Iași mă costase 800 de lei vechī, aprópe 300 de francī, afară de cele 5 ȃile de ostenélă, de suferinȃe și de ne-cazurī.

Căutamū să mă mutū de la otelū, când bunulū și ospătosulū meū amicū căpitanulū Alcaz a venitū și m'a luatū la dīnsulū.

În casa unde ședeă, în stradă, sala despărȃia dóue apartamente : la drépta locuia Nicolae Do-canū cu vėrulū sėū Alecu Cuza, fostulū Domnū de la 1859 pānă la 1866, și cu Philadelph Conici; la stānga în dóue camere ș'unū salonū locuiamū eū cu stāpānulū apartamentulū. Masa era în comunū într'o cameră pe galerie.

Amū petrecutū acolo maī o iarnă întregă pānă m'amū mutatū la tine. Avusesesī nenorocirea să pierȃi pe iubita ta mamă și tatālū tėū era dusū la Viena cu slujba domnėscă.

Graȃie vóuė, amicilorū meī din Paris, în puȃine ȃile eramū cunoscutū și bine primitū în tóte

casele cu o ospitalitate și o bunătate pe care n'oiu uita-o nici odată.

Puținú după sosirea mea în Iași amú fostú admisú în audiență la Mihaï-Vodă Sturdza, prezentatú de secretarulú sėú, maiorulú Cogălnicėnu și de adjutantulú de serviciú căpitanulú Alcaz. După ce amú rėspunsú respectuosú la întrebările ce Principele a bine voitú a-mi adresa, i-amú înmănatú scrisórea boerilorú din Bucuresci, scrisóre despre care ți-amú vorbitú într'una din scrisorile mele precedente. Pe când Domnulú citia, chipulú i se lumina, figura lui, mai totú-deauna posomorătă, dobândise unú zimbetú de satisfacțiune, luase o espresiune de blândeță. După ce a isprăvitú citirea a rėmasú câte-va momente gânditorú cu ochii în josú, într'o stare de reflectiune melancolică, apoi pune scrisórea pe masă și, ridicând ochii asupra mea, imi dize că era fórte măgulitú de sentimentele de stimă și de încredere ce-i esprimaú boerii munteni, dar că realizarea acelorú dorinți era intempestivă. Lucrulú nu era posibilú în momentulú de față, pentru că împėratulú nu permitea. Ii rėspundú că principiulú era înscrisú în regulamentulú organicú și ieau îndrăsnėla a-i dize pe *Audaces fortuna juvat*, cuvinte la cari întimpină, că acelú care rėspunde înaintea lui Dumneđeu și a ómenilorú de sórta unui norodú, datoresce să fie prudentú.

După aceste puține cuvinte schimbă conversațiunea, întrebându-mė despre stúdiile ce făcu-

semă la Paris, mi-a vorbită filosofie, literatură, estetică, m'a ținută mai multă de ună ciasă. Mihael Sturdza era, precum știu, ună omă plină de învățatură și se complăcea foarte multă în asemenea convorbiri.

Intr'o vară ședeamă la via lui Stratulat de la Socola, aprópe de frumoșa vilă a lui Vodă. Intr'o zi, ducându-mă la Măria Sa cu hărtii de serviciu, îmi dăse :

— Amă audită că-mă esci vecină, cine-ți pórta de grijă acolo, cine-ți face prândeul :

Eă î răspund :

— Nimeni, Măria ta.

— Și ce ? Trăesci fără a mânca ?

— Nu, Măria Ta, mănâncă dar nu prânDESCU.

— Va să dăcă faci deosebire între a mânca și a prânDI. Ei bine eă prânDESCU, vino să mănânci la mine în tóte zilele.

Dómna și Beizadelele erau duși în străinătate și Vodă era singură la Socola numai cu vERULU sEĂ generalulă Alexandru Sturdza, mult învățatulă teologă, care venise să petrecă câte-va săptămâni la Socola. La masă erau numai ei doi, eă și iubitulă nostru amică, plăcutulă colonelă Guluță Leon.

În tóte zilele după masă treceamă în salonulă celă mare , unde Vodă, fumându din ciubucă , conversamă și discutamă ciasuri întregi literatură, artă, și științe, ba uneori și politică până ce venia logofetulă celă mare Niculae Canta sau Ștefănică Catargiu cu anarforale de întărită.

Mihai Sturdza avea dreptate a crede că timpul Unirii Principatelor nu sosise, dacă judecăm după stăruința și după mijlocele de tot felul puse în joc la 1842 de consulul general Dașkoff, ca să scotă pe Câmpinenu din lista candidaților și să facă să scuseze alegerea lui Gheorghe Bibescu, căruia-l lipsia și etatea de 40 de ani și însușirea de nepotă sau fiu de fiu de boeră, condițiunile cerute de regulament pentru a pute fi ales Domn.

Așseptamă deschiderea navigațiunii Dunării în sus și în jos. Gândurile-mi erau împărțite: să mă duc în Sicilia, unde un camarad al meu Villeroz se afla în capul unei exploatări de Sulfur, care-mi sciea că putea să mi procure o pozițiune bine plătită, sau să mă întorc în Franța, unde eram sigur de protecțiunea lui Elie de Baumont, lui Berthier și lui Dafiemoz, profesorii mei de la școlă de mine din Paris. Când într-o zi aflându-mă la Iorgu Ghica cel bătrân de la deal, am fost prezentat lui Beizadea Niculache Suțu, unul din boerii cei mai învățați, atunci Postelnic și Efor al școlilor. El petrecuse mai mulți ani în Bucuresci pe la 1818 și 1821, pe când tatăl său Alecu Vodă Suțu domnise în Țara Românească. Cunoscuse pe totă lumea Bucurescă de pe atunci; a stat mai mult la vorbă cu mine întrebându-mă de unul și de altul, m'a întrebat despre scopurile ce aveam și m'a sfătuit să primesc a rămâne

în Moldova, oferindu-mi o catedră în Academia Mihailenă, și iată-mă așezat înaintea unei table cu creionul de cretă în mână, arătându tinerilor diminéța proprietățile cercului, ale elipsei, ale parabolei și ale iperbolei și după amiadși vorbindu-le despre formațiunile munților ș'a straturilor pământului.

Greț dar plăcuți ani amă petrecut noi împreună; multă amă luptat noi tinerii de pe atunci cu prejudețele și cu obiceiurile cele rele, multă amă apropiat noi clasele între dînsele; multe idei greșite de ale bătrănilor și de ale boerilor amă spulberat și multe idei moderne amă implântat în spirite; multă rugină amă curățit de pe mulți. Amă făcut'o, respectându credințele fie-căruia, cinstind perii cei albi, lăudându și admirându fapta bună ori de unde venia și venerându pe acei cari iubiau țara și dreptatea.

Lucram și luptam nu împinsu de setea de posturi bine plătite, sau de dorința de ranguri pe scara arhontologiei, dar numai de dorința de a desvolta în spirite și în inimă sentimentul binelui, al frumosului și iubirea de țară. În bani eram plătiți cum da Dumnezeu, eu pentru două lecții pe zi adică 24 de ciasuri de catedră pe săptămână primiam 300 de lei vechi, 8 galbeni, ceva ca un franc pe lecțiune; dar eram bine respătit prin satisfacțiunea ce simțiam vedându pe totă ziua cum se lărgia cercul ideilor celor bune. Lucram fie-care cu cuvîntul și cu con-

deiulă după puterile mijlócelorő nőstre, la dezvoltarea naționalițăii romăne. Și scii că lucru nu era lesne într'unő timpă pe când chiar cea mai mică alusiune, era pedepsită cu închisőre și cu esilő.

Ca să aibă urmașii noștri o idee despre libertatea cugetării de atunci, le voiő spune, că marele nostru poető Alexandrescu fusese închiső la Agie la Bucuresci fiindcă consululő generalő Ritoș descoperise că în fabula *Lebăda și puii corbului*, prin Vulpe poetulő voise să înțelėgă pe Rusia, prin puil corbului pe noi Romăniil, pe cari Vulpea voia să-l amăgescă și prin Lebădă pe Franția care voia să ne scape din labele Rusiei.

Unő profesorő din Academia Mihailėnă, Lăzărescu, era destituitő pe spusa unui călugărő musicalő din mănăstirea Némțului, care raportase Consulatulul rusescő că, ascultândő la o ferėstră, auđise pe acestő profesorő enuncciândő idei liberale. Consululő Kotzebue ceruse destituirea lui și nici ministrulő instrucțiunii publice Alecu Balșu, nici Vodă nu îndrăsniaū să-lő scape.

Cuvintulő progreső era proscriső. Vestitulő censorő Florescu s'a spăriatő și s'a scandalisatő când i-amő duső No. 1 alő revistei ce începusemő cu tine, cu Cogălnicėnu și cu C. Negruzzi, intitulată «*Propășirea, főe sciintifică și literară*» ; a șterső cu condeiulő sėu celő aspru cuvintulő din frunte îndurându-se a lăsa numai *főe sciintifică și literară*. Multő resunető a avutő acea publicațiune, deși

fără titlu, până când forfecile censorului au venit și i-au tăiat firul vieții.

Ți-aduc aminte de impresiunea ce a produs cetirea întâelor tale poezii acasă la Alecu Balșu Lungu, unde începusem a ne aduna în totă luna, ca să petrecem séra în convorbire și cetiri literare, serate la cari asista mulți din boerii cei mari, între cari unul din cei mai regulați era Grigorie Ghica fostul Domn de la 1849 până la 1857.

Ți-aduc aminte cu câtă căldură și devotament am susținut candidatura la scaunul arhiepiscopal a episcopului de Roman în contra starițului de Némțu Neonilă, care era patronat de consulatul rusesc, și cum am convins pe toți boerii să voteze pentru Meletie, care era un bun român.

Ți-aduc aminte cu câtă energie am smuls din mâinile poliției o damă care avusese imprudența de a profesa într'o séră sub mască cuvinte cu alusiune politică, cum ne-am grupat toți tinerii într'o gândire, puind în capul nostru pe cavalerescul cnéz Gheorghe Cantacusino și cum am resistat soldaților cari avea ordin să întrebuițeze baioneta în contra noastră. Par'că vedem și acum pe regretatul nostru amic Alecu Moruză tăvălindu-se într'un terciu de noroiu cu trei soldați în brațe.

În Academia Mihailenă organizasem câte-va cursuri libere. La interesantele lecții de Istoria

țerii ținute de Cogălnicénu, amfiteatrulă era totădeauna plină, la cursulă meă de economie politică începuse a veni mulți boeri și ascultău cu atențiune.

Noi tinerii devenisemă simburele împrejurulă căruia se grupaă ideile vitorulă.

Eramă susținuți în societate, în propaganda ce făceamă în favorulă ideiloră liberale de Elena Negri sora lui Costache Negri, de amica sa, frumoăa și grațioăa Emelia Reymon, de fiicele dómnei Maria Rosnovanu, Catinca și Zoe Sturza. Ideile egalitare și democratice începuse a se introduce chiară în salónele elegante și aristocratice ale plăcutei și spiritósei contese Elena Sturdza.

Cu câtă părere de rău amă părăsită Iașulă și m'am despărtită de voi, bunii mei amici; o datorie de familie sacră și durerosă mă chema la Bucuresci, tatălă meă căduse greă bolnavă.

XI

22, Octomvre, 1882.

Iubite amice,

Îți mai aduci aminte, amice, de

...vremea cea frumoasă
Chind un dascalos grecos
Inarmat c'o varga grosă
Paradosa faneros
Aritmetichi
Ke gramatichi
Ke istòrichi
Ap'edo 'p echi ?

Cu domniile fanarioților se întrodusesese în țară o mulțime de dascaloci (loghiotati), ca institutori prin casele boeresci. Ei învățau pe coconași să vorbescă limba fanarului cu Vodă și cu marele postelnică, când s'oră face mari.

N'am apucată pe dascălii cei ilustri : pe Lambru Fotiadi, pe Vardalah, pe Comita, cari purtau

ișlic și ciacșiri, dar am cunoscută pe vestitulă Kirkireu de soiósă memorie, care crescuse pe Banulă Manolache Bălenu și l'a dădăcită până la mórte; am vedută pe elegantulă Mitilineu cu ună ochiú la faină și cu altulă la slănină, cu pălăria în forma tingiril, largă în fundú de dóuē orí câtú diametrulú capului și pusă pe o ureche; elú, după ce isprăvise pe Niculache și pe Ștefanú Golescu, feciorí lú Dinicu Golescu, trecuse la Crețulesci și la urma urmei se făcuse neguțitorú de ciorbă, hrănidú cu o deopotrivă îngrijire și stomaculú și spiritulú tinerimii care îi încăpea în mână. Am cunoscută pe crudulă Corița, care bătea pe verií mei de-í svânta. Am, *parastisitú* pe fiil lú Brutus cu epiculă Aristia și am trăitú ună anú întregú la Paris cu blajinulú Likeardopolu. care cânta din *Norma* pe psaltichie.

De la zaveră ei lepădase lebedeaua și tomba-tera și se îmbrăcase nemțesce; purtau mai toți fracú cafeniú deschisú cu códele lungi până la glezne și bumbi de alamă, pantaloni verđi, strimți pe piciorú, jiletcă vărgată, cravată liliachie și gulerú scrobítú bățú, naltú peste urechi.

Metoda și programulú lorú de învățatură era același pentru toți. Incepeau cu Eclogarion de la *file Grigorie* (amice Grigore), unú felú de cristomatie *ad usum delphini* (delfinulú era amiculú nostru Grigore Caracașú, în onórea căruia unú dascălú Crisorora scrisese acelú opú). Când ajungeai la scórța din urmă a cărții, te trecea la Terpsitea,

aşa se numia gramatica compusă de prea învăţatul dascăl Neofitū Duca; îţi da de citea! din dialogurile morţilor lui Lucianū şi te punea la tehnologie. Dacă declina! bine numele şi conjuga! verbulū, era! scăpatū, daca nu, *tipto!* Loghiotatulū nu se turbura de înţelega! saū nu; de sciea! cine era Caronū, ce era Stixulū şi ce putere avea Joe. După trei saū patru ani ajungea! la Xenofonū saū la Plutarhū, cu care te deprindea la sintaxă; potrivea! alţi trei saū patru ani numele cu adiectivulū, cu adverbulū şi cu pronumele; de le nimerea!, bine, era! scăpatū; de nu *tipto!*. Nic! nu vrea să scie dacā înţelega! copilăria lui Ciru, de cunoscea! saū nu locurile pe unde aū trecutū cei de ce mi!, saū să caute să te interesezi la viaţa lui Timoleon saū a lui Epaminonda; totulū era, tehnologia şi sintaxa să-! fie cu bine, şi te trecea la poezi! începēndū cu *Minin aide* şi în de ce ani te da gata *telios*. Fără noţiuni seriose de istorie, fără filosofie şi fără elemente de matematică te lua de mână şi te ducea, într'o Duminică, la părinţi, dîcēndu-le cu îngâmfare:

— Băiatulū a isprăvitū cartea!»

Vestea se ducea, din dascălū în dascălū, până la palatū; şi dacā era! de părinţi bogaţi, Vodā te îmbrăca cu caftanū şi te însura cu fie-sa, cu nepôtă-sa, or! cu vre-o fată din casă, uitată de Dumnezeu. Când Dumitrache Buzoianu, feciorū de boerū bogatū din Buzeū, a isprăvitū cartea, Caragea l'a însuratū cu vară-sa Sultānica, pe care ei fi vĕ-

duț-o și tu. Când Niculache Ghica a eșitū telios, Vodă i-a datū pe nepótă-sa Smărăndița, fata Domniței Nastasiicăi și l'a făcutū Agă. Când tēnerulū Manolache Bălēnu a fostū dusū la Curte de Kir-kireu, Vodă Șuțu i-a lăsatū barbă și i-a datū de nevastă pe fiică-sa, Domnița Catinca, înzestrând-o cu moșia orașului Târgoviște. Veđi atunci s'aū sculatū Târgovișteniī cu micū cu mare, ș'aū venitū la divanū la Bucuresci cu rogojinī aprinse în capū și cu jalba în proțapū, s'aū dusū la biserică la sfântulū Nicolae celū săracū, din strada Victoriei, și după liturghie, eșindū în curtea bisericeī toți cu făclī de cēră galbenă aprinse, le stingea într'unū butoiū cu smólă aprinsă, strigândū :

— Afurisitū să fie Vorniculū.... și așa să se topéscă casa lui!

Se dice că ți se făcea părulū măciucă. Vorniculū pe care îlū afurisia era boerulū românū care iscălise darea moșiei.

N'a trecutū unū anū și Domnița, nevasta Bălēnului, muria din facere. Vodă tatălū ei muria otrăvitū de al lui, și mai târđiū casa boerului care a iscălitū în adevērū că s'a stinsū.

De atunci a eșitū vorba «Gură de Târgoviște».

De acea moșie nimenī nu s'a pututū apropia, și a remasū și până în đioa de astăđi totū a orașului. Se dice însă că s'arū fi cam știrbitū pe ici pe colea în timpurile din urmă.

Pe când cu dascăliī Grecī, điaua copiilorū începea cu rēsăritulū sórelui și se isprăvia pe la două

ore după apus. Dimineța dulcătă și cafea, la ameață prânză țapănă cu ceorbă și cu rasol; după aceea somn unu ciasă, două; după somn iar dulcătă și iar cafea, séra mâncare ș'apoi culcare. Óra cea mai așteptată de copii era somnul după amézi, dacă Greculă nu-ți încuia ușa ca să nu te poți duce să te joci în curte sau în grădină. Când te închidea nu-ți rămânea altă scăpare de câtă de a prinde câte-va muște, a le agăța bumbacă netorsă și a le da drumul să se ducă să mângăe nasulă adormitulă; Greculă se deștepta furiosă și, ca să pótă dormi în pace, îți deschidea ușa și te da afară din odaie, atâta pagubă! Pe séra te ducea la primblare pe delulă Mitropoliei, la grădina Breslei sau a lui Deșliu, unde se găsea cu alți Greci. Apoi acolo se fi auđită novitale și mandate, strategii și filonichii; ai fi ăisă voinicilă voiniciloră; mâncaă jărată și beaă flacăra.

— Să fi fostă eă în loculă lui Bozzari, ăcea vitezulă Coriță, nu atacamă pe la aripa dréptă, ci trăgeamă dreptă, în mijloculă ordiei și nu lăsamă să scape nici picioră de Turcă.

Mintosulă Mitilineu, ca insulară ce era, cu cunoscință despre ale mării, striga câtă putea :

— De eramă acolo nu lăsamă pe Miauli să dea drumulă brulotulă pe crivéț, așteptamă austrulă și ardeamă tóte corăbiile turcesci. Auđi să-l scape Căpitan Pașa!

De câte ori îmi venia să le ăică : Bre ómeni bună, dacă sunteți așa de viteji, de ce nu vă

duceți să vă bateți acolo și să mă lăsați pe mine în pace !

La ochii loră toți eroiții acelei lupte gigantice: Bozzari, Colocotroni, Coletti, Miauli, Canari, Sah-turi erau numai Greci, nu voiaă să scie că Sulioti, Maniote, Specioti și Epiroti sunt mai toți Arnăuți și Români. De câtă-va vreme venise ună felă de sêlbatecă, care cândă auđia că trata pe Bozzari de grecă se înfuria, se răstia la ei strigândă :

—Nu Grecă, Arvanită bre!

Acela venia de la bătălie.

Gheorghe Șerifu, așa era numele lui, fusese crescută de mică copilă de Kiciu, tata lui Marcu Bozzari, la Suli în munte. De și Ali-Pașa Tebedeleu întrebuintase tôte espedientele credincioșiloră sei, Nuțu și doctorulă Voia, cu ajutorulă căroră curățise mulți Beii feodali din Albania musulmană și creștini, nu putuse însă nici să prindă nici să birue pe Beitulă de la Suli, pe Șoimulă muntelui, și în fine, ca să trăescă frățesce, fusese siliți să-și dea copiii amanetă unulă altuia. Kiciu Bozzari dedese Pașei pe fiulă seă Marcu, copilă de doi-spre-dece ani. Șerifulă camaradulă seă l'a întovărășită. După doi ani de răbdare, Marcu se scólă într'o nopțe, deșteptă pe Șerifulă și-i ăice :

— Gheorghe, hai să fugimă !

Cum aă ăisă aă și făcută. Copiilă pornescă amêndoii peste zidurile și peste șanțurile Ianinei; dar, când să pue piciorulă pe pământă liberă,

iată că-l ajungă ómenii lui Tebedeleu, și-l ducă peșcheșu îndărătú la Ianina. Pe Marcu l'a cruciatú Pașa că-l era frică de Kiciu, dar pe bietulú Șerifulú, după câte-va bastóne, l'a ținutú doi ani în fiare. Marculú, cum a vedutú pe camaradulú sėu cu picióarele ușurate, iar a luat'o la piciorú, și cu tóte descărcăturile de puscú ale arnăuților lui Ali, a pututú rásbi la Preveza. Șerifulú a trăitú de atunci totú pe lângă Marcu. La r-revoluția grecéscă l'a întovărășitú în dóuěspre-dece bătălii, până l'a scosú mortú în brațe din ordia turcésă. Apoi cu trei glónțe în peptú s'a târitú din vizunie în vizunie și, urmândú după cerú calea robilorú, nimerise la Bálteni lângă Gherganí. Acolo cu câte-va bucăți de pastramă, covrigi și trei patru păpuși de smochine ținea bęcănie, care bęcănie mai în urmă s'a făcutú hanú și hanulú s'a prefăcutú în moșie cu casă mare boerésă, în care a trăitú ca unú derebeiu până la anulú 1874.

Casa era o adevărată fortăreță și odaeá lui unú arsenalú, trei patru șișanele tot-d'a-una încárcate până la gură, săbií, iatagane, pistóle, sulii și topóre acoperiaú päreții de jurú împrejurulú icónelorú. Din pridvorú la drépta și la stânga porniaú poncișú dóuě meterezurí, prin zidú, care duceaú bătăia puscei dreptú deasupra ușei, din capulú scărei. Nicí cu tunulú nu putea rásbi la dinsulú. Cea d'întaiú grijă a lui Boerú Gheorghe điminéța, cândú se scula din așternutú, era să-și ia pis-

tótele de suptă căpătâiu și să le bage în buzunar. Avea bani ascunși și se teme de hoși.

Intr'o di răsădia nisce flori în grădină, când iată că intră doi inși care -lă întrebă dacă avea să le dea de lucru, dîcîndu că sunt dulgheri. Pe cînd se tocma cu dînșii pentru nisce uluci, unul îl aruncă o legătură de gât și-lă strînge. Pînă să scótă pistótele din buzunar era și trîntit la pămînt și luat pe sus. Curtea era înconjurată pe din afară de două decî de ómeni înarmați cu puscî; era Mihale Bonea, de ce anî spaima a două județe. Sătenii din Bălteni sară cu toșii, dar n'au arme, și hoșii îi țină în respect, împușcîndu mereu din pórtă și din pridvor. Nevasta primarului, o frumusețe de femeie, cade împușcată. Bietul bătrîn, Șeriful, e dus sus în odae și chinuit hoșesce, să mărturisescă banii. Inecat în sînge, cade leșinat; hoșii dărâmă sobele, găuresc păreții, găsesc cinci-spre-dece mii de lei și se retrag în bună ordine.

Gheorghe Șeriful a zăcut după aceea vre-o două luni și a murit, tot în ziua cînd a fost împușcat Bonea la Obor.

Pe cîndu cu dascălii greci, feciorii de boeră învățau românesce numai din întîmplare și pe apucate, și unii nu învățau nici de cum. Îmi plăcea să ascult pe logofătul Matache, séra, cînd citea viețele Sfinților sau faptele lui Alexandru Machedon, călare pe Ducipal, care s'a bătut cu Poru împérat și cu pasările cu cio-

culu de feru; de ŝi nu înŝelegeamŝu prea bine povestirile lui Arghirŝu celŝu frumosŝu, dar l'amŝu cetitŝu de mai multe ori. Petrache Nănescu, unŝu secretarŝu alŝu tată-meŝu, fostŝu elevŝu alŝu lui Lazărŝu, numai în câte-va seri mă învăŝase să scriŝu românesc; citiamŝu ŝlova cea mai ciocoescă ŝi scrieamŝu cu trei aruncături pe d'asupra.

Mama Elenca Dudescă, sora bunică-meă, văduva poetului Alecu Văcărescu ŝi muma poetului Iancu Văcărescu, avea sîpeturi pline cu sineturi; mă lua acasă de-î citeamŝu, ciasuri întregi, anorale de-ale divanurilor de cinci, divanurilor de șapte ŝi de-ale Veliŝilorŝu boeri; norocŝu că ŝe mulămia a le cunoscce numai de la *decî* în josŝu. După ce isprăviamŝu, mă cinstea cu o dulcătă ŝi-mi da ŝi o bucată de pastă de gutui învălită în hârtie; iar eŝu îl sărutamŝu mâna. Nu lipsia niciodată de amî ŝice :

— Vino să te sărutŝu evghenisulŝu mamei, că eŝu, când mă gândescŝu la evghenia familiei nŝstre, uite îmi vine ametelă. Noi cu toŝi boeri cel mari suntemŝu rudă, ŝi cu Cândesci, ŝi cu Bărcănesci ŝi cu Cămpineni, ŝi cu Filipesci, ŝi cu Cantimiresci, ŝi chiar cu Maria Tereza.

Apoi începea să-mi povestescă, cum ne-amŝu încuscritŝu ŝi re-amŝu ruditŝu cu fie-care din casele boeresc; îmi spunea cum Cândescu ŝi Dudescu erau Nemeși, *Graf Boer* ŝi *Graf Kendefy*; cum Văcărescii se trăgeau din Făgărescii din Făgărașŝu, neamŝu cu Radu-Negru, după frate-seŝu Banulŝu Cra-

iovescu; cum o Dudescă se măritase cu unŭ Cantemirŭ etc.; uita însă să-mi spue de unde și până unde era rudă cu Maria Tereza; și dacă o întrebamŭ îmi răspundea :

—Veđi aci nu prea sciŭ bine cum vine spița neamului, dar sciŭ de bună sémă că ne rudimŭ.

Imi plăcea cu deosebire să audŭ pe Iancu Văcărescu când venia la noi și recita *Păstorulŭ intristatŭ*, *Ciasorniculŭ îndreptatŭ*, *Oda la marca țării.....* Mai în urmă Eliadŭ imi da lecții de gramatica română și învățamŭ pe dinafară traducerile din meditațiunile lui Lamartine. Pe la 1830 Vaillant deschisese școlă lângă Stavropoleos și toți feciorii de boeri : Filipesci, Grădișteni, Bălăcenii, Ghici, Roseti, Búdișteni, Golești părăsiau dascălii greci și alergau la școlă franțuzescă.

Transițiunea de la școlă grecescă la cea franțuzescă și la cea românescă începuse de multŭ încă, din timpulŭ revoluției franceze, cu Laurençon Ricordon, Colçon, Mondoville etc., totŭ conți și marchizi emigrați, transformați în dascăli. Pe la anulŭ 1806, când aŭ venitŭ Muscalii, mai mulți tineri și mai multe fete de boerŭ vorbiaŭ franțuzesce.

Cu Lazărŭ, cu domnia lui Grigore Ghica, cu Efrosinŭ Poteca, cu Costache Moroiŭ, Simionŭ Marcovici, Petrache Poenaru, școlă românescă și-a luatŭ avântulŭ. Școlile străine ale lui Lambru, Vardalachŭ și Vaillant s'aŭ prefăcutŭ în școli naționale sistematice, cu sute de profesori de isto-

rie, de filosofie, de matematici, de limbă străine vii și morțe. Gimnaziul, liceul, colegiul, facultăți de litere, de științe, de drept, de medicină, nimica nu ne lipsește, și cu toate acestea nu se vedem răsărindă luceferi pe orizontul literelor, însă posderie de avocați și jurnaliști. O cetă care de mai multă de douăzeci de ani se tămăie unil pe alții cu cuvintele :

— Hoților! Tălharilor și trădătorilor! nu voi, ci noi am făcută îndoița Domnie, Unirea Principatelor, Domnul străin, Constituțiunea, Armata, Independența, Finanțele, Regatul etc.

Și cejalalți răspundă cu aceleași vorbe frumoase :

— Ba nu voi, ci noi!

Ș'o ducă hojma, fără a li se urî. Unil s'au exaltat într'atâta, în cătă credă sinceră ceea ce dică și cea ce scriu. Sunt convinși că fără ei n'ară fi existat România și că, dacă ară lipsi ei, țara s'ară cufunda.

Odată mă ducă să vedă pe unul dintr'acești exaltați, Era bolnavă, îl prindea nisce friguri rele, îmi dice :

— Uite, mi-e rău de tot, o să mor; nu doră că mi-e frică de morțe, scil căte glonțe am în trup; morțea am vedut'ă de multe ori în față și sunt obicnuită cu dinsa, dar mă gândescă că de-oii mură se prăpădesce țara!

Intr'o di mă întorceamă de la Cameră și întâlnescă pe ună venerabilă bătrână, străină, căruia tocmai în ziua aceea i se votase o pensie viageră de o

mie de lei vechi pe lună, pentru sentimentele lui filo-române; credeam că-i făcui plăcere, dându-i o veste plăcută. Când ce să mă pomenesc! că se întorce furiosu la mine, ȃicându-mi :

— Ce? Atăta aũ făcutu Americanii pentru Lafayette? Și cum se pôte compara ceea ce a făcutu Lafayette pentru America cu ceea ce amũ făcutu eũ pentru România?

Unũ turistũ ne spune în cartea sa că mare norocũ a căduțu pe România cu venirea d-nulu X....., francezũ venitũ acum căȃi-va ani în urma împrăscierii Comunei din Paris, care, ȃice elũ, a înzestratũ limba Română cu gramatică și cu dicționarũ, și cu felũ de felũ de cărȃi științifice și literare.

Unũ bacalaureatũ scrie într'o gazetă douã trei rânduri într'o limbă ca vai de ea, și îndată îl v.ȃi că se exaltăzã pânã a se crede reformatorũ, creatorũ și salvatorũ.

Nu se pôte țãgãdui că școlile nũstre, afarã de facultatea de dreptũ și de medicinã, aũ datũ slabe rezultate pânã acum. Tinerii cari dobândescũ bacalaureatulũ la noi, nu se potũ compara nici în limbile vechi nici în istorie, nici în filosofie, nici în științe, cu cei cari esũ din colegiile Franȃiei, Germaniei, Italiei, Belgiei sau Elveȃiei; învȃțatura nũstrã gimnasialã nu este destulũ de serioșã, profesorii nu sunt destulũ de exigenȃi, nici destulũ de riguroși la esamene; gradulũ universitarũ se acordã prea lesne și a devenitũ accesi-

bilă inteligențelor celor mai mediocre. Lipsa de seriozitate în învățătura umanitară face ca, părinții, cari au mijloace, să-și trimită copiii lor în școlile străine; astăzi avem numai în Paris peste o mie de tineri la școli. În loc să încurajeze inteligențele slabe, ar fi mult mai bine să deturnăm curentul și să împingem tinerimea și spre meșteșuguri și meserii, și să punem astfel inteligențele mediocre în stare să devină producătoare în loc să fie sterile și să devină prin multe ori periculoase prin pretențiunile și exigențele lor. A face oameni învățați este un bine, a face numai avocați și jurnaliști este un rău.

Audă zicându-mi-se că un asemenea sistem ar fi o tendință să împiedice pe fiii poporului să se pută să aspire la pozițiunile cele înalte ale societății, făcându-le accesibile numai acelor cari au mijloace să sacrifice decimii de ani la studii. Nu! Inteligențele alese nu se opresc dinaintea nici unui obstacol; ar fi fatal să nu avem dulgheri, tâmplari, zidari, croitori, cismari și să avem numai oameni stropiți cu literatură și cu filosofie; am să ajungă la agoraua Atenei și în curând Filipul ar fi în cetate. Dacă oamenii învățați sunt folositori, cei meșteri sunt indispensabili.

Cea ce cred eu că ar conveni României și fiilor ei, ar fi ca învățătura clasică și științifică să devie serioasă, nu numai o spoială; iar

aceloră cari nu sunt destulă de bine înzestrați, ca să pótă deveni adepții literaturii și ai științei, să li se deschidă școli în cari învățătura să mērgă mână în mână cu atelierul. Să se înființeze în fie-care orașu trei, patru, zece, douăzeci de ateliere, în cari copiii să învețe meseria la care se destină și totodată să aibă trei sau patru lecții scurte, pe fie-care zi, în cari să pótă dobândi cunoștințe de religie, de limba națională, de istoria țerii, de calculă, de geometrie și desemnă aplicabilă la meseria lui. Acolo unde s'au înființat asemenea școli cu numele de *half time* au dată rezultatele cele mai norocite, rezultate neașteptate. Meseria n'a oprită geniulă lui Franklin, lui Ed-dison și lui Watt de a se arăta, pentru că geniulă pētrunde ori ce îmbulzēlă socială, cum pētrunde ună vulcană cōja pământului și ese la ivēlă. Tinerulă din atelieră, când ară simți că are dispozițiună literară sau științifice seriōse, lesne ară găsi drumulă colegiului și ală facultății.

Strigămă cu toții industrie ; dar pare că amă crede că s'ară putē înființa industrie fără meș-teră, și că s'ară putē produce fără producători. Ună singură ramă de produțiune, pictura, dă Pirisulă patruzeci de miliōne pe ană ; micile orașe ale Belgiei : Valenciēna, Malina, Bruxela, tragă câte zece miliōne pe ană de pe dantele. Dar nici tablourile nu se facă fără pictoră, nici dantelele fără mână dibace. Geneva trăesce în

mare parte din ciasornicărie și cu toate aceste nici de Saussure, nici de Candolle, nici de Jussieu, nici Lavater n'aũ fostũ opriți de a deveni nisce lumini ale sciinței.

XII.

26 Decembre, 1882.

Iubite amice,

Uitatū-te-ai vr'odată printr'unū ochianū de inginerū? Să veđi cum într'insulū tóte se arată întórse cu susulū în josū. Odată imi aducū aminte, că ridicamū planulū unui peticū de moşie; o feţiţă lăsase secerea şi venise lângă. planşetă; se uita la mine, par'că mi'arū fi ǎisū: «lasă-mē să mē uitū şi eū odată, domnişorule.» I-amū înţelesū pofta, i-am îndreptatū ochianulū spre unū cio-banū, în depărtare, care şedea în mijloculū oilorū cu piciorulū încrucişatū, răzematū în măciucă; ilū potrivii bine, şi poftii pe fată să se uite. Ea işi astupă unū ochiū cu mâna, şi pune pe celalaltū la sticlă, se uită ş'odată strigă:

— Aoleo! A întorsū pe Niţacu gaibele în susū!

De atunci ori de câte ori îndreptamū ochianulū

spre tînăra fată, ea își strîngea rochia cu amîndouă mînile.

Iată efectul ce-mi făcu mie unii ómenii, cînd îi privesc prin considerația de care se bucură în societate, pe cînd îi sciam și-i știu că nu sunt și n'aũ fost decît niște pigmei; ne-am pomenit cu dînșii ómenii mari, ilustrațiunii fără scirea lor și a lui Dumneșeu, pe cînd alții, de cari nici nu se pomenesc, arũ avé póte statul și epitafe, dac'ar fi o dreptate în lumea a-césta.

Istorióra ce voi să-ți povestesc, este unũ e-semplu de felul cum se scrie istoria. De o fi pentru cine-va o decepțiune, imi pare rěu, dar cum đice povestea vorbei latine

Amicus Platq, sed magis amica veritas,

sau pe elinesce

φιλος μεν Πλάτων, φιλατήη δε ἀλήθεια.

Muscalii adusesse ciurma în țară de peste Dunăre. Maidanele Bucurescilorũ gemeau de soldați, cari zăceau cu sutele în plóie și în frigũ, ghemuiți în noroiũ, înveliți în mantale transparente de vechitũră și de glónțe turcesci. Era opritũ de a se vorbi de năprasnica bólă, nici măcar de a-l pomeni numele, sub pedépsa pazarnicului.

Pazarniculũ era unũ felũ de ovreiu muscălitũ, cinovnicũ de cei *citirnatit-clas*; bêtrânũ, scurtũ, și slabũ, obrazulũ numai mustăți și favorite de-

se, albe și sbârlite, printre cari se zărea numai vârful nasului, ca o cirășă vînată, și unŭ golŭ în bărbie, răsătură ca de o carbóvă. Din desişulŭ sprincenelorŭ luciaŭ doi ochi galbeni căprii, ca de pisică sêlbatică.

Întâiași dată, când am vădută o hienă la Schönbrun amŭ strigatŭ :

— Mamă! Uite pazarniculŭ !

Elŭ purta surtucŭ verde cu gulerŭ roșu, nas-turŭ cu pajură, pantalonŭ largŭ cu piele, șépcă de mușama, spangă și unŭ gârbaciŭ cu care necon-tenitŭ bătea. Călare pe unŭ calŭ micŭ, vînatŭ și urmatŭ de trei cazaci cu sulițele întinse, cu-triera târgulŭ ȃi și nópte. Era spaima orășenilorŭ; când se ivea într'unŭ colțŭ de uliță, bărbați, fe-meŭ și copil fugiaŭ făcându-și cruce ca de ucigă-lŭ tóca.

Una din operațiunile pentru cari părea că a-vea o deosebită plecare și pe care am vădută practicând-o în mai multe rânduri, cu unŭ de-plinŭ succesŭ, era de-a porunci cazacilorŭ să scótă nădragii biețilorŭ negustorŭ și de a-i pu-ne goŭ pe vine în piramidele de noroŭ, grămă-dite mormanŭ pe lângă ușile prăvăliilorŭ. Acea bae de ședută dura, când mai multŭ, când mai puținŭ, după împregiurări; toldeauna însă până ce-l abătea să cadă pe o altă victimă. Tratatmen-tulŭ, se termina cu trei patru gârbace peste pie-lea gólă și cu câte unŭ *Sukensen*, adică puiŭ de câne.

În totă dimineața câte-va sute de care, aduse cu biciul de prin sate, pline cu cosciuge de la fabrica lui Buhuriculă, ocolia toate maidanele și aduna pe morți, printre cari se strecura adesea, și câte unul sau doi vii.

Doftorii de pe atunci, nisce doftorași, Nemți, Ovrei sau Greci, Mesici, Bubuki, Grunau, Sporer, Esarcu, Gusi etc., erau porunciți să nu cumva să spue cui-va, sau unde-va, că bóla de care muria cu sutele era ciumă, ci să țină că era așa ceva, ca un fel de dalac amestecat cu bubă, cu ferbințelă și cu mórte. Polițaiul Ieremia Pavlovici Bărzof, îi îmbrăcase în mușama și le prescrisese să se frece la nas și pe mâni cu usturoi și cu ladină. Era oprită d'a ține porțile închise, de-a arde gunoiul în curte, sau de-a lua vre-o altă măsură profilactică, ca să nu se sperie orașul.

Acei din locuitori cari aveau moși, sau rude la țară părăsise capitala, iar ceilalți se lăsa să móră cu miile, nespovediți și negrijiți, și se îngropău fără preot.

Noi fugisem cu totă familia la țară.

Ți aduci tu aminte de un stejar stufos din grădină? Lângă tulpina acelu arbore așezasem sofrageria.

Intr'o séră, pe când eram la cină cu două lumînări de se în sfesnice de tinichea, cu bășici de sticlă, Marină Isprăvnicelulă, s'apropie înceti-

șorū de tata și cu unū glasū jumătate sfiosū, jumătate hotărîtū îl dīce :

— Cocóne, cocóne! te chiamă unū omū, la portiță lângă gardū, dīce că are să-ți spue o vorbă.

Tata, fără să pară cătuși de puținū atinsū de o invitațiune așa de poruncitóre, lasă furculița în friptură, pune șervetulū pe masă și se îndrepteză cătră locul arătatū, unde se audiaū șoapte de mai multe guri.

Scurtū și coprindătorū.

— Cocóne Tache, i-a dīsū omulū cu vorba, nu mai mănca séra acolo, că ni-e drumulū uneorī pe aici și vedēndu-te la masă ie faci poftă băeților. Că de !... ómeni sunt și ei, rivnescū. Să nu mă pomenescū odată că face unulū vre-o borobóță.

Trecătorulū era fiorosulū Tunsu, fostū paracliserū și țircovnicū și candidatū de diaconū. Nu era săptămână lăsată de la Dunneđcū, să nu se audă câte o vitejie dóuē de ale lui, à la Fia Diavolo. Cu vre-o dece dīle înainte, călcase la moșie la Cocoșulū, pe vorniculū Tache Ralet, vecinulū și vērulū nostru; îi luase șaluri, scule, argintărie, totū. Ilū lāsase pe dīnsulū și pe cocónă numai în cămașe.

Pasū de nu asculta, dacă poți, de poveștile amicale ale unū astū-felū de bine-voitorū.

Tata, cum se întórse, porunci să stingă lumīnările și să ridice masa de acolo. A dóua dī pâ-

nă'n ȃiuă unŭ dulgherŭ cu cāte-va scāndurŭ de bradŭ improvisa unŭ felŭ de pavilionŭ rotundŭ după modelulŭ templului Vesteŭ de pe malulŭ Tibrului, cu singura deosebire cā avea numai o ferēstră despre apusŭ; ca sǎ nu se vadă lumina de la drumŭ și sǎ nu inducǎ pe bǎeșŭ în ispită, numai așa amŭ pututŭ urma a ne folosi de umbra și de rēcōrea bētrānului stejarŭ.

Eramŭ încă sub impresiunea poveștelorŭ banditului, cānd într'o ȃi intră în curte o cǎruțǎ cu patru cai și trage la grajdŭ. Tată-meŭ trimite sǎ întrebe cine a venitŭ; feciorulŭ se întōrce fuga, spǎriatŭ.

— Cocōne, Jianu!

Mama și noi copiii îngălbinișemŭ, iar tata, uitāndu-se zîmbindŭ cātre feciorŭ, ŭ ȃice:

— Du-te de-ŭ spune sǎ poftēscǎ, cā chiarŭ acum ne amŭ pusŭ la masă,

Prin grădină se vedea venindŭ unŭ omŭ scurtŭ, îndesatŭ, rumenŭ la fațǎ, rasŭ și cu mustēșǎ dēsǎ și scurtǎ; îmbrăcăminteǎ lui : dulamă, pantalonŭ și scurteicǎ, pe capŭ șēpcǎ peste fesŭ, la brău pistole și unŭ cușitŭ cu plāsele de osŭ, și pușca în cumpānǎ în mână drēptǎ.

Tata ilŭ primesce veselŭ și prietenesce, dāndu-ŭ mână sǎ i-o sǎrute.

— Ce mai faci, Iancule! Bine-ai venitŭ! Șeșŭ de mǎnāncǎ. — Bre! sǎ-ŭ aducǎ ciorbǎ; veșŭ sǎ fiǎ caldǎ.

Cānd amŭ aușitŭ ȃicēndu-ŭ și Iancule.. mi-amŭ

disu : nu mai încape îndoială, elu e ! Mi-a venit în minte cântecul.

Iancule, Jianule !
 Iti e murgul cam nebun,
 Trece Olutul ca pe drum.

Cum sa ședem la masa cu unu hoțu de codru și sa ciocnim cu elu pahare de pelin ? Totu imi pare ca-lu audiam dicend,

Ține gazda nu me da,
 Ca ti-oiu face-o malotea
 Cu samurul catu palma.

Polcovniculu Ionița, cum l'a vedutu de departe, a datu fuga la cornu de venatore : canii alergau din tote partile chelalaindu, cu botulu plinu de mamaliga. Intr'o clipa Braica, Dudaș, Țica și Neamțulu, sariau și jucau cu bucurie imprejurulu cornului de venatore.

— Audī, Iancule, nici sa imbucamu nu ne lasa Polcovniculu, cum te-a zaritu, numai de catu, hai la venatore !

— Bine face, ca e tarziu, deabia o sa avem vreme pana disera sa intorcemu doi, trei vatu.

Se sculara de la masa, sorbira din cafea, traseră de doua trei ori din ciubucu. Pletea, Manta, Șuta, Dobre, puneau lanțugurile de gatulu co-

poilorū, câte doi doi și poruia fie-care cu părechea lui.

Tata da ordine și instrucții pe a două di, căci asta era numai unū preludiū de vânătoare.

— Maneo, mâne în dorī să fii aici cu Cojășteniū și veđi dacă cum-va vērulū Costache o fi la Cornesci, spune-i să ne găsească mâne pe Crevedia, doar om încolți lupóicele cele fătate.

Când răsăria luna, de era două ciasuri pân' a se crăpa de diuă, curtea era plină de vânători de prin cătunele vecine.

Polcovniculū Ionița în mijloculū lorū cu o ladă plină de cutii dinainte le împărția iarbă și alice, câte patru umpluturi de puca, desemnându fiecărui loculū unde să se ție, când să dea gură și încotro s'apuce.

— Voi Săbiescenilorū să vă țineți la mērulū roșu. Tu Dobre. să-mi puī pe Colăcenī pe Baranga și pe Gămănescenī să mi-i așezi cu Cojășcenī la lacurile din Mariuța ; Pletea să se ducă să caute la Bolbóce ; să nu cum-va să vă audū gura că vă iea draculū ! Țineți câniū legați lângă voi. Manto, când îi simți că a săritū lupóica dă drumulū lui Samsonū, că ala, când o da de urmā ei odată, n'o mai slăbesce ; lăsați pe Ovreica acasă că minte și ne înșelă. Na și ție, băețică, dicea unū bătrânū bondocū, vērându-i iarbă în cornū și alice în basma. Veđi să mă dai iar de rușine ca mai dēunăđi, de-ai lăsatū bunătate de lupū să trecă pe lângă tine și să se ducă sănătosū.

— Da lasă, deũ, cucóne Ioniță, nu mai ȃice, cã ȃi-amũ adusũ alãltãeri doi lupi în locũ de unulũ. De necazũ m'am dusũ de am statũ trei noȃți la pãndã lângã scorbura fagului celui mare ; i-am adusũ pe amẽdoi în spinare tocmai de la ogrãȃile ciobanului. Uite atunci parc'a fost unũ fãcutũ. Cãnd era sã trecã spurcãciunea imi rãzemasemũ pușca de-unũ copacũ și scãpãramũ sã-mi aprindũ luléua, și pãnã sã-l ieaũ de veste, s'a fãcutũ nevẽdutũ prin hãȃișũ, par'cã avea tichiuȃa dracului în capũ.

Séra în aprinsulũ lumînãrilorũ, unũ carũ plinũ cu lupi tineri și bêtrãni, cu vulpi și cu epurĩ, venia cu vãnãtorii dupã dînsulũ. În mijloculũ curȃii jupãnésa Ilinca așezase de cu ȃiuã o bute cu vinũ, împrejurulũ cãreia aprinsese patru butóe cu cãlȃi mueȃi în pãcurã ; dece fete, fie-care la vatra ei, unde se frigeaũ berbeci și se fierbeaũ mã-mãligi, unũ țiganũ ȃicea din gurã și din cobzã istoria lui Alimoșũ.

Pletea și cu Manta descãrcaũ cãruȃa cu vãnãtũ.

Pusese pe bute unũ patũ de mãrãcinĩ, pe care așezase epurii cu botulũ și cu urechile afarã, și cu piciórele la centru ; la patru colȃurĩ ale basei eșiaũ de unũ cotũ códele bine imblãnite a patru vulpi legate împreunã de gãtũ, de unũ parũ înfiptũ în mijloculũ grãmãȃii de epurĩ și ținute în picióre pe parũ, deasupra capetelorũ vulpilorũ. Pe o meseiórã rotundã ședeaũ în patru picióre cincĩ puĩ de lupũ cu gurile cãscate cãtre vãnãtori, și deasupra lorũ dóue lupóice nãprasnice, legate spate la spate

de parulă înfiptă în masă; forma astfel un felu de monumentu cinegetică, cam în forma fântănilor moderne, adoptate în capitalele țărilor civilisate.

Chelărăsa umplea óle cu vinu din bute și fetele ajutore cinstiaă pe vânătorii, dându-le împreună cu óla de vinu și câte unu hartanu de friptură, o bucată de pastramă, un codru de mămaligă, tăiată cu sfóră, ș'o vorbă bună.

— Căutat-o-ai în pânțece, nea Gheorghe, să veđi dacă nu cum-va avea pe vâcșóra noastră? ađi e o săptămână, de când ne-a mâncat'o din coșaru.

— Bea, Gămănescule, că o să-mi dea mie conulu vulpea cea împușcată de tine, să-mi facu de iarnă o scurteică cu care o să-ți jocu la nuntă, ca vedu eu, că de cășlegi îți puí pirostriile în capu.

— Ție, Comane, mi-a đisă jupânésa să-ți mai daú o ólá, că tu ai datu întâi în lupóica cea mare, care i-a mâncatú scrófa cu purcei cu totú, i-a luat-o chiar din bătătură.

— De ce n'ai împușcatú bine puiulu de lupu, mēi Sgabercio, și l'ai trântitú viu în căruță, de era să rupă mâna, cu colții, lui nea Dumitru Ciurnianu? Ia uite, colți ca nisce brice.

Patru đile, câtú a șezutú Jianulu, a fostú numai veselie și petrecere; tótă nóptea cântaú lăutarii și fetele întindeaú hora și bătuta cu flăcăii.

Mē obicuinisemú să mă uitú la dínsulu fără să-mi fie frică, ba încă aveamú și unu felu de

respectu, de când îl vădusem nimerindu cu glonțele, de trei ori de-a rândul, în piatra din marginea pădurii, care de abia se vedea din foișor; și de când s'arise peste șanțul din c'oda eleșteului, mai bine decât cai de la ipodrom. Ori cum însă, când mă uitam în ochii lui, totu îmi părea că avea în m'ani tigia cu c'eră f'ertă, cu care făcea pe ciocol și pe negustori să-i spue unde avea bani ascunși.

Dar apoi iar îmi diceam : «Cum se p'ote, tata să fie prieten cu unul

Din cei cu pușca lungă,
Care dau chiorișu la pungă.
Feciori de lele nebună,
Care nôptea 'n frunță sună ?

Iancu Jianul era de peste Oltu, din județulu Romanați, de pe Valea Tasluiului. Elu a l'asat unu nume de haiduc, dar nici n'a fostu, nici gându n'a avutu să se facă vreodată hoțu de codru. Inșă o poveste, dac' ajunge a deveni legendă, adev'erulu n'o mai p'ote sc'ote din capulu poporulu.

Tat'ă-seu, boer' de țar'ă, își crescuse băiatulu la moșie, fără carte grec'escă și fără ambițiunea de-al face unu concurentu feciorilor de boeri mari la ispr'avnici și la divanuri. Ilu obicinuise lângă pluguri, cu cai și cu pușca; vara la munca câmpulu, iarna la urși și la capre negre; ajunsese de o dibăcie vestită în c'ălarie și în v'ână-tore; încăleca fără a pune piciorulu în scară,

nicl mâna pe cóma calului și băga glonțul prin verigă de inel.

Se îndrăgise cu o fată de țerană, și vrea s'o iea de nevastă. Jianulă bătrânulă, deși habarū n'a-vea că era strănepotū alū lui Cesianus, secretarulū lui Traianū, vērū cu Salustū și mai în urmă proconsulū în Dacia; deși nu se potrivea cu Baniū Filipesci, cu Vorniciū Crețulesci și cu Logofețiū Bărcănesci, dar purta ciacșiri roșii cu meși galbeni și ișlicū cu perna verde, în patru colțuri. Boerulū totū boerū! Cum să lase pe fiulū seū să iea o mojică, să se încuscréscă elū cu unū clăcașū. Vēdēndū că se îngroșă gluma și că dragoslea se întētea, a holăritū să-și ducă băiatulū la Caracalū. Tēnerulū, a dóua și după ce a ajunsū în orașū, a încălecatū pe murgulū și fuga înapoi; tată-seū iar l'a luatū, elū iar a fugitū; l'a închisū în casă, elū a săritū pe feréstră; l'a închisū în pivnița, elū a spartū ușa. Tată-seū dac' a vēdūtū și-a vēdūtū că nu-i vine de hac, s'a adresatū la stăpânire, cerēndū să-lū surghiunéscă. Caiămacanulū a și poruncitū ispravniculū să-lū inchidă la Strehaia; băiatulū țepănū, a trântitū slujitorii și egumenulū, și a scăpatū; slujitorii s'aū luatū după dînsulū; elū dacā s'a vēdūtū strimtoratū, s'a inhăitatū cu vre-o cățiva flăcăi, cu cari copilărise,

Totū ca dînsulū de bărbați

Și pe cai încălecați

și aū apucatū câmpii.

Şapte ani a pribegitū prin pădurī şi prin munţi, hrânindu-se cu carne necântărită de pe la cio-bani şi desfidândū potira. Nicī nu omora, nicī nu schingiuia, nicī nu jăfuiua, ci numai se găz-duia; fugia de potiră şi de pandurī, câtū putea; dar când ilū încolţea, apoi se apăra,

Căci nu vrea
Viū să se dea.

Glónţele lui mergeaū mai dreptū decâtū ale arnăuţilor domnesci. Caragea perduse doi cărc-serdarī ş'unū tufecciū, loviţi de glónţele Jianului dreptū în pieptū.

Nu veduse pe Stăncuţa de doi ani, şi-ī era dorū de se topia. Intr'o nópte de plóe şi de vijelie lasă pe tovarăşi la gazda din Valea-Rea, īşi încalecă murgulū şi sbóră după dorū. În satū întunericū beznă, numai o zare de lumină la o casă. Se apropie, dă cu degetulū în hârtia lumina-tă, pune ochiulū şi ce vede? Stăncuţa, gătită ca mirésă, lungită pe patū, cu o luminărică de céră galbenă în mână. Dă cu piciorulū în uşă şi intră, cade în genuchī pune iataganulū şi pistó-lele lângă mórtă, īī dă cea de pe urmă sărutare, încalecă calulū. şi dreptū la zapciū.

— Sunt Jianulū! Capulū meū este pusū la preţū; du-mē la Vodă, şi-ţi iea mia de lei.

Bălbăia zapciulū somnorosū şi speriatū, nu scia unde să se ascundă de frică.

Peste trei zile, ciocoiulă intra în curtea domnescă gloriosă, cu vitézulă legatū cotū la cotū ; tēnărū, frumosū, cu pletele lungī, cu poturī și cu cepchenū, la capū legatū cu unū tarabulus.

Caragea se dăduse în capulū scării, ca să-lū vadă ; ferestrele erau împānate cu femeile curții domnescī.

Jianulū împușcase ómenī domnescī, și era o-sīnditū la spānzurátore.

Caragea ridică ochiī în susū la feréstră, unde sta Dómna. dicēndū :

— Κριμα τὸ παλικάρι! (pēcātū de voinicū !)

Aușindū aceste cuvinte, una din fetele casei cade la picióarele Dómnei. Caragea o vede, se îmblāndesce și dice fetei :

— Αν τὸν θέλης σε τὸν χαριξῶ (dacă-lū vrei, ți-lū dāruescū).

Jianulū n'a vrutū să se însóre, și a petrecutū restulū zilelorū flăcăū, lângă plugulū ce iubia și pe care în viața sa aventurósă îlū cânta mereū cu dorū :

Dare-arū bunulū Dumneđeū
 Să umble și plugulū meū.
 Din baltagū să-mī facū unū plugū
 Pistólele să le 'njugū
 Ca să brăzduescū piezeșū,
 Ș'unde-a fi crāngulū mai desū,
 Să tragū brazda dracului
 În calea bogatului.

Tata fusese isprăvnicelū de Curte, când zapciulū a adusū pe Jianulū la Vodă. Acolo s'aū cunoscutū amēdoī și făceaū adeseorī vēnătorī împreună.

XIII.

Londra, 27 Iulie, 1883.

Iubite amice,

În mai multe rânduri am apucat condeiul, cu gândul să-ți spun o istorie; dar m'am totu oprit dinaintea temerii, că al obiceiul de arăți scrisorile mele lui Negruzzi; și el, ca unul ce se află în capul unei publicațiuni, când pune mâna pe ceva scris și trimis de tine, îl și tipăresce. M'am totu oprit, cum vești, dinaintea temerii de-a nu intra în gura lumii, care găsesce pete chiar în sora.

Am mai esitat și pentru că-mi diceam că poate n'oi fi creșut, chiar nici de tine, în spusese mele, și să nu mă pomenesc tractat de om cu stafii și cu strigoii. Am însă convicțiunea, că ceea ce voi să-ți spun, este curatul adevăr și că o să vie o di, când dișele mele să se potă întemeia pe documente și pe dovești.

Câte din povestirile lui Herodotü n'aü fostü, sute și miî de anî, tratate de fabule, până ce aü venitü împrejurări cari aü doveditü, limpede ca lumina ȝilei, veracitatea spuselorü și observațiunilorü sale ; și aü făcutü ca marele istoricü să nu mai fie tratatü de bäsnařü !

In timpurile domnilorü fanarioȝi, boeriî țerei ajunsese a nu mai avé glasü în statü; îi năpădisse Greciî cu totulü. Rarü se mai pomenia, pe ici pe colea, de câte unü Cantemirü, unü Dabija, saü de-unü Berendeiü ; numai câte-va boeriî : Logofeȝiile și Vorniciile cele mari, de Țara-de-susü și de Țara-de-josü, cu vistieriile, se mai daü pãmântenilorü, și acésta pentru că nu se putea altfelü ; dar și acele puține slujbe devenise apajulü a trei patru familiî, cari fiindü förte avute în diamanturi, argintării, șaluri și moșiî, domniî Greci își recrutaü în casele lorü gineriî și nuro-rile pentru domnițe și beizadele.

Totuși însă la mirü trebuia să lase să le trecă înainte plăcintariî, lăptariî, și bucătariî fanarului. Unü postelnicü Vlăhuȝi, unü logofätü Arghiro-pulo, saü unü armașü Mano erau puși în archontologie mai susü de câtü unü Bărcănescu, unü Căndescu, unü Cămpinénu, saü unü Dudescu. Täutesci, Calonfiresci, Movilesci și Buzesci trăiaü uitaȝi pe la moșiile lorü, fără a îndräsni să aspire la slujbe mai înalte decâtü unü zapcilicü, o vătășie de plaiü, saü o sămeșie ; caftanele la cari le era iertatü să se urce cu gândulü, erau multü,

multă, acele de șătrară saă de slugeră, și acestea dacă se invredniciaă să câștigate protecțiunea vre-unui medelniceră Costacopulo, a unui căminară Rasti, saă a unui beceră Manolache.

Cu totă decadența loră, boerii indigenii totă își păstrase multe din obiceiurile și tradițiunile cele vechi ale țerii, mai alesă acea de patroni și clienți. În fie-care casă boerescă se cresceau copiii de mazili, de boeri de némă și de poslușnici. Băeții învățau carte românescă unulă de la altulă, sub direcțiunea vătafului saă a vre-unui logofătă din curte; și fetele se dădeaă pe mâna unei mame Sande, saă a unei jupănese Cristina, de le -mustraluia și le învăța cusături de vapeluri, de gevrele și de sangulii, impletituri de bibiluri, fierturi de felă de felă de dulțeturi : rodozahară, șerbeturi de trandafiră și de vișine, peltele de gutui și de mere, tertia de chitră și deosebite vutci.

Când ună boeră își căsătoria copiii, se da cuconășului ună băiată crescută în casă, ca să-lă slujescă pe procopselă; și fetei i se dădea copila cea mai cu minte și mai învățată, ca s'o îmbrace și să-i cósă; cu condițiunea de-a o mărita dupe vre-ună logofătă, când și-o veni în vârstă.

La însurătorea căminarului Tachi Ghica, i s'a dată din casa banului Scarlată Ghica ună flăcău anume Grigorie, fiulă ișlicarului poslușnică, care dregea gugiumanele și ișlicele casei banului; iar Mariței, fetei vornicului Scarlată Cămpinenu, i

s'a datū Sofiana, fata Aspasiel, grécă adusă din Țarigradū de cucóna Luxandra Cămpinénca, când s'a întorsū din surghiunū din țara turcésă.

Grigore işlicarulū, tînerū, naltū, rumenū și plăcutū; Sofiana, fată numai de șese-spre-șede ani, ócheșă, sprîncenată și frumósă; totū îmbrăcândū și desbrăcândū diminéța și séra, Grigore pe cuconu și Sofiana pe cuconița, de și nu sciaū nici unulū limba celuialtū; dar totū șoptindu-și din ochi și din sprîncene, s'aū înțelesū la vorbă așa de bine, în câtū a resultatū unū copilū, care, de și conceputū din flori, dar grație binecuvéntării părintelū Lesviodax, mai târđiū : *Kir Neofitū, Inaltū Pra Sfîntitū Mitropolitū alū Ungro-Vlachiei*, s'a născutū fiū legitimū și s'a botezatū în Christosū, după legea ortodoxă a răsăritulū, cu numele de Teodorū, fiindū că venise în lume în întâia Sămbătă a postulū celui mare.

Grigore îi đicea Tudorū și Tudorache, pe românesc; iar Sofiana, ca o grécă ce era, îi đicea Theodoros (Θεόδωρος), nume cu care ne obicinuismū mai toți în casă, atătū pentru că ni se părea mai originalū, câtū și pentru că eramū, ca copii, în contactū mai desū cu kera Sofița, de câtū cu logofătulū Grigore.

În vremea molevmii feciorulū care ne slujia în odae la dascălū, murindū de ciumă la Mărcuța, tata ni l'a înlocuitū cu Teodoros care vorbea grecesce, citea și scriea românesc, slovă de tiparū, slovă popéscă și slovă ciocoiască, după isvodulū

datu de logofătu Mafache; era deşteptu şi-î prindea mâna la tôte. Am auđitü maî târđiü că avea unghiile cam lungi.

Sofiana, care era din insula Tinos şi călătorese prin Tesalia cu mama ei Aspasia, ce fusese de ce anî chelăresă la mitropolitulu de la Larisa, ne povestia séra despre minunile şi frumuseşele mănăstiriloru de la Muntele Athos, ne spunea de sfinţenia călugăriloru de la Stavros, de la Simopetra şi de la Vatopedi, unde nu călca picioru de parte femească, unde nici în sborü nu putea să intre de cătü cocoşii. Cu cătă evlavie ne istorisea scandalulu ce fusese la Nimfios, când o barză obrasnică a îndrăsnitü să-şi aşeze cuibulu lângă coşulu bucătăriei, cum sfinţii părinţi au statü trei ăile şi trei nopţi în rugăciuni şi privigheri, cum au dărămatü cuhnea cu ogeacü cu totü şi au ziditü alta nouă din temelie pe care au stropit'o cu aiasmă de susü până josü; rămânendü trei săptămăni întregi, bieţii călugări, fără fiertură de fasole, în cătü slăbise de gândea că erau sfinte mōşte.

Teodoros asculta în estasü acele povestiri ale Sofianeî, şi acum visulu lui era să pótă să mérgă, când s'o face mare, să viziteze acele locuri sfinte, să se repedă până la mănăstirea Sfântulu Sava şi la Sfânta Ecaterina, şi chiarü până la Ierusalimü.

— Nu sciü, din sfinţenie sau din ce, dar Teodoros nu putea să sufere pe ovrei. Când auđia

strigându pe uliță : *Marfă! Marfă!* lăsa totu și alerga după jupânulă cu bocceoa la spinare, răzemată de cotu, miorlăindu-î ca pisicele, și-î arunca raci vii în boccea, strigându-î :

Șepte rațe ș'unu bobocū
 Haî jidanū la locū,
 Șepte rațe ș'una mōrtă
 Hăisū târtanū la rōtă.

Când duceaū Ovreiî pe câte unū mortū la grōpă, elū, cu tōtă paza de arnăuî ai agăî cari întovărășiaū totdeauna cortegiulū, făcea ce făcea și trecea fuga pe sub coșciugū strigându «Cruce!» Ovreiî spărieî și disperaî arunca mortulū josū și cădeaū cu rugăciuni, cerēdu-î să trecă înapoi, ca să nu se facă mortulū strigoiiū. Acēstă complēsenta le-o vindea uneorî forte scumpū : pe unū pepene, saū celū pușinū pe o oca de mere.

Înr'ō vreme tata, de jeluiriile Ovreilorū, îlū oprise de a mai eși în pōrtă, atunci găsise altū marafetū de a-î necăji : Casa unde ședeamū, era lângă podulū gârlei din Beilicū, astă-đi strada Șerbanū-Vodă, avea unū sacnasiū scosū la uliță, pe sub care treceaū Ovreiî, când se plimbaū gătiî, Sămbăta. Plăcerea lui Teodoros era să stea plecatū pe ferēstră, cu undița de prinsū pesce în mână, o potrvia așa de bine în cātū apuca gu-giumanulū ovreiului de fundū și-lū ținea spân-zuratū, de nu putea să-lū ajungă judanulū cu mânilē ridicate în susū.

Una iar din petrecerile lui favorite era să lege séra o sfóră de parulü de la casa de peste drumü și elü, ascunsü sub gangü, o trăgea de căpătâiulü celalaltü tocmai cândü da târtanulü să pășescă peste sfóră, și-lü trântia în botü.

Îmi aducü aminte că într'o séră, pe cândü era odaea cea mare plină de boeri și de cucóne, intră unü bietü judanü cu falca umflată și cu barba încălcită, de nu putea să vorbescă. Teodoros îi aruncase sfârléza în barbă, după ce-lü spoise pe obrazü mascá, cu unü pumnü de mazăre făcăluită. Tata, dreptü satisfacere, a chematü pe vatafü și i-a poruncitü să lege pe Teodoros de piciorulü patulü, totdeauna de cu séră, ca să nu mai póta eși la pórtă.

Teodoros era meșterü de frunte în tóte jocurile de copil. Reputația lui de giolarü era mare de la Antimü până în Lucaci, averea nóstră în arșice se suia într'o vreme până la dóuë mil, totü capre curățite în varü și îngropate în pământü în donițe. Elü dicea totdeauna pe

Opus pocus imperator,
Tangăr mangăr nacaftü,
Tacaftü melengher Buf!

Și le potrvia așa de bine, că *Bufulü* cădea totdeauna pe ceilalți jucători, și rămânea totü elü Baciulü. Apoi dacă intra o-dată cu ichiulü în arménü se punea pe lenghiü, de nu mai lăsa osciorü pentru ceilalți băeți.

Nimeni nu scia să dea puiū de giolū ca dînsulū, nici să potrivescă spetezele la smeū; făcea nisce părăitorī, de gîndiaī că bate toba în cerū, așa urla de tare smeulū nostru. Când trecea sfóra vre-unui smeū streinū peste grădină, saū peste casele nóstre, ilū prindea de guşă cu glonţulū cu sfóra, saū ilū încurca cu alū nostru, ilū da peste capū şi-lū trăgeamū în curte.

Teodoros crescea sub patū şi în podulū casei porumbi de totū nêmulū şi de tótă pana : şi de cei moţaiī şi de cei încălţaţi, dar mai cu deosebire de cei jucători şi de cei şoptitoriī şi hoţi. Când zăria unulū străinū pe susū, îndată înălţa unū jucătorū, care prin învêtiturile lui ilū atrăgea, şi când ilū aducea bine în orizonulū nostru, îi trimetea doi trei şoptitoriī care-lū lua între dînşii şi-lū aducea, vrêndū nevrêndū, dreptū în porumbărie la noi; atunci alergamū de-lū închi-deamū până se obicinuia cu ceialaltī porumbi şi-lū făceamū robū.

Teodoros era ceea ce Francezii numescū *un gamin*, iar pe românesce *unū ştrengarū*.

Când m'a trâmisū tata în străinătate, l'amū lăsatū la Gherganī pe lângă kir Ianuş Ciobanoglu, arendaşulū moşiei; îi servia de isprăvnicelū; păstra viū dorulū de a se face hagiū. Când m'am întorsū, l'am găsitū ajutorū logofătului Marinică, epistatulū unei moşii ce aveamū în Teleormanū. Cunoscea hotarele tuturorū proprietăţilor de pe'mprejurū şi sciea pe dinafară

claca și dijma datorită de fie-care săténú din plasa Vedei. Iși făcuse unú nume așa de bună, în specialitatea de căutare de moșie, în câtú trecă epistatú de la o moșie la alta, orí de câte orí tată-meú saú Costache Cantacuzinú, Barbu Catargiu saú Iancu Slătinénu nu găseau să-și dea în arendă moșiile lorú Secara, Pétra, Voevoda saú Lisa. Uneorí căuta câte două și trei deodată.

În contactú de afaceri cu Siștovulú, vorbia bulgăresce ca apa, și legase cunoștințe cu neguțătorí de peste Dunăre. Într'o di, saú că nu putuse să închee socoteli bune cu Iancu Slătinénu pentru gestiunea moșiei Lisa, saú că iar i se făcuse poftă de hagiaticú, s'a pusú într'o șaică să trecă la Nicopoli, ȃicéndú că se duce să cumpere vite; nu s'a mai întorsú nici până în ȃiua de astăȃi. S'a făcutú nevedútu, *afantos*, cum ȃicea biată mă-sa.

Multú l'a mai jălitú sěrmana Sofiana, multú a mai alergatú cu acatiste și paraclise pe la biserici și pe la icóne făcétore de minuni; multú a mai umblatú pe la vrăjitorí și cărturărese să-ghicéscă, să-í dea cu bobil și să-í cate la stele. Nimicú și iar nimicú; par'că l'ar fi înghițitú. păméntulú!

Felú de felú de ómeni veniaú de-í spuneaú bietei mume totú felulú de povești: unil că arú fi aflatú de bună sémă de la unú corăbierú că cațciulú care-lú luase să-lú trecă Dunărea, simțindu-lú cu parale în chimirú, l'arú fi omoritú ca

să-lă jefuască. Alții îl spuneau că l'arū fi vĕdutū în Tatar-Bazargicū, unde se turcise de dragostea fetei unui Muftiū, ca s'o póta lua de nevastă. Alții iar îl spuneau, că prindĕndu-lū unū Imam la cadāna lui, l'arū fi legatū într'unū sacū c'o pétră de gătū și l'ar fi aruncatū în Dunăre.

Sofiana șapte ani de-arândulū îi făcuse tóte sorócele cu colivă și cu colaci, ca la morți. Când într'o đi vine veselă la mama, cu o scrisóre în mână. Era de la Teodoros, care trăia și-i scriea :

«Să nu spui la nimeni că sunt în viață.
«Voiū să scii numai tu că trăescū, sunt sănă-
«tosū, tare și mare, și de-o vrea Dumneđeū am
«să mă facū și mai mare. O să trāmitū să te a-
«ducă și pe tine aici, pentru că-mi ești mamă și
«bĕtrână.»

Nici dată, nici nume de locū! Scrisórea i-o dăduse jupānū Stoianū, băcanū din hanulū Gabrovenilorū, căruia i-o trāmisese frate-sĕū din Uzungiova, căruia și lui i-o dăduse Tātar-Mizilulū, care trecea cu iasacciulū unui elciū.

Unū anū după aceea, altă scrisóre în care iar îi đicea că în curāndū o să trāmită s'o iea. Iscălitū *Teodoros* și dedesubtū *Magdala*.

Imaginațiunea bietei bĕtrâne se rătăcia în totū felulū de gânduri. Aci i se părea că Magdala era fata Muftiului de dragostea căreia se turcise, căci acum nu mai avea îndoială că-și schimbase legea, de vreme ce în scrisórea lui nu pomenia

nicî de Maica Domnului, nicî de vr'o mănăstire; aci iar credea, după explicațiunile unui Manafü bētrānū din curte, că nu era scrisū Magdala ci Abdula, numele lui celū noū în Mahomed. In-tr'o ȃi vine veselă la mama, că-l spusese Archimandritulū grecū din Stavropoleos că Magdala era nume de Creștină, de la Maria Magdalina din Evanghelie, și că trebuie să fie numele nevestei ce luase.

Pe la 1848, cānd am plecatū din țară, Sofiana se lipise pe lāngă fōsta mea doică, maica Eudoxia, călugăriță la Țigānesci; hotărîtă să se călugărească și ea. Cānd m'am întorsū în țară la 1859, biata maica Eudoxia, bētrānă și cădută la așternutū, n'a sciutū să-mi spue alta despre Sofiana, de cātū că plecase de la schitū de vre-o optū ani, cu gāndū să-și iea metania, saū la mănăstirea dintr'unū lemnū, saū la vre-unū schitū din țara grecéscă. Clucerulū Scarlatū Iarca mi-a spusū că o vėduse cu vre-o cincī ani în urmă prin Bucuresci, și că întrebānd-o de scie ceva despre fiū-seū, i s'a părutū că nu prea ținea șirū la vorbă.

Pe la 1864 eramū mai mulți adunați la ciaiū la rēposatulū Tillos, consululū generalū alū Franței, gazdele erau pline de peripețiile expedițiunii Englezilorū în Abisinia și de marșulū lorū spre Magdala; nu mai era pe-atunci altă vorbă de cātū de vitejia Negoșului. Numele de Magdala din scri-

sórea Sofianeî mi-a adusă aminte pe Teodorosul nostru, și adresându-mă către Slătineu îi ȳicū :

«ȳi-aducă aminte cucóne Iancule de epistatulă tată-meū de la Secara, pe care l'ai avutū și dumiata la moșia Lisa?»

Nu isprăvisemū vorba, și rēposatulū Slătineu bătēndu-se pe frunte, imi rēspunde :

— Ai dreptate, elū trebuie să fie, să sciī că elū e, numai elū avea totū-deauna vorba de împēratū în gură: «Sciū că n'o să mă facă împēratū, dór «nu mi-o lua împērăȳia. Nu-ȳi fie frică de mine, «că dór nu sunt împēratū». Una dóuē și Împēratū.

Negoșulū, după tóte descriȳiunile lui Bell și ale altorū călătorī englezī, cu carī aū fostū în mare intimitate pe la 1861, când era cu oștirea lui la lagărulū de la Dobra Tabor, unde adunase 150 miī de ómenī, sémănă cu totulū cu Teodorosul nostru. Ilū descriū ócheșū, dar nu de o colóre etiopică, nasulū pronunțatū și încovăiatū, buzele subȳiri, fără nicī o asemănare cu a soiurilor africane; pērulū creșū și despărȳitū în trei codiȳe impletite, obrazulū mai multū rotundū de cātū ovalū, multe fire de pērū albe în barbă și în mustăȳe, talia de mijlocū, dar legatū și țēpănū.

La 1864, când aū intratū Englezīi cu asaltū în Magdala, Teodoros, după ce s'a luptatū vitejesce ca unū leū, ne lipsitū din mijloculū soldaȳilorū lui, orī unde era primejdia mai mare, apoi s'a închisū într'unū turnū cu vre-o câȳi-va ofiȳeri, ȳece la nu-

mărū cu dînsulū împreună, și de-acolo trăgea în Englezī. Când Sir Charles Staveley a spartū tur-nulū și a intratū înăuntru. Teodoros întorcîndu-se cătrē servitorulū său Valde Gabir, singurulū luptătorū care mai rămăsese în viață, îi dîse: «S'a «sfârșitū ! fugi, te deslegū de jurămētū, câtū pen-«tru mine, eū nu potū cădé viū în mînile ina-«micilorū,» și punēndū țeva pistolului în gură și-a sburatū creeriū.

Nimenī nu scia că unulū dintr'acele de-ce ca-davre era alū Negoșului, când unū prisionerū abis-inianū zărindū inelulū din degetū, a strigatū : Teodoros !

Patru dîle mai înainte de lupta de la Magdala postise și se împărtășise; Markham spune că era fórte piosū și cumpătātū, dar că de vr'o câțī-va ani căduse la patima femeilorū și la bēutura de ra-chiū, se însurase cu o a dóua femeie, căreia îi dāduse numele de Dedjatsh Vobyé (aurū curatū), ceia ce nu-lū oprea de-a avé mai multe țiiitorī, dintre cari cea mai favoritā era o Gallas, anu-me Yatamanya.

Unū omū, care diņ soldatū aventurierū ajunsese Împēratū, nu pōte să fi fostū unū omū ordinarū, și cu dreptū cuventū Plowder ilū considera ca pe unū omū cum de multe vécurī nu s'a mai vēdutū în Africa. Venitū în Abisinia pe la anulū 1854, pe când acēstā țară era într'o adevē-ratā anarhie militarā, a luatū partea episcopu-lui catolicū (Abuna Salamah) Andreiū în contra

lui Kăşa, unŭ pribégŭ, capŭ alŭ unei bande de tâlharŭ, care ajunsese stăpânŭ pe tóte posesiuni-le lui Ras-Ali, pe care-lŭ detronase. Kăşa nu voise să se supue bisericei romane iacobite și favorisa biserica Coptă. Andreiŭ, când a vedŭtŭ pe Kăşa învinsŭ la Dobra, l'a afurisitŭ și a proclamatŭ, în mijloculŭ oștiriŭ, pe Teodoros rege al regilorŭ Etiopiei, și i-a pusŭ coróna pe capŭ.

Bell dice că avea concepțiunŭ marŭ, că cuge-ta la isgonirea tuturilor Musulmanilorŭ din Abisinia, și întinderea Creștinismului în tótă Etiopia, și căuta sprijinulŭ Engliterei la realizarea scopurilorŭ lui; în arhivele engleze se păstrează o scrisóre a lui cătră regină, cu data de 12 Februarie 1862, prin care cere să-l trămită unŭ ambasadorŭ.

«In numele Sfintei Troițe, Eŭ Alesulŭ lui Dum-neđeŭ, Begele Regilorŭ, Teodoros alŭ Etiopiei, cătră M. S. Victoria, Regina Engliterei»

Și începe ast-felŭ :

«Sperŭ că M. V. este sănėtósă, că și eŭ cu mila Domnului sunt sănėtoș . . . . .»

Apoi să nu dicemŭ că e după modelulŭ românescŭ alŭ logofėtului Matache, de la care Teodorosulŭ nostru a învățatŭ carte; și începea cu:

«Mai întâiŭ cercetezŭ de fericita sănėtatea dum-neiavóstră, ca aflându-se pe deplinŭ fórte să mă bucurŭ, că și noi cu mila pronieŭ ceresci suntemŭ cu toțiŭ sėnătoși . . . . .»

Causa de căpetenie, pentru care s'a certatŭ

întâia dată cu consulul Cameron, a fostă speculațiunea ce făceaă bunil Abisinianil cu biețil copil din Cordofană, pe care-l prindeaă, vëndându-l ca pe nisce dobitoce sëlbatice, îl scopiaă și pe cel caril supraviețuiaă, după acăstă barbară și periculósă operațiune, îl vindeaă la Turcıl, pentru paza haremurilor. Se făcuse bănuitoră, rău și crudă, și că era prinsă de beătură, oril ce nemulțămire a poporului, oril ce răscolă, o atribuia intrigiloră lui Cameron, într'o ăi a mersă până a-lă aresta și a-lă închide ; de aci espedițiunea Engleziloră din 1864.

Nu sciă dacă, în intervalulă de la fugirea lui din țară până la 1854, Teodorosulă nostru s'o fi frecată cu fruntea de piatra cea négră de la Kaaba, saă de s'o fi scăldată în Iordană, dar nu mă îndoescă că îmbrățișase Catholicismulă și că s'a luptată și a murită ca ună vitěză. Ișlicariil potă fi mândri de ună fiă ală isnafului loră.

Oportet Imperatorem stantem mori.

XVI.

Brighton, 30 Octombree, 1883.

Scumpul meŭ amicŭ,

Indeobsce Englezii, precum scii, sunt cunoscuți de ómenii cei mai activi și mai ocupați din lume. Nu perdŭ unŭ minut din viața lorŭ. Ȑicŭ cŭ
— Time is money.

Dacŭ întŭlnesci pe drumŭ vre-unŭ cunoscutŭ și vrei sŭ stai la vorbŭ cu dŭnsulŭ :

— How do you do ?

Și-lŭ întrebŭ :

— Da ce mai faci, domnule ? Decŭndŭ nu te-amŭ vedŭtŭ ! Ce-ți face cucóna, copilașii sŭnŭtoși ?...

Saŭ îi spuŭ cŭ e vremea frumósŭ.

— Fine wether.

Elŭ trece fŭrŭ sŭ-ți respundŭ, fŭrŭ sŭ te vadŭ mŭcarŭ.

Dacŭ ai sŭ-ŭ vorbesci ceva, e trebŭ lungŭ ; tre-

bue să-î scrii, să-ți răspundă, ș'apoi să vă înțelegeți bine prin corespondență, despre locul întâlnirii, a casă la tine sau la dînsul, la club sau la *office*, e afacere :

— Business.

Nu este totu ast-felū cu Englezii de aici. Aștia staū tōtă ziua pe malulū mării la sōre sau la lună pe *Deck* sau pe *Pier* ca farnienti Napolitanī, cu deosebirea că Napolitanulū se trântesce orizontalū pe nisipū, cu pantecele în susū, și nu se mai mișcă tōtă ziua; pe cînd Englezulū din Brighton se ține țepănū verticalū, alergîndū de colo pîna colo, cînd pe josū, cînd călare, cînd în trăsura, cînd cu velocipedulū, cînd în perambulenterū; sau se aruncă în mare, face *Match*, înotîndū ca unū pesce, aspirîndū să egaleze într'o di pe nemuritorulū Boyxton. Apoi fie sōre, plōe, vîndū, caldū sau frigū, puținū îi pasă.

Dacă sunt eū aici, înțelegi bine că lenea și marea m'au adusū, dar eū sunt din cei plăpîndi și ađi bate unū vîntū de nu te poți ține pe picioare, ba nici de feréstră să m'apropiū, nu mă lasă; mă ține închisū în casă. De necazū am luatū condeiulū să staū cu tine la vorbă. De douăe ori l'amū aruncatū din mână, dîcîndu-mi :

— Dar de m'oiū pomeni iar cu scrisōrea mea în *Convorbiri* ! ce-o să dîcă publiculū ? nu este așa că are să dojănescă pe bietulū Negruzzi, care le dă să citescă ce-î trece prin minte unū omū fără titlu universitarū, fie mă-

caru de la Salamanca sau celu puținu de la Sadagura.

Ast-felū cugetamū și mă smeriamū. Când mi-a-dusei aminte că nu sunt fără titlu. Și să veđi că n'o sciamū nici eū până-mai deunăđi. Ba ce încă? mă credeamū unū prostū, trăiamū cufundatū în viața cămpenescă cu oile și cu vacile; stamū cu ochii sticliți pe cerū, dōrū oiū vedea vre-unū semnū de plōe, ascuțiamū secerile și cōsele, cărpamū saci, dregeamū șuruburile mașinelorū și of-tamū mereū după o recoltă bună, care de la o vreme încōce, nici din șepte în șepte ani, după scriptură, nu se mai vede.

Scii ce s'a întâmplatū acumū unū anū amicu-lui nostru Hiacynthe de la Vaudeville! Bietulū omū, burghezulū celū mai liniștitū și mai paci-nicū din totū Parisulū, bunū fiū, bunū soțū și bunū părinte; face și elū odată unū chesū la birtū cu căi-va amici; dar totū golindū la pa-hare, când în sănătatea unuia, când a altuia, se scōlă de la masă cam amețitū, încatū întorcēndu-se nōptea tārđiū a casă mergea pe dōuă cărări și în colțulū uliței Jeffroy Marie «*mi-e frigū Mur-ghiolă*» cumū ȃicea Kirița, se împiedică de o fe-mee bătrână, căđută în noroiū pe petre. Milosulū de Hiacynthe nu-și caută de drumū, ci temēndu-se să n'o calce vre-o trāsură, ȃă s'o ajute să se scōle. Femeea se deștēptă din somnū și începe să strige :

— Săriți, săriți! hoți, asasinii!...

Elu speriatu o iea la fugă, ajunge într'unu sufletu acasă, ostenitu; se trântesce pe patu, încălțatu, îmbrăcatu cum era, și adorme ca unu prea fericitu. Adoua di de 2 Maiu se trezesce cu capulu camu greu. Nu-și prea da séma bine despre cele petrecute. Când pune mâna pe jurnalulu care era pe toaleta nevestei, citesce chiar pe pagina întâia, jalnica povestire a unui grozavu omorù comisù în nóplea de 1 spre 2 Maiu, asupra unei sêrmâne bêtrâne în colțulu uliței Jeffroy Marie; tocmai în locul unde încercase să dea ajutorù. Peripețiile înfiorătoarei drame erau povestite pe patru colone. La citirea acestei povestiri, omulù începe a se îngrijì, caută să-și aducă aminte, se pipăe, se uită la mâni, își vede mânilor pline de sânge: se sgâriase opintindù să ridice pe femeea adormitã; se uită la haîne, haînele pline de noroiù. Cu câtù citea și se gândea, cu atâtù se convingea că ucigașulu nenorocitei bêtrâne din jurnalù, era elù. O sfeclesce, îngâlbenesce, îlù apucă fiori de mórte, tremurã ca varga. Își inchipuesce că-lù caută poliția, că-lù urmăresce, că i-a datù de urmă; se vede arestatù, acusatù, judecatù, condamnatù și cu capulu tăiatù. Zăpăcitu și desperatù se hotărasce să fugă; parascesce casã, masã, nevastă, copii, totù, și se duce de s'ascunde sub pãmântù, în catacombe.

Inchipuesce-î starea spirituluï unui neguțatorù cinstitu, blândù ca o óie, milosù ca unù copilù, bunù ca pânea caldã, care ajunge a se convinge,

elū pe sine însuși, că este unū hoțū, unū sceleratū, unū ucigașū. . . . Norocire că în pripa de-a părăsi casa îl rămăsese jurnalulū agățatū de căptușala surtucului, și când aruncă ochii în capulū foii citește.

— «Anulū 1830, Maiū 2.»

Era descrițiunea unei crime întâmplante acum cinci-șeci și trei de ani, pe când amiculū nostru nici nu era născutū.

Jurnalulū făcea parte din bogata colecțiune, consacrată zulușilorū madamei Hiacynthe.

Cam așa am pățit-o și eu mai deunăđi :

Căutândū într'o ladă uitată, dașp este o gazetă de cele mari, și ce să vedū : numele meū strălucia de-o sută de ori, pe patru colóne, împodobitū cu felū de felū de epitete, care mai de care. Citiamū și totū îmi puneamū mâna când pe inimă, când pe cugetū, chiarū și prin buzunare, întrebându-mē nu cum-va din sciință saū din nesciință, în visū saū de diavolulū ispititū, oiū fi comisū crimele ce mi se imputa : violațiunī de legī, prevaricațiunī, trădări, etc. Și dacă îmi mai rămânea alta de făcutū, de cât să-mi puiū saculū cu cenușă pe capū și-a o pleca pe ulițe, strigândū :

— Ertare ómenī bunī pentru unū păcătósū ! tinerilorū, bătrănilorū, viilorū și morțiilorū, ertare !

Acele patru colóne erau răzemate pe umeriī puterniciī a unū U. cu mai multe puncte (U...)

Urus, Ursus, Urechiatuș sau Urbanus. Ba nu l' Urbanus nu putea fi, căci nu conținea nici măcaru unu dramu de urbanitate.

După ce mă făcea cu ou și cu oțet, îmi mă tragea vre-o câteva sfichiitură cu Muscalu, Turcu, Englezu, Aristocrată... Aristocrată! e cuvintulu celu mare alu democrașilor de ocașione. Șii că nimica nu le place mă multu de cătu să se tragă dintr'unu nume mare, și sa fie decoraș.

Aveamă în satu la noi unu notară, secretarul primăriei, cum se dize; de căte ori mă întâlnea îmi repeta:

— Eă, domnule, nu sunt numă democrată, sunt chiară demagogă. Îmi place egalitatea. Nu admită eu deosibiră și distincșionă d'alea între făpturile lui Dumneșeu. Ceră să fimă toșă o apă. . . . .

Îlă chema Gheorghe Bulamacă, dar de la o vreme iscălia scurtă *Burlamache*; dizea că așa îl povățuise unu amică din Bucuresci, omă învățată, democrată și demagogă, ca și dînsulă; Burlamache fiindă unu nume mă cunoscută și mă potrivită cu pozișionea sa de depositară alu legiloră.

Odată, vedșendu-lă cu unu inelă de alamă în degetă, pe care era săpată o ederă încolăcită pe unu arbore, cu devisă «*Je tiens ferme*», i-amă dîșu în glumă că acea verigă părea a fi ceva preșiosă, unu felă de monumentă istorică, și că a-

celu *je tiens ferme*, trebuie să fiă o alterațiune a cuvintelor :

« *Je Etienne ferme* »

(Eu Ștefanu celu tare).

De atunci ilu dedese de i-lu suflase cu aur u ; și când m'a rugatu să-l botez u un u copil u și l'am u întreat u ce nume să-l pui u, mi-a respuns u:

— Apoi Ștefan u, tot u il am u eu inelul u.

Or i când m e vedea, m e întrea ce s'a mai făcut u. cu Statua lui Ștefan u cel u tare? Umbla când cu barbă, când fără barbă, după cum era curentul u săptămânei la ședința din urmă a Academiei.

A făcut u ce-a făcut u, și mai an u l'am u vedu cu serviciul u credincios u, cu independența și cu trecerea Dunării pe pept u, ca unul u ce întovărășise până la Zimnicea carale cu făină din sate; mai avea și la gatu o medalie mare, dobândit a nu sci u la ce espozițiune, pentru lemne din pădurea statului.

Mi se jeluia că era persecutat u de guvern u, care nu scie să-și cinstesc a adevărat il amic i.

— De! judec a și dumniata, im i dicea, nu mi se cuvenia și mie măcar u Coróna României.

Dar să venim u la diploma mea :

Domnul u U. . . . , după ce m e spinteca de sus u până jos u, citea în inima mea ca într'o bucovnă și-o denunța négr a ca un u bulgare de smolă, im i cerceta mațele unul u câte unul u și le declara pestrițe ca pelea de năpârcă; apoi se suia la

capă, ș'acolo îmi respira creierii cutiuță cu cutiuță și-l proclama bun, foarte bun și în sfârșit încheia diagnosulă seă psihofisiologică prin sentința :

«Om rău, dar inteligentă.»

Cum veđi dar, amă titlu, și încă de la ună mare điaristă. . . . și scii că điarele facă și desfacă reputađiunile ; ele lăgă și deslăgă cum voră și cum le vine. Te potă face patriotă, onorabilă, capabilă, învățată, ba și frumosă, numai să vrea, Așa !

Am trecută buretele peste *omă rău* și m'am oprită la *inteligentă*, salutândă acestă titlu cu recunoscință, îmi venia să strigă :

«Anche Io son' pittore !»

Îmi venia să parodieză pe marele Corneille și să đică :

«La haine d'un grand homme, est une recommandation des cieux.»

Sunt omă inteligentă de par Mr. U. . . .

Acéstă aducere aminte m'a făcută să ridică condeitulă de josă, și să đică :

«Alt right !» și să m'apucă să-đi vorbescă de ună bietă originală, de ună nebună, cumă îi đicea unil, de ună entusiastă, Română cu inimă, despre care nu amă vedută să se fie scrisă ună rândă măcară. Ună omă uitată, deși pôte a contribuită, mai multă de câtă s'ară crede, la starea de astăđi, cu tóte că nu trăia la 48.

Mulđi din ómenii cel maril al secolului, Fourier,

Michel Chevalier și alții, mi-aș vorbită de dînsul cu celă mai mare respectă și considerațiune, întrebându-mă «ce face, cu ce se ocupă?» «A muritū», le respundeamă cu lacrimile în ochi, căci îl iubiamă ca pe ună frate; mi-a fostă amicū, mi-a fostă dascălū, mie și la mai multă alții din generațiunea năstră.

Intrasemă în anulă 1828, pe când se lupta primăvara cu iarna.

De vre-o doi ani se arătase pe cerū, despre miadă-nopte, o stea cu cōdă ș'o sabie de focū; împăratulă Alecsandru murise și frate-seu, Nicolae, se suise pe tronū; lăcustele se îngropaseră în Bărăganū; s'auđia de ciumă și se vorbea de Cârjali, de Zaporojani și de Zaveră.

Deși Ribeaupierre iscălise de curândă pace și prieteșugū cu Turculă la Cetatea Albă, Akermanū; deși Meternich era mândru că asigurase prin dibăcia sa pacea în Europa, dar după eresulă de la noi că fie-care Țarū este datorū, ca celă puținū, odată în cursulă domniei lui, să încerce să iea Țarigradulă cu sabia, tōtă lumea đicea că vinū Muscali.

Intr'o diminēță ună fustașū de-ai curții domnesci intră într'ună sufletū đicēndū:

— Cucōne Tache, te poftesce Măria Sa.

Tată-meū, care pe-atunci era hatmanū, se légă în grabă cu șalulă la capū, își pune capotulă celă roșu și încalecă calulă. Îl plăcea să umble mai multă călare. Avea ună armăsarū arăpescū, cum

n'amă vęđutő mai frumoső, ői unő Manafő Kurd, muchelefő, numai firő de suső pőna joső, Hagi Abdullah; ilő avea numai ői numai pentru a ینگriji de mőndrulő dobitocő. Elő trőia őiua ői nőp-tea alăturő cu Nejdii.

Hagiuluő, fie őiső ینگ trecėtő, ینگ cam plőcea vinulő ői Ilie Arnăutulő, Bosniacő fanaticő, profităndő de acea slăbiciune, ilő făcuse să creďă că pentru Mahometanő apa e apă, ői pőnea pőne, bėtură ői mőncare prőstă ői fără gustő; ینگ vreme ce pentru Creștinő apa are gustulő vinuluő de Drăgășanő ői pőnea este ینگcmai ca curcanulő umplutő cu castane ői friptő la cuptorő. Apucăndu-lő astő-felő de stomachő ői de cerulő gureő, din Abdullah făcuse unő Grigore, dreptő credincioső, deő gășia că lingurița popeő era prea de totő mică.

Tata călare cu hagi Grigore Manafu pe lăngă calő, cu mőna pe harșa, după șartő, pornesce la Curte. Dar nu trece multő ői-lő vedemő venindő ینگ fuga caluluő, semnő de grabă mare. Descalcă, vorbesce ce vorbesce cu mama ői ینگdată ne pomenimő aruncaő toő copiiő ینگr'o trășură, clae peste grămadă, cu mama d'impună, cu o mulțime de boccele; ői ینگ trėpădulő celő mare alő cailorő ne duce la Cămpinėnca, ینگ casele unde este astăđi Eforia spitalelorő.

Ő'acolo spaimă ői pregătiri de drumő. Unchiő mei Cămpinenő, Costache, Dumitrache ői Iancu, se ینگtorseseră ői ei de la Curte főrte ینگrijiő. Vodă.

adunase pe boerii *halea* și *paea*, ca să le spue că Cazacii trecuseră Prutul, c'au arestatu pe Ionița Sturdza și că elu plécă la Brașov.

Șeful garnisónei turcesci din Bucuresci avea poruncă de la Seraskierul, ca îndată ce-a afla că Muscalii au pășitu peste hotar, să părăsescă Bucurescii cu tótă ordia și să se tragă în cetate la Giurgiu.

Casa noastră era în drumul pe unde era să trecă Turcii, în căpătâiul despre apus al podului de peste Dâmbovița, în ulița Beilicului, astăzi Șerban-Vodă. Dincolo de apă era Caslava (casarma Beilicului). Deși Miralaiul Iusuf Beg, comandantul, ne era prietin, și ca vecin venia desu în casă la noi; dar tata voia să fim la adăpost, temându-se nu cumva neferii plecându să facă neorândueli, și de aceea ne trimisese într'o casă depărtată.

Nu am vedutu oștirea turcescă când a trecut pe sub ferestrele noastre, dar ni s'a spus că au pornitu pe la amiazi, soitarii înainte îmbrăcați în haine pestrițe, cu code de vulpe la căciuli, jucându chiocecurile, strâmbându-se la lume pe uliță, și făcându felu de felu de caraghioslcuri; după dinșii venia meterhanéoa și tumbchiurile în sunetul surlor și tobelor, și în urmă oștea. Fie-care turcu avându pe umeri sașu pe cialma câte o pisică, o maimuță sașu un coroi. Răutăți n'au făcutu, dar speria lumea, dându desghi-

nuri cailorū și trăgându la pistole, în semnū de bucurie.

Am petrecutū nópcea la bunica și a dóua ȕi, în ȕori de ȕiuă, eramū pe drumulū Câmpinei.

Când treceamū pe podulū Mogoșoiei, de prin tóte curȕile eșeau cară, căruȕe și calescī încārcate cu lume și cu calabalicuri. Când am ajunsū la podū la Bănésa, Kervanulū se ținea lanțū; sute de trăsurī mergeau linū pe șleaū, una după alta. Deabia se mișcaū în pasulū celū greū alū cailorū. Se îngropaū rótele în noroiū până la bucșă. De încetū ce mergeamū, primeamū pe totū césulū sciri din Bucurescī, cu călărași de-ai Hătmăniei.

— Bine, pace.

— Filipescu ȕ plecatū, apucându spre Focșani.

— Vilara cu Nenciulescu se cértă de-acu pe vistierie.

— Cumnatulū Scarlatū Grădiștenu remāne în Bucurescī.

— Brâncovenu a ajunsū la Pesta...

Când era sórele de-o sulișă, ajunsesemū la Pociovaliște; făcusemū aprópe o poștă. Popsisemū dinaintea hanului. Cătū vedeaī cu ochiī, câmpulū era acoperitū cu trăsuri; în mijloculū fie-căruia pālcū se ridica câte unū focū mare, cu flacāra pānă la cerū, ocolitū de feciori, de vizitiī, de rāndași și de chirigiī stāndū pe vine, pe lângă cāldările de māmăligă. Boeriī și cocónele dormiaū prin calescī și prin căruȕe. Diminēȕa ne urmamū drumulū, care mai de care s'apuce înainte. Am

aflată că peste noapte trecuse și Vodă cu toate beizadelele, mergându spre Brașov.

Maî mulți tineri cuconăș și negustori îmbrăcați care turcesce, care nemșesce, urmau caravana, călări, încurându și jucându caii pe lângă calesci. Intre cei mai dichisiți și mai sprinteni, doi maî cu sémă trăgeau atențiunea sexului: frații Mehtupciu. Unchiu-meu Crețulescu, care dibuia foarte bine poreclele, unuia îi dicea gămalıe, căci în adevăr, modulă cum își umfla părul și favoriții îi da aparența unei gămalıii de acū, pe celalaltă îl poreclise Zlatauză, pentru că vorbia totă în sentințe :

-- Bogatulă să nu asuprască pe celă săracă.

— Legea e de la ómenī, iar dreptatea de la Dumneșeu.

-- Iubesce pe vrăjmașulă tēu, ca pe ună frate rătăcită.

— Sari în ajutorulă celui ce se găsesce în nevoe

— Jertfesce interesulă tēu, pentru fericirea aprópelui.

-- Folosulă dobândită prin viclenie, și se stre-córă printre degete...

Și o mie de altele din scriptură și din filosofie, și sfârșla omeliile sale cu :

— Ce șie nu-ți place, altuia nu face.

Pe celă d'întăiă îl chema Barbu și-i dicea Bărbușică, pe celalaltă Teodoră, Tudorachi. Tatălă loră era unulă Diamandi Mehtupciu, nepotă saș

strănepotă de-al sfântului Dimitrie de la Mitropolia din Bucuresci. Era saŭ nu era rudă cu cuviosul, Dumneđeŭ scie, adevărulă însă este că tatălă, moşulă saŭ strămoşulă lui Iamandi venise în țară de peste Dunăre cu mōștele făcătorului de minuni; îl ȃicea Mehtupciu, pentru-că fusese scriitoră de limba turcescă la Postelnicie. Fiulă seŭ Tudorache adoptase numele de Teodoră Diamantă, saŭ mai scurtă *Diamantă*.

Pe Bărbucică l'am cunoscută. Sciă că nici natura, nici apucăturile nu-lă împingeaŭ la carte; n'a învățată nici să scrie, nici să citescă, era cam idiotă. Îl ȃicea Bălbuitu, din cauza anevoinței ce avea la vorbire; nu era cu desăvîrșire surd, dar era tare de ureche, fōrte tare, într'atâtă de tare, încâtă glumeții mișcândă din buze, fără a scōte glasă, îlă făceaŭ să credă că-l spunea ceva, și elă asculta și-l rēspundea ce-l venia, ca să nu lase să credă că n'a auzită. Devenise jucăria celoră fără de ocupațiune. Se credea omulă celă mai frumosă din lume și era convinsă că tōte damele cele mari eraŭ înamorate de dînsulă. Trăia din munificența celoră ce petreceaŭ cu prostia lui. În urmă, închiriasă ună apartamentă în strada Victoriei; îlă mobilase, așezase în mijloculă salonuluiă o masă mare așternută cu postavă verde, împrejurulă căreia veniaŭ de se adună jucătorii de cărți, ȃiua și nōptea, liberi de orice priveghere și fără tēmă de poliție saŭ de procuroră. Elă plătia luminatulă, încălȃditulă și servi-

ciulă și-și scotea chiria și toate cheltuelile, cu prisos, din monopolul cărților, și trăia bine.

După mórtea lui, stabilimentul s'a continuat de domni:

Ciocârlană,
Puicu și
Gucu

în tovărășie. Sub firma:

«La trei păseri» (aux trois oiseaux).

Celalaltă frate, Teodoră, era un om de frunte, inteligentă, muncitoră, stăruitoră, și plină de devotament. Celă d'întâiu elevă în școlă grecească, celă d'întâiu la dascălul Lazără, celă d'întâiu la Sântul Sava, sub Efrosin Poteca, inimă curată și sentimente nobile. Vorbia și sciea mai multe limbi străine, franțuzesce, nemșesce, grecești și italiennesce; sciea bine limba latină și elină. Băiată săracă, elă se destină la cariera didactică.

Când l'am întâlnit călare, pe drumul Câmpinei, elă se ducea la Mûnich prin Brașovă și Viena; dobândise o bursă din fondul Mitropolitului Nectarie.

Câtă timpă a ținută acelă ajutoră, elă a urmată regulată și cu celă mai mare succesă în școlă cadeților; dar a venită o zi când acea bursă a încetată, atunci orfanulă a trăită câtă-va din generositatea lui Dinicu Golescu; îngrijia de băeții lui cei mai tineri, de Radu și de Alecu (Albu); dar în urmă, frații Golesci mutându-se la

Geneva și la Paris, și ceilalți tineri părăsindă unul câte unul capitala Bavariei, unde începuseră a trăi rău cu studenții Germani și făceau pe totă ziua gâlcevuri și dueluri, Diamantă s'a hotărîtă să se ducă și elă la Paris, unde cunoscea pe toți Românii de acolo, cu speranță că-i vor veni în ajutor, pentru a-și putea completa studiile începute.

În urma revoluțiunii franceze de la 1830, ideile de inovațiuni sociale, luaseră ună avântă așa de mare, încâtă coprinseră toate spiritele, și tinerimea de pe atunci se aruncase mai totă în vârtejul reformelor celor mai stravagante și mai chimerice. Prietenii și camarazi pe cari i-a găsită în Paris: Iancu Vlădoianu, Costică Brăiloiu, Iancu Bălăcenu, Nicolache Niculescu, Barbu Catargiu, Stavache Niculescu și alții, erau pe atunci, care mai multă, care mai puțină, adepți ai Sainsimonismului, și încetul cu încetul s'a pomenit și elă distrasă de la învățatură și învăluită în cercul ideilor comuniste, cu deosebierea, că fiindă dotată cu ună temperamentă entusiastă, când îmbrățișa o idee, o strângea cu totă căldura tinereței și se consacra ei cu trupul și cu sufletul. Și iată-lă devenită unul din cei mai înfocați și mai aprigi adepți ai școlei de la Menilmontant, apostolă și portară. *Père Enfantin* îmi dicea, vorbindu-mă de dînsul:

—Diamant était un homme précieux ; personne

n'a fait autant de prosélytes que lui ; precher et convertir, c'était sa vie.

Dar vine catastrofa!.. Guvernulū lui Ludovicū Filipū, îngrijitū de lățirea propagandei comuniste, decretéză isgonirea sfințilorū părinți de la Menilmontant și atunci Sainsimonienii cei mai însemnați : Michel Chevalier, Felicien David și alții se risipescū, care cum apucă, în Orientū, în America, în Africa.... și Diamantū alū nostru, datū afară din cuibū, remâne pe drumuri fără adăpostū și peritorū de fōme. Atunci a trăitū mai multe săptămāni alergāndū din spitalū în spitalū, dāndu-se de bolnavū, dar era datū afară îndată ce mediculū constata că starea sănătății sale nu avea trebuință de îngrijire medicală, ceea ce i se întâmpla din trei în trei zile; atunci pleca și se ducea de bătea la ușa altui spitalū, până ce le-a colindatū pe tōte.

Elū se afla în cea mai mare nedumerire, când într'o zi întâlnește pe unū frate iubitū de la Menilmontant, pe Considerant, unū entusiastū și unū visionarū ca și dīnsulū. — Considerant gāsise pe Fourier și adoptase sistemulū Falansterianū, despre care îi face o descriere încântătoare. Diamantū îl urmăză la conferințele lui Fourier și se pomenește falansterianū, de o mie de ori mai fanaticū decâtū fusese pentru sistemulū lui Saint Simon. Elū nu cunoscea terminū de mijlocū în apucăturile lui; dicea că apoftegma «μῆδεν

ἄγαν» a lui Socrată, era o erezie filosofică anti-socială și antiumanitară.

Intr'o Duminecă, ducându-mă la unŭ cursŭ ce urmamŭ la Grădina plantelorŭ, zărescŭ într'o respântie din strada Mosstar o figura care mi se părea cunoscută. Era elŭ, încunjuratŭ de câțŭ-va lucrători, bărbațŭ și femeŭ, destulŭ de răŭ îmbrăcațŭ, nespălațŭ și nepeptănațŭ, cărora le esplica frumusețele și mulțumirile *atractiunii pasionate* în *societatea armonică* și le descria miseriile ómenilorŭ din *societățile civilizațiunii*, dându-le de exemplu, despre acésta, starea nenorocită a celorŭ ce avea dinaintea lui. Cătŭ l'am cunoscutŭ i-am săritŭ în brațe, strigându-i: Nene Tudorache!

Din momentulŭ acela n'a lipsitŭ o đŭ de-a veni să mă vadă, de-a mă cerceta despre studiile mele, despre viața mea; mă punea de repetamŭ cu dînsulŭ lecțiile, imŭ esplica nedumeririle ce aveamŭ în geometria descriptivă, în analitică, în teoria seriilorŭ și mă pregătia pentru esamene. Era fórte tare în sciințele matematice și fisice; avea o aptitudine deosebită pentru integrarea seriilorŭ algebrice și potŭ dice că putea să ție peptŭ lui De-launey și lui Puiseux în calcululŭ diferențialŭ și integralŭ.

Dumineca venia regulatŭ de mă lua și mă ducea la Conferințele lui Fourier. Era ceva încântătorŭ, elocința și poesia ce bētrânlŭ reformatorŭ punea în esplicarea cercurilorŭ simpatice; avea atâta putere și dulcēță în vorbirea lui, în cătŭ era

peste putință de-a nu captiva auditorul. Eșiamă de la acele conferințe uimită și esaltată, convinsă potă dice. Imi părea că mă vedă primblându-mă în Câmpii Elisei, într'o trăsuaă trasă de doi mândri lei, deveniți anti-lei, mai blândi de câtă mie-lușeii, numai prin puterea armonică; delfinii și balenele transformați în anti-delfini și anti-balene, mă purtau lină pe tôte mările; vulturii, deveniți anti-vulturi, mă suiau în slava cerului pe aripele loră. Era ună farmecă descrierea frumusețeloră, a plăceriloră și ale desfătăriloră spiritului și ale inimii, în cetatea falansteriană.

Fourrier a murită fără a-și vedă visulă cu ochii, nu s'a învrednicită să ridice celă mai mică falanșteră. Economistii aă învinsă pe socialiștii și pe comuniștii, și școlă lui Fourrier, curëndă după mórtea maestrului, a fostă părăsită și uitată.

Diamantă însă s'a întorsă în țară, bine hotărâtă a persista în acele idei și a organiza societatea noastră în quadrate pe falanștere ca tabla de jocă de șahă

Omă de spirită, învățată, plăcută la vorbă, Diamantă a fostă primită frățesce în tôte casele și a devenită amiculă intimă și căutată ală tuturoră ómeniloră liberali și de progresă, ală lui Câmpinenu, ală lui Grigore Cantacuzino, ală lui Manolache Bălenu, ală lui Iancu Rusetă, ală tuturoră ómeniloră cu sentimente și cu iubire de țară. În casă la Câmpinenu, era ca acasă la dînsulă. Casa și masa îi era deschise oră când și la oră ce óră. Nu

sunt la îndoială că era inițiat în societățile francmasonice, judecându după intimitatea sa cu doctorul Tavernier, venerabilul loge din București, din care făceau parte cei mai luminați din tinerii noștri de pe-atunci, Grigore Alexandrescu, Iancu Voinescu și alții.

În societatea tinerilor noștri boeri, Diamantă a găsit auditori, dacă nu și proseliți.

Când era să începă să vorbească îl apuca o tremurătură din buze, care dura două trei secunde, și cele cinci șese vorbe d'întâi eșiau din gura lui cu anevoință, tremurate și pripite, iar după ce-î trecea emoțiunea, el devenia de o elocință rară; vorbirea lui era pătrunzătoare și convingătoare; era peste putință a nu-l asculta cu plăcere și cu atențiune. În timp de doi sau trei ani făcuse o propagandă atât de puternică prin toate clasele, în cât numărul proseliților și adeptilor ajunsese a fi îndestul de mare, ca să se pôtă gândi la organizarea seriilor și la edificarea unui falanster.

«Je ne compte pas sur les Français, dit-elle
 «Fourrier, pour la réalisation de mon système ;
 «ils sont comme les Italiens, les Espagnols et
 «les Allemands, trop enfoncés dans la civilisa-
 «tion, mais je compte sur l'Orient et surtout sur
 «les Russes qui sont très enclins au Commu-
 «nisme, comme tous les peuples Slaves.»

Tênerul Manolache Bălăcenu, fiul lui Nae Bălăcenu din Ploesti, disu prin abreviație Naiba,

care devenise unul din adeptii celui mai infocațit al Furierismului, moștenise o avere însemnată și a consacrată moșia sa din Prahova, numită Scăneni, pentru înființarea unui falanster. Diamantă era acolo Marele Mapa și domnia ca ună Suverană.

Acelă rudimentară falanster ar merita o mențiune cu totul specială, pe care ți-o rezervă, dacă te poate interesa.

De-abia începuse stupulă a se popula de albine și rōta a se învârti, că guvernul temându-se să nu se înrădăcineze credințele comuniste în țară, a și luat măsuri, a ordonată împrăștierea seriilor și grupelor, și trimiterea în exilă a șefilor Manolache Bălăcenu și Diamantă.

La liberarea lui din Snagovă, Diamantă n'a mai găsită ospitalitatea la care era obișnuită; Câmpinenu era închisă la Caransebeșă, Manolache Bălenă confinată la moșia sa Bolintinu, alții intimidăți se temeauă a-l face primirea ospătosă și cordială de mai înainte, și căreia datoria în mare parte succesele lui din anii trecuți.

Fără a renunța la ideile lui și la speranța de a-și realiza planulă, a îmbrățișată, ca mijlocă de traiă, meseria de ingineră topografă și hotarnică; ridică planuri de moșii pe ună sfanță stâjenulă masă, cum se dice; bani n'a câștigată, dar ceea ce a câștigată în munții Telegei, a fostă ună junghiă bună, care în puține săptămâni l'a dată în o oftică galopantă. Catinca Câmpinenu,

care se afla la moșie, a trimisă de l'a transportatū de la Telega la Cămpina; I-a fostū însă peste putință a-lū face să admită unū medicū și a renunța la tratamentulū Leroy, pe care l'a urmatū până s'a stinsū. Elū a muritū cum a trăitū, ca unū stoicū, nevoindū să se abată de unū firū de pērū de la credințele sale, și-a datū sfirșitulū în brațele servitorului sēū, recomandându-i sentința :

— Ceea-ce ție nu-ți place, altuia nu face.

O cutie din patru scânduri de bradū, într'o căruță cu unū calū a dusū rămășițele lui la biserică. Ca toți ofticoșii, în ultimile momente vorbia de mijlócele ce cugeta și proiecta pentru înființarea unui falanster.

Mulți, fôrte mulți din ómenii cari aū jucatū unū rolū în țară, îi datorescū lui Diamantū ideile generóse și patriotice. Elū a formatū inima și spiritulū multora din Români; între alții, Alecsandru Constantinū Golescu (Albu), ȕisū Aimē Martin, era unulū din ucenicii sei; a trăitū multū cu dînsulū la Mūnich și la Paris.

Nu am cunoscutū unū omū mai blândū, mai modestū și mai devotatū decâtū dînsulū. Filantropū și umanitarū, era din rēmulū acelora din cari aū eșitū Apostolii, Martirii și Sfinții.

O fi avēndū elū óre o piatră pe mormintū?

XV.

Ghergani, 15 Mai, 1881.

Iubite amice,

O lună ca ziua, dame și cavaleri mulțime își îndreptău pașii spre grădinile din strada Academiei. Dóuë tinere elegante mergeau înaintea mea, târându de mână un băețel ca de vre-o patru anișori, în costum de mică dorobanțu, cu căciulă țurcănescă de óie pe cap și cu pușcă de lemn de teiu, sistem Davila.

Ele își comunica astfel una alteia ideile lor sociale și fașionabile :

— Pune-ți în gând, soro, că Mițu meu, una și bună, vrea să mă ducă să vedă pe Mateescu jucându pe *Millo Directoru ! quelle idée, ma chère !* Cu mitocancele ! Apoi nu e smintit ? Atunci să mai vadă el ! Audi, să nu vrea să mERGă la Stavri ? unde merge nobleța mare ! unde găsesc societatea cea bună, pe toți tinerii *à la mode !* Lumea *chic, ma chère !* nu-i. Póte intra prostului în

capū că astăđi nu mai sunt boeri și negustori, suntemū tođi egali, totū o apă! Ce s'auđi la Millo, *ma chère*? romănesce și iar romănesce. *C'est à vous faire dégoûter*, cum ăice Zizica mea. Unde mai e libertatea, soro? Te întrebū.

— Stăi să ne uđtămū la afișū, întrerupse tovarășa, să vedemū dacā se cântă *La chose*. Ce romanță deliciosă! e de nebunie, *cela vous transporte*.

— Mă-a spusū vara ministrutū, Tincuța, camarada mea de pensionū, că Stavri a adusū una, n'are a face Gandon, ăice că are nisce costume numai fluturī, și că în opera: *on demande des ingénues* o să jőce cancanū franțozesce numai în trico. Să-i spui bărbatu-tėū că, dacā vrea să fi în societatea mea, eū nu mergū la teatru romănescū; am fostū într'o séră ș'am adormitū, *j'ai piqué le chien toute la soirée, ma chère*.

Discutândū astfelū între dınsele, tinerele dame aū trecutū pe sub literele de focū ale grădinei, unde se jőcă și cântă franțozesce.

Eū am urmatū înainte și am intratū în grădina unde jőcă Millo cu trupa romănescă, înaintea unū publicū puținū numerosū în adevėrū, dar care făcea unū hazū nespusū, ridea de se prăpădia.

Mă așezasemū la o masă, când iată că vinū de se punū în vecinătate doi tineri parfumați, cu pėrulū pe frunte despărțitū pe sprincėnă, *à la cocodès*. Veniaū discutândū.

-- Cum vrei să progreseze o țară unde nu este egalitate? *Imagines-toi, mon ami*, că sunt de doi ani supleantă de tribunală! *Cela tue le mérite*. Să trăescă eu cu două sute cincă deei lei pe lună! Ce să mănâncă și ce să îmbracă? Apoi nu-ți mai trebuie mânăși, birjă, mai o înghețată séra, ună ferberă? Omă escă! Dacă am cerută ministrulă să mă numescă în loculă vacantă de directoră la Casa de depuneră și consemnațiună, scă ce mi-a răspunsă? «Acolo, domnule, trebuie ună omă care să cunoscă serviciulă, ună omă cu sciință și cu experiență.» *C'est triste, mon ami, il n'y a pas de carrière chez nous*.

— Când dică că nu le place egalitatea, sciă ce dică; replică celalaltă; nu voră să înțelegă, nene, că fără egalitate tóte sunt numai mofturi, *des fantasmagories*. Ce mai așteptă de la o țără unde se permite lui Licorescu să aibă două-deei de miă de galbenă venită. Ce face cu ei? *Je vous le demande*. Adună la hărtiă, dreptate e asta? . . Sciă că eram ca ună frate cu Tilică, să vedă cum și-a ridicată nasulă, nică nu mă mai bagă în sémă; are patru miă de galbenă pe ană, *mon ami*, două de la tată-séu și două de la nevastă. Căr-nățescu i-a dată fata dicendă că e de némă. Și eu s'așteptă până o muri tată-meu, care Dómne feresce! póte să mai trăescă încă deee două-deei de ani d'aci în colo, *et même alors*, totă, totă cincă miă de francă venită. Ce mai trebă! Apoi dreptate e asta, egalitate e, libertate? Te întrebă!

— Subiectul pe care l'am tratat eu alalta sera, la putulu cu apa rece! Le-amu disu: «egalitate, libertate si dreptate, iata ce ne trebuie.» Scii ce de lume era? Gemea, nu mai incapea. Am pusu cestiunea pe teremulu subiectivitatii, n'am voit sa o tratezu din punctulu de vedere obiectivu. *Que voulez-vous, mon ami; il faut combattre les préjugés.* Toi functionarii administrativi, judecatoresci si financiari, generali, coloneli si locotenenti toi totu o lefa.

— Trebuie numai de catu sa incepemu revista nostra *Tefelugul, c'est indispensable, mon ami*, sa iasa macaru de doue ori pe luna, *écraser les aspérités sociales et égaliser le sol de la patrie*; sa aratamu bietulu poporu ca nu e de catu o victima, sa-i spunemu ca fara egalitate absoluta nu pote fi fericitu; sa-lu inihiamu la ideile cele mari si generose. *Toi omenii deopotrivu sa fie devisa noastra, nici mare, nici micu, nici bogatu, nici saracu.* Sa dispara aceste cuvinte din dictionaru. *Figurez-vous*, ca septamana trecuta me chiamo presedintele meu si-mi dice cu unu tonu, par'caru fi fostu monsieur Ducoroy cand ne preda Pandectele: «Ve previu, domnule, ca de veji mai lipsi de la datoriile d-vostre, precum faceji, o sa fiu pusu in penibila necesitate de a raporta Ministrulu si a-i cere inlocuirea d-vostre.» *C'est révoltant, qu'en dites-vous? que devient la liberté, mon ami, dites-le moi, je vous prie!* Desi lefa mea nu e vre-o trebba mare, dar de nu curge totu picu; era catu p'aci sa-i carpescu o palma sa-i scapere ochii.

— Lasă, bine ai făcutu de nu te-ai potrivită lui, e omă bătrână, ș'apoi i s'a cam slăbită balamalele capului.

— Și dacă e bătrână, ce! nu suntemă toți egali?

— Așa e, ai dreptate! uitasemă.

După ce aă golită două halbe de bere, s'aă luată răpede după două fete ș'aă dispărută printre becurile de gază și printre salcămii grădinii.

Ideile pronunțate asupra egalității și a libertății de grupurile ce întâlneșemă m'aă pusă pe gânduri; îmi diceamă că sunt aproape douăzeci și cinci de ani de când s'aă înscrisă în legile noastre fundamentale, că toți Românii sunt liberi și egali și până acum n'am vădută măcară două linii în vre-o carte, în vre-ună jurnală, care să ne esplice ce este egalitatea, ce este libertatea cum trebuie să le înțelegemă și cum trebuie să le practicămă. Am lăsată pe fie-care să-și facă despre aceste drepturi ale omului ideea care-i place și care crede că-i vine mai bine la socotă. Aceste reflexiuni m'aă făcută să-ți adreseză această epistolă. Mai îndreptă și tu pe ici pe colea erorile ce am putută comite în cugetările și aprecierile mele și împlinesce lipsurile cari aă ramasă.

Egalitatea

Egalitatea este o aspirațiune nobilă și generosă a omului de bine, a omului înzestrătă cu simțului

dreptății și alu echității, este îndemnul și speranța celui inteligent, celui învățat și muncitor, a celui care dorește suirea nivelului social, dezvoltarea progresului și a civilizațiunii.

Filonu ȳicea că egalitatea aduce cu sine pacea și armonia: d societăților o democrație regulat și bine-făcătoare și le apr in contra ochlocrației aceleia in care mulțimea ignorent și pasionată voesce să comande. ȳicea că ea este inainte mergătoare a libertății, care nu pte trăi nici esista tr dnsa.

Egalitatea, deși e dorită de toți, dar frte puțini o ințelegu, și mulți o ințelegu ca tinerii noștri de la Rașca, cum le vine mai bine la socotel; mai toți o voescu, cum ȳice poetulu nostru Alecsandrescu, *Cu lei iar nu cu ctei*, cu cei de susu iar nu cu cei de josu.

Prostulu și ntngulu cere egalitatea cu omulu de geni, leneșulu voesce să stee tt ȳiua cu fața la sre, și in locu de lipsă cere să bea și să mnnce mai multu și mai bine de ct acelu care muncesce ȳi și nópte; desfrnatulu și coruptulu voesce să fie considerat deopotrivă cu omulu virtuosu. Negrul americanu de Sudu și alu insuleloru oceanice ȳice că este albu «*moi tre blanc, blanc comme vo Massa*» (sunt albu, albu ca dumniata, domnule). Parvenitulu și ciocoiulu voescu numai de ct să fie de viță; iși caută origina nmulu in vre-unu cronicaru, printre Domni celi mari, sau printre boerii celi illustri; se imbrac cu

câte unu nume care nu este alu sėu și se umflă într'insulú ca unú curcanú, și dacă scie să scrie adoptă unú stilú archaicú ca să samene cu strămoșulú sėu.

Sunt cari nu se mulțumescú cu o noblețá de trei patru seculi și mergú cu originea familiei printre negurile timpilorú, vorú să se tragá de la unú Septimú Severú saú celú puținú de la vre-unú Salustú, și numele lorú bulgăresci, armenesci saú grecesci iea de o dată o terminațiune în *us*, apoi să te mai ții patriotú înfocatú, etimologistú la scrisú, ca să se scie că e vițá de Romanú adevăratú. Alții, de un temperamentú mai atrabilarú, și-aú imaginatú o noblețá mai nóuă, mai tare, aceea a opincei.

— Nū esci românú ca mine, vere, ȕicea unú țeranú ciocoitú unuí feciorú de boerú, nu esci fiú alú poporului, eșitú din opincá, nepotú, strănepotú de plugarú, get beget códa vacei; esci ciocoitú, puiú de năpârcá.

În societățile omenesci dóuē feluri de inegalități aú ocupatú și ocupá pe moralisti și pe legiuitorí, cea de clase și de nascere și cea individuală. Cea d'întâiú este nedrėpá și tinde a dispáre, pe une locuri a și dispárutú; cealaltá este inevitabilă, fatală, căci își are originea în natura omenescă și este consecința a o mulțime de împrejurări independente de prescripțiunile organizării sociale și a legilorú.

Creștinismulú, și în urmă revoluțiunea franceză

de la 1789, aŭ proclamatŭ și aŭ realizatŭ egalitatea drepturilorŭ și a datoriilorŭ, lăsândŭ individuluŭ îngrijirea și puțința de a-și lua în societate loculŭ ce i se cuvine după munca, talentulŭ și meritele sale.

Acea revoluțiune franceză a cărei acțiune s'a întinsŭ asupra Europei întregi, mai multŭ saŭ mai puținŭ, a garantatŭ pe omŭ în contra opresiunii făcându-lŭ egalulŭ tuturorŭ, a proclamatŭ dreptulŭ pentru toți de a nu se supune de câtŭ legii, i-a recunoscutŭ dreptulŭ de a participa la facerea legilorŭ, de a vota impozitele și de a controla întrebuiņțarea banilorŭ publici, lăsândŭ pe fie-care liberŭ a-și exprima ideile și opiniunile prin scriere și prin cuvântŭ ; a recunoscutŭ pe toți egali înaintea legilorŭ și a sarcinelorŭ, a proclamatŭ pe toți admisibili la slujbele statuluŭ

Dacă cineva s'arŭ încerca să înlocuescă inegalitățile naturale printr'o egalitate artificială, arŭ cădea într'o greșală și mai mare de câtŭ acea a regimurilorŭ trecute, arŭ păcătui în sensŭ inversŭ, căci acea egalitatea nu s'arŭ puté menține de câtŭ oprimândŭ puterile individuale și arŭ suprima cu totulŭ mișcătorulŭ celŭ mai puternicŭ alŭ progresuluŭ socialŭ.

Egalitatea condițiunilorŭ este o imposibilitate, o chimera. Acésta însă nu va să țină că dezvoltarea ómenilorŭ prin educațiune și prin învățatură, prin îmbunătățirea traiuluŭ materialŭ, a stării igienice și a salubrității nu micșorează deose-

birile cele mari dintre ómení și că nu face ca distanțele morale și materiale să devină din ce în ce mai puțin simțitoare.

O societate bine organizată trebuie să caute să înlesnescă, câtú se póte mai multú, mișcarea de josú în susú, intervenindú în ajutorulú celorú slabi, nu pentru a-i pune deasupra altora, nici pentru a le supune lorú pe cei tari, dar pentru a-i ajuta să-și desvolte intelegența și energia; a face acésta nu căutând a cobori pe cei de susú la nivelulú celorú de josú, ci căutândú a pune pe fie care în pozițiune de a se ridica singurí.

Consecința acestorú îngrijiri arú fi ridicarea stării morale a omulú, suirea nivelului socialú. Să nu uitămú însă că există tot-d'auna pentru fiecare ó limită peste care mijlócele sale nu-i permitú să trecă, și arú fi o eróre a crede că dezvoltarea arú poté inerge până a pune vre-odată pe toți membrii unei societăți într'una și aceiași condițiune.

Legile aú făcutú totú ce puteaú face pentru realizarea egalității și astăzi în societățile civilisate omulú nu mai depinde de câtú de lucrarea sa liberă și stăruitoare.

Orí unde ne-amú arunca vederile, în România, în Elveția sau în Statele-Únite, pretutindení o să găsimú ómení de deosebite condițiuni; pe unii îi vedemú trăindú în palate cu îndestulare și luxú, pe alții în case modeste câștigândú cu multă muncă și ostenélă hrana de tóte zilele; unii mi-

lionari și alții forțe săraci; unii sănătoși de minte și de corp, alții slabi și neputincioși; unii exercitându meserii mai comode și mai bănoase alături cu alții supuși la lucrările cele mai ostenitoare și mai puțin retribuite. Acesta însă nu ne poate face a dice că există clase, căci numirea de clasă este consacrată grupelor celor care se formaseră prin privilegii și prin naștere, prin drepturi recunoscute de legi. Iar acolo unde s'a proclamat libertatea cu toate consecințele ei, acolo unde legea recunoște pe toți egali, distincțiunile ce vedem provin numai din deosebirea condițiunilor înăscute naturei omenești.

Invidioșii și demagogii, folosindu-se de deosebirile ce există în condițiunile omenești, exploatează ignoranța mulțimii prezentându-le ca distincțiuni de clase și de naștere; desgrăpă numiri morțe care nu mai au importanță de cât în istorie și le aruncă asupra aceloră în contra cărora își exercită invidia și răutatea; fac pe oamenii creduli și simpli să creadă că privilegiile nu sunt desființate, că toți Românii nu sunt egali dinaintea legilor și isbutesc prin frase sunătoare a face pe mulțime să creadă, că totu aru fi mai existând drepturi și privilegii.

La noi, ca și în celealalte țeri libere, legea nu a putut desființa de cât inegalitățile capitale, pe acele de convențiune și de naștere; dar n'a putut și nu va pute nici odată să desființeze nici inegalitățile de inteligență și de activitate, nici pe

acele de averi, căci ele sunt o consecință fatală a naturei omenesci.

N'a pututū desființa de câtū inegalitățile artificiale, lăsându cursū liberū distincțiunilorū naturale, lăsându individului tótă libertatea și răspunderea. Și nu putea face mai multū, căci de arū fi mersū mai departe, precum arū voi să facă unīl soția-liști și de arū fi încercatū să înlocuéscă inegalitatea naturală printr'o egalitate artificială, arū fi cădūtū într'o eróre de o mie de ori mai mare de câtū aceea a regimului trecutū, o eróre în sensū inversū a celei d'intâi. O asemenea egalitate nu s'arū poté mănține de câtū numai comprimându puterile individuale și suprimându cu totulū mișcătorulū progresului socialū.

Ómenīl nu aū dreptulū de a-și impune unīl altora de câtū unū singurū lucru, *Justiția*, căci ea este casulū de legitimă apărare. Nu se poté impune unuī omū nici de a fi religiosū, nici de a fi milostivū, învățatū saū laboriosū; și ori ce acțiune guvernamentală este o umiliațiune a intelegințiī, a consciințiī, a muncīi, a libertățiī omului.

Proclamarea principiilorū carī trebuie să conducă societățile omenesci, a făcutū să dispară inegalitățile legale, după cum amū constatat-o mai susū. La noi, ca și la tóte societățile carī aū apucatū pe calea civilizațiunii, remânū și vorū remâne eterne acele două inegalități, carī provinū din diferența ce există în facultățile fizice și

morale ale indiviđiloră și din împrejurările din afară cari sunt în puterea legiutorului de a le regula.

Acele facultăți diferă de la ună omă la altulă; patimile, voința, și într'ună cuvântă totă ce constitue caracterulă, sunt atâtea cauze de inegalitățilă. Doi frați luați dintr'oa condițiune înaltă încep vieța cu acelașă capitală de învățatură, de educațiune și de avere; unulă se ridică pe scara socială în avere și în considerațiune mai susă de câtă aă fostă părințilă săilă, pe când celalaltă prăpădesce și ceea ce a avută, și în locă de a se suilă ca frate-său, s'a coborâtă. Iată doi ómenilă născuți egali și cari, după câțilă-va ani, se află despărțilă unulă de altulă prin mai multe trepte ale scăriilă condițiuniloră sociale. Din doi frați născuți într'una din condițiunile cele mai modeste, unulă se sue prin ajutorulă facultățiloră sale superióre, prin vitejie, prin virtute saă prin activitatea sa, până la treptele cele mai înalte ale societățilă, pe când celalaltă cade și mai josă de condițiunea în care s'a născută. Nimenilă și nimică nu póte opri acestă cursă naturală ală lucruriloră și exemplele voră fi cu atâtă mai multe cu câtă instituțiunile voră fi mai democratice și activitatea ómeniloră mai mare.

Totă ce se póte dori este că aceilă cari se sue să fie mai numeroșilă decâtă aceilă cari se scoboră. Lucrarea socială trebuie să tindă a suilă pe celă de josă la ună nivelă mai înaltă de capacitate, de avere și de moralitate, iar nu să căuta a scoborilă

pe cei de sus la condițiunile celor de jos, căci acesta ar fi a scăde nivelul social.

Mișcarea de jos în sus și de sus în jos este o condițiune inevitabilă, fatală a vieții omenești. Ceea ce distinge națiunile civilisate de cele remase înapoi, este că mișcarea d'întâiu, fiind mai mare, nivelul social se ridică neconținut, condițiunea indivișilor se îmbunătășesce și societatea se înavușesce.

Am șisă că împrejurările din afară sunt și ele o cauză de inegalități. Nu depinde de voința nimăruș, nici de prescripșionile legilor de a se nasce și de a cresce la stână, la pădure, la sat sau la oraș, în colibă sau în palat; a cresce într'un colș de pământ, unde nu există nici mișcare, nici viață intelectuală, unde nu există nici industrie, nici comerș, — sau a cresce într'un oraș centru de lumină și de activitate : iată o întâmplare care pôte avé o influenșă fórte însemnată asupra viitorului unș om. Unul va eș în lume cu pușine cunoscinșe și cu mai pușină esperinșă de cât celalalt, și acesta va face pe unul să întrécă pe celalalt prin luminile și prin esperienșă ce a dobândit din frecarea cu ómenii și cu lucrurile ; dar totodată unul și-a creat și trebunșe mai multe, poște și aspirașionii mai mari, și necunoscute celuialalt, dar i s'aú arétat și mijlócele de activitate ce pôte pune în mișcare pentru dobândirea lor. Unul mai capabil, dar mai neastamparat, mai îngrijat, are de multe orș

unŭ traiŭ mai greu de câtŭ celalaltŭ : nenorociri și griji cari-lŭ sue saŭ ilŭ coboră.

In lume sunt atâtea condițiuni câți și ómeni, unŭ lanțŭ de inegalități. Ori și care din noi in ori care condițiune ne-amŭ afla, avemŭ pe alții deasupra și dedesubtulŭ nostru; și dacă rivnimŭ la mulți, sunt alții atâția, póte și mai mulți, cari rivnescŭ la noi, o infinitate de stări și de situațiuni cari se încrucișeză și se superpunŭ. Chiarŭ dacă amŭ lua dóuë condițiuni cari ni se parŭ fórte depărtate una de alta, găsimŭ că, deși in unele privinți una este deasupra celeialalte, in multe altele inse ea este mai josŭ.

In societăți, și in cele mai democratice, se află o mulțime de elemente de clasare pentru ómeni : averea, meseria, valórea personală, cunoscințele, moralitatea etc.; mulțumirile însă cari constitue fericirea adevărată, nu sunt tot-d'auna in raportŭ cu împrejurările; ele sunt mai multŭ in raportŭ cu caracterulŭ și mai alesŭ cu voința omulŭ.

Inegalitățile esistă, și vorŭ esista tot-d'auna, dar clase nu mai esistă astăzi la noi; fie care tréptă este atâtŭ de aprópe de trépta care precede și de cea care urméză, încâtŭ arŭ fi peste putință a trage linii de demarcare între tunele și altele. De vomŭ lua, de exemplu, averea ca termenŭ de comparațiune, găsimŭ că o mulțime de artiști de talentŭ, medici, ilustrațiuni literare și sciințifice, ómeni venerați și admirați chiarŭ in viață, destinați póte a li se ridica într'o di statuŭ, dar cari

Își țină viața cu greutate, în vreme ce ómenii obscuri au adunat averi mari, trăescă în bogăție și în lux. De vomă lua ună altă termină de comparațiune, funcțiunile statului de exemplu, cari mai pretutindene sunt o condițiune rîvnită de ómenii vanitoși, ele sunt accesibile tuturoră Româniloră și scimă că ele nu sunt o condițiune *sine qua non* de bună traiă și de considerațiune, ca să fie așa de rîvnită.

În arte, meserii, în industrie, în comerciū, și în agricultură este mai multă avere de căștigatū și celū puținū totū atăta considerațiune, dacă nu și mai multă.

Dorința de a se sui pe treptele sociale este o aspirațiune naturală a omului, ea este mișcătorul celū mai puternicū alū progresului și alū civilizațiunii; dar nerăbdarea face de multe ori pe cei de josū să pērdă curajulū și persistența până a căuta aiuria, de câtū în muncă, mijloculū de a ajunge acolo unde arū putē ajunge prin drumulū celū dreptū și naturalū; îi face de multe ori nedrepti în aprețieri și puținū scrupuloși în întrebuintărea mijlócilorū.

Aceștia, când devinū numeroși, devinū unū instrumentū puternicū alū ambițioșilorū; intriga se abate asupra lorū, și ambițioșii își facū din credulitatea lorū unū mijlocū de popularitate amăgindu-i prin promisiuni cari nu se potū realiza. Astfelū în locū de a activa și a grăbi îmbunătățirea condițiunilorū, tāmăduindū suferințele, înlărdie mersulū, abătēndū atențiunea mulțimii

de la calea care duce la îmbunătățirea societății și la dezvoltarea ei.

Tactica lingșitorilor care exploatăză ignoranța și patimile populare, constă mai totu-deauna în a trage o linie despărțitoare în mulțimea condițiunilor sociale, avându îngrijirea de a lăsa numărul celu mai mare într'o parte, sub numirea de poporū, și calificându minoritatea de clasă privilegiată, de aristocrație, de boerismū, de proprietari și de capitaliști, pe cari îi denunță poporul ca inamici, ca exploataatori ai muncel etc.

Grupulū numerosū, în mijloculū căruia își așeză ambițioșii bateriile lorū, este clasa muncitoare. La valra lucrătorulū ostenitū și supăratū ambițiosulū caută a depreția și a înegri pe acei cari s'au ridicatū prin muncă și prin talentū.

Astădi munca și activitatea este necesară tuturorū omenilorū de ori-ce condițiune; proprietarulū, arendașulū, mediculū, artistulū; inginerulū, avocatulū, judecătorulū, ministrulū, toți muncescū ca și comerciantulū, ca și artisanulū; atâtū numai că felulū muncilū diferă de la unulū la altulū, condițiunile nu mai există decâtū în deosebirea meseriilorū, cari toate concură la lucrarea socială și ridică națiunile în avere, în considerațiune și în putere.

Lucrarea mânilorū pe care ei voescū s'o deconsidera, clasându pe cei ce o exercităză într'o stare de inferioritate, este de o potrivă nobilă ca toate celealalte. Sunt lucrări de mână cari sunt ge-

niale, cari au immortalizat pe acei cari le-au savarșit, lucruri cari au facut gloria patriei care a nascut pe cei ce le-au facut. Museele și espozitiunile produselor industriei sunt pline de gloria celor ce s-au numit: Fidias, Scopas, Rafael, Buonarroti, Benvenuto, Palissy. Dacã unele din lucrãrile mânilor au mai multã însemnãtate de câtã altele, acãsta nu provine nici de la legi, nici din impunere, ci numai de la împrejurãri, ceea ce nu constituie nici nu pôte constitui clase.

Orã ce lucrare este susceptibilã de perfectibilitate. La cea din urmã espozitiune universalã din Paris, acei cari au vizitat-o au putut vedea lucrãri de dulgherie, de curelãrie, de cismãrie, de tãbãcãrie etc., cari fãceau admirațiunea vizitatorilor, cari echivalau cu arta și puneau pe lucrãtorii cari le-au produs în celã mai înaltã gradã alã meritului industrial, deși aceste meserii trecu de fãrte modeste în ordinul social.

Grație desființãrii maestriselor și jurandelor, astãzi mai pretutindene în țerile civilizate, orã ce omã tineru sau bẽtrãnu pôte trece liberu dintr'õ condițiune într'alta. Arendașul pôte cumpãra moșie și devine proprietarũ de pãmẽntũ, calfa devine stãpãnu sau se face comerciantũ, și nimicũ nu opresce pe fiulũ argatului și alũ artisanului de a ajunge, prin muncã și prin studii, profesorũ, judecãtorũ, generalũ și ministru.

Dacã printre bogați se gãsesc õmeni cari nu

muncescă și cari ducă o viață de trândăvie, aceea nu întârzie de a trece curând în condițiile celor săraci, precum săracii, cari muncesc bine, trec în condițiunea de bogați. Lenea și desfrânarea sunt viciurile cari se găsesc în toate clasele, nici activitatea, nici virtutea nu sunt un monopol. Și unele și altele sunt condițiuni sociale.

Dacă ne-am exprimat bine, am explicat până la evidență că în societățile libere nu există altă diferență între oameni de câtă aceea a îndeletnicirilor, iar nu de clase; inferioritatea și superioritatea în condițiuni nu există de câtă în imaginațiunile amăgite și în prejudețe iar nu în realitate; diferențele cari există nu sunt de câtă ceea ce există într'o serie mai restrinsă, precum ar fi între cherestegi, dulgher, tâmplar, strungar și ebenist.

Intr'o țară unde a existat mai mult timp inegalități de privilegii și de naștere, unde prejudețele nu au avut timp să se ștergă, este lesne de înțeles că poate exista invidie și ură; clasele cari au fost oprite sunt totdeauna dispuse a se crede apăsate; și când acea superioritate sau acea supremație a încetat, sentimentul demnității, deșteptat prin abolițiunea privilegiului și prin proclamarea egalității, dar lăsat fără mijloace de îmbunătățire imediată a stării materiale, a luat un caracter de iritațiune și de sfială, astfel că unii cred că vechiul regim apare

sub alte forme, pe când alții sunt îngrijați, temându-se ca nu cumva să li se ceară și ceea ce nimeni nu este în dreptul a le lua; și unii și alții se cred amenințați, cei d'întăiu de reacțiune, ceilalți de o revoluțiune socială destrugătoare.

Acest rău imaginar nutrit de intrigă și de zavistie este anevoe de vindecat și-l trebuie timp până să dispară. Legea a putut distruge inegalitățile cele adevărate, privilegiurile de clase, robia, claca, monopolurile, boerismul, dar nu a putut ordona înfrățirea inimelor.

Respândirea luminilor, instrucțiunea pusă cât mai în grabă la dispozițiunea tuturor, învățătura adevărului, lupta în contra intrigii și a minciunii, răspândirea ideilor sănătoase și folositoare, potolirea patimilor, a urei și a invidiei, sunt singurele mijloace de a înlătura o mare primejdie în care ne aruncă vrajba ațîțată de oameni fără inimă și fără cuget.

Termină această epistolă zicându Românilor de ori-ce condițiune: «Aveți încredere unii într'alții, nu credeți pe cei cari vă dicu că aru esista între noi oameni cari caută să oprime sau cari vor escu să se întorcă la trecut, — căci lucrul este peste putință și fără esemplu. Chiaru dacă în spiritul cuiva aru coci asemenea nebunie, acela aru fi numai vrednicu de plânsu iar nu de temutu. Folosiți-vă de binefacerile ce societatea noastră pune la dispozițiunea vóstră, lepădați ura, lepădați invidia și temerea, recunósceți

«superioritatea meritului și a virtuții, apropiați-vă
«unii de alții și uniți lucrările vostre într'o acți-
«une comună.»

Și dică guvernului: «Datoria ta de guvernă
«patriotă și liberală este de a nu-ți face din pre-
«județul unu mijlocu de guvernare, a nu lingoși
«ignoranța, a nu ațița patimile; datoria ta este
«să cauți a potoli urele, ca concordia să devie
«drapelulă întăririi naționale. Inlăturarea și perse-
«cuțiunea talentului și a sciinței, chemarea la ono-
«ruri și la considerațiune a ignoranței și a prejudiți-
«iloră, potă une-oră să ducă pe unu guvernă a se
«bucura câtă-va timpă de o popularitate aparentă
«și trecătoare, dar vine, mai curându său mai
«târziu, o di când va fi trasă la mare răspundere
«și judecată cu asprime de istorie, pentru tôte
«nenorocirile în cari ară arunca țera prin ase-
«menea procedări.»

XVI.

V. ALECSANDRI CĂTRĂ ION GHICA.

Mircesci, 1880.

Amice,

Am perdută în zilele trecute ună tovarășă de-copilărie care purta ună nume mai multă de șatră decâtă de salonă, căci se numia Porojană! Elă a fostă unulă din robii noștri, țigană lingu-rară de soiulă lui, însă pitară de meserie.

Mărturisescă că m'am simțită cuprinsă de o adâncă mâhnire când am aflată că elă s'a mutată cu șatra pe ceea lume, ca mulți din con-temporanii mei, boieri, țerană și țigană, cu cari m'am încălțită la sórele Moldovii timpă de ju-mătate de secolă și mai bine! — Am perdută în Vasile Porojan pe celă de pe urmă martură ală începutului vieții mele, rivalulă meă în joculă de arșice și în asvêrlitura de petre pe deă-supra bisericei Sfântului Ilie din Iași, vecină cu casa părintescă.

Valurile lumii și treptele sociale ne-au despărțit de multă enulă de ultulă, eă înălțându-mă pe scară mai până în vârfulă ei și elă rămânându josă fără a pută pune piciorulă nici măcară pe întâia tréptă; însă acum 50 de ani eramă amândoi egală dinaintea sórelui fiindă de o potrivă părliți de dînsulă, și formamă o păreche nedespărțită decum răsăria lumina dîlei până ce apunea. — Pómele din grădină nu aș pucaă nici odată a se cóce din cauza noastră, căci amândoi sciamă a ne acăța ca veverițele pe vârurile cele mai nalte ale copaciloră roditoră. Evreii nu mai îndrăsniă a trece pe strada casei nóstre din cauza sburătăiriloră de petre cu cari îi împroșcamă.

Meșteri în arta de a fura merele și perele de pe crângi; îndrăzneți la asaltulă stoguriloră de fênă, din vârfulă cărora ne plăcea a ne da de-a rostogolu, neobosiți la «Puia Gaia», la «Pórcă» la «Țirca» și chiară iscoditoră de nóuă jocuri, eramă mândri unulă de altulă! . . . Singura deosebire ce exista între noi doi consista într'aceea că pentru făr'de-legile nóstre copilăresci numai Porojană era pedepsită de cătră jupănesă din casă, mama Gahița! Câte bătăi a mâncată elă sërmanulă, pe socotéla mea! . . . De-abia scăpată din mânilă jupănesei cu chica toporă și cu obrazii bujorați de palme, elă alerga la mine și uiltându usturimea, mă îndemna să ne jucămă în pufă. Eă îlă mângâiamă dându-i câte-va parale

turcescî ca să cumpere halviță și simită, două *friandize* cum dîcî francezii, două *delicatessen* cum dîcî nemții, pentru cari Porojană era în stare să-și vîndă căciula dacă ară fi avut-o, și eă în stare să-mi daă papucii din piciore.

Ce talentă avea elă pentru cunfecționarea arceloră de nuele cu săgeții de șindrilă! Cum scia de bine să înalțe smeii de hârtie poleită până sub nori și să le trimetă răvașe pe șfară! . . . . Acei smeii cu coți lungi erau fabricați de dascălulă bisericeii și purtaă pe fața loră următorele cuvinte scrise cu slove cirilice :

«Afurisită să fie cu totă nămulă luă, și să ar-
«dă în jerateculă iadulă acelu care ar găsi acestă
«smeu căđută și nu l'ar aduce în ograda Sfân-
«tulă Iliă».

Smeulă sforăindă purta acestă blestemă pe deasupra orașulă, fiindă pândită de toți băeții mahalaleloră, și când i se întâmpla să cadă din văzduhă devenia prada loră; blăstemulă nu producea nici ună efectă, din causă că hoții nu scieaă carte, înse Vasile Porojană pleca îndată ca să-și găsiască paguba, săria peste zaplaze, peste garduri, până ce da de hoți, începea cértă cu ei și câte odată isbutia a se întorce cu o bucățică din cōda smeulă în mână, iar mai adese-oră elă venia cu părulă vëlvoiă și cu cămeșă ruptă.

Atunci fața luă se posomorea și ochii luă se aprindeaă de dorulă rēsbunării. Cu o iscusință de sēlbatică elă își pregătia armele, adică o piatră

rotundă legată de capătul unui pacu de șfară, și când vedea pe deasupra capului înălțându-se vre unu smeu străin de odată asvirlea pétra în vèzduhù și o asvirlea cu atâta măestrie încâtù pétra sbura tot-deauna pe deasupra șforii smeului și cădea iar lângă elù.

«Alù nostru-î, cuconașule!... striga Porojanù cu glasù triumfătorù; și în adevèrù, trăgèndù șfara lui încălcită de aceea a smeului, acesta în cùrèndù cădea în mănile nòstre.

Ce bucurie!... Nicî o comóră nu putea plăti acea isbândă.

Tovarășulù meù, pe lângă aceste dispoziții de sciință strategică, mai posedă și aplecări artistice; elù suna din drâmbă cu unù talentù la care nu amù pututù ajunge nicî odată și pe care îlù admiramù mai multù decâtù amù admiratù mai târziù talentulù lui Liszt... scia să imiteze șuerulù șerpilorù și să-î cheme ast-felù la elù, când ne rătăceamù împreună prin fânașele înflorite din lunca de la Mircești . . . și însă tóte aceste aptitudinî ale lui fiindù nesocotite, elù a fostù destinatù a deveni pitarù.

Intr'ò bună diminéță Porojanù a fostù datù pe mâna unui brutarù pentru ca să învețe a plămădi pâni, ciurecuri, colaci, cozonaci, etc., și eù amù fostù trimisù la pansionulù d-lui Victor Cuenim, ca să învèțù totù ce se învèța pe atuncî: unù picù de franțuzescă, unù picù de

nemțescă, unū picū de grecăscă și ceva istorie și ceva geografia pe deasupra.

Adio nepăsare a copilăriei! adio libertate! adio fericire!

Ce-a fi pățitū tovarășulū meū sub lopata brutarului, nu știū, dar câtū pentru mine îmi aducū aminte că, lipsitū de Porojanū, îmi părea că eramū o ființă fără umbră.

Acea viață nouă de școlarū închisū în sala de studiū, ghemuitū pe unū pupitru și condamnatū a învăța pe de rostū verburī franceze, germane și grecescī¹; obligația de a ne trezi dimineața în sunetulū unui lighianū de alamă lovitū ca unū tamtam chinezescū de dōmna Cuenim; sila la carī elevii erau supuși de a mânca bucate cu carī nu erau deprinși; o mie de micī miseriī ce sunt legate de bietulū copilū eșitū din

¹- Obiceiulū era la pansionū de a învăța lecțiile pe de rostū. Elevii cei mari, studiindū istoria, ajunseră la secolulū altū XVII și recitau în gura mare pasajurī din istoria Germaniei. Sala resuna de cuvintele : *paix de Westphalie... paix de Westphalie*, care mi se tipărise în creeri, fără ca să știū ce însemnăză, dar ele mai târziu mi-au fostū de mare ajutorū într'unū momentū foarte criticū. La 1836 trecēndū examenulū de Bacalaureatū în Paris, profesorulū de istorie mă întrăbă cum se numesce pacea care aū pusū capetū războiulū cunoscutū sub numele de războiulū de 30 de ani? N'aveamū nici o cunoștință de istoria evului mediū și rămăseitū mutū dinaintea profesorului. Momentū, grozavū căci de la răspunsulū meū atērna sōrta examenulū... De-odată începu să-mī resune capulū de cuvintele : *paix de Westphalie* auzite cu patru ani mai înainte, și în nedomirirea ce mă coprinsese, amū rostitū cu glasulū uimitū : *paix de Westphalie!*

— Très bien! mon ami.. a replicatū profesorulū și mi-a datū o bilă albă.

Multū am binecuvēntatū pansionulū d-lui V. Cuenim, când am aflatū că am fostū primitū *bachelier ès lettres!*

casa părintéscă, fómea, frigulú, neodihna și esamenele ȃilnice a profesorilorú, mă adusese la o disperare amară. . . Deși luamú parte la jocurile camaraȃilorú mei când suna óra de recreație, ínsă cea mai scúmpă petrecere a mea consista íntu a mă sui pe capra unei trásurí vechi și părăsită sub o șurá deschisă din tóte părțile. De acolo priviamú cu melancolie délurile Socolei, mișcarea nourilorú pe íntinderea ceșului, trecerea cãrdurilorú de cucóre prin aerú, drumulú vestitú a Bordii ce ducea ín țara de josú și mai alesú orisonulú albastru, orisonulú necunoscutú și plínú de-o atragere misterióasă. . . Dorulú de cãlătorii se deșteptase ín mine de când ínt'r'o nópte doi școlarii, frații Cuciucú, ne povestiseră nenorocirile lui Robinson Cruzoe, și de atunci mintea mea devenise unú museú de tablouri ce reprezentaú corábii sfarmate de stânci, valurí de mare umflate câtú munșii, cete de sêlbaticí cari frigiaú ómeni pentru ospêtulú lorú, etc.

Mare ínriurire aú exercitatú asupra imaginației mele de copilú íntâmplările lui Robinson povestite de frații Cuciucú! Aceștii elevi aveaú o memorie extraordinară și aptitudine la ínvêțatură, dóuê calități cari erau de natură a-í duce departe. . . dacá nu i-ar fi dusú ín spânzurátórea de pe câmpulú Frumósei, ca pariciȃi, índemnați la crimă de insași mama lorú. . . .

Unú rege alungatú din țara lui și-a fi adu-

cându adeseori aminte de tronul s^{eu} aurit^u. Astfel^u îmi aduc^u aminte eu de capra trăsorei de sub șopron^u. În momentele ce stam^u urcat^u pe ea, imagina lui Porojan^u trecea pe dinaintea ochilor^u mei țintiți, însă nu négră și veselă, ci pudruită, cu făină și umilită de acéstă albéță nefiréscă. După dînsa venia^u figurile celorlalți robⁱ servitorⁱ din casa părintéscă și anume: Stoica, vizitiul^u tătani-me^u care avea mania de a fura țingirile cu bucate din curțile boerescⁱ pe unde părintele me^u se ducea în visită, și le ascundea în lădița trăsorei, fără a se gândi că va fi trădat^u de mirosul^u bucatelor^u și de zinghenitul^u țingirilor^u urducate pe pavea. Ana, femeea lui, pe care el^u cerea să o lese sub cuvînt^u că: *i s'a învechit^u țiganca*. — Costachi bucătarul^u, care nimeria f^orte bine sarmalele, ihnelele, ostropéțurile, etc., dar se încurca în blanmangele, căci le da un^u miros^u de sopon^u. . . *inde* era obligat^u să le mănânce întregⁱ. Casandra, Maria și Zanfira, trei fete frumóse pe cari mama Gahița le luase cu deasila din țigănimea de la Mircesci, pentru ca să le créscă în casă, să le deprindă a c^ose la gherghef^u, etc. — Casandra, albă ca o față de boer^u, se înamorase de Postolachi cobzarul^u de la țară și dori^u să se mărite cu el^u, însă jupânésa o căsătorⁱ fără de voe cu Costachi bucătarul^u, obligând^u pe Postolachi să-ⁱ cânte la nuntă! — Zamfira maⁱ norocită, isbutⁱ a fugi cu Didică scripcarul^u de la care am adunat^u mai

multe cântece populare, și a duce o viață nomadă cu iubitul ei până a murit, nu se scie cum și unde.

Câtă pentru Porojanu, elu deveni unu pitaru de frunte sub ciomagulu profesorulu seŭ și fu ridicatu la rangulu de ciurecaru a casei. Cariera lui fu astfelu desemnată pe gura cuptoriulu cu litere neșterse de cărbune! . . . Domni țerii puteau să se mazilască, datinile puteau să se schimbe în Moldova, fața lumii putea să se prefacă în ori ce mod; eu, tovarășulu lui de odinioară, puteam să devin din simplu Comisă ce eram, Postelnic mare, Ministru, Domnă chiar! . . . Porojanu avea să rămăie pitaru și numai pitaru până la sfârșitul vieței sale! . . . Stranie nedreptate a sôrtei!

Din ziua tristă a despărțirii noastre, numai Duminicile ne mai întâlneau în curte, când ne întorceam de la *pansiónele* noastre, și atunci recăștigam totu timpul perdut cu studiulu. . . Ambiția noastră era de a chiti și a sburutăi cu petricele late și rotunde pe palamarulu bisericei Sfântulu Ilie, când elu, suitu în clopotniță, bătea tóca, esecutându variații fantastice cu ciocanulu de lemn pe scândura spânzurată alături cu clopotele. Intr'o di avui satisfacerea de a-lu lovi peste mână tocmai când obține unu admirabilu efect de tóca. Aușirăm unu răcnetu în naltulu cerulu și pe urmă o grindină de amenințări care cădeau de sus pe capulu nostru. Fiindă însă că distanța

ce ne despărția, de palamarulă virtuosă era mare, i-amă răspunsă prin o nouă bombardare și, ca Parții, amă rupt'o de fugă voinicesce. Victima noastră se plânse la dascăl, dascălulă la diacon, diaconulă la preot, preotulă la jupănesa Gahița. Resultatulă acestorū plāngerī succesive a fostū că îndată furāmū prinsī pe 'mprejurulă bisericeī și dușlă dinaintea maiceī mele care mă dojeni puținū cu blāndețe și apoi mă șterse de sudore pe obrazū. . . Iar Porojanū plăti glōba pentru amāndoi. . . Sērmanulă! Multū l'a costatū onorulă de a fi tovarășulă de nebuniī a cunonașului.

Asemenea o păți și înainte de a fi dați la învățatură.

Pe la 1827 aveamū de profesorū pe călugărulă Ghermanū, acelū care a vāndutū lui Gr. Ghica-Vodă manuscriptulă lui Șincai. Elū ședea la noi, și afară de mine, avea și alți elevi externi, dintre carī pe M. Cogălnicēnu. Acesta venia în tōte dīlele, îmbrăcatū în antereū de cutnie și purtândū unū ișlicū rotundū de pele de mielū sură. . . Vai de nenorocitulă ișlicū! elū devenise o minge în mânilă nōstre și ne atrāgea ocări aspre din partea părintelū Ghermanū, ba uneori chiar și palme. Cum să ne rēsbunāmū? , . Vasile Porojanū găsi modulă de resbunare! . . . Dascălulă nostru avea obiceiū să dōrmă după amiadī și să horă-escă de se resuna ograda. Elū atunci se afla într'unū soiū de letargie din care nu l'arū fi trezitū nici tunulă. Profitândū deci de acēstă im-

prejurare, ne-amă apucătă de amă zugrăvită cu cernelă vișinie sprincenele, barba și mustățile călugărului. Efectul produsă a fostă de minune !... Părintele Ghermană nu mai îndrăzni să iasă în lume vr'o două luni de țile pentru ca să scape de glumele ómenilor, iar bietulă Porojană făcu pentru prima óră cunoscință cu sfântulă Neculaă din cuiă.

Sunt dator însă a mărturisi că amiculă meă scia să rabde suferințele cu ună stoicismă antică. Nică țipa, nică vărsa lacrimi, dar plăngeamă eă pentru dănsulă.

Însfirșită sună óra unei despărțiri complete !... În vara anului 1834, d-nulă Cuenim dusese eleviă seă pe malulă Prutului pentru petrecerea vacanțiiilor. Eramă în gazdă pe la casele țărănesci din satulă X, și ne găsimă la largulă nostru ; veseli, nebuni, sburdalnici ca rândunelele. Intre sată și rîu se ridica ună buchetă de copaci rari și pletoși, care devenise arena jucăriiloră năstre. Adăpostiți la umbra loră, priviamă Cazaciă de pe cela mală, înarmați cu suliiși lungi și când ne scăldamă strigamă la ei : *zdraste ciolovec*, ca și când am fi salutată pe Cesar.

Ședeamă într'o amiadă culcată la tulpina unei răchiți, cređendu-mă că-să Robinson Cruzoe, și asceptăndă să apară de după copaci o cėtă de sělbatci, când zăriă de-odată figura lui Porojană !

— Vasile !... am strigată cu bucurie... Vasile !...

— Eă, cuconașule, respunse Porojană. Am adusă o scrisore a boerului lui domnul Cuenim.

— Și te-a trimisă pe tine ?

— Ba nu; dar m'am luată pe urma slujitorului de la Visterie care a fostă însărcinată cu scrisorea. Îmi era doră să te mai vedă odată, cuconașule, păn' a nu te duce la Paris.

— La Paris ? eă ?...

— Așa... am audită vorbindă fetele de susă, că boerulă a hotărîtă să te trimetă la carte, tocmai în fundulă lumii... și am venită să te rogă ca să mă iei cu d-ta.

— Lasă pe mine, Vasile; ... făr' de tine nu mă ducă, — am respunsă cu siguranță.

Însă peste vr'o dece zile mi-am luată adio de la maica mea care plângea, de la tatulă meă care se stăpănia ca să nu plângă, de la frate, de la soră, de la mama Gahița, de la servitoră, și am plecată, lăsândă în urma mea pe bietulă Vasile Porojană... Ochii lui se umpluseră de lacrimi pentru întâia oră de cândă îl cunosceamă. Am plecată odată cu Alecsandru Cuza căruia no- roculă îi reserva tronulă României, cu vărulă seă N. Docan și cu pictorulă Negulici care a murită la Constantinopole în urma evenimenteloră de la 1848. Conducătorulă și guvernatorulă nostru era însuși secretarulă vestitulă Corai, d-nulă Filipă Furnasaki.

Cinci ani întregi am stată în Paris, cercândă, după dorința părintelă meă, să mă pregătescă

pentru studiul medicinei, apoi pentru studiul dreptului... Cercare zadarnică! fiindu contrară imaginației mele vagabonde și aplecării mele pentru literatură.

La întorcerea mea în țară, pe la sfârșitul anului 1839, după o plăcută călătorie prin Italia, am găsit casa părintească completă... Porojanu singur lipsia, căci fugise a doua zi după plecarea mea la Paris și nu se mai întorsese la stăpâni, de frica sgardei cu corne de fier, și mai cu seamă de groza polițaiului Urzică prin mâinile căruia era obiceiul ca să trecă toți țiganii leneși, talharul său prea iubitor de libertate... Nu trecu însă mult timp și elu apăru în curte, căci aușise de întorcerea mea. Dorul de mine îl făcu să înfrunte asprimea pedepsei ce meritase... dar am avut nespuse mulțămire de a-lu scăpa și de a-lu reintegra iarăși în postul său de pitaru alu casei.

După mórtea părinților mei, am eliberat toți robii noștri, voindu ast-fel să recunosc amicia lui Porojanu pentru mine. Frumósă zi a fost aceea când din balconul casei de la Mircesci, am declarat Țiganilor adunați că sunt liberi! Că nu li se voru mai lua copiii pentru a fi crescuți și deprinși ca servitori în casa boerescă, și că pot să mērgă unde le place fără împedecare din partea nimēru.

Surprinderea lor s'a manifestat prin o exclamare sēlbatică, și bucuria lor prin o mie de să-

rituri deșanțate ca ómenī mușcați de tarantelă. Vr'o t'rei b'etrăni însă aũ începutũ a plânge și a-mi dece

«Stăpăne, stăpăne ce ți-amũ greșitũ ca să ne «urgisesci -ast-felũ, p'cătoșii de noi!.. Ne faci slo-«bođi?... Cine o să ne pórte de grijă de ađi ina-«inte?... Cine o să ne hrănescă, cine să ne în-«brace, cine să ne cunune, cine să ne în-«grópe?... Stăpăne, nu te îndura de noi și nu ne «depărta de mila Măriei tale!»

Vorbe deșarte pentru mulțimea ce intrase în parocsismulũ beției!... Toți, părăsindu-și bordeele, plecară adouađi cu totũ avutulũ lorũ ca să mérgă?... Unde?... Nu o sciaũ nici ei, dar se porniră ca să calce peste orizonũ și să afirme dreptulũ lorũ de ómenī liberi... Laia se oprì la cea întâi crășmă, pentr ca să celebreze nóua lorũ poziție socială, apoi se oprì la a dóua crășmă pentru ca să cinstéscă în sănătatea cuconașului, apoi se oprì la la a treia pentru ca să boteze cu vinũ *libertușca*, apoi la a patra pentru ca să guste dacã rachiulũ *liberũ* e mai bunũ decâtũ cela-laltũ etc., etc., și ast-felũ aũ dus-o într'una până ce, b'endu-și până și căciulele, și apucându-se de furturĩ, aũ ajunsũ în inchisorile de la Romanũ, de la Pétra și de la Bacăũ.

Peste șese luni, s'aũ întorsũ cu toții la Mircesci, goi, bolnavi, morți de fóme, înghețați de gerũ și aũ căđutũ în genuchĩ cu rugăminte ca să-i primescũ iar robĩ *ca în vremile cele bune*, dupã

cum spunea el. . . Acastă reîntôrcere de bună voie la sclăvie, m'a făcută a cugeta multă asupra modului de a libera popóarele ce sunt slave din născare, și m'am convinsă că pre câtă e de neomenosă faptulă de a lipsi pe ună omă de libertate, pe atătă e de necumpătătă faptulă de a libera de o dată pe ună sclavă fără a-lă pregăti la fericirea ce-lă așteptă și a-lă feri de neajunsurile unei libertăți pripite.

Porojană însă nu împărtăși sórta celorlalți țigani. Devenită liberă, elă se duse să exerciteze în ținuturi meseria lui de pitară și în sfârșit se stabili la Pétra. Astfelă ne perdurămă din vedere ană îndelungați. . . Mi se spusese chiară că ară fi murită!. . .

Intr'o zi, pe când ședeamă la masă în umbra copaciloră din grădina de la Mircesci, zărescă ună străină cu surtucă de Nankină și cu piclóarele góle. . . Figura lui nu-mi părea necunoscută. . . o privescă cu luare aminte. . . Ce să vedă?. . . Porojană!. . . Cine póte spune bucuria mea!. . . Tovarășulă meă de copilăie! trăesce!. . . iată-lă!. . . iată-le plângendă și sărutându-mi mânele!. . . Nu sciamă ce să-i daă ca să-i facă mulțămire. . . imi venia să-lă poftescă la masă; să-i propună o partidă de arșici.

După cele întâi momente de uimire, elă imi povestă Odisea lui, ună lungă șiră de miserii omenesce, apoi se rugă să-lă primescă a fi pitară la Mircesci, đicendă că voiesce să móră unde s'a

născutū. Am primitū cu recunoscință, l'am îmbrăcatū din capū până 'n piclōre, i-am hotărītū o lēfă bună și i-am gătitū o odae deosebită în ogradă. Elū s'a instalatū și după două ȝile s'a făcutū nevēdutū împreună cu unū calū alū vatafulū.

De atunci l'am mai întâlnitū odată la Pétra slăbănogitū, plinū de reumatisme, plecatū spre pământū de aspra mână a bētrâneȝei și desgustatū de lume. Sērmanulū! a părăsit'o în sfârșitū, luândū cu elū partea aceea din tabloulū socialū care ne arată familiile boerescī înconjurate de servitorī țiganī, precumū erau casele Patricianilorū Romanī pline de sclavī aduși din lumea întrēga.

GREȘELI DE TIPARŪ

Pag.	rînd.	în loc de :	citesce .
2	12	că	ea
16	8 și 11	Molo-Aga	Mola-Aga
55	20	psihologie	fisiologie
59	6	Alexandru	Alecsandri
64	8 și 18	<i>zaharea</i>	<i>zaherea</i>
73	1	inimiî	iminei
93	1	Akenan	Akenau
101	11	Redul-kale	Redut-cale
»	15	Worontrof	Worontzof
102	23	Paros	Poros
126	18	Voia	Vaia
»	19	Națu	Nuțu
127	19	Voia	Vaia
128	16	Turitza	Tositza
129	9	Chochelet	Cochelet
138	22	fermecată	frămîntată
»	24	zaltachiū	Zaltuchinū
»	26	Bazake	Bazaka
140	13	Bermuder	Bermudes
143	20	Coleon	Colçon
»	»	Censulatulū	Consulatulū
184	3	latt	last
»	6	Boza	Boxa
»	19	Conici	Cunin
187	6	scuseze	reuşescă
»	14	Villeroz	Villeroz
»	18	Dafiemoz	Durenoy
189	9	Ritof	Titof
190	20	profesa	profera
191	10	Reymon	Reymond
198	16	Tebedeleu	Tebedelen
199	1	»	»
235	26	gazdele	gazetele
239	8	ca	când
248	23	Alt	All
252	8	Kervanul	Caravanulū
254	10	l'am	l'ai
255	6	Puicu	Puică
257	26	falansterianū	Fourrieristū
258	5	Mosstar	Mufar

RÂNDULŢ SCRISORILORŢ

	<i>Pagina.</i>
<i>PrinŢului Ion Ghica de V. Alecsandri</i>	I
I. ClucerulŢ Alecu Gheorghescu	1
II. PolcovniculŢ IoniŢă Ceganu.	11
III. Domnia lui Caragea.	23
IV. ScŢla de acum 50 de anŢ.	43
V. Din timpulŢ ZaverŢi	61
VI. Libertatea de alŢă dată Ţi cea de acum	105
VII. GeneralulŢ Coletti	119
VIII. David Urquhart	135
IX. Libertatea	151
X. O cĂlĂtorie de la Bucuresci la IaŢi inainte de 1848	177
XI. DascĂliŢ GrecŢ Ţi dascĂliŢ RomĂni	193
XII. Tunsu Ţi Jianu	209
XIII. Teodoros, ĂmpĂratulŢ Abisiniei.	225
XIV. TeodorŢ DiamantŢ	241
XV. Egalitatea	261
XVI. <i>V. Alecsandri cĂtrĂ Ion Ghica :</i>	
Vasile PorojanŢ	283
